

“Belediye Örgütlü Yerleşmelerde Gerçekleştirilen
Nüfus Sayımlarına Eleştirel Bir
Bakış: Afyonkarahisar Örneği”

Yakup AKGÜL

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Hakkı YAZICI

Afyonkarahisar

2006

“Belediye Örgütlü Yerleşmelerde Gerçekleştirilen Nüfus Sayımlarına Eleştirel Bir
Bakış: Afyonkarahisar Örneği”

Yakup AKGÜL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Coğrafya Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Hakkı YAZICI

Afyonkarahisar
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül 2006

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

“Belediye Örgütlü Yerleşmelerde Gerçekleştirilen Nüfus Sayımlarına Eleştirel Bir

Bakış: Afyonkarahisar Örneği”

Yakup AKGÜL

Coğrafya Anabilim Dalı

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Danışman: Prof. Dr. Hakkı YAZICI

Ülkemizde modern anlamda nüfus sayımının ilki 1927 yılında, sonuncusu ise 2000 yılında olmak üzere on dört genel nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. Sayımlar, bu konuda gerekli deneyim, fiziki alt yapı ve yetmiş elemene sahip olan ülkemizin en köklü ve uzmanlaşmış kurumlarından birisi olan D.İ.E.(Devlet İstatistik Enstitüsü)- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün standartlarına uygun olarak gerçekleştirilmektedir. Türkiye nüfusunun ekonomik, sosyal, kültürel ve demografik konulardaki niteliklerini, ülkemizin idari bölünüşüne göre tam ve doğru olarak belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu sayımlar, gerek bilimsel çevreler gerekse kamuoyu tarafından çeşitli eleştiri ve tartışmalara konu olmaktadır. Bu durumu, 1997 Genel Nüfus Tespiti ve 2000 Genel Nüfus Sayımı da içermektedir. Eleştirilere konu olan daha çok ilçe merkezleri ve belediye örgütlü yerleşmelerin nüfus miktarlarının doğruluk derecesidir.

Yapılan bu çalışmada, D.İ.E. (TÜİK) tarafından üretilen nüfus istatistiklerinin doğruluk derecesi, nüfus istatistiği konusunda sağlıklı ikinci kaynak olan E.T.F. (Ev Tespit Fişleri) tarafından test edilmektedir. Bu tür bir çalışmanın ülke geneline uygulanması zor olduğu için Afyonkarahisar örneği ile sınırlandırılmıştır. Elde edilen verilere göre, özellikle Belediye Örgütlü Yerleşmelerin nüfus miktarlarında anormal farklılıklar olduğu ve gerçeği yansıtmadığı tespit edilmiştir. Bunun en önemli nedeni nüfus sayımlarının spekülative hareketlere maruz kalması başta olmak üzere, güncelliğini yitirmesi, ihtiyaçlara cevap verememesi gibi pek çok sorunu beraberinde getiren 1580 sayılı Belediye Kanunuydu. Bütün bunlardan dolayı Belediye Kanunu yeniden düzenlenerek 5393 Sayılı Belediye Kanunu yürürlüğe

konmuştur. Fakat yeni belediye kurulmasındaki nüfus miktarı ve merkezi bütçeden toplam nüfus miktarına göre verilen payı düzenleyen maddeler değiştirilmelidir. Bunun yanında; sayımda görevli personelin sayım sonucunu etkilemeyecek şekilde kurallara uygun hareket etmesi ve ülke halkının nüfus sayımının amacının gerekliliği konusunda bilinçlendirilmesi sorunun çözümünü kolaylaştıracaktır.

SUMMARY**MASTER THESIS**

A Critical View to Population Censuses being Conducted in Municipality Organized
Settlements: Afyonkarahisar Case

Department of Geography

Afyon Kocatepe University, The Institute of Social Sciences of

September 2006

Advisor: Prof. Dr. Hakkı Yazıcı

In our country fourteen general population censuses had been conducted as the first modern one in 1927 and the last one in 2000. Censuses have been conducted by the State Institute of Statistics of Turkey (SIS), which is one of the most fundamental and specialized institutes of our country and has necessary experience about this subject and physical infrastructure and experienced staff appropriate to the standards of United Nations. The censuses, which aim to identify the qualifications of the economic, social, cultural and demographic subjects of turkey population according to the administrative division exactly and properly, cause various criticisms and disputes by both scientific circles and public opinion. The situation includes 1997 population count and General Population Census 2000. The reason for the criticisms are mostly because of the accuracy of population amount in municipality organized settlements and administrative districts.

In this study, the accuracy of the population statistics which were produced by the (SIS) The State Institute of Statistics have been tested by the second reliable source (House Determining Records). This sort of study is difficult to be carried out throughout the country so that it had been limited with the case of Afyonkarahisar. According to data we got it had been understood that there are abnormal differences and they do not indicate the reality particularly in the population amount of municipality organized settlements. The most significant reason for this is the number 1580 Municipality Law, which brought about firstly the issue of being exposed to speculative acts in

population censuses and many issues such as losing its currency and being unable to answer to necessities. On account of these, Municipality Law had been arranged again and the number 5393 Municipality Law had been implemented. However, the articles, which prepare the share given by the central budget according to total population amount and the population amount in order to set up new municipality, should be altered. Besides, if the staff in charge of census behave properly for the rules so as not to influence the census' data results and making the nation conscious of the necessity of the census will facilitate the solution to the problem.

TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

Tez Danışmanı :Prof.Dr.Hakkı YAZICI

Jüri Üyeleri :Prof.Dr.M.Ali ÖZDEMİR

:Yrd.Doç.Dr.Nusret KOCA

İmza

Coğrafya Anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Yakup AKGÜL'ün "Belediye Örgütü Yerleşmelerde Gerçekleştirilen Nüfus Sayımlarına Eleştirel Bir Bakış. Afyonkarahisar Örneği" başlıklı tezini 22.09.2006 günü saat:10:00'da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof.Dr.M.Ali ÖZDEMİR
MÜDÜR

TEŞEKKÜR

Çalışma Konusunun Belirlenmesinden, tamamlanmasına kadar geçen süre içerisinde değerli fikir ve bilgilerinin yanında, gerekli öneri ve eleştirilerde bulunan tez danışmanım sayın Prof. Dr. Hakkı YAZICI'ya en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Kendilerinden coğrafya bilimi adına çok şeyler öğrendiğim başta Prof. Dr. Mehmet Ali ÖZDEMİR olmak üzere tüm bölüm öğretim elemanlarına çok teşekkür ederim.

ÖZGEÇMİŞ

Yakup AKGÜL

Coğrafya Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lise: 1993, Simav Lisesi

Lisans: 2001 Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dokümantasyon ve Enformasyon

İş/İstihdam: Ocak 2003, Okutman, Afyon Kocatepe Üniversitesi Merkez Kütüphane

Yayınlar

Afyonkarahisar Atasözlerinin Coğrafi Analizi, Ulusal Coğrafya Kongresi 2005 (Prof. Dr. İsmail YALÇINLAR Anısına) 29-30 Eylül 2005, İstanbul Bildiri Kitabı s.415-420 (Hakkı YAZICI, M. Kürşat KOCA, Erdoğan BOZ)

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: Simav, 22.03.1977

Cinsiyet: Erkek

Yabancı Dil: İngilizce

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	vii
TEŞEKKÜR.....	viii
ÖZGEÇMİŞ.....	ix
TABLolar VE ŞEKİLLER.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xix

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ.....	1
2. AFYONKARAHİSAR İLİ'NİN BAŞLICA COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ.....	9
2.1. Jeomorfolojik Özellikler.....	11
2.2. Sıcaklık.....	15
2.3. Yağış.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE YERLEŞMELER

2.1. Türkiye'de Yerleşmelerin Sınıflandırılması ve Belediye Örgütlü Yerleşmeler.....	19
2.2. Jeomorfolojik Özelliklere Göre Yerleşmelerin Sınıflandırılması.....	21
2.3. Biçimlerine Göre Yerleşmelerin Sınıflandırılması.....	21
2.4. Fonksiyonlarına Göre Yerleşmelerin Sınıflandırılması.....	23
2.4.1. Sürekli Kır Yerleşmeleri.....	28
2.4.2. Kasaba Yerleşmeleri.....	28
2.4.3. Dönemlik (Sezonluk) Yerleşmeler.....	32
2.4.3.1. Tarım Fonksiyonlu Dönemlik Yerleşmeler.....	32
2.4.3.2. Hayvancılık Fonksiyonlu Dönemlik Yerleşmeler.....	32
2.4.3.3. Sayfiye Yerleşmeleri.....	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BELEDİYE VE BELEDİYE ÖRGÜTLÜ YERLEŞME KAVRAMI

3.1. Belediye'nin Tanımı.....	34
3.2. Belediye'nin Kurulması.....	34
3.2.1. 1580 Sayılı Belediye Kanunu.....	34
3.2.2. 5393 Sayılı Belediye Kanunu.....	38
3.3. Coğrafi Fonksiyonlarına Göre Belediye Örgütlü Yerleşmeler.....	43
3.3.1. Belediye Örgütlü Köy Yerleşmeleri.....	43
3.3.2. Belediye Örgütlü Kasaba Yerleşmeleri.....	44
3.3.3. Şehirler.....	44
3.4. Mülki İdari Bölümlenme İçerisinde Belediye Örgütlü Yerleşmeler.....	44
3.4.1. İl Merkezi Durumdaki Belediye Örgütlü Yerleşmeler.....	44
3.4.1.1. Büyükşehir Belediyesine Sahip Olan İl Merkezleri.....	45
3.4.1.2. Diğer İl Merkezleri.....	46
3.4.2. İlçe Merkezi Durumdaki Belediye Örgütlü Yerleşmeler.....	46
3.4.3. İl Merkezi veya İlçe Merkezi Durumunda Olmayan Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Beldeler).....	47
3.5. Belediyelerin Gelişim Süreci.....	49
3.5.1. Dünya'da Belediyeler.....	49
3.5.1.1. Amerika.....	49
3.5.1.2. İngiltere.....	50
3.5.1.3. Fransa.....	50
3.5.1.4. Almanya.....	51
3.5.1.5. İtalya.....	52
3.5.1.6. Japonya.....	52
3.5.2. Türkiye'de Belediyelerin Tarihi Gelişimi.....	52
3.5.2.1. Tanzimat'tan Önceki Dönemde Belediyeler.....	53
3.5.2.1.1. Kadılık Müessesesi.....	53
3.5.2.1.2. Vakıflar.....	54

3.5.2.1.3. Lonca Teşkilatı.....	54
3.5.2.1.4. Mahalle Yönetimi.....	55
3.5.2.2. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Olan Dönemde Belediyeler.....	56
3.5.2.3. Cumhuriyet Döneminde Belediyeler.....	60
3.5.2.3.1. Tek Parti Dönemi (1925-1945).....	61
3.5.2.3.2. 1945-1960 Dönemi.....	63
3.5.2.3.3. 1960-1980 Dönemi.....	64
3.5.2.3.4. 1980 Sonrası (12 EYLÜL 1980).....	65
3.6. Belediyelerin Günümüzdeki Fonksiyonları.....	66

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. NÜFUS VE NÜFUS SAYIMLARI

4.1. Türkiye'de Nüfus Sayımları.....	70
4.1.1. Osmanlı Dönemi'nde Nüfus Sayımları (1831-878).....	70
4.1.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Nüfus Sayımları.....	72
4.2. Nüfus Sayımlarında Uygulanan Metod.....	74
4.2.1. De Jure (İkametgâha Göre Sayım).....	75
4.2.2. De Facto (Hazır Bulunuşluğa Göre Sayım).....	76
4.3. Afyonkarahisar'da Nüfus Hareketleri.....	77
4.4. Nüfus İstatistikleri.....	84
4.4.1. Türkiye'de Nüfus İstatistikleri.....	84
4.5. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Afyonkarahisar Nüfusu.....	88
4.6. Cumhuriyet Dönemi'nde Nüfus Sayımları.....	91
4.6.1. Tek Parti Dönemi (1925-1945).....	91
4.6.2. 1945-1960 Dönemi.....	93
4.6.3. 1960-1980 Dönemi.....	96
4.6.4. 1980 Sonrası (12 Eylül 1980).....	103
4.7. Afyonkarahisar İli B.Ö.Y.'nde D.İ.E. ve E.T.F. Kayıtlarına Göre Nüfusun Dağılımı (1997).....	113
4.8. Afyonkarahisar İli B.Ö.Y.'nde D.İ.E. ve E.T.F. Kayıtlarına Göre Nüfusun Dağılımı (2000).....	124

BEŞİNCİ BÖLÜM**5. MERNİS PROJESİ VE COĞRAFI BİLGİ SİSTEMLERİNİN NÜFUS SAYIMLARINA UYGULANMASI**

5.1. Mernis Projesi ve T.C. Kimlik Numarası	140
5.2. Kent Bilgi Sistemlerinin Nüfus Sayımlarındaki Rolü.....	140
5.3. Ülkemizde Numarataj İşlemlerinin Yasal Mevzuatı.....	143
5.4. Numarataj İşlemlerinin Demografik Çalışmalara Uygulanması.....	143
5.5. Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin Nüfus Sayımlarına Uygulanması.....	146
5.6. Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Muhtemel Dezavantajları.....	150

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	151
KAYNAKÇA.....	154

Tablolar Listesi

	Sayfa
Tablo 1. Afyonkarahisar İli'nin 1927-2000 Belediyeleşme Süreci.....	6
Tablo 2. Nüfusu 5000'den az İlçe Merkezi ve Beldeler.....	7
Tablo 3. Afyonkarahisar'ın İdari Durumu.....	10
Tablo 4. Afyonkarahisar İli istasyonlarında ortalama, en düşük ve en yüksek sıcaklıkların yıllık gidişleri.....	15
Tablo 5. Afyon'da Don Olaylı Günlerin Ortalama, Başlama ve Son Bulma Günleri.....	15
Tablo 6. Afyonkarahisar İli ve çevresindeki Bazı İstasyonlarında Yağış Etkinliği.....	17
Tablo 7. Afyonkarahisar İl Merkezi ve İlçe Merkezlerinin Fonksiyonel Sınıflandırılması.....	24
Tablo 8. Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 5 000'den az Olan Ziraat Merkezleri.....	24
Tablo 9. Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 5 000–10 000 Arasında Olan Ziraat Merkezleri.....	24
Tablo 10. Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 10 000–15 000 Arasında Olan Ziraat Merkezleri.....	24
Tablo 11. Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 5 000'den az Olan Hizmet Merkezleri.....	25
Tablo 12. Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 5 000–10 000 arasında Olan Hizmet Merkezleri.....	25
Tablo 13. Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 20 000–25 000 arasında Olan Hizmet Merkezleri.....	25
Tablo 14. Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 25 000–50 000 arasında Olan Hizmet Merkezleri.....	25
Tablo 15. Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 100 000'den fazla Olan Hizmet Merkezi.....	25
Tablo 16. Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 10 000–15 000 arasında Olan Sanayi	

Merkezleri.....	25
Tablo 17. Afyonkarahisar İli İlçelerinin Fonksiyonel Olarak Değerlendirilmesi.....	26
Tablo 18. Afyonkarahisar İli İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (1996).....	27
Tablo 19. Afyonkarahisar İli İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2004).....	27
Tablo 20. Afyonkarahisar İli Kasabalarının Nüfus Miktarlarına Göre Dağılımı.....	29
Tablo 21. Afyonkarahisar İli'ndeki Şehirlerin Fonksiyonları.....	31
Tablo 22. Afyonkarahisar İli'nde 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına göre Nüfusu -2000'in altına düşen beldeler.....	40
Tablo 23. Yasa Uygulandığında Afyonkarahisar İli'ndeki Belediyelik Yerleşmelerin Dağılımı.....	41
Tablo 24. 5393 Sayılı Belediye Kanununa Göre Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Toplam nüfus miktarlarına göre dağılımı (2000).....	42
Tablo 25. Afyonkarahisar'ın Bucak Merkezleri ve Belediye Örgütlü Yerleşme Sayıları.....	46
Tablo 26. Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Toplam Nüfus Miktarlarına Göre Dağılımı (2000).....	47
Tablo 27. Karahisar Livası (1481-1512).....	55
Tablo 28. XIX. Yüzyılın Sonu ve XX. Yüzyılı Başlarında Karahisar-ı Sahip Sancağı Kaza ve Nahiye Dağılımı.....	58
Tablo 29. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Afyonkarahisar Vilayeti Kaza ve Nahiye Dağılımı.....	59
Tablo 30. Afyonkarahisar İli'nin İdarî Bölünüşü (1946).....	62
Tablo 31. Afyonkarahisar İli'nin İdarî Durumu (2001).....	65
Tablo 32. Afyonkarahisar İli'nde Göç Durumu (1965–1990).....	78
Tablo 33. Afyonkarahisar ve Komşu İllerde Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması.....	79
Tablo 34. Başka İllerde Bulunan Afyonkarahisar İli Doğumlu Nüfusta Önemli Olan Başlıca İller.....	80
Tablo 35. Afyonkarahisar İli'nde Bulunan Başka İl Doğumlu Nüfusta Önemli Olan	

Başlıca İller.....	82
Tablo 36. Afyonkarahisar İli'nde İl İçi Göçler (1985–1990).....	83
Tablo 37. 1314 Tarihli Salname'ye Göre Karahisar-ı Sahip Sancağı Nüfusu.....	90
Tablo 38. 1324 Tarihli Salname'ye Göre Karahisar-ı Sahip Sancağı Nüfus.....	90
Tablo 39. Afyonkarahisar İli'nin 1935–1940 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü Yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı.....	92
Tablo 40. Afyonkarahisar İli'nin 1940–1945 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı.....	93
Tablo 41. Afyonkarahisar İli'nin 1945–1950 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı.....	94
Tablo 42. Afyonkarahisar İli'nin 1950–1955 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı.....	95
Tablo 43. Afyonkarahisar İli'nin 1955–1960 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı.....	96
Tablo 44. Afyonkarahisar İli'nin 1960–1965 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı.....	97
Tablo 45. Afyonkarahisar İli'nin 1965–1970 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı.....	99
Tablo 46. Afyonkarahisar İli'nin 1970–1975 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü Yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı.....	99
Tablo 47. Afyonkarahisar İli'nin 1975–1980 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı.....	102
Tablo 48. Afyonkarahisar İli'nin 1980–1985 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı.....	104
Tablo 49. Afyonkarahisar İli'nin 1985–1990 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı.....	106
Tablo 50. Afyonkarahisar İli'nin 1990 Genel Nüfus Sayımı 1997 Nüfus Tespitine Göre Belediye Örgütlü Yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı.....	108
Tablo 51. Afyonkarahisar İli'nin 1990–2000 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü Yerleşmelerde Nüfusu Dağılışı.....	110
Tablo 52. Afyonkarahisar İli B.Ö.Y.'nde D.İ.E. ve E.T.F. Kayıtlarına Göre Nüfusun Dağılımı (1997).....	116

Tablo 53. Afyonkarahisar İli B.Ö.Y.'nde D.İ.E. ve E.T.F. Kayıtlarına Göre Nüfusun Dağılımı (1997).....	118
Tablo 54. Afyonkarahisar İlinin 1990 Genel Nüfus Sayımı ve 1997 Nüfus Tespitine Göre İlçe Merkezlerinde Nüfusun Dağılımı.....	121
Tablo 55. Afyonkarahisar İli'nde Göç Durumu (1965–1990).....	122
Tablo 56. Afyonkarahisar İli'nde İl İçi Göçler (1985-1990).....	122
Tablo 57. Afyonkarahisar İli'ndeki Belediye Örgütlü Yerleşmelerde 1990 Genel Nüfus Sayımı ve 1997 Nüfus Tespitine Göre Nüfusun Dağılışı.....	123
Tablo 58. Afyonkarahisar İli B.Ö.Y.'nde D.İ.E. ve E.T.F. Kayıtlarına Göre Nüfusun Dağılımı (2000).....	126
Tablo 59. Afyonkarahisar İli B.Ö.Y.'nde D.İ.E. ve E.T.F. Kayıtlarına Göre Nüfusun Dağılımı (2000).....	128
Tablo 60. Afyonkarahisar İlinin 1990–2000 Genel Nüfus Sayımlarına Göre İlçe Merkezlerinde Nüfusun Dağılımı.....	132
Tablo 61. Afyonkarahisar İli'nde Göç Durumu (1965-1990).....	133
Tablo 62. Afyonkarahisar İlinde İl İçi Göçler (1985-1990).....	133
Tablo 63. Afyonkarahisar İli'ndeki Belediye Örgütlü Yerleşmelerde 1990–2000 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Nüfusun Dağılışı.....	134
Tablo 64. Nüfus Sayımlarının C.B.S. ile Haritalanması.....	150

Şekiller Listesi**Sayfa**

Şekil 1. Afyonkarahisar İli'nin 1927-2000 Belediyeleşme Süreci.....	6
Şekil 2. Afyonkarahisar'ın İdari Durumu.....	10
Şekil 3. Coğrafi Bilgi Süreci.....	140
Şekil 4. Sayım Süreci.....	141

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Coğrafya biliminin temel disiplinlerinden biri olan Beşeri Coğrafya; beşeri faaliyetler sonucu değiştirilmiş ve değiştirilmekte olan kültürel yeryüzünü, başka bir ifade ile kültürel peyzajı inceler. Coğrafya'nın toplum (insan) ve çevre arasındaki etkileşimi sonucu oluşan nüfus coğrafyanın araştırma konularındadır. Nüfus Coğrafyası'nın araştırma konularını; nüfusun miktarı, gelişimi, nüfusun yeryüzünde dağılışı ve nedenleri, nüfusun sosyo-ekonomik yapısı gibi konular oluşturmaktadır (Doğanay,1997:4-14).

Coğrafya biliminin iki temel ögesinden birini oluşturan insanın, dolayısıyla nüfus topluluğunun çevre ile olan ilişkilerinin açıklanabilmesi için nüfus miktarı, hareketleri ve nüfusun ekonomik özellikleri gibi pek çok niteliğin ortaya konulması gerekir (Tanoğlu,1966:27-28).

Nüfus sayısındaki değişmeler, nüfusun yaş ve cinsiyet durumu, eğitim düzeyi, etkin nüfusun çalışma alanlarına ve mesleklere göre dağılımı gibi, konularda en sağlıklı bilgilerin toplanması için birinci derecede başvurulan yöntem nüfus sayımlarıdır (Tanoğlu,1966:27-78).

İstatistik yayınları birçok bilim dalının temel ihtiyacı olan istatistiksel verileri sağlamada birincil kaynak niteliğindedir. İstatistiksel bilgilere ulaşmak evrensel olmakla beraber coğrafya bilimi de bunlar arasındadır. Fiziki Coğrafya'da daha az olmasına rağmen özellikle Beşeri Coğrafya alanında istatistik kaynaklarına başvurmadan araştırma yapmak mümkün değildir. İnsanoğlu ve onun faaliyet ve yaşayışının fiziki coğrafyada yansımalarıyla ilgilenen Beşeri Coğrafya'da nüfus ve yerleşme istatistiklerinin önemli bir yeri vardır (Özgüç,1984:33-36). Bu durum sadece coğrafya bilimi ile sınırlı olmayıp demografi, psikoloji, sosyoloji, hukuk, eğitim, (ekonomi) iktisat bilimi için de geçerlidir.

Günümüzde nüfus sayımları sadece nüfus miktarını öğrenmenin ötesine geçmiş, insan ve toplumla ilgili bilgiye ihtiyaç duyan pek çok farklı kurum ve araştırmacının temel bilgi kaynağı haline gelmiştir. Bunlar; "sağlık ve eğitim, ulaşım, planlama ve iletişim hizmetleri, özel kuruluşlar, planlamacı ve yatırımcı kuruluşlar, ekonomik stratejiler, pazar araştırması gibi insan ve toplumla ilgili pek çok alanın temel

bilgi kaynağı niteliğini taşımaktadır (Kırlangıçoğlu,2005:1). Fakat Türkiye’de idari sınırlar temel alınarak üretilen sayım tabanlı istatistikler çoğu istatistikî veri kullanıcısının ihtiyaçlarına cevap verememektedir.

Günümüzde devlet ve özel sektör politikalarının oluşturulmasında veri olarak kullanılan nüfus istatistikleri hayati rol oynamaktadır. Bundan dolayı pek çok bilimin, devlet ve özel sektör kurum ve kuruluşlarının veri olarak başvurduğu ve kullandığı nüfus istatistiklerinin doğruluk derecesi büyük önem taşımaktadır.

Nüfus verilerinin incelenmesinde karşılaşılan zorluklardan büyüğü dünyanın pek çok ülkesinde nüfus verilerinin farklılık göstermesidir. Gelişmiş ülkelerde istatistiksel verilerin daha doğru ve ayrıntılı elde edilebilmesine rağmen gelişmekte olan ülkeler için daha çok tahmini değerlere başvurulmaktadır (Tümertekin ve Özgüç,1998:233).

Dünyanın pek çok ülkesinde nüfusla ilgili verilerin toplanmasında genellikle nüfus sayımlarından yararlanılmasına rağmen gelişmiş ülkelerin bazılarında “nüfus kayıtları” aracılığıyla, doğumlar ve ölümler, evlenme ve boşanmalar gibi verilerin izlenmesi ile elde edilmektedir (Tümertekin ve Özgüç,1998:233). Bunda sağlıklı bir nüfus kayıt sisteminin olması etkindir. Günümüzde bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile Coğrafi Bilgi Sistemleri’nin ve Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri’nin de yardımıyla özellikle nüfusu fazla olmayan alanlarda ve ülkelerde nüfus verileri daha kolay takip edilebilmektedir.

Dünyanın birçok ülkesinde nüfusla ilgili verilerin toplanması için birinci derecede başvurulan yöntem nüfus sayımlarıdır. Birleşmiş Milletler nüfus sayımını şöyle tanımlamaktadır. “*Belirli bir zamanda bir ülke ya da ülkenin iyi tanımlanmış bir bölgesindeki tüm kişilere ilişkin demografik, ekonomik, toplumsal verilerin toplanma, değerlendirilme, analiz edilme ve yayınlanma işlemlerinin tümü*” olarak tanımlanmaktadır. Sayım aralıkları ülkeden ülkeye değişmekte 5 ya da 10 yıl aralıklarla periyodik olarak tekrarlanabildiği gibi, bazı ülkelerde düzensiz olarak gerçekleştirilmektedir (Tümertekin ve Özgüç,1998:233). Gelişmiş ülkeler, ülke nüfusunun özellikleri hakkında bilgi elde etmek için bu kadar uzun zaman aralığına ihtiyaç duymamaktadır.

Türkiye’de nüfus istatistikleri Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olarak iki dönem altında incelenebilmektedir. Modern anlamda nüfus istatistikleri

Cumhuriyet'in ilanından sonra 1927'den beri düzenli olarak gerçekleştirilen genel nüfus sayımları aracılığıyla elde edilebilmektedir. 1927'de ki ilk nüfus sayımının ardından ikincisi sekiz yıl aradan sonra 1935 yılında yapılmış, bu tarihten sonra sonu 0 ve 5 ile biten yıllarda sayımlar gerçekleştirilmiştir. Fakat 23 Şubat 1990 tarih ve 203 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 5 yıllık periyod uygulamasına son verilerek, sonu 0 ile biten yıllarda sayım yapılması kararına varılmıştır. Bu kararnamenin aksine 1997 yılında genel nüfus sayımı özelliği taşımayan nüfusun tespitine yönelik bir sayım yapılmıştır (Özgür,1998:8). 22 Ekim 2000 tarihinde on dördüncü nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. On beşinci nüfus sayımı 2007 yılında gerçekleştirilecektir.

Ülkemizde nüfus sayımları 1926 yılında Atatürk'ün direktifiyle kurulan T.C. başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (D.İ.E.) tarafından yapılmaktadır. D.İ.E., 18 Kasım 2005 tarihi itibarıyla T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (T.Ü.İ.K.) adını almıştır. D.İ.E.'nin temel görevi ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel konulardaki her türlü istatistiğin toplanması, derlenmesi, hazırlanması ve dağıtılmasıdır. Bu istatistiklerin başlıcaları; Genel Nüfus Sayımı, Genel Tarım Sayımı, Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı'dır (<http://www.die.gov.tr/gorev.htm> 23.09.2005). D.İ.E., ürettiği bu istatistiklerle kamu kurum ve kuruluşlarına, üniversitelere, özel kuruluşlara, karar verme konumundaki kişilere ve araştırmacılara rehber görevi üstlenmektedir. Fakat çalışmada sadece "Genel Nüfus Sayımları" incelenecektir.

Ülkemizde sayımların gerçekleştirilmesi yasal olarak D.İ.E.'ne aittir. Devlet İstatistik Enstitüsü (D.İ.E.) tarafından "...sayım günü Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan, bütün nüfusun (yabancılar dahil) sayısını, sosyal ve ekonomik niteliklerini, ülkemizin idari bölünüşüne göre tam ve doğru olarak belirlemek" amacıyla gerçekleştirilen nüfus sayımlarında Birleşmiş Milletler Örgütü'nün standartlarına uygun nüfus sayımları organize edilmektedir. D.İ.E., bu konuda gerekli deneyim, yetişmiş eleman ve fiziki alt yapıya sahiptir. Genel nüfus sayımları detaylı ve pahalı organizasyonlardır. Genel Nüfus Sayımlarının sağlıklı yapılabilmesinde en önemli faktör insandır. Sayımın her aşamasında insan etkili olabilmektedir. İnsan faktörünün en aza indirebilmek için ülke halkının nüfus sayımının amacının gerekliliği konusunda bilinçlendirilmesi gereklidir. Ülkemizin coğrafi koşulları gereği dağınık olması, eğitim seviyesinin düşük olması, sağlıklı numarataj sisteminin bulunmaması, sayımın bir günde yapılması, çok soru sorulması nedenlerle uygulanan De Facto (Hazır bulunuşluğa

göre) sayım metodunun avantajlarının yanında dezavantajları da vardır. Kişilerin buldukları yerde sayıma tabi tutulmalarından dolayı idari birimlerin nüfusları tam olarak tespit edilememektedir. Bunun ötesinde ülkemizde yerleşim birimlerine merkezi bütçeden ayrılan fonlar ve yeni belediye kurulmasının nüfus miktarına bağlı olması ile özellikle ilçe merkezleri ve belediyelerin daha fazla pay alabilme yarışına girmeleri hatalı nüfus yazımına neden olmaktadır.

De Facto (Hazır bulunuşluğa göre) sayım yöntemiyle idari birimlerin (İl, İlçe, Köy) yerleşik nüfusu tam olarak tespit edilememektedir. Sayım sonuçlarının gerçeği yansıtmaması nedeni ile yapılacak olan plan ve programlar tam olarak uygulanamayacaktır.

Gelişmekte olan ülkemizde geleceğe ait plan ve programların uygulanmasında sağlıklı sonuçların alınabilmesi yerleşik nüfusun tespitine bağlıdır. Bunda da De Jure (İkametgâha Göre Sayım) yöntemi önemli rol oynamaktadır. Bu sistemin şu anda ülkemizde uygulanması zor görünse bile aslında görüldüğü kadar zor değildir. Yerleşik ikametgâha göre yapılan sayım metodu sonucunda yöresel özellikler açık olarak ortaya konabilmektedir. Nüfus sayımında göz ardı edilmeyecek tek ilke ülkenin ihtiyaçlarına ve çıkarlarına (ekonomik) ters düşmeyecek bir nüfus sayım sisteminin seçilmesi ve uygulanmasıdır. Böylece; belediye örgütlerinin kurulmasında nüfus kriterinin yerine getirilmesi sonucu günlük göç ve sayım memurlarının yöre halkından olmasından dolayı yanlış nüfus beyan edilmesi gibi yanlışlıkların da önüne geçilebilecektir. Dolayısıyla belediye kanununa yerleşik nüfus miktarı maddesinin mutlaka getirilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde Türkiye nüfusu konusunda D.İ.E.'nin nüfus istatistiklerinden sonra ikinci önemli kaynak Sağlık Ocakları tarafından tutulan E.T.F.'lerdir. (Ev Tespit Fişleri) E.T.F. kayıtları yerleşik nüfusun özelliklerini yansıtmaması nedeni ile nüfus konusunda ikinci kaynak niteliğindedir. Bu kaynaklar ülkenin sağlık politikasının oluşturulmasında kullanılmasının yanında, bilimsel çalışmalarda da, özellikle yöresel çalışmalarda yoğun olarak kullanılmaktadır. Sağlık Ocakları tarafından tutulan bu E.T.F. kayıtları İl Sağlık Müdürlükleri'nde toplanmaktadır.

Nüfus sayımları aracılığıyla, nüfusun tespiti iki kriter gerektirir. Hazır bulunuşluğa göre sayım (De Facto) ve ikametgâha göre sayım (De Jure) (Tandoğan, 1998; 10). D.İ.E., nüfusun hazır bulunuşluğuna (De Facto), sağlık ocakları ise nüfusun

yerleşikliğini (De Jure) esas almaktadır. Sağlık ocaklarının kullanmakta olduğu yerleşik nüfus (De Jure) yöntemi yerleşmelerin gerçek nüfus miktarı, nüfusun özelliği, yaş ve cinsiyet durumu, eğitim durumu vb. gibi nüfusun özelliklerini yansıtmaktadır. Her iki kurumun kullanmış olduğu yöntemlerin özelliklerinin farklı olmasından dolayı D.İ.E. istatistikleri ile E.T.F. istatistikleri arasında farklılıklar vardır. Bütün bu nedenlerden dolayı yöresel çalışmalarda D.İ.E. istatistikleri E.T.F. kayıtlarıyla test edilebilir.

Türkiye’de yerel yönetimlere ilişkin tartışmalar, hem akademik hem de siyasal alanda önemli konular arasında yer almaktadır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Osmanlı’nın etkisi altında olduğumuz aşırı merkezileşmiş idari yapının ortaya çıkardığı problemler ve bunu ortadan kaldırmaya yönelik isteklerle, 1950’li yıllarda başlayan ve hızı 1980’li yıllarda zirveye ulaşan kentleşme sürecinin getirdiği sorunlar, hızlı belediyeleşme süreci ve buna bağlı olarak nüfusun %81’inin belediye sınırlarında yaşıyor hale gelmesi ile mevcut tartışmaların odağı belediyeler olmuştur. 1930 yılında yürürlüğe giren 1580 Sayılı Belediye Kanunu’nun 7. maddesine göre toplam nüfus miktarı 2000’e ulaşan her yerleşim birimi istemeleri halinde belediye örgütüne sahip olabilmekteydi. Kanunda belirtilen nüfus kriterini yerine getiremeyen yerleşmeler bir sonraki nüfus sayımına kadar beklemek istememekte ve 500 m. uzaklıktaki başka bir yerleşim birimiyle birleşerek belediye örgütü kurabilmekteydiler. Birleşmelerde esas olan 500 m. mesafe kuralına çok uyulmamaktaydı. Böylece, belediyeleşme süreci ve belediye örgütlü yerleşme sayısı hızla artmıştır. Bu da çoğunluğunu küçük yerleşmelerin oluşturduğu belediye örgütlü yerleşme sayısını arttırmıştır.

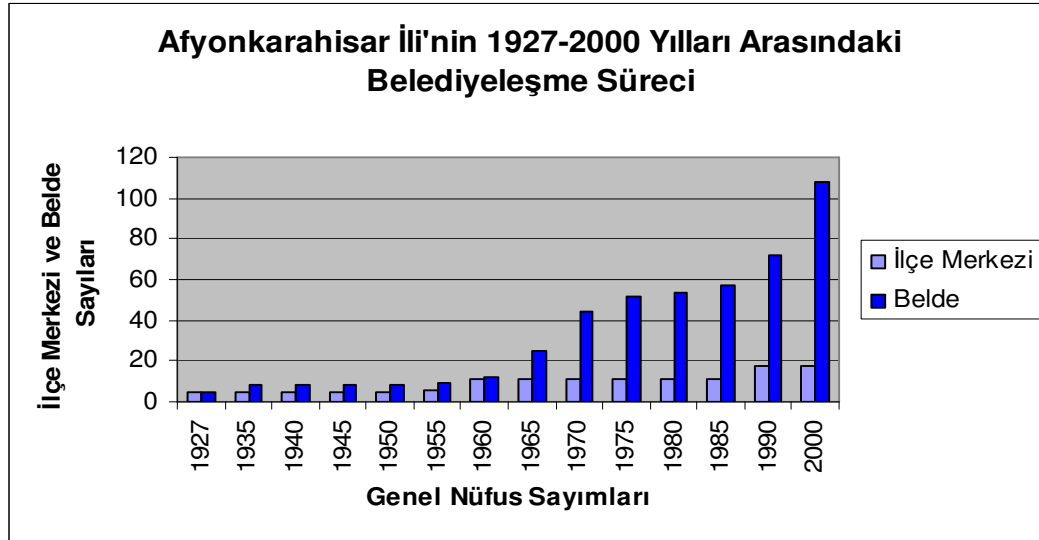
Gelişmiş ülkelerde belediye sayılarına bakacak olursak; Danimarka’da 1970’te belediye sayısı 1000’den 275’e, Belçika’da 2000’den 589’a, İngiltere’de 1974’te belediye sayısı 1439’dan 402’ye, Japonya’da 1945’te 10520 olan belediye sayısı 1980’de 3256’a indirilmiştir (<http://ekutup.dpt.gov.tr/banka/cetiks/illerban.pdf>).

Ülkemizde bu durumun tersi bir süreç yaşanmaktadır. Çalışma alanımız olan Afyonkarahisar'ın belediyeleşme sürecine baktığımızda da benzer durum yaşanmaktadır (Tablo 1, Şekil 1).

Tablo 1: Afyonkarahisar İli'nin 1927–2000 Yılları Arasındaki Belediyeleşme Süreci

Yıllar	İlçe Merkezi Sayısı	Belde Sayısı
1927	5	5
1935	5	8
1940	5	8
1945	5	8
1950	5	8
1955	6	9
1960	11	12
1965	11	25
1970	11	44
1975	11	52
1980	11	54
1985	11	57
1990	18	72
1997	18	93
2000	18	108

Kaynak: D.İ.E. Genel Nüfus Sayımları

Şekil:1 Afyonkarahisar İli'nin 1927–2000 Yılları Arasındaki Belediyeleşme Süreci

Bu durum sayısal olarak belediye örgütü çok ama nüfusu az ve mali açıdan güçsüz belediye tipini ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı belediyeler beledi hizmetlerini fonksiyonel olarak yerine getirememektedirler. Bu duruma çözüm getirmek için 1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı belediye kanunu çeşitli ek ve değişikliklerle 03.07.2005 yılı 5393 sayılı belediye kanununa kadar yürürlükte kalmıştır. 5393 sayılı belediye kanununun 4. maddesine göre “Nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabilir. İl ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunludur.” Şayet bu kanun, “nüfusu 5000’den az olan yerleşmelerin belediyeliklerinin düşürüleceği” şeklinde yorumlanırsa, ülkemizdeki belediye sayılarının bir hayli azalacağı beklenebilir. Ancak, bu kanundan sonra belediye örgütü kurulması için 5000 nüfus kriteri esas alınacaksa, mevcut belediye sayısı azalmayacaktır. Tablo 2’de görüldüğü üzere Afyonkarahisar İli’nde hâlihazırda 108 belediye örgütlü yerleşme bulunmaktadır.

Tablo 2: Nüfusu 5000’den az İlçe Merkezi ve Beldeler

Nüfus Grupları	2000 İlçe Merkezi Sayısı	2000 Belde Sayısı	2000 Toplam B.Ö.Y. Sayısı
-5000	4	81	85
5001-10000	8	9	17
10001-20000	3	0	3
20001+	3	0	3
TOPLAM	18	90	108

Kaynak: D.İ.E. 2000 Genel Nüfus Sayımı

Bilimsel çevreler ve kamuoyunun aklını kurcalayan genel nüfus sayımlarına şüphe karıştırdır. Bunun nedenleri köy yerleşmelerinin belediye örgütüne sahip olma arzusu, belediyelik yerleşmelerin etraflarındaki diğer yerleşmelere üstün görünme imajı ve imece usulüyle yerine getirilen hizmetlerin belediye tarafından getirileceği inancıdır (Özçağlar,1997:24-33). Belediyelerin gelir kaynakları arasında önemli bir yere sahip olan, nüfus miktarına bağlı olarak devletçe bütçe gelirlerinden ayrılan paydan daha fazla alma isteği ve siyasi partilerin belediye örgütlü yerleşmelerde de (Belde) kendilerini temsil eden siyasi parti merkezi açabilme hakkına sahip olabilmeleri de nedenler arasında sayılabilmektedir. Bunun yanında yapısal ve fonksiyonel açıdan gelişmesini

tamamlayamamış bu köyler belediye örgütüne sahip olduktan sonra çabuk gelişebileceği inancı ile nüfus istatistiklerini şişirme yoluna gitmektedirler.

Son yıllarda Afyonkarahisar'da ve ülke genelinde köy yerleşmelerinin belediye örgütüne sahip olabilme arzusu giderek artmaktadır. Türkiye'de yerleşme coğrafyasına ve idari birimler arasına giren belde kavramı üzerinde duracak olursak, bir köy idari sınırları içerisinde gelişip büyüyen, bünyesinde belediye örgütü kurulmuş, kasaba ve şehirlere belde denilmektedir. Belde, il ve ilçe merkezi gibi bir idari statüsü olmadığı halde belediye örgütüne sahip yerleşim merkezlerini ifade etmektedir (Özçağlar,1996: 22).

Çalışma 6 Bölüm'den oluşmaktadır. Birinci Bölüm'de Giriş ve Afyonkarahisar İli'nin Başlıca Coğrafi Özellikleri, İkinci Bölüm'de Türkiye'de yerleşmelerin sınıflandırılması, Üçüncü Bölüm'de Belediye ve Belediye Örgütlü Yerleşme kavramı üzerinde durulmaktadır. Dördüncü Bölüm, nüfus ve nüfus sayımları hakkında bilgi, Beşinci Bölüm'de Mernis Projesi ve Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Nüfus Sayımlarına Uygulanması, Altıncı Bölüm'de Sonuç ve Öneriler yer almaktadır.

2. AFYONKARAHİSAR İLİNİN BAŞLICA COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Türkiye’de gerek kırsal yerleşmelerin gerekse şehrsel yerleşmelerin meydana gelmesi ile coğrafi özellikler arasında sıkı bir ilişki vardır. Coğrafi özelliklerin uygunluğu kırsal yerleşmelerin sayısını doğrudan etkilemekte ve kırsal yerleşmelerin sayısına paralel olarak belde sayısı artmaktadır. Bundan dolayı; Afyonkarahisar İli’nin başlıca coğrafi özelliklerine kısaca değinilecektir.

Ülkemizde yerleşmelerin dağılışını belirli fiziki coğrafya şartları kontrol etmiştir. Özellikle şehirlerin anayolların kavşağı üzerinde, hidrografik elemanların çevresinde, verimli ovalarda, Pliyosen ve Pliyo-Kuvaterner yaşlı platolar ve bunların yarılanmasıyla ortaya çıkan yamaçlarda kurulduğu görülmektedir. Bir alanın yerleşmeye uygunluğu ulaşım, su kaynakları, yer şekli, iklim ve doğal kaynaklara göre doğru orantılıdır (Özdemir,1996:210-211).

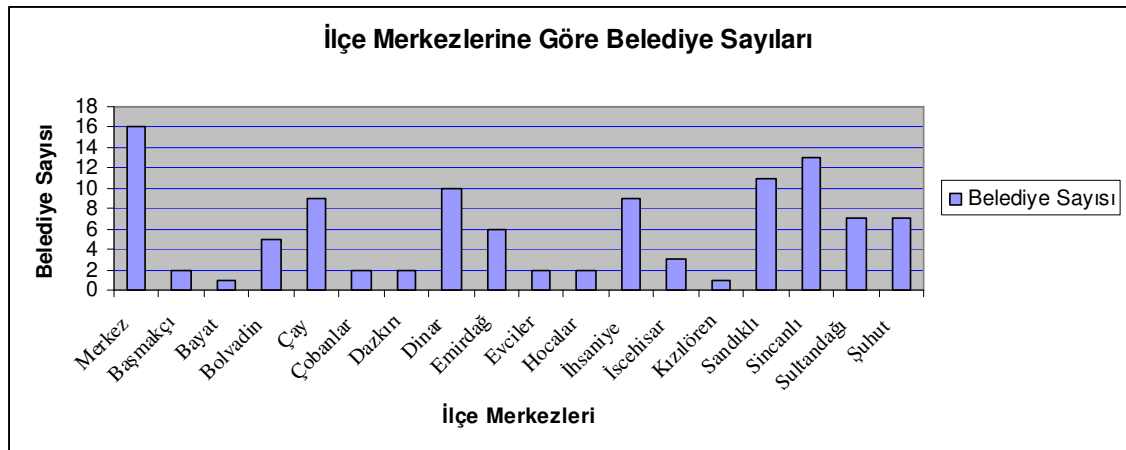
2000 genel nüfus sayımına göre, Afyonkarahisar İli’nin toplam nüfusu 812.416’dır. Nüfus yoğunluğu 57 olan Afyonkarahisar bu oran ile Türkiye ortalamasının altındadır (85 kişi km²’dir). 1990–2000 dönemi yıllık nüfus artış hızı % 9,47 ile Türkiye ortalamasından (% 21,7) düşüktür.

Afyonkarahisar İli 1990 sayımına göre 136 belediyeye sahip Konya İli’nden sonra 73 belediye ile Türkiye’de ikinci sırada yer almaktadır (Özçağlar,1997:244). Afyonkarahisar İli 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre merkez ilçe dâhil 18 ilçe, 108 belediye ve 5 bucak merkezi’nden oluşmaktadır. Belediye sayıları itibariyle (Tablo 3, Şekil 2)Merkez İlçe 16 Belediye ile ilk sırada yer almaktadır. Merkez İlçeyi Sincanlı (13 Belediye) ile ikinci sırada takip etmektedir.

Tablo 3: Afyonkarahisar'ın İdari Durumu

İlçesi	Belediye Sayısı
Merkez	16
Başmakçı	2
Bayat	1
Bolvadin	5
Çay	9
Çobanlar	2
Dazkırı	2
Dinar	2
Dombayova (B.M.)	1
Haydarlı (B.M.)	7
Emirdağ	3
Davulga (B.M.)	3
Ümraniye (B.M.)	1
Evciler	2
Hocalar	2
İhsaniye	9
İscehisar	3
Kızılören	1
Sandıklı	8
Karadirek (B.M.)	3
Sincanlı	13
Sultandağı	7
Şuhut	7

Kaynak: D.İ.E. 2000 Genel Nüfus Sayımı

Şekil 2: Afyonkarahisar'ın İdari Durumu

Bu çalışmada yukarıdaki bilgiler doğrultusunda Türkiye'deki belediye örgütlü yerleşmelerde gerçekleştirilen Genel Nüfus Sayımlarından elde edilen nüfus istatistiklerinin doğruluk derecesi Afyonkarahisar İli örnek alınarak incelenmiştir.

Afyonkarahisar İli, üç farklı coğrafi bölge üzerinde (Ege, Akdeniz, İç Anadolu) bulunmaktadır. Büyük kısmı Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde bulunur.

Güneyde bulunan Başmakçı, Dazkırı, Dinar ve Evciler ilçelerinin bazı toprakları Akdeniz Bölgesi sınırları içine girer. İlin doğu ve kuzeydoğu kısımlarındaki bazı topraklarda İç Anadolu Bölgesi'ne taşar. Önemli merkezleri birbirine bağlayan kara ve demiryolları Afyonkarahisar'dan geçer. Bu özellikleri sebebiyle Afyonkarahisar kavşak konumundadır. İdarî açıdan Afyonkarahisar İli, kuzey ve kuzeybatıda Eskişehir ve Kütahya, doğuda Konya, güneyde Isparta, güneybatıda Burdur, batıda ise Uşak ve Denizli illeriyle komşudur. Afyonkarahisar İli, 14.295 km² yüzölçümüne sahip olup, bu genişlik ile Türkiye yüzölçümünün %1,8'ini oluşturmaktadır. Afyonkarahisar İli, merkez ilçe dahil 18 ilçe ve 108 beldeden oluşmaktadır.

Yerleşmeler fiziki çevre, insan ve onun faaliyetleri gibi eserlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunlar; fiziki çevre, jeolojik ve jeomorfolojik yapı, iklim, toprak ile bitki örtüsü ve su kaynakları gibi elemanlardan oluşmaktadır. Fiziki çevreyi oluşturan bu elemanlar, yerleşmeleri, kuruluş-gelişim sürecinde, değişen uygarlık seviyesine göre farklı şekilde etkilerler (Koçman, 1991: 102, Akkan, 1971: 38, Aliğaoğlu,2003:13). Bu bölümde yerleşmelerin fiziki çevreyle etkileşimi ve fiziki çevreyi oluşturan elemanların her biri ayrı ayrı ele alınacaktır. Afyonkarahisar İli arazilerinin morfolojik birimlere göre dağılımı yapıldığında: Dağların:%47,5, Platoların:%31,6, Ovaların:%19,9 ve Yaylaların ise:%1,0 kadar yer kapladığı görülür.

2.1. Jeomorfolojik Özellikler

Yerleşme alanlarının seçimindeki fiziki faktörlerden en önemlilerinden birisi de yerleşme kurulacak alanın jeomorfolojik özellikleridir. Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer alan Afyonkarahisar İli, İç Batı Anadolu'nun doğuya doğru en fazla ilerlediği ve İç Anadolu benzerliğinin en belirli olduğu yöredir (Darkot ve Tuncel,87:1995).

Afyonkarahisar İli İç Batı Anadolu eşiğinin orta derecede yükseltiye sahip dağları ve dağlık alanlar arasında yer yer daralan ve genişleyen ovalardan oluşmaktadır. Dağlar arasındaki alüvyonlu ovalar, yerleşme ve tarım için elverişlidir. Fakat il topraklarının büyük bir bölümü akarsular tarafından parçalanmış plato görünümündedir. Arazinin parçalı olma nedeni, eski masiflerin Tersiyer'de meydana gelen kıvrımlara çeşitli yön vermesi, kıvrımlar, kıvrımların volkan topraklarıyla örtülü olması ve bu volkanik toprakların dış kuvvetlere karşı dayanıksız olmasındandır.

Dağlık alanların yükseklikleri 1600 m. ile 2600 m. arasında değişmekte ve bunların bir bölümü volkanik oluşumludur. Yörenin en yüksek dağı Emir Dağı (2.307 m.)'dir. Afyon güneybatısında Ahrır Dağı (1915 m.), Sandıklı doğusunda Kumalar Dağı (2.247 m.) ve Çivril Ovası üzerine bir dik yamaçla inen Akdağ (2.307 m.) başlıca yüksek kütlelerdir. Dağlık alanlar il topraklarını dağınık biçimde bölmüştür. Değişik yönlerdeki dağ dizileri karmaşık bir morfolojik yapı ortaya çıkarmıştır. Afyonkarahisar, morfolojik olarak düzenli bir yapı gösteren İç Anadolu Yaylası ile Ege'nin denize dik uzanan dağları arasında bir geçiş özelliği göstermektedir.

Afyonkarahisar İli'nin Güney Bölümü'nde dağlar ile ovalar sınır belli olmasına karşın, kuzey bölümünde bu özellik yoktur. Kuzey bölümünde ve özellikle Afyon Ovası ile onu çevreleyen dağlar arasında bir geçiş bölümü özelliği gösteren ve genelde Akarçay'a birleşen dereler tarafından yarılmış, az dalgalı-düze yakın platolar bulunmaktadır. İl topraklarının üçte birini kaplayan platolar tarıma elverişsizdir. Plato alanlarında belli mevsimlerde hayvancılık yapılmaktadır.

Kuzey bölümünde Yazılıkaya Platosu'nun güney uzantısı İhsaniye ve çevresine kadar gelmektedir. İhsaniye ile Anıtkaya arasında geniş bir alan kaplar ve 1200-1300 m.ler arasında uzanan bu platoya Anıtkaya Platosu'da denilmektedir.

Afyonkarahisar Ovası'nın kuzeyini sınırlayan Ağın Dağı ve Paşa Dağları'nın güney etekleri ile Afyonkarahisar Ovası arasında kalan ve İscehisar çevresinde bulunan platolar 1150 ile 1250 m.ler arasında uzanmaktadır. Eğimi ovaya doğru olan platolar genelde dağların fizyografik uzantısına paralel biçimde uzanış gösterirler. Avşar Deresi tarafından yarılmışlardır.

Paşa Dağı ile Emir Dağları arasında kalan bölümde yine genel eğimi ovaya doğru olan Emir Dağları'nın güneybatı yamaçlarından çıkarak Değirmendere'ye doğudan ve batıdan katılan dereler, platoyu sık bir şekilde yarımlar. Buda, platonun dalgalı bir görünüm almasına neden olmuştur.

Afyonkarahisar İli'nde, dağlar arasında yer alan ve genelde tektonizma ve karstik kökenli olaylar sonucunda oluşmuş deniz seviyesinden 1000 m. yükseklikte ovalar bulunmaktadır. Genelde ovalar alüvyonlardan oluşmaktadır. Ovalar genelde Kumalar Dağı çevresinde büyüklü ve küçüklü bir biçimde yer almışlardır. Bu ovalar: Tektonik kökenli ovalar; Afyon Ovası, Sandıklı Ovası, Büyük ve Küçük Sincanlı Ovası, Dombay Ova, Gül Ovası (Haydarlı Ovası), Çamur Ovası (Karadilli), Şuhut Ovası.

Karstik kökenli ovalar ise, Dinar-Çöl Ovası polyeleri olarak adlandırılan Güngörmez, Çukurkuyu ve Karabedir polyeleridir (Ardos,1978:41).

Hidrografik elemanlar yerleşmeleri yakından etkiler. Bu elemanlardan biri de akarsulardır. *“Şehirlerin ve köylerin kuruluş gelişmelerinde akarsuların büyük ölçüde hatta birinci derecede rol oynadıkları malumdur”* (Yalçınlar,1976:59, Aliagaoglu,2003:37). Sınırları içinde büyük ırmak olmayan Afyonkarahisar İli'nin başlıca akarsularını, Sakarya ve Büyük Menderes ırmaklarını besleyen küçük akarsular oluşturur. Büyük bölümü ülkemizin önemli kapalı havzalarının birinde bulunan Afyonkarahisar İlinin, en önemli ve en büyük akarsuyu Akarçay'dır. Akarçay, Afyonkarahisar depresyonunun en alçak kısmını takip eder ve örgülü yatağa sahiptir. Akarsu kendi adını taşıyan kapalı havzanın batısındaki Ahır dağlarının doğu yamaçlarından kaynaklarını almaktadır. Eber gölüne dökülmeden önce birçok yan kol alan Akarçay, Çengiloğlu köyü civarında Kırkgözler Köprüsü yakınlarında Eber Gölü'ne dökülür.

Afyonkarahisar İli, komşu illere göre deniz seviyesinden çok fazla yüksekliktedir. Bu durum Afyonkarahisar İli'ne bir eşik özelliği kazandırmıştır. Bu eşik özelliği, aynı zamanda çevre akarsu havzalarına kaynak sağlamaktadır. Nitekim Emirdağ ve Ağın Dağı'nın kuzey eteklerinde çıkan kaynaklar, Sakarya Nehri'nin yukarı mecrasını oluşturmaktadır. Diğer yandan Sandıklı Ovası'nın suyunu büyük oranda drene eden Akçay, Akdağ'ları derin bir kanyonla yararak Büyük Menderes havzasının yukarı çıkırını oluşturan Çivril Ovası'na açılır.

Afyonkarahisar İli, Ege Bölgesi'nin diğer illerine göre sahip olduğu doğal göl bakımından oldukça zengindir. Göller, ilin doğu ve güneybatı bölümünde toplanmıştır. Sultan Dağları ile Emir Dağları arasındaki kapalı havzada Eber ve Akşehir gölleri bulunmaktadır. Eber Gölü ve Akşehir Gölü, Konya – Afyonkarahisar İl sınırını oluşturmaktadır. Konya – Afyonkarahisar İl sınırı Akşehir Gölü'nün ortasından geçmektedir. Dazkırı kapalı havzasındaki Acıgöl Afyonkarahisar-Denizli sınırını bölmektedir.

Afyonkarahisar İli ve çevresi, coğrafi konumu itibariyle iklim özellikleri bakımından çeşitlilik göstermektedir. İl, batısındaki Akdeniz iklimi ile doğusunda yer alan İç Anadolu'nun karasal iklimi arasında bir geçiş iklimi bölgesinde bulunmaktadır. Afyonkarahisar ve çevresi farklı çevrelerden gelen basınç ve rüzgâr sistemlerinin etkisi

altında kaldığı için hava koşulları yıl içinde sürekli değişiklik göstermektedir. Çevresindeki illere göre yükseltisinin ve denizden yüksekliğinin fazla olmasından dolayı İç Anadolu iklimi özellikleri daha çok hissedilmektedir. Afyonkarahisar İli kış aylarında Karadeniz ve Doğu Akdeniz havzalarında gelişen cephesel depresyonların etkisi altında bulunmaktadır. Bu tür soğuk cephe bölge üzerinde yağışlara yol açmakta, rüzgârlı ve soğuk hava koşulları oluşturmaktadır. Kış aylarında Kuzey Afrika üzerinden kaynaklanan continental tropikal (cT) hava kütleleri Akdeniz üzerinden kuzeye doğru ilerlerken alt katmanlarına nem toplayarak kararsızlığı artar Akdeniz depresyonlarıyla bağlantılı olarak çok etkin sıcak cephe oluşumunu sağlar ve cephe boyunca bol yağışlara sebep olur.

İlkbahar aylarında kış boyu etkili olan hava kütleleri ve cephe sistemleri, Afyonkarahisar'da açık ve sakin hava koşulları ile birlikte orajlı, soğuk ve dalgalı şartlar egemen olur. Kış boyu etkili olan polar cephe Mayıs ayından itibaren Batı rüzgârları sistemine bağlı olarak İTCZ'nin kuzeye ilerlemesi ile kuzeye çekilir. Bundan sonra Akdeniz havzası ve dolayısıyla Türkiye, tropikal hava kütlelerinin etkisi altına girmektedir. Yaz aylarında Basra Körfezi ve çevresinde Güney Asya Alçak Basıncı gittikçe derinleşir ve genişler. Buna bağlı olarak Doğu Akdeniz havzasını yaz boyu etkileyen, Doğu Avrupa ve Balkanlar yolu ile gelen maritim polar (mP) hava kütlesi, Batı Anadolu'ya, oradan da Afyonkarahisar'a ulaşmakta ve etkisini göstermektedir (Yılmaz,1999:18).

2.2. Sıcaklık

Afyonkarahisar İli coğrafi konumuna bağlı olarak 38°45' kuzey paraleli üzerinde yer almaktadır. Bu durum güneş ışınlarının geliş açısını, radyasyon miktarını ve güneşlenme süresinin yıl içinde farklılık göstermesine neden olmaktadır. Afyonkarahisar ve çevresindeki istasyonların yıllık ortalama sıcaklık değerleri incelendiğinde, 11.1 °C ile 13.0 °C arasında değiştiği görülür (Tablo 4).

Meteoroloji İstasyonları	METEOROLOJİK UNSURLAR	AYLAR												YILLIK
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
AFYON 1021 m. (1929-97)	Ortalama Sıcaklık	0,2	1,6	5,0	10,4	14,9	18,8	21,9	21,8	17,5	12,1	6,9	2,3	11,1
	En Yüksek Sıcaklık	17,4	20,2	26,4	28,6	33,0	35,5	37,3	38,0	34,6	31,3	25,3	20,3	20,3
	En Düşük Sıcaklık	-7,0	-25,3	-7,0	-7,5	-3,1	1,0	4,0	2,4	-3,2	-7,9	-3,1	27,2	-27,2
BOLVADİN 1015 m. (1929-97)	Ortalama Sıcaklık	0,6	1,4	5,1	10,0	14,5	18,5	21,8	21,2	17,4	11,4	5,9	1,6	10,8
	En Yüksek Sıcaklık	17,2	18,3	23,8	28,6	31,5	34,3	37,1	36,4	33,3	30,1	24,4	15,8	37,1
	En Düşük Sıcaklık	-0,0	-22,0	-8,6	-6,8	4,5	3,2	5,5	5,3	1,3	-4,7	-11,0	-14,6	-22,0
DİNAR 864m. (1938-97)	Ortalama Sıcaklık	2,7	3,8	7,0	11,2	15,7	19,8	23,4	22,9	18,9	13,3	8,3	4,5	12,6
	En Yüksek Sıcaklık	19,2	20,7	27,2	29,4	33,0	36,3	38,4	38,2	36,2	32,2	26,7	18,4	38,4
	En Düşük Sıcaklık	-5,8	-16,6	-3,0	-4,4	-0,6	4,0	7,0	6,6	0,4	-3,5	-9,4	-13,5	-16,6
ÇAY 1020m. 1963-97)	Ortalama Sıcaklık	2,0	1,6	4,9	12,2	15,3	19,4	22,6	23,2	18,8	10,9	5,7	2,4	11,6
	En Yüksek Sıcaklık	15,9	17,2	20,9	28,9	30,8	32,4	35,0	35,0	32,8	30,2	20,2	17,8	35,6
	En Düşük Sıcaklık	-3,2	-11,8	-6,8	-2,0	1,4	7,0	7,2	6,8	4,0	-2,8	-8,2	14,4	-16,8
EMİRDAĞ 700m. (1953-97)	Ortalama Sıcaklık	0,3	1,7	5,7	10,9	15,3	19,4	22,4	21,8	18,1	12,4	6,9	2,3	11,4
	En Yüksek Sıcaklık	18,0	22,5	26,0	31,4	33,4	36,4	40,0	37,6	37,0	32,6	25,4	18,6	40,0
	En Düşük Sıcaklık	-9,5	-20,5	-1,5	-4,5	-1,5	1,7	5,8	6,5	1,7	-4,0	-9,5	-17,5	-20,5
DAZKIRI 880m. (1963-97)	Ortalama Sıcaklık	2,8	4,2	6,6	12,6	15,2	20,6	25,2	24,5	19,7	13,2	7,5	4,4	13,0
	En Yüksek Sıcaklık	18,4	21,4	22,4	30,0	34,2	36,0	38,0	37,4	34,2	31,4	26,8	18,4	38,0
	En Düşük Sıcaklık	-3,6	-11,2	-1,4	-1,0	-0,4	5,4	10,0	9,0	5,2	-3,2	-7,2	-13,0	-13,6
ŞUHUT 1100 m. (1964-97)	Ortalama Sıcaklık	0,2	1,8	5,4	10,1	14,4	18,4	21,6	20,8	16,9	11,6	6,4	2,3	10,8
	En Yüksek Sıcaklık	17,5	18,1	22,8	29,0	31,5	34,2	36,3	36,0	34,0	30,5	24,5	18,0	36,3
	En Düşük Sıcaklık	-3,3	-20,2	-2,4	-6,7	-0,6	2,6	5,2	2,2	-0,5	-8,9	-11,6	-22,7	-23,3
İHSANİYE 1110 m. (1951-97)	Ortalama Sıcaklık	1,8	0,6	1,2	8,2	14,2	17,5	20,2	20,3	17,0	9,2	6,8	1,6	9,9
	En Yüksek Sıcaklık	13,0	15,0	21,0	25,2	29,4	34,0	35,0	36,0	31,8	30,0	20,0	16,2	36,0
	En Düşük Sıcaklık	-6,0	-19,6	-7,0	-5,0	-3,0	5,0	3,5	4,0	2,0	-6,5	-9,0	-18,0	-19,6
HOCALAR 1090m. 1966-97)	Ortalama Sıcaklık	0,5	1,2	5,4	11,1	14,2	18,6	23,3	23,3	18,0	11,4	6,2	3,3	11,4
	En Yüksek Sıcaklık	19,0	19,7	26,0	30,2	33,0	34,0	36,8	37,4	32,6	28,8	24,6	19,0	37,4
	En Düşük Sıcaklık	-2,2	-16,5	-2,0	-3,0	-2,2	3,0	8,4	7,5	3,4	-4,0	-10,0	-10,4	-16,5

Tablo 4: Afyonkarahisar ili istasyonlarında ortalama, en düşük ve en yüksek sıcaklıkların yıllık gidişleri (DMİGM verilerine göre)

Meteoroloji İstasyonu	Yükseklik	Rasat Süresi (yıl)	BAŞLAMA TARİHİ			SON BULMA TARİHİ			Yıllık Ort. Don.G.Say
			En Erken	En Geç	Ortalama	En Erken	En Geç	Ortalama	
AFYON	1021	51	9.XI.1956	13.II.1930	22.XII	6.01.1955	29.III.1948	25.II.	16.4

Tablo5: Afyon'da Don Olaylı Günlerin Ortalama, Başlama ve Son Bulma Günleri (DMİGM Verilerine Göre)

Ancak bir geçiş iklim kuşağı üzerinde olması sebebiyle ortalama sıcaklık ile deniz seviyesine indirgenmiş sıcaklık arasında 5 °C'lik fark görülmektedir. Tablo:4'e bakıldığında en soğuk ay olan Ocak ayında ortalama sıcaklık 0.2 °C ile 2.8 °C arasındadır. En sıcak ay olan Temmuz ayında ise ortalama sıcaklık değerlerinin 24.5 °C ile 23.4 °C arasında değiştii görülmür. Gece ve gündüz arasındaki sıcaklık farkı, hemen hemen bütün yıl boyunca görülmür ve bazen 20 °C'nin üzerine çıkar. Hocalar'da 22.8 ve Dazkırı'da 22.4'dür. Bunun nedeni Afyonkarahisar İli'nin iç kısmında yer alıyor olmasıdır. Çünkü bu özellik, karasallığı nispeten arttırmaktadır.

Afyonkarahisar'ın yıllık sıcaklık gidişlerine bakıldığında uç değerlerin etkili olduğu yılların birkaç yıl üst üste devam etmediği ve sonraki yıllarda normal değerlere yakın bir değerde seyrettiği görülmüştür. Bu durum, Afyonkarahisar İli'ndeki istasyonların iklim özelliklerinin genel gidişinde büyük değişikliklerin olmadığını göstermektedir.

2.3. Yağış

Afyonkarahisar İli'nde yağışın mevsimlere göre dağılımı incelendiğinde, Akdeniz-İç Anadolu geçiş tipinde olduğu, ancak karasallığın artmasından dolayı, İlbahar yağışlarının fazla olduğu dikkati çekmektedir. Afyonkarahisar, Bolvadin ve Emirdağ'da kış yağışları fazla olmakla beraber, yağış maksimum düzeye Mayıs ayında ulaşmaktadır (Tablo 6). Afyonkarahisar İli'nin Akdeniz İklim Bölgesi ile İç Anadolu Karasal Geçiş tipi arasında yer alması sebebiyle farklı bir yağış rejiminin etkisi altında bulunur. Afyonkarahisar topografyasına bağlı olarak kış ve ilkbahar yağış düzenleri ile toplam yağış miktarları arasında farklılıklar vardır.

Meteoroloji İstasyonu	METEOROLOJİK UNSURLAR	AYLAR											YILLIK	
		XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X		XI
AFYON	Ortalama Yağış (mm)	46,9	43,0	40,0	44,8	44,7	57,1	40,1	20,8	10,0	20,1	32,7	23,8	434,6
	% Oranı	10,7	9,8	9,2	10,3	10,2	13,1	9,2	4,7	2,3	4,6	7,5	5,41	100,0
	Mevsimlik Yağış (mm) Oranı (%)	KİŞ 130,3 m.m. %29,7			İLKBAHAR 16,6 mm. %33,6			YAZ 70,9 mm. %16,2			SONBAHAR 76,6 mm. %17,5			
BOLVADİN	Ortalama Yağış (mm)	45,6	34,9	35,3	39,7	38,8	51,3	40,5	13,5	7,9	16,5	28,4	34,1	383,5
	% Oranı	11,8	9,1	9,2	10,3	10,1	13,3	10,5	3,5	5,0	4,3	7,4	8,1	100,0
	Mevsimlik Yağış (mm) Oranı (%)	KİŞ 145,8 mm. %30,1			İLKBAHAR 129,8 mm. %33,7			YAZ 61,9 mm. %16,0			SONBAHAR 76,00 mm. %19,8			
DİNAR	Ortalama Yağış (mm)	51,7	53,8	48,8	51,5	50,3	51,9	33,8	13,9	9,2	16,7	32,4	41,4	461,2
	% Oranı	11,2	11,6	10,5	11,1	10,9	11,2	7,3	3,0	1,9	3,6	7,0	8,9	100,0
	Mevsimlik Yağış (mm) Oranı (%)	KİŞ 154,3 mm. %33,4			İLKBAHAR 154,4 mm. %33,4			YAZ 56,9 mm. %12,2			SONBAHAR 90,5 mm. %19,5			
ÇAY	Ortalama Yağış (mm)	70,8	68,0	53,7	63,9	73,4	64,2	44,7	17,6	42,4	45,9	44,7	57,7	580,7
	% Oranı	12,1	11,7	9,2	11,0	12,5	10,5	7,1	3,0	2,1	2,7	7,6	9,9	100,0
	Mevsimlik Yağış (mm) Oranı (%)	KİŞ 19,2 mm. %33,0			İLKBAHAR 198,2 mm. %34,0			YAZ 71,7 mm. %12,2			SONBAHAR 188,3 mm. %20,2			
EMİRDAĞ	Ortalama Yağış (mm)	13,8	37,1	37,3	40,1	44,5	54,0	38,2	15,6	10,3	15,8	30,6	27,2	394,8
	% Oranı	11,0	9,3	9,4	10,2	11,2	13,6	9,6	3,9	2,6	4,0	7,7	6,8	100,0
	Mevsimlik Yağış (mm) Oranı (%)	KİŞ 118,2 mm. %29,7			İLKBAHAR 138,9 mm. %35,0			YAZ 64,1 mm. %16,1			SONBAHAR 73,6 mm. %18,5			
DAZKIRI	Ortalama Yağış (mm)	63,7	57,4	54,2	49,8	52,5	39,9	38,9	17,1	14,8	16,9	35,6	48,1	489,0
	% Oranı	13,0	11,7	11,0	10,1	10,7	8,1	7,9	3,4	3,0	3,4	7,2	9,8	100,0
	Mevsimlik Yağış (mm) Oranı (%)	KİŞ 175,3 mm. %35,7			İLKBAHAR 142,2 mm. %28,9			YAZ 70,8 mm. %14,3			SONBAHAR 100,6 mm. %20,4			
ŞUHUT	Ortalama Yağış (mm)	43,5	36,6	32,2	36,6	35,5	39,3	34,8	15,8	11,9	9,1	29,3	36,0	360,6
	% Oranı	12,0	10,1	8,9	10,1	9,8	10,8	9,6	4,3	3,3	2,5	8,1	9,9	100,0
	Mevsimlik Yağış (mm) Oranı (%)	KİŞ 112,3 mm. %34,0			İLKBAHAR 111,4 mm. %31,2			YAZ 62,5 mm. %17,3			SONBAHAR 74,4 mm. %20,5			
İHSANİYE	Ortalama Yağış (mm)	47,2	48,2	34,2	49,9	44,6	48,2	30,8	14,4	9,6	12,3	33,4	36,1	406,1
	% Oranı	11,6	11,8	8,4	12,2	10,2	11,8	7,5	3,5	3,2	3,0	8,2	8,8	100,0
	Mevsimlik Yağış (mm) Oranı (%)	KİŞ 129,8 mm. %31,8			İLKBAHAR 139,7 mm. %34,2			YAZ 54,8 mm. %13,3			SONBAHAR 81,8 mm. %20,0			

Tablo 6: Afyonkarahisar İli ve çevresindeki Bazı İstasyonlarında Yağış Etkinliği (DMİGM verilerine göre Yılmaz, Ö.,1999)

Afyonkarahisar İli'nde yıllık yağış ortalaması 580.7 m.m. ile 361.2 arasında değişmekle birlikte, kış yağışlarının maksimum seviyede olduğu istasyonlar; Dinar, Dazkırı ve Hocalar'dır. Hocaların batısında yer alan Banaz ovasının batıdan gelen hava

akımlarına açık olması, Dinar, Dazkırı ve Şuhut'un ise Afyonkarahisar'a göre güneyde Akdeniz Bölgesi'ne sınır teşkil etmesi bu istasyonlarda kış yağış oranlarının artmasına neden olmuştur (Yılmaz,1999:31).

İç kısımlarda karasallığın etkisiyle kış mevsimi yağışlıdır. İlin en yağışlı istasyonu Çay'da yıllık yağış miktarı 580.7 m.m. olduğu halde, 14 k.m. kuzeyinde yer alan Bolvadin, 383.7 m.m. yağış almaktadır.

Yağış şartlarını tayin eden hava kütlelerinin etkili olduğu dönemlerde yağış miktarı ve yağışlı gün sayısı da artış göstermektedir. Özellikle ekim ayından itibaren Polar cephenin etkisinin görülmesi ile yağışlar ve yağışlı gün sayısı da artmaya başlar. Ekim ayında Afyonkarahisar İli'nde istasyonlarda 6-9 olan yağışlı gün sayısı Aralık ayında 11 ile 14 gün arasında değişir. Ocak ayında ise bütün istasyonlarda yağışlı gün sayısı (15-16 gün) maksimum seviyeye ulaşır (Yılmaz,1999:65).

Afyonkarahisar İli'nin yükseltisinin fazla olması (1034 m.) ve ülke topraklarının iç kısımlarında yer alması ilin sıcaklık ortalamasının düşmesine neden olmaktadır. Bu ise yıllık ortalama kar yağışlı gün sayısının (15.4) gün çevre illere göre daha yüksek gerçekleşmesine yol açmıştır.

Kar yağışlarının en fazla olduğu Aralık, Ocak ve Şubat aylarında kar örtüsü kalınlığı da en yüksek değere ulaşır. Yıllar itibariyle alınan rasatlara göre, en yüksek kar örtüsü kalınlığı Aralık ayında Afyon'da 88.0 cm., Bolvadin'de Mart ayında 73.0,Mart ayında Dinar'da 39.0, Çay'da Aralık ayında 49.0 ve Emirdağ'da Şubat ayında 85.0 cm. olarak tespit edilmiştir (Yılmaz,1999:66).

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE YERLEŞMELER

Türkiye'de belediye örgütlü yerleşmeler idari coğrafya ve yerleşme coğrafyası açısından önemli bir yere sahiptir. Belediye örgütlü yerleşmeler genelde kasaba ve şehir yerleşmelerini kapsamaktadır. İdari coğrafya açısından bakıldığında belediye örgütlü yerleşmeler (İl, İlçe, bucak) idari bölümlenmesi içinde yer almalarının yanında (İl Merkezi, İlçe Merkezi, Bucak Merkezi) gibi idari birim durumunda da olmaktadırlar (Özçağlar,1997:1).

2.1. Türkiye'de Yerleşmelerin Sınıflandırılması ve Belediye Örgütlü Yerleşmeler

Türkiye'de ki yerleşmeler, coğrafyacıların olduğu gibi yerleşme konusu ile ilgilenen diğer bilim dalları tarafından da değişik şekillerde sınıflandırılmaktadır.

Yerleşme Coğrafyasında en önemli terim olan yerleşmeler (settlements), çok farklı şekillerde görülmektedir; yılın herhangi bir mevsiminde oturlan yerleşmeler, göçebe ya da yarı göçebe yerleşmeler ile ağıl, oba, kom, mezra ve divanlar, ailelerin oturduğu tek ev, çiftlik, köy, kasaba ve şehirler yerleşme şekillerinin başlıcalarıdır (Tanoğlu,1966:234). Mesken, insanların çeşitli ihtiyaçlarını gidermek amacıyla inşa etmiş oldukları yapılardır. Coğrafi açıdan en basit meskenden, şehirdeki en modern binalara kadar bütün yapılar mesken olarak ele alınmaktadır (Denker (Tolun),1977:59-60). Meskenlerin inşası ve şekli bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Meskenler her şeyden önce coğrafi çevre koşulları (relief, yükselti, jeolojik yapı, litoloji, bitki örtüsü) ile insan ve ekonomik faaliyetlerinin bir eseridir (Tunçdilek,1967:51).

Köy, kasaba, şehir gibi yerleşmelerin birbirinden ayrılması konusunda şehirci, sosyolog, iktisatçı, idareci, coğrafyacı gibi konu ile ilgilenen bilim adamları farklı kriterler ileri sürmüşlerdir. Coğrafyacılar arasında da ortak bir sınıflandırma yoktur. Fonksiyonel özellikleri, resmi istatistikler, nüfus sayısı dikkate alınmadan, bütün ilçe ve il merkezleri şehir, diğer yerleşmeler ise köy olarak kabul edilmektedir. Köy ve şehir ayırımına gidilirken sadece idari fonksiyon ön plana çıkmaktadır. Bu kriter yerleşme ile ilgilenen şehirciler ve coğrafyacılar tarafından yeterli bulunmamaktadır. Bundan dolayı,

ayrım yapılırken iş bölümü ve fizyolojik görünüm pek dikkate alınmamaktadır. Bunun yanında, kırsal ve kentsel yerleşmelerin ayrımına gidilirken, fonksiyon özellikleri ile nüfus miktarı arasında bir bağlantının olduğunu unutmamak gerekir. Bundan dolayı coğrafyacıların öne sürdüğü gibi, bir yerleşmenin idari merkez yapılması o yerin şehir olması için yeterli ölçü değildir (Darkot,1967:3).

Yerleşmelerin fonksiyonel bakımdan sınıflandırılmasında çeşitli yöntemler uygulanabilmektedir. Bu sınıflandırmada kullanılan yöntemler, yere ve zamana göre değişebilmektedir. Bununla beraber, ayırımında kullanılan, belli bir çalışma alanında ya da iş kolunda çalışan etkin nüfus sayısı ve oranları tartışma konusudur. Çalışma alanına göre etkin nüfusun, tarım (tarım-hayvancılık, ormancılık, balıkçılık v.d.), endüstri, (imalat, inşaat, madencilik) ve hizmet (ticaret, mali işler, diğer sosyal ve kişisel hizmetler) sektörlerinde çalışan nüfusa oranları, yerleşmenin genel fonksiyon yada karakterinin belirlenmesinde yardımcı olmaktadır (Özgür,1997:215-222).

Geniş anlamda yerleşme; yerleşmenin kurulduğu yerden yararlanma ve ekonomik faaliyetlerde bulunabilme bölgesi diye tanımlanmaktadır. Bu bölge; coğrafi bölge olabildiği gibi, yönetim bölgesi, köy, kasaba veya kent de olabilmektedir. Bu terim fonksiyonların öne çıktığı tarım faaliyet bölgesi, maden çıkarma bölgesi, ulaşım veya sanayi bölgesi olarak da düşünülebilir (Doğanay,1997:20).

Yeryüzünde yerleşmelerin çok değişik şekillerde görünmesinden dolayı yerleşmelerin sınıflandırılması çok zordur. Yerleşme şekillerini genel olarak 2 gruba ayırabiliriz.

Kırsal Yerleşme Şekilleri

Kent (şehir) Yerleşme Şekilleri (Doğanay,1997:21)

Yerleşme şekilleri ile ilgilenen yerleşme coğrafyası; yerleşme şekillerinin oluşma nedenlerini, bugünkü fonksiyonlarını, yani varlıklarını ve gelişmelerini sürdürmede rol oynayan sosyal, kültürel, beşeri ve tarihi kaynaklarını inceleyip ortaya çıkarmaya çalışır (Doğanay,1997:23).

Yerleşmenin fonksiyonlarını iki gruba ayırabiliriz:

Tarımsal (zirai) fonksiyonlar (ekip dikme, ekip biçme, hayvan yetiştirilmesi, su ürünleri avcılığı, ormancılık gibi kırsal yerleşmelerin iş ve güç kaynağı).

Tarım dışı fonksiyonlar: Kentsel gelişmelerin iş-güç kaynağını oluşturan bu fonksiyonlar kentten-kente değişebildiği gibi büyük bir çeşitlilik göstermektedir.

Savunma fonksiyonu, yönetim fonksiyonu, sanayi fonksiyonu, ticaret fonksiyonu, kültürel fonksiyon, sağlık fonksiyonu, turizm fonksiyonu, ulaşım fonksiyonu gibi (Doğanay,1997:23-24).

2.2. Jeomorfolojik Özelliklere Göre Yerleşmelerin Sınıflandırılması

Ülkemizde yerleşmeleri buldukları jeomorfolojik ünitelere, yani buldukları doğal çevre şartlarına göre sınıflandırabilmekteyiz. Bu sınıflandırmada şekil (biçim), gelenek-görenek, tarihi, ekonomik, zirai faktörler dikkate alınmadan sıralanmaktadır. Bu gruplama genişleyebilir.

- 1- Ova yerleşmeleri
- 2- Plato yerleşmeleri
- 3- Dağ eteği düzlüğü yerleşmeleri
- 4- Yamaç yerleşmeleri
- 5- Vadi içi veya vadi boyu yerleşmeler
- 6- Sırt yerleşmeleri
- 7- Birikinti konisi yerleşmeleri
- 8- Seki (taraça) yerleşmeleri
- 9- Kıyı yerleşmeleri
- 10- Fay basamağı düzlüğü yerleşmeleri (Özçağlar,1997 :3)

2.3. Biçimlerine Göre Yerleşmelerin Sınıflandırılması

Yerleşmelerin dış görünümüne göre yapılan bu sınıflandırmada yerleşmelerin, şekil veya biçim özellikleri üzerinde durulmaktadır.

Yerleşmelerin şekil özellikleri, yerleşmelerin temel birimi olan meskenlerin yerleşme alanında (sitte) dağılım düzeniyle ilişkilidir. Bu özellikler ilk önce relief olmak üzere, iklim, su, doğal bitki örtüsü, araziden faydalanma ve ulaşım gibi faktörlerin yanında gelenek-görenek, tarihi, ekonomik ve psikolojik faktörler de hesaba katılmalıdır (Tanoğlu,1966:261). Şekil değişikliği en fazla jeomorfolojik üniteler arasında ova yerleşmelerinde görülmektedir. Bu faktörlerin tümünün veya birkaçının bir araya gelmesiyle meskenlerin yerleşme alanları içinde göstermiş oldukları dağılış düzeni toplu veya dağınık oldukları gibi yarı dağınık özellikler gösterebilirler

(Doğanay,1997:21). Dağılışı düzenlerine göre, Türkiye'deki yerleşmeleri aşağıda görüldüğü gibi 3 şekilde sınıflandırabiliriz

—Toplu Yerleşmeler

—Dağınık yerleşmeler

—Yarı dağınık yerleşmeler (Özçağlar,1997:4).

Kırsal yerleşmelerin dağılmasında bir etken olan relief özellikle yüzey şekillerinin parçalı ve eğimin fazla olduğu yamaçların yaygın olduğu bölgelerde, tarım arazilerinin ekonomik fonksiyon olarak ancak belirli bir çiftçi nüfusu besleyebilecek büyüklükte olması yüzünden meskenlerin bu küçük tarım alanlarının hemen yanında yer aldıkları görülür. Tarıma uygun alanların ormanlar, bataklıklar, verimsiz alanlar ve su kaynaklarının durumu gibi doğal etkenlerden dolayı kesintiye uğraması yerleşmelerin dağılmasına neden olmaktadır. Ekonomik fonksiyon ile yerleşme arasındaki sıkı ilişkiye dikkat çeken diğer bir özellik; konutların dağılmasında göçebe hayvancılığın rolü gibi (Tümertekin ve Özgüç,1998:381-382).

Prof. Dr. Talip Yücel' e göre; özellikle kırsal yerleşmelerde toplu, dağınık ve ara şekiller olarak sınıflandırmada meskenler arasındaki mesafelerin ne olması gerektiğine dair kesin bir ölçünün bulunmaması birtakım kargaşalara ve farklı yorumlara neden olmaktadır. Sıklık, seyreklik araştırmacının bakış açısıyla ilgili olduğu için bu konu araştırmacıdan araştırmacıya farklılık arz etmektedir. Özellikle kırsal yerleşmelerin şekil olarak sınıflandırılmasında meskenler arasındaki mesafenin netliğe kavuşması gerekmektedir (Özçağlar,1997:4).

Türkiye'deki yerleşmeleri, yerleşim alanlarının dış sınırları itibariyle aldıkları geometrik biçimlere göre de sınıflandırma yapmak mümkündür. Bu özellikler doğrudan yerleşme şekli ile ilgilidir. Yerleşmelerin, yerleşme alanı içinde göstermiş oldukları dağılışı düzeni dış görünüm olarak geometrik şekillerini tayin eder (Özçağlar,1997:5). Bu şekil çeşitliliğine en fazla ovalarda rastlanılmaktadır. Düzensiz ya da düzenli bir şekilde özellikle bitişik, sıkışık, bazen de az çok aralıklı meskenleriyle uzaktan bir küme köy ya da yığın köydür. Bu tip köylere ovalardan başka etek, yamaç, sırt ve tepelerde de rastlanılmaktadır. Bunun yanında; merkezi bir meydandan itibaren birbirinden uzaklaşarak ayrılan sokakların iki tarafında sıralanan evleriyle yuvarlak bir şekil alan yuvarlak köy ve yuvarlak köylerden bazılarının çevreleri tam bir daire bir halka şeklinde olursa bu tip köylere de halka köy denilmektedir. Ovalarda en çok görülen

yuvarlak köylerden sonra uzunca, dikdörtgen şeklinde köylere de rastlanılmaktadır. Otlak olarak kullanılan dört köşe yahut poligonal bir saha çevresinde uzunlamasına gelişen yeşil köy ve uzunlamasına gelişen köylerin en iyi örneğini işlek yolun her iki tarafında gelişen yol boyu köyleri teşkil eder (Tanoğlu,1966:202). Yol sisteminin etkisiyle oluşan diğer bir yerleşim şekli de yıldız şeklindeki yerleşmelerdir. (Tümertekin ve Özgüç,1998:401).

Türkiye'deki yerleşmelerin genel görünüm itibariyle daire, elips, üçgen, kare, dikdörtgen, yamuk, deltoid ve yıldız benzeyen şekiller aldıkları veya çizgisel (linear) bir uzanışa sahip oldukları gibi herhangi bir geometrik şekle benzemeyen yerleşim yerleri de görülmektedir (Özçağlar,1997:5). Özellikle step sahalarında rastgele yerlere konmuş, üzerinde bulunduğu tarım alanından güçlükle ayrılabilen şekilsiz köylerin de çok olduğu söylenebilir (Tanoğlu,1966:263). Ülkemizde jeomorfolojik ünitelerin kısa mesafelerde değişmesi nedeniyle bütün bu sınıflandırmaların sayısı artırılabilir. Afyonkarahisar İli' de benzer özellikler taşımaktadır.

2.4. Fonksiyonlarına Göre Yerleşmelerin Sınıflandırılması

İnsanları barındırma amacıyla oluşan yerleşmede insanlar yaşamlarını sürdürebilmeleri için değişik türde ekonomik faaliyetlerle uğraşmaktadırlar. Bu faaliyetleri hammadde üretimi (tarım, hayvancılık, madencilik, ormancılık, su ürünleri avcılığı veya yetiştiriciliği v.b.), endüstri ve hizmetler olarak sınıflandırabiliriz. Yerleşme yeri bu faaliyetlerin birine sahip olabileceği gibi hepsine de sahip olabilmektedir. Bu fonksiyonların yerine getirilebilmesi için yerleşmelerde sürekli ya da belirli dönemlerde (sezonluk) barınma yoluna gidilmektedir (Özçağlar,1997:5-6).

Şehirler hakim fonksiyonlarına göre farklı şekillerde sınıflandırılmışlardır. Örnek olarak Tümertekin şehir fonksiyonları olarak ziraat, imalat (sanayi), gayri muayyen faaliyetler (askeri işlevler), genel hizmetler (idari fonksiyon) ve çıkarım faaliyetlerini ele almış ve bu başlıklar altında Türkiye şehirlerini sınıflandırmıştır (Tümertekin,1973: 52-53). DPT'nin yapmış olduğu araştırmada Afyonkarahisar İli'nin merkez ilçe ve ilçe merkezlerine göre fonksiyonel sınıflandırılması (Tablo 7).

Tablo 7: Afyonkarahisar İl Merkezi ve İlçe Merkezlerinin Fonksiyonel Sınıflandırılması

İl Adı	Toplam İlçe Merkezi Sayısı	Hizmetler	Ziraat	Sanayi	Ticaret	İnşaat	Maden	Ulaştırma - Haberleşme	Elektrik-Gaz-Su
Afyon	18	7	10	1	-	-	-	-	-

Kaynak: Türkiye'deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması Mete Tunbul DPT 2000 S.26

Türkiye ilçe merkezleri arasında fonksiyonel sınıflandırmada, tarım ve hizmet fonksiyonlarının hâkim olduğu görülmektedir. Nüfus sayısı 2 500–5 000 kişi arasında değişen ve köy kimliğinden, idari ve ticari etkinlikler yardımıyla sıyrılmaya çalışan, tarım ve hizmet fonksiyonlu yerleşmeler, ülkemizin İç Batı Anadolu eşiği ile İç Anadolu bölgesinin Orta ve Yukarı ve Kızılırmak bölümlerinde yoğunlaşmaktadır (Özgür,1997:220). Afyonkarahisar İli'nin fonksiyonel sınıflandırılmasında da tarım ve hizmet fonksiyonlarının hâkim olduğunu görmekteyiz. Buna göre nüfus grupları bazında fonksiyonel sınıflandırmalara bakacak olursak; Nüfusu 5000'den az Ziraat Merkezleri (Tablo 8), Nüfusu 5 000–10 000 arasındaki ziraat merkezleri (Tablo 9) ve Nüfusu 10 000–15 000 arasındaki ziraat merkezleri ayrıt edilebilir (Tablo 10).

Tablo 8: Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 5 000'den az Olan Ziraat Merkezleri			
İlçe Merkezinin Adı	%	1990 Yılı Toplam Nüfusu	2000 Yılı Toplam Nüfusu
Bayat	%42,0	4450	4702
Hocalar	%48,0	2730	2646
Kızılören	%41,0	3876	2556

Kaynak: Türkiye'deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması Mete Tunbul DPT 2000 S.40

Tablo 9: Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 5 000–10 000 Arasında Olan Ziraat Merkezleri			
İlçe Merkezinin Adı	%	1990 Yılı Toplam Nüfusu	2000 Yılı Toplam Nüfusu
Başmakçı	%33,3	6574	7816
Çobanlar	%64,7	6675	8315
Evciler	%52,1	5576	5134
Sincanlı	%41,7	5576	5826
Sultandağı	%31,5	5590	6893

Kaynak: Türkiye'deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması Mete Tunbul DPT 2000 s.43

Tablo 10: Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 10 000-15 000 Arasında Olan Ziraat Merkezleri			
İlçe Merkezinin Adı	%	1990 Yılı Toplam Nüfusu	2000 Yılı Toplam Nüfusu
Çay	%36,2	14147	18137
Şuhut	%29,4	12982	13630

Kaynak: Türkiye'deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması Mete Tunbul DPT 2000 s.45

Afyonkarahisar İli'ndeki hakim fonksiyonlardan ikinci sıradaki hizmet fonksiyonuna nüfus grupları bazında baktığımızda; Nüfusu 5 000'den az Hizmet merkezi (Tablo 11), nüfusu 5 000–10 000 arasında olan Hizmet Merkezi (Tablo 12), nüfusu 20 000-25 000 arasında Olan Hizmet Merkezi (Tablo 13), nüfusu 25 000-50 000 arasında olan Hizmet Merkezleri (Tablo 14), Nüfusu 100 000'den fazla olan hizmet merkezi şeklinde bir sınıflandırma yapılabilir (Tablo 15).

Tablo 11: Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 5 000'den az Olan Hizmet Merkezleri			
İlçe Merkezinin Adı	%	1990 Yılı Toplam Nüfusu	2000 Yılı Toplam Nüfusu
İhsaniye	%37,6		4466

Kaynak: Türkiye'deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması Mete Tunbul DPT 2000 s.58

Tablo 12: Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 5 000-10 000 arasında Olan Hizmet Merkezleri			
İlçe Merkezinin Adı	%	1990 Yılı Toplam Nüfusu	2000 Yılı Toplam Nüfusu
Dazkırı	%32,9		6555

Kaynak: Tunbul, a.g.e, DPT 2000 s.60

Tablo 13: Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 20 000-25 000 arasında Olan Hizmet Merkezleri			
İlçe Merkezinin Adı	%	1990 Yılı Toplam Nüfusu	2000 Yılı Toplam Nüfusu
Emirdağ	%36,8		20508
Sandıklı	%25,6		37804

Kaynak: Tunbul, a.g.e, DPT 2000 s.64

Tablo 14: Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 25 000-50 000 arasında Olan Hizmet Merkezleri			
İlçe Merkezinin Adı	%	1990 Yılı Toplam Nüfusu	2000 Yılı Toplam Nüfusu
Bolvadin	%28,3		52398
Dinar	%28,6		35424

Kaynak: Tunbul, a.g.e, DPT 2000 s.65

Tablo 15: Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 100 000'den fazla Olan Hizmet Merkezi			
İlçe Merkezinin Adı	%	1990 Yılı Toplam Nüfusu	2000 Yılı Toplam Nüfusu
Afyon Merkez	%36,2		128516

Kaynak: Tunbul, a.g.e, DPT 2000 s.66

Afyonkarahisar İli'nde sadece bir ilçe merkezi sanayi fonksiyonuna sahiptir (Tablo 16).

Tablo 16: Afyonkarahisar İli'nde Nüfusu 10 000-15000 arasında Olan Sanayi Merkezleri			
İlçe Merkezinin Adı	%	1990 Yılı Toplam Nüfusu	2000 Yılı Toplam Nüfusu
İscehisar	%69,6		10542

Kaynak: Tunbul, a.g.e, DPT 2000, s.77.

Tablo 17: Afyonkarahisar İli İlçelerinin Fonksiyonel Olarak Değerlendirilmesi

AFYONKARAHİSAR	1	2	3	4	5	6	7	8
	1990	2000						
Merkez	95 643	128 516	97.2	4	H.36.2	S.23.0	1. 16.2	ŞEHİR(U.92)
Başmakçı	6 574	7 816	66.7	2/7	Z.33.3	S.23.4	H.17.9	Z+Ş Merkezi
Bayat	4 450	4 702	58.0	2/7	Z.42.0	H.23.0	S.13.3	Z+H Merkezi
Bolvadin	44 964	52 398	76.0	3	H.28.3	Z.24.0	S.15.2	ŞEHİR (1.15.1)
Çay	14 147	18 137	63.3	3	Z.36.2	H.25.4	S.12.7	ŞEHİR(1.8.7)
Çobanlar	6 675	8 315	35.3	2/7	Z.64.7	S.19.5	H.6.3	Z Merkezi
Dazkırı	6 677	6 555	82.6	3	H.32.9	S.17.9	Z. 17.5	ŞEHİR(1.12.1)
Dinar	34 990	35 424	83.2	3	H.28.6	1. 18.6	Z. 16.8	ŞEHİR(Ş.14.0)
Emirdağ	21 144	20 508	90.2	3	H.36.8	T.18.7	S.9.9	ŞEHİR(Z.98)
Evciler	5 576	5 134	47.9	2/7	Z.52.1	S.22.5	H.15.2	Z+Ş Merkezi
Hocalar	2 730	2 646	52.0	2/7	Z.48.0	H.14.1	S.12.2	Z+H Merkezi
İhsaniye	2 253	4 466	86.0	2,5	H.37.6	Z.19.0	S.12.0	H+Z Merkezi
İscehisar	10 071	10 542	90.6	2/7	S.69.6	Z. 9.4	H.5.6	ŞEHİR (U.4.3)
Kızılören	3 876	2 556	59.0	-	Z.41.0	S.31.0	H.14.6	Z+Ş Merkezi
Sandıklı	22 359	37 804	78.6	3	H.25.6	Z.21.4	T.20.1	ŞEHİR(Ş.13.4)
Sincanlı	5 503	5 826	58.3	-	Z.41.7	H.25.0	8.13.3	Z+H Merkezi
Sultandağı	5 590	6 893	68.5	3	Z.31.5	H.26.8	T.13.9	Z+H Merkezi
Şuhut	12 982	13 630	706	3	Z.29.4	H.22.1	S.18.6	ŞEHİR(1.125)

Kaynak: Tunalı, 2000, s. 106.

Tablo: 17 Değerlendirme tablosu ile ilgili açıklamalar:

- 1.SÜTUN : 1990Yılı Nüfusu,
- 2.SÜTUN : 2000 Yılı Nüfusu,
3. SÜTUN :Ziraat Faaliyetleri dışında kalan nüfusun toplam çalışanlara oranı,
- 4.SÜTUN : : Söz konusu merkezin ülke yerleşme merkezleri sistemi içerisinde kademelenme durumu

7: 7. Kademe merkez (Ülkesel Metropol)

6: 6. " " (Bölgesel Metropol)

5: 5. " " (Bölge Merkezi)

4: 4. " " (Yöresel Merkez)

3: 3. " " (Kentsel Merkez) (ilk Kademe Kentsel Merkez)

2: 2. " " (Köy Grup Merkezleri)

2/7 Ticaret ve Hizmet Merkezi 2/6 Ticaret Merkezi

2/3 Hizmet Merkezi (Eğitim ve Sağlık) 2/2 Sağlık Merkezi

2/1 Eğitim Merkezi

2,5 Ara kademe merkezler

5.SÜTUN: Birinci sırada çıkan fonksiyon ve oranı (%)

6.SÜTUN: ikinci

7.SÜTUN: Üçüncü "

8.SÜTUN: DEĞERLENDİRME SONUCU

( ) 8.sütunda parantez içerisinde dördüncü fonksiyon ve oranı belirtilmekte ve yalnızca, şehirler için verilmektedir.

KISALTMALAR:

Z: Ziraat Fonksiyonu

H: Hizmet Fonksiyonu

T: Ticaret Fonksiyonu

S: Sanayi Fonksiyonu

U: Ulaştırma Fonksiyonu

Sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi en yüksek ilçe merkezi, merkez ilçedir. Merkez İlçe 1996 yılı itibariyle sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından ülke genelinde mevcut 858 ilçe arasında 48. sırada yer alırken, il sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında kendini izleyen Sandıklı ilçesi 157. sırada bulunmaktadır. Hocalar ilçesi bu bakımdan il genelinde son sırada yer almaktadır (Tablo 18). Yine merkez ilçe 2004 yılı itibariyle sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından ülke genelindeki 872 ilçe arasında 59. sırada yer almaktadır (Tablo 19). Sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından merkez ilçenin en yüksek düzeyde olması faal nüfusun önemli bir kısmının hizmet sektöründe çalışmakta olmasından kaynaklanmaktadır (Tablo 18), (Tablo 19).

İlçe Adı	İl İçi Gelişmişlik Sıralaması	858 İlçe İçinde Gelişmişlik Sıralaması	İlçe Adı	İl İçi Gelişmişlik Sıralaması	858 İlçe İçinde Gelişmişlik Sıralaması
Merkez	1	48	Evciler	10	360
Sandıklı	2	157	Çay	11	373
Bolvadin	3	183	Bayat	12	425
Dazkırı	4	205	Şuhut	13	488
Emirdağ	5	215	Sincanlı	14	574
Dinar	6	243	Kızılören	15	603
Sultandağı	7	273	İhsaniye	16	681
İscehisar	8	293	Çobanlar	17	716
Başmakçı	9	312	Hocalar	18	717

Kaynak: Dinçer ve diğerleri, 1996, s. 125.

İlçe Adı	İl İçi Gelişmişlik Sıralaması	872 İlçe İçinde Gelişmişlik Sıralaması	İlçe Adı	İl İçi Gelişmişlik Sıralaması	872 İlçe İçinde Gelişmişlik Sıralaması
Merkez	1	59	Evciler	10	425
Bolvadin	2	242	Sultandağı	11	461
Dazkırı	3	261	Kızılören	12	487
Sandıklı	4	304	Bayat	13	568
Başmakçı	5	361	Şuhut	14	574
Dinar	6	369	Çobanlar	15	602
Çay	7	373	Sincanlı	16	612
İscehisar	8	381	İhsaniye	17	620
Emirdağ	9	390	Hocalar	18	736

Kaynak: Dinçer ve Özasan, 2004, s. 107.

Türkiye’de yerleşmeleri sürekli yerleşmeler ve dönemlik (sezonluk) yerleşmeler olarak 2 grup altında toplayabiliriz.

2.4.1. Sürekli Kır Yerleşmeleri

İdari birim olarak köy idari alanları içerisinde yer alan yerleşmelere kır yerleşmeleri denilmektedir. Şehir ve kasaba yerleşmeleri dışındaki yerleşmelere köy yerleşmeleri denilmektedir (Özçağlar,1997:6). Köy idari birimleri “*belirli bir idari sınırı bulunan ve bu sınırlar içerisinde yer alan devamlı ve geçici kır yerleşmeleriyle ekonomik faaliyet sahalarından oluşan, nüfusu 2000’den az veya 2000’den fazla, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin egemen olduğu ve seçimle işbaşına gelen muhtarın ve ihtiyar heyetinin yönettiği en küçük idari ünitelerdir*”(Özçağlar, 1996:296).

Bir köyün yerleşme alanı, tarım, otlak (mera-çayır), orman, kayalık, göl ve bataklık alanları, akarsu yatakları, sahillerdeki kumsallardan oluşabilmektedir. Köy yerleşmesini meydana getiren meskenler planlı ya da plansız olarak toplu, dağınık veya yarı dağınık bir şekilde oluşabilirler (Özçağlar,1997:6).

Türkiye’nin coğrafi özelliklerinin çeşitliliği köylerimizin farklı tiplerde oluşmasına neden olmuştur. Bir köy idari sınırları içerisinde birden fazla sayıda sürekli oturlan yerleşim üniteleri (mahalleler) ile yılın belirli dönemlerinde konaklanan geçici kır yerleşmeleri (yayla, oba, kışla, barla, güzle, mezra, kom, dam, ağıl, çiftlik, divan, v.b.) bulunuyorsa bu tip köylere “çok yerleşmeli köy” denilmektedir. Karadeniz Bölgesi’nde daha çok görebileceğimiz bu durumdaki köyler yeryüzü şekillerinin durumu (eğim, yükselti şartları), su kaynakları ve tarım alanlarından etkilenmektedir (Özçağlar,1996:197). İçme suyuna yakın olma ve verimli tarım arazileri üzerine yerleşme kurmaktan kaçınma da nedenler arasında sayılabilir.

2.4.2. Kasaba Yerleşmeleri

Köy yerleşmesi ile şehir yerleşmesi arasında geçiş özelliği taşıyan kasabalar, fonksiyonları yönünden şehirler kadar gelişmese de köy yerleşmelerine göre daha çok gelişmiş yerleşmelerdir. Kasabaları kır yerleşmeleri altında düşünemeyeceğimize göre, kır yerleşmeleri ile şehir yerleşmeleri arasında geçiş özelliği taşımasından dolayı ayrı bir tip olarak ele almak daha doğrudur (Özçağlar,1997:7-8).

Kasabaların çoğunda belediye örgütü bulunmaktadır. Yerleşmenin fonksiyonel özellikleri dikkate alınmadan sadece toplam nüfus miktarına göre bir sınıflandırma yapmak gerekirse, ülkemizin gelişmişlik düzeyi ve bugünkü nüfus şartlarına göre genel

olarak nüfusu 20000 ve altında olan belediye örgütlü yerleşmeleri kasaba yerleşmesi olarak nitelendirebiliriz. Nüfus miktarlarına göre kasabalar aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir.

Küçük kasabalar: Nüfusu 5000 ve altında olanlar,

Orta büyüklükteki kasabalar: 5001 ve 10000 nüfus grubundakiler,

Büyük kasabalar: 10001 – 20000 nüfus grubundakiler (Özçağlar, 1997:8).

Afyonkarahisar'ın İlçe Merkezlerini bu sınıflandırmaya göre değerlendirdiğimizde şu sonuçlara ulaşılmaktadır (Tablo 20).

Tablo 20: Afyonkarahisar İli Kasabalarının Nüfus Miktarlarına Göre Dağılımı

Nüfus Miktarına Göre Kasabalar	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	Nüfusu (2000)
Küçük Kasabalar: Nüfusu 5000 ve altında	Bayat	İlçe Merkezi	4702
	Hocalar	İlçe Merkezi	2646
	İhsaniye	İlçe Merkezi	4466
	Kızılören	İlçe Merkezi	2556
Orta Büyüklükteki Kasabalar: 5001 ve 10000	Başmakçı	İlçe Merkezi	7816
	Çobanlar	İlçe Merkezi	8315
	Dazkırı	İlçe Merkezi	6555
	Evciler	İlçe Merkezi	5134
	Sincanlı	İlçe Merkezi	5826
	Sultandağı	İlçe Merkezi	6893
Büyük Kasabalar: 10001 – 20000	Çay	İlçe Merkezi	18137
	İscehisar	İlçe Merkezi	10542
	Şuhut	İlçe Merkezi	13630

Kaynak: D.İ.E 2000 Genel Nüfus Sayımı

Faal nüfus içerisinde ekonomik olarak primer (tarım, ormancılık, balıkçılık v.s.) ve sekonder (ticaret, mali işler ve diğer sosyal ve kişisel hizmetler) sektörlerde çalışan nüfusun oranlarına göre kasaba yerleşmelerini şöyle isimlendirmekteyiz.

Tarım

Hizmet

Endüstri

Tarım - hizmet kasabaları

Tarım - endüstri kasabaları

Tarım - hizmet - endüstri kasabaları

Endüstri - hizmet kasabaları

Hizmet - endüstri kasabaları (Özgür,1996:217)

Tarihi süreç içerisinde, dünya nüfusunun önemli bir kısmının kırsal alanda yaşamış olmasına rağmen, yerleşik her toplumun yaklaşık beş bin yıldan beri kendisine şehirler inşa ettikleri bilinmektedir. Bu durum, toplumun bazı temel fonksiyonlarına çevredeki kırsal alanlar için en iyi şekilde merkezi bir yerde icra edilebilmesinden kaynaklanmaktadır. Şehirler, insanı ve insan faaliyetlerini daha büyük kolaylıklar sağlamak üzere bir araya getirirler. Bu olguya agglomerasyon denir. Agglomerasyon ise uygun bir iş bölümüne gidilmesini sağlar. Bu merkezler aynı zamanda hinterlandlarındaki üretimin bölgesel uzmanlaşmasını artırır ve yönlendirirler. Sanayileşme ile birlikte şehirler aynı zamanda önemli bir üretim merkezi haline gelirler (Özgüç ve Tümertekin,1998:433).

Şehirlerde fonksiyonlar bakımından, temel ve temel olmayan sektörler alınarak, uzmanlaşmadan söz edilebilmekte ve şehirler buna göre de sınıflandırılabilirler. Ekonomik özelleşme ya da uzmanlaşmayı ölçmek için iki yol kullanılabilir. Bunun için ya şehrin istihdam yapısı, ya da şehir ekonomisinden geçen para akışı analiz edilir. İstihdam yapısının analizinde her faaliyette çalışanlar göz önüne alınarak egemen olanlar, çalışanların en fazla yoğunlaştığı faaliyetler belirlenebilir ve şehir o sınıf içerisinde kabul edilir. Para akışında ise, girdi-çıkıtı analizleri ile bazı değerlendirmelere gidilir (Özgüç ve Tümertekin,1998:434).

Ülkemizdeki kasabalar ekonomik fonksiyonlarının yanında, üstlendikleri idari fonksiyonlara göre de sınıflandırılabilir. Buna göre kasabalarımız bucak merkezi ve ilçe merkezi durumundaki kasabalar olarak nitelendirebiliriz. Bunun yanında bünyesinde belediye örgütü bulunan kasabalar da bulunmaktadır. Bunlar 1580 Belediye Kanunu'nun 7. maddesinin 2000 nüfus kriterine göre kurulmuş normal belediyelerdir.

Şehir, bünyesinde barınan insanların hemen hemen bütün ihtiyaçlarını başka yerleşmelere muhtaç olmadan o yerleşmede karşılayabilecek fonksiyonlara sahip olan, alt ve üst yapı bakımından fazla eksiği olmayan, nüfusu 20000'in üzerinde veya biraz altında bulunan belediye örgütlü yerleşmeleri denilmektedir (Özçağlar,1997:9).

Türkiye'deki bir yerleşmenin şehirsellik kazanabilmesi için genel olarak nüfusu 20 000'in üzerinde bulunması gerekmektedir. Nüfusu 20000'in biraz altında

bulunupta şehrsel özellikler gösteren yerleşmelerimiz bulunduğu gibi, nüfusu 20 000'in üzerinde olupta kasaba özelliği gösteren yerleşmeler de bulunmaktadır. Salt nüfus miktarı esas alınırsa nüfus miktarı 20 000 ve üzerinde nüfusu bulunan belediye örgütlü yerleşmeleri şehir olarak nitelendirebiliriz. Şehirleri nüfus miktarlarına göre;

Küçük şehirler (20 001–100 000 nüfus grubunda olan şehirler).

Orta büyüklükteki şehirler (100 001–200 000 nüfus grubunda olan şehirler) ve

Büyük şehirler 200001+ nüfus grubundaki şehirler şeklinde gruplandırabiliriz (Özçağlar,1997:11).

Yukarıdaki gruplandırmaya göre çalışma sahamızda Bolvadin, Dinar, Emirdağ ve Sandıklı küçük şehir, Afyonkarahisar ise orta büyüklükteki şehir olarak değerlendirilmektedir. Çalışma sahamızda büyük şehir nüfus grubunda yerleşme bulunmamaktadır.

Türkiye'deki şehirleri nüfuslarına göre gruplandırabildiğimiz gibi ekonomik fonksiyonlarına göre de gruplandırmak mümkündür. Bunlar; hizmet şehirleri, endüstri-hizmet şehirleri, hizmet-endüstri şehirleri, hizmet-tarım şehirleri, endüstri-hizmet-tarım şehirleri, hizmet-endüstri-tarım şehirleri şeklinde belirtebiliriz.

Şehirler bu fonksiyonların hepsini barındırabildikleri gibi birkaçını da barındırabilirler.

D.P.T.'nin yapmış olduğu "*Türkiye'deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması*" (Mete Tunbul DPT 2000) adlı çalışmaya göre Afyonkarahisar İli'ndeki Şehirlerin fonksiyonları: Hizmet Şehirleri, Sanayi Şehri, Ziraat Şehirleri olarak ortaya çıkmaktadır (Tablo 21).

Tablo 21: Afyonkarahisar İli'ndeki Şehirlerin Fonksiyonları

Şehrsel Fonksiyonlar	Şehrin Adı	1990 Yılı Nüfusu (000)	2000 Yılı Nüfusu (000)	Çalışanların Fonksiyona Oranı (%)
Hizmet Şehirleri	Emirdağ	21.1	20.5	37
	Afyonkarahisar Merkez	95.6	128.5	36
	Dazkırı	6.7	6.5	33
	Dinar	34.9	35.4	29
Sanayi Şehri	İscehisar	10.0	10.5	70
Ziraat Şehirleri	Çay	6.7	18.1	36
	Şuhut	12.9	13.6	29
Ziraat ve Hizmet Şehirleri	Bolvadin	44.9	52.3	52
	Sandıklı	22.3	37.8	47

Kaynak: Tunbul, 2000, s. 150–178.

Şehirleri üstlendikleri idari fonksiyonlarına göre aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz.

Bucak Merkezi durumunda olan şehirler

İlçe Merkezi durumunda olan şehirler

İl Merkezi durumunda olan şehirler

Hükümet Merkezi durumunda olan şehir (Ankara)

Bünyelerinde Büyükşehir belediyesi örgütü bulunan şehirler (Özçağlar,1997:19). Buna göre Afyonkarahisar İli, idari fonksiyonlarına göre 5 Bucak Merkezi, Merkez İlçe dâhil 18 ilçe merkezinden oluşmaktadır.

2.4.3. Dönemlik (Sezonluk) Yerleşmeler

Belirli bir ekonomik faaliyetin, bir hizmetin veya amacın yerine getirilmesi amacıyla yılın belirli zamanlarında yararlanılan yerleşmelere dönemlik (sezonluk) yerleşmeler denilmektedir. Daha çok kır yerleşmelerinin oluşturduğu dönemlik yerleşmeleri fonksiyonlarına göre aşağıdaki şekilde sınıflandırabiliriz.

2.4.3.1. Tarım Fonksiyonlu Dönemlik Yerleşmeler

Mezraa

Tarım çiftlikleri

Bağ-bahçe-tarla içlerindeki veya kenarlarındaki yerleşmeler (bağ evleri, güme veya gümeler, kelifler, koğlar, damlar, çardaklar)

2.4.3.2. Hayvancılık Fonksiyonlu Dönemlik Yerleşmeler

Yayla veya yaylak yerleşmeleri (yayla evleri, obalar)

Yaylaklara çıkış ve inişlerde dinlenme veya zaman kazanma amaçlı olarak yararlanılan yerleşmeler (güzle veya barlalar)

Kışla veya kışlaklar (canıklar)

Kom yerleşmeleri (tir, tola veya tol)

Ağıl Yerleşmeleri (tokat, soya, çekle, döllük)

Besi damları

Banı veya pey (peğ) yerleşmeleri

Çeşitli türdeki hayvan çiftlikleri (Büyükbaş veya küçükbaş hayvan, tavuk ve alabalık çiftlikleri)

2.4.3.3. Sayfiye Yerleşmeleri

Sayfiye yaylaları

Tatil siteleri, tatil köyleri, yazlık evler

Orman içi dinlenme tesisleri, dağ evleri, kayak evleri

Termal tesisler (kaphıcalar, içmeceler)

Yapılan bu tasniflere göre belediye örgütlü yerleşmeler sürekli yerleşmeler grubundaki şehir, kasaba veya köy yerleşmeleri arasında oluşmaktadır (Özçağlar,1997 :13-14). Afyonkarahisar İli'nde ilçe merkezi durumunda olmayan 2000 nüfus sayımına göre 90 belediye örgütlü yerleşme bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BELEDİYE VE BELEDİYE ÖRGÜTLÜ YERLEŞME KAVRAMI

3.1. Belediye'nin Tanımı

Belediye, Arapça kökenli “*beled*” ve “*beledi*” sözcüklerinden türetilerek dilimize yerleşmiştir. *Beled*, *memleket*, *ülke*, *şehir*; *Beledi* ise, *şehre ait*, *şehirli* anlamındadır. *Belde* sözcüğü de *beled* ile aynı anlamda olup, *memleket ülke*, *diyar*, *diyar*, *yöre*, *şehir-kasaba* karşılığında kullanılmaktadır.

03.07.2005 tarihli 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 3. maddesine göre, “*Belediye : Belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişiliğini*” ifade eder.

3.2. Belediye Örgütü'nün Kurulması

Bir yerleşmede belediye örgütü'nün kurulabilmesi ya da kurulamaması, yerleşmelerde meydana gelen yapısal ve fonksiyonel gelişmelere bağlıdır. Belediye örgütüne sahip olan veya sahip olmak isteyen yerleşmelerin hepsi, köy idari sınırları içerisinde bulunmaktadır (Özçağlar,1997:24-25). Ülkemizde belediye örgütünün kurulmasında yapısal ve fonksiyonel gelişmenin tamamlanmasından daha çok, belediye kanunu aracılığıyla belediye örgütü kurulmaktadır.

Dağınık yerleşme dokusuna sahip olan köylerde, belediye örgütü kurulması biraz daha zor olmaktadır. Bazı köylerin idari sınırları içerisinde sadece bir sürekli yerleşme alanı mevcut iken, bazı köylerimizde birkaç sürekli yerleşim alanı bulunmaktadır (Özçağlar,1997:25).

3.2.1. 1580 Sayılı Belediye Kanunu

1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı belediye kanununa göre, en son nüfus sayımında nüfusu 2000'i aşan köylerde belediye örgütü kurulabilmekteydi. D.İ.E.'nin yayımladığı sayım bültenlerine göre köy nüfusları, köy idari alanları içerisindeki tüm yerleşmelerin toplam nüfus miktarını kapsamaktadır. Bir köyde birden fazla yerleşme

var ise köylerin nüfusları mahalle mahalle değil, bir isim altında yayınlanmaktadır. Tek yerleşmeden oluşan köylerin nüfusu sadece o yerleşmeye ait olduğu için, belediye örgütünün kurulmasında sorun çıkmamaktadır. Birden çok yerleşmeden oluşan ve tek muhtarlıkla yönetilen köylerde, 2000'in üzerindeki toplam nüfus miktarı tek bir yerleşmeye ait olmadığı için, burada yerleşmeler arasındaki mesafe önem kazanmaktadır. 1580 sayılı yasaya göre bu durumdaki köylerde belediye kurulabilmesi için, merkez kabul edilen mahalle yerleşmesiyle diğer mahalleler arasındaki uzaklığın en fazla 500 m. olması koşulu aranmaktaydı. Bu kurala çok az uyulmuştur (Özçağlar, 1997:26).

Birbirine yakın farklı muhtarlıkların, aralarındaki sınırı kaldırarak tek bir idari birim haline gelmek suretiyle de toplam nüfus miktarlarını 2000'in üzerine çıkartıp belediye örgütü kurulabilmekteydi. Bu tür durumlarda da yönetmelikteki en fazla 500 m. mesafesi geçerliydi (Özçağlar,1997:26).

23 Şubat 1993 tarih ve 403 sayılı Kanun hükmündeki kararname ile nüfus sayımlarında 5 yıllık periyod uygulamasına son verilerek, sayımların 10 yılda bir yapılmasına karar verilmiştir. En son nüfus sayımında 2000 nüfus kriterini gerçekleştiremeyen köy yerleşmeleri bir sonraki nüfus sayımını beklemek yerine komşu köylerden biri veya ikisi ile birleşme yoluna gidiyordu. Bu birleşme sonucu nüfus sayımına göre 2000 olan nüfus miktarının üzerine çıkılmaktaydı. Çünkü en son sayımda nüfus kriterine yaklaşmış bir köy yerleşmesinin nüfusu bir, iki yıl içerisinde 2000'in üzerine çıkabilmekteydi. Yasal olarak en son nüfus sayımı baz alındığı için, belediye örgütü kurulmasında nüfus miktarı kriterini yerine getirebilseler bile bu gibi köy yerleşmelerinde belediye örgütü kurulamamaktaydı. Bu durumda olan köyler, beklemek istemedikleri için civar köylerle birleşmeyi tercih etmekte idi. Bu durumdaki yerleşmelerde, istenildiğinde ayrı bir sayım yapılabilir (Özçağlar,1997:26).

Belediye örgütü kurulmasında toplam nüfus miktarının 2000 olması kriteri bazı köy yerleşmelerinin belediye olma arzusu, sayım günü günlük göçler olmasına neden olmuştur. Bu şekilde belediye örgütü kurulmuş yerlerde sayım defterlerinin incelenerek misafir nüfusun düşülmesi suretiyle yeniden hesaplanmaya başlanmıştır. Şişirme nüfusla belediye örgütü kurulmuş yerleşmelerin pek çoğunun nüfusu bugün 2000'in altındadır (Tablo:31). 1982 Anayasamıza göre kazanılmış hak geri alınamadığı için bu gibi yerleşmelerde halen belediye örgütü bulunmaktadır.

Merkezi yönetimce bir yerleşme İl Merkezi ve İlçe Merkezi yapılacaksa, nüfus miktarına bakılmaksızın belediye örgütü kurulabiliyordu. Çünkü İl Merkezi ve İlçe Merkezlerinde belediye örgütü kurulması yasal zorunluluktur (Özçağlar,1997:27). 5393 sayılı belediye kanununun 4. maddesine göre “İl ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunludur.” aynı durum devam etmektedir.

Nüfusu 2000’den oldukça fazla olduğu halde, belediye örgütü kurulamayan köy yerleşmeleri de bulunmaktadır. Bu tür yerleşmelerde belediye örgütü’nün kurulmamasında aşağıdaki faktörler etkilidir (Özçağlar,1997:27-28).

Bir köy idari ünitesi içerisinde birden fazla sayıda sürekli yerleşme bulunuyor ve bu yerleşmeler arasındaki mesafeler yasanın öngördüğünden fazla ise, belediye örgütü kurulamamaktadır. Yerleşmenin dağınıklığı aynı zamanda yapısal gelişimi engellemekte ve belediye kurulması için gerekli olan şartların belirlenmesine imkan tanımamaktadır.

Toplu yerleşme özelliği gösterdikleri ve nüfusları 2000’den fazla olduğu halde, bu köylerimiz belediye örgütüne sahip olamamaktadır. Bunun başlıca sebebinin, ya köyde önemli bir yapısal ve fonksiyonel gelişmenin meydana gelmesine, ya da halkın (seçmen nüfusunun) belediye kurulmasında isteksiz oluşuna bağlayabilmekteyiz. Belediye örgütü kurulması için gerekli şartlara sahip olan bazı köylerde halk, belediye kanunu, vergi, kanunu ve hıfzısıhha kanunu’nun getireceği yükümlülüklerden kaçtığı için belediye örgütü kurulmasına sıcak bakmamaktadır.

Sayımlarda bazı köylerimizin nüfuslarına civardaki bir veya birkaç tesisin nüfusu eklendiği için, nüfusları 2000’in oldukça üzerine görülmektedir. Tesislerde çalışan personel gerçekte bu köylerde oturmayıp, köyle hiçbir bağlantıları da yoktur. Bu durumdaki köylerimizin nüfusları belediye kurulmasına hiçbir şekilde etki edememektedir.

Ülkemizde belediyelerin gelişim sürecine baktığımızda her dönemde siyasi iradenin beldeler üzerinde etkili olduğunu görmekteyiz. Bundan dolayı belediye örgütüne sahip olmak isteyen insanlar siyasi yollara başvurarak bu işleri daha kolay çözebilmektedirler. Bunda siyasi partilerin kendilerini beldelerde de temsil edebilecek “belde teşkilatları” nı kurabilmesi etkili olmaktadır (Özçağlar,1997:30).

Ülkemizde köy yerleşmelerinde civar köylere göre üstün olma arzusu 1985 yılından itibaren hızlı bir belediyeleşme sürecini başlatmıştır. Böylece küçük ama mali

açından güçsüz belediye sayısı artmıştır. Belediye örgütü kurulmasıyla nüfus miktarı oranında devletten pay alınması ile yerleşmenin kısa sürede gelişebileceği fikri de bu gibi yerleşmelerde hâkim görüştür. Afyonkarahisar İli'nde 1985 yılına kadarki belde sayısı 46 olmasına karşın bu sayı 2000 yılında 90'a artmıştır.

Belediye Örgütü'nün kurulmasında gerekli şartları taşıyan yerleşmeler aşağıdaki işlemlerden sonra belediye örgütü kurabilmektedirler (Özçağlar,1997:30-31).

Köydeki seçmen nüfusun yarısından fazlasının ve köy ihtiyar heyetinin yazılı olarak mülki amirliğe (kaymakamlık veya valiliğe) başvuruda bulunmaları (bazı durumlarda ise köyden istek gelmediği halde, yerleşmede belediye örgütünün kurulması gerekli olduğu için vali doğrudan kurulu işlemlerini gerçekleştirebilir).

*Köyde belediye kurulmasının istenip istenmediğini teyid etmek için ilgili seçim kurulunca **halk oylaması** yapılır.*

*Halk oylamasının sonucu olumlu ise, başvuru evrakı ile seçim tutanağı ve kurulacak belediyenin mali durumunu belirten dosya **il genel meclisine** gönderilir. İl genel meclisinde, kurulacak belediyenin gelirlerinin yasal görevlerini yerine getirip, getiremeyeceğine ve belediyenin faydalı olup olmayacağına dair karar alınır ve dosya Valiliğe iletilir. Vali kendi kişisel görüşlerinin ekledikten sonra, dosyayı İçişleri Bakanlığı'na gönderir. Dosya içerisinde ayrıca, belediye teşkilatı kurulacak yerleşme veya yerleşmeleri ve belediyenin hizmet sahasını içeren haritalar, nüfus miktarını gösterir belge ile belediye gelirlerinin cinsleri ve miktarlarını gösteren evrak bulunur.*

İçişleri Bakanlığı'na gelen bu dosya Danıştay tarafından incelenir. Danıştay'ın olumlu rapor vermesinden sonra dosya İçişleri Bakanlığı tarafından Cumhurbaşkanı'na sunulur.

Danıştay'ın ve İçişleri Bakanlığı'nun olumlu kararından sonra Cumhurbaşkanı'nın onayı ile belediye örgütü kurulması kesinleşirse sonuç Resmi Gazete'de ilan edilir.

Belediye kurulmasıyla ilgili kesinleşen karar, kesinleşme tarihini izleyen mali yılın başlangıcından itibaren uygulanır.

Yapılan düzenlemeyle, belediye örgütü kurulmasına karar verilen köy yerleşmelerinde, belediyelerin organları olan, belediye başkanlığı ve belediye meclis üyeliği seçimleri, il genel seçimleriyle birlikte yapılmaktadır. Belediye örgütü seçimden sonra faaliyete geçmektedir.

Belediyeler köyün bütün arazisine değil, sadece hizmet alanının sınırları içerisindeki yerleşmeye hizmet etmekle yükümlüdürler. Başlangıçta tek bir mahalleden ibaret olan belediye örgütlü köy yerleşmesinin zamanla gelişerek kasaba özelliği kazanmasıyla mahalle sayısı artmaktadır ve her mahallede ayrı ayrı muhtarlıklar kurulmaktadır (Özçağlar, a.g.e. s.31).

3.2.2. 5393 Sayılı Belediye Kanunu

1930 yılında yürürlüğe giren 1580 Sayılı Belediye Kanunu'nun 7. maddesine göre toplam nüfus miktarı 2000'e ulaşan her yerleşim birimi istemeleri halinde belediye örgütüne sahip olabilmekteydi. Kanunda belirtilen nüfus kriterini yerine getiremeyen yerleşmeler bir sonraki nüfus sayımına kadar beklemek istememekte ve 500 m. uzaklıktaki başka bir yerleşim birimiyle birleşerek belediye örgütü kurabilmektedirler. Birleşmelerde esas olan 500 m. mesafe kuralına çok uyulmamıştır. Böylece, belediyeleşme süreci ve belediye örgütlü yerleşme sayısı hızla artmaktadır. Bu da çoğunluğunu küçük yerleşmelerin oluşturduğu belediye örgütlü yerleşme sayısını arttırmıştır. Bu durum sayısal olarak belediye örgütü çok ama nüfusu az ve mali açıdan güçsüz belediye tipini ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı belediyeler beledi hizmetlerini fonksiyonel olarak yerine getirememektedirler.

Türk Kamu yönetiminde, merkeziyetçi – bürokratik gelenek ağır basmış, yerel yönetimler de, bu yapı içinde yer almıştır. Ülkemizdeki, bu katı merkeziyetçi yapı nedeniyle, kaynaklarını etkin olarak kullanamamış, demokrasisini yeterince, güçlendirip, yaygınlaştıramamıştır. Fakat, bu gün 21. Yüzyılın Türkiye'sinde, toplumun, gelişme/kalkınma konusunda ve AB'ye üyelik sürecinde gösterdiği kararlılık; bütünüyle, yönetim yapısının yeniden yapılandırmasını zorunlu hale getirmiştir. Türkiye'nin yönetim yapısının yeniden yapılandırılmasında, en önemli adım, aşağıdan yukarı doğru, yerel yönetimlerin yeniden yapılandırmasıdır (*Dr. Hasan AKGÜN, Yerel yönetimler reformu neden gereklidir?, <http://www.bcekmece.bel.tr/yerel.htm>, 28 Ekim 2005*).

1580 sayılı belediye kanunun güncelliğini yitirmesi, günümüzde birçok maddenin geçerliliğini yitirmesi, ihtiyaçlara cevap vermemesi, merkezi hükümete bağımlılığın kısmen ortadan kaldırılması ve belediyelere yeni fonksiyonların yüklenmesi açısından, bu duruma çözüm getirmek için 03 Temmuz 2005 tarih 5393

sayılı belediye kanunu hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur. 5393 sayılı belediye kanununun 4. maddesine göre “*Nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabilir. İl ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunludur.*” ve “*...Köylerin veya muhtelif köy kısımlarının birleşerek belediye kurabilmeleri için, meskûn sahalarının, merkez kabul edilecek yerleşim yerinin meskûn sahasına azami 5.000 metre mesafede bulunması ve nüfusları toplamının 5.000 ve üzerinde olması gerekir*” zorunluluğunun getirilmesi etkin hükümler olarak göze çarpmaktadır. Bu kanunun uygulanması ile ülkenin yerel idari yapısı tamamen değişecek ve illerde yeni idari sınırlar oluşacaktır. Bu kanundan sonra belediye örgütlü yerleşmelerin sayısında azalmaya gidilmesi ile gerek ekonomik kaynakların israf edilmemesi ve gerekse daha etkin beledi hizmetlerin yerine getirilmesi beklenebilir.

5393 Sayılı Yasanın 4. maddesinde belediye teşkilatının kurulması, sınırların tespiti 8. madde ve nüfusu 2000’in altına düşen belediyelerin tüzel kişiliklerinin (belediye teşkilatlarının) ortadan kaldırılmasını düzenleyen 11. madde ile ortaya koyulan genel ifadeler şunlardır;

Madde 4: “ *Nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabilir. İl ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunludur.*”

Madde 11: “*Nüfusu 2.000'in altına düşen belediyeler, Danıştayın görüşü alınarak, İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine müşterek kararname ile köye dönüştürülür...*”

Madde 8: “*Bir belde veya köyün veya bunların bazı kısımlarının meskûn sahasının, komşu bir beldenin meskûn sahası ile birleşmesi halinde,...*”

Birden fazla köyün birleşerek belediye örgütü kurabilmesi için, toplam nüfus miktarı 5000’den fazla olması ve köy merkezlerinin yeni oluşacak belediye merkezine 5.000 m. den yakın mesafede olmaları durumunda belediye kurulabilir.

Bir mahalle veya köyün bir başka yerleşim birimiyle bağlanması durumunda, bağlı olduğu yerleşim biriminde belediye kurulabilmesi nüfusun 5.000 den az olmaması gerekmektedir.

İçme ve kullanma suyu havzaları ile sit ve diğer koruma alanlarında ve meskûn sahası kurulu bir belediyenin sınırlarına 5.000 metreden daha yakın olan yerleşim yerlerinde belediye kurulamaz.

Belediye sınırı veya meskûn sahası, bağlı olduğu il veya ilçe belediyesi ile nüfusu 50.000 ve üzerinde olan bir belediyenin sınırına, 5.000 metreden daha yakın duruma gelen belediye ve köylerin tüzel kişiliği ortadan kalkar.

Belediye teşkilatının ortadan kalkması için en kesin ifade yasanın 11. maddesinde yer almakta ve nüfusu 2000'in altına düşen yerleşim birimlerinden söz edilmektedir. 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre Afyonkarahisar İli'nde nüfusu 2000'in altına düşen 20 belde bulunmaktadır (Tablo 22).

Tablo 22: Afyonkarahisar İli'nde 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına göre nüfusu -2000'in altına düşen beldeler						
Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (2000) nüfusu		
				E	K	T
1	Çıkrık	Belde	Merkez	1003	990	1993
2	Karamık	Belde	Çay	934	906	1840
3	Eber	Belde	Çay	716	661	1377
4	Koçbeyli	Belde	Çay	812	895	1707
5	İncesu	Belde	Dinar	854	786	1640
6	Adayazı	Belde	Emirdağ	442	476	918
7	Gömü	Belde	Emirdağ	894	791	1685
8	Davulga (B.M.)	Belde	Emirdağ	921	1003	1924
9	Bademli	Belde	Emirdağ	666	693	1359
10	Ayazini	Belde	İhsaniye	879	896	1775
11	Bozhüyük	Belde	İhsaniye	919	952	1871
12	Seydiler	Belde	İscehisar	880	893	1773
13	Kızık	Belde	Sandıklı	900	903	1803
14	Menteş	Belde	Sandıklı	642	688	1330
15	Sorkun	Belde	Sandıklı	732	780	1512
16	Karadirek (B.M.)	Belde	Sandıklı	550	582	1132
17	Başagaç	Belde	Sandıklı	925	906	1831
18	Karapınar	Belde	Sultandağı	917	994	1911
19	Kırca	Belde	Sultandağı	916	957	1873
20	Üçkuyu	Belde	Sultandağı	503	564	1067

Kaynak: D.İ.E 2000 Genel Nüfus Sayımı

Bu tabloda yer alan belediyelerin nüfusu 2000'in altına düştüğü için belediye teşkilatlarının kaldırılması gerekmektedir. Fakat belediyeler Anayasa'nın 1963/270 sayılı *verilen hak geri alınamaz* maddesine dayanarak belediye teşkilatının

kaldırılmaması konusunda dava açmaktadırlar. Bunda etkili olan nedenleri aşağıdaki şekilde açıklayabiliriz;

Yasanın tamamı incelendiğinde, olumlu ve olumsuz yönlerinin, özellikle yasanın uygulanması aşamasında uzun bir süre tartışılacağı açıktır (Yıldırım ve Nişancı:2005).

Yeni belediye yasının il bazında uygulayıcısı kesin ve net bir şekilde belli değildir ve bu belirsizlik özellikle küçük belediyelerin bağlı oldukları belediye ile birleştirilmesi aşamasında büyük bir sorunu ortaya çıkaracaktır.

Yasada belediyelerin birleşmeleri, katılımları ya da nüfusu 2000'in altına düşen belediyelerin tüzel kişiliklerini kaybedip ortadan kalkmalarını düzenleyen ilgili maddelerindeki "sınırlar" üzerinde bir belirsizlik vardır. Bu belirsizlik, yasa içinde sınırlar tanımlanırken göreceli kavramların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Örneğin "Belediye sınırı veya meskûn sahası,..." diye başlayan 5393sayılı yasanın 11. maddesinde hangi durumlarda hangi sınırın esas alınması gerektiği belirtilmemiştir. Belediye sınırı ve meskûn alan sınırı farklı kavramlardır.

Yasanın bazı maddelerinde geçen birleşme ve tüzel kişiliğin sona ermesi, kendi kendine bu işlemlerin oluşması gibi ifadelerle bir anlam kargaşası yaratılmakta ve yasanın uygulanması aşamasında birtakım problemleri ortaya çıkaracaktır.

Yerel yönetim sınırlarının belirli bir koordinat sistemi ve ölçek dahilinde gösterilmemesi yasanın uygulanabilirliğini idari yetki aşamasında da güçleştirmektedir.

Nüfusu 2000'in altına düşen 20 yerleşmede, gerekli prosedür tamamlandıktan sonra belediye teşkilatı kaldırılacak ve Afyonkarahisar İli'ndeki belde sayısı 88'e düşecektir (Tablo 23).

Tablo 23: Yasa Uygulandığında Afyonkarahisar İli'ndeki Belediyelik Yerleşmelerin Dağılımı

İlçe	Belediye Sayısı
Merkez	15
Başmakçı	2
Bayat	1
Bolvadin	5
Çay	6
Çobanlar	2
Dazkırı	2
Dinar	9
Emirdağ	2
Evciler	2
Hocalar	2
İhsaniye	7
İscehisar	2
Kızılören	1
Sandıklı	6
Sincanlı	13
Sultandağı	4
Şuhut	7

Kaynak: D.İ.E 2000 Genel Nüfus Sayımı

5393 Sayılı Belediye Kanununa göre Afyonkarahisar İli'nde mevcut belediye örgütlü yerleşmelerin toplam nüfus miktarlarına göre dağılımı şöyledir (Tablo 24).

Tablo 24: 5393 Sayılı Belediye Kanununa Göre Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Toplam nüfus miktarlarına göre dağılımı (2000)			
Nüfus Grupları	2000		2000 Toplam B.Ö.Y. Sayısı
	İlçe Merkezi Sayısı	Belde Sayısı	
-5000	5	80	85
5001-10000	5	10	15
10001-20000	3	0	3
20001+	5	0	5
TOPLAM	18	90	108

Kaynak: D.İ.E 2000 Genel Nüfus Sayımı

Son yıllarda Türkiye’de belediye sayılarının çoğunluğundan yakınılmakta ve bunların sayılarının azaltılmasından söz edilmektedir. Bunun için belediye kurulması istenen köylerde en az 5000 (Beşbin) nüfus olması önerilmektedir. Oysa bunun yerine batı ülkelerindeki uygulamalarda olduğu gibi belediyelerin birleştirilmesinin teşvik edilmesi daha yararlı olacaktır. Almanya bu yöntemle belediye sayısını üçte bire indirmiştir. Benzer uygulama Hollanda ve İsveç’te de gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalarda zora başvurulmamış, birleşmeler özendirilmiştir. Çünkü birleşme sayesinde birleşen beldeler daha iyi olanaklara kavuşmaktadırlar. Makine parklarına sahip olarak ortak yararlanmak yolu ile tasarruf sağlanmaktadır. Benzer yararlar, ortak itfaiye ve temizlik araçları satın alarak da sağlanabilir. Bu örnekler çoğaltılabilir. (Marshall,1998:557 Yerinden Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler Prof. Dr. Nuri Tortop)

3.3. Coğrafi Fonksiyonlarına Göre Belediye Örgütlü Yerleşmeler

Coğrafi fonksiyonlarına göre belediye örgütlü yerleşmeleri; belediye örgütlü köy yerleşmeleri, belediye örgütlü kasaba yerleşmeleri ve belediye örgütlü şehirler olmak üzere üç grup altında inceleyebiliriz.

3.3.1. Belediye Örgütlü Köy Yerleşmeleri

Köy idari sınırları içinde kalan yerleşim alanları bugünkü idari sisteme göre köy muhtarları tarafından yönetilmektedir. Köy muhtarları, hem sürekli hem de sezonluk köy yerleşmelerinin yöneticisidir. Sürekli köy yerleşmelerinde etraflarındaki diğer yerleşmelere göre üstün olma arzusu, imece yöntemiyle yerine getirilen bir takım hizmetlerin belediye tarafından yapılacağı ve devlet bütçesinden belediyelere nüfus miktarları oranında pay verileceği gibi düşüncelerden dolayı belediye kurma yoluna gidilmektedir. Belediye örgütüne sahip olmanın gelişmeye neden olacağı düşüncesi de hızlı belediyeleşmenin nedenleri arasında sayılabilir. Nüfus grubuna göre sınıflandırdığımız da; nüfusu 2000’den az olduğu halde belediye örgütüne sahip olan köy yerleşmelerine belediye örgütlü köy yerleşmeleri denilmektedir (Özçağlar,1997:16). Çalışma alanımızda da nüfus miktarı 2000’in altında olduğu halde belediye örgütüne sahip yerleşmeler bulunmaktadır (Tablo 22).

3.3.2. Belediye Örgütlü Kasaba Yerleşmeleri

Ülkemizdeki bütün kasabalar belediye örgütüne sahip değildir. Belediye örgütüne sahip olmakla yapısal ve fonksiyonel gelişmenin sağlanabileceği düşünülse de belediye örgütüne sahip olmadan da kasaba özelliği kazanılabilmektedir. Nüfusu 20000'den az veya 20000'den fazla nüfusa sahip olan ve tam olarak şehirsiz özellikler göstermeyen belediye örgütlü yerleşmelere belediye örgütlü kasaba yerleşmeleri denilmektedir (Özçağlar,1997:16).

Afyonkarahisar İli'nde nüfusu 20 000'in biraz altında veya 20 000'den fazla olduğu halde belediye örgütüne sahip olmayan kasaba yerleşmesi bulunmamaktadır.

3.3.3. Şehirler

Nüfus miktarı 20 000'in üzerinde olan veya 20 000'in biraz altında olmasına rağmen yapısal ve fonksiyonel gelişmesini tamamlamış belediye örgütlü yerleşmelerdir. Bir yerleşmenin kasaba veya şehir olup olmadığını ayırt etmek için pek çok kriter bulunmaktadır (Daha fazla bilgi için Özçağlar, A.,1997:17-18).

3.4. Mülki İdare Bölümlenme İçerisinde Belediye Örgütlü Yerleşmeler

Türkiye coğrafi olarak bölümlendiği gibi yönetim bakımından da bölümlere ayrılmıştır. Buna "*idari bölünüş*" de denilmektedir. Bu bölümlenmeye göre ülkemiz il, ilçe, bucak ve köy idari alanlarına ayrılmış olup, bu idari alanların içerisinde merkezi konumda bulunan yerleşmeler idari merkez (İl Merkezi, İlçe Merkezi, Bucak Merkezi, Köy Merkezi veya Muhtarlık) olarak görevlendirilmişlerdir. Belediye örgütüne sahip yerleşmeler üstlendikleri idari görev ve aldıkları ünvanlara göre İl Merkezi, İlçe Merkezi, İl veya İlçe Merkezi durumunda olmayanlar (=Beldeler) şeklinde üç gruba ayrılmaktadır (Özçağlar,1997:18). Afyonkarahisar İli yukarıdaki idari bölümlenmeye göre bir il merkezi, merkez ilçe dâhil 18 ilçe merkezi, beş bucak merkezi ve ilçe merkezi olmadığı halde belediye örgütüne sahip doksan beldeden oluşmaktadır.

3.4.1. İl Merkezi Durumundaki Belediye Örgütlü Yerleşmeler

Ülkemizin idari bölümlenmesinde en büyük idari merkez illerdir. Birden fazla ilçe merkezinin bir araya gelmesiyle iller oluşmaktadır. İlçe alanları ise, bucaklar ile bunlara bağlı köy idari ünitelerinden oluşur. Bir il alanı içinde merkezi konumdaki ilçe

alanına “merkez ilçe” denilmektedir. Merkez İlçe içerisinde yer alan ve hem bu ilçe alanının ilçe merkezliğini, hem de bütünüyle il alanının idari merkezliğini üstlenmiş şehir ve kasaba yerleşmelerine İl Merkezi denilmektedir (Özçağlar,1997:19). Buradan da anlaşılacağı üzere bütün il merkezleri şehir özelliği göstermeyebilir.

İl Merkezleri bünyelerindeki belediye örgütüne göre Büyükşehir Belediye Örgütüne sahip İl Merkezleri ve diğer İl Merkezleri şeklinde iki gruba ayrılabilir. Afyonkarahisar il merkezini de içine alan merkez ilçede 16 belediye örgütlü yerleşme bulunmaktadır.

3.4.1.1. Büyükşehir Belediyesine Sahip Olan İl Merkezleri

Bu yerleşmeler semtleşme özelliği kazanmış ve bünyelerinde “*Büyükşehir belediyesi*” örgütü ile “*semtilçesi belediyeleri*” veya “*alt kademe belediyeleri*” bulunan il merkezleridir. 1982 Anayasası’nın 127. Maddesi 3. Fıkrasındaki “*Büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimleri getirilebilir.*” Hükmüne dayanılarak 1984 Temmuz ayında yürürlüğe giren 3030 sayılı kanunla, belediye sınırları içerisinde semtleşme özelliği gösteren İl Merkezleri’nde ayrı ayrı belediye örgütleri kurulmuş, var olan belediyeleri bünyesinde toplayan Büyükşehir veya anakent belediyeleri statüsü kazanmışlardır (Özçağlar,1997:19). 1982 Anayasası’nın verdiği yetkiye dayanarak 1984 yılında 3030 sayılı yasa ile Büyükşehir belediye yönetimleri kurulmuştur. Bu Kanun 10.7.2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Ülkemizde 1950’lerde başlayan şehirleşme 1980’lerde hız kazanmıştır. Hızlı kentleşme sonucu doğan beledi ihtiyaçlarına daha kapsamlı cevap vermek için “*semtilçesi belediyeleri*” veya “*alt kademe belediyeleri*” arasında hizmetlerin yürütülmesinde birlik ve beraberliği sağlama görevini üstlenmiştir. Afyonkarahisar il merkezi nüfusu itibarıyla Büyükşehir statüsünde değildir.

Ülkemizde Büyükşehir Belediye örgütüne sahip 15 il vardır. İlçe Merkezi durumundaki bir yerleşmede faaliyet gösteren belediye örgütü, ilçe idare alanının tümüne (ilçe idari sınırları içindeki köy kasaba yerleşmelerinin tümüne) hizmet vermeyip, sadece belirlediği mücavir alan sınırına göre kendi yerleşim alanına hizmet vermektedir. Bundan dolayı, “*ilçe belediyesi*” adı içerik olarak yanlıştır. Semtilçelerindeki belediyeler sadece kendi yerleşim alanlarına hizmet verdikleri için, “*semtilçesi belediyesi*” adıyla anılmaları gerekmektedir (Özçağlar,1997:20).

Belediyelerin beledi hizmet vermekle yükümlü olduğu alanın genişlemesi gereklidir. Yeni belediyeler kurmak yerine var olan belediyelerin hizmet alanları genişletilmeli bunun yanında belediyelerin gelirleri de artırılmalıdır. Zaten ülkemizdeki belediye örgütlü yerleşmelerin çoğu küçük ölçekli belediyelerdir bırakın buldukları yerleşmeye beledi hizmetlerde bulunmayı, personel maaşlarını zor öder durumdadırlar.

3.4.1.2. Diğer İl Merkezleri

Bu tür belediye örgütlü yerleşmelerde il merkezinin bünyesinde sadece bir belediye örgütü bulunmaktadır (Özçağlar,1997:23). Çalışma sahamız olan Afyonkarahisar İli bu gruba girmekte ve şehir özelliği göstermektedir.

3.4.2. İlçe Merkezi Durumundaki Belediye Örgütlü Yerleşmeler

Ülkemizin idari bölümlenmesinde iller ilçe denilen idari alanlardan oluşmaktadır. Yürürlükteki idari mevzuata göre ilçeler bucaklara, bucaklar ise köy idari alanlarına ayrılmaktadır. *İlçe idari alanında, merkez bucağı içerisinde yer alan ve ilçenin yönetimiyle görevlendirilmiş yerleşmelere ilçe merkezi* denilmektedir (Özçağlar, 1997:23). Afyonkarahisar İli'ne bağlı tüm ilçe merkezleri belediye örgütüne sahiptir.

3.4.3. İl Merkezi veya İlçe Merkezi Durumunda Olmayan Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Beldeler)

Ülkemizin idari bölümlenmesi içerisinde İl Merkezi ya da İlçe Merkezi gibi herhangi bir görev almamış, fakat bünyesinde belediye örgütü bulunan yerleşmeler bu gurubu oluşturmaktadır. Bu yerleşmeler, köy idari üniteleri içerisinde yer alan köy, kasaba ve şehir yerleşmelerinden oluşmaktadır. Bu yerleşmelerin bazıları arasında bucak merkezi görevini üstlenenler vardır (Özçağlar,1997:23). Afyonkarahisar İli'nde beş adet bucak merkezi bulunmaktadır. Bunların hepsi belediye örgütüne sahiptir (Tablo 25).

Tablo 25: Afyonkarahisar'ın Bucak Merkezleri ve Belediye Örgütlü Yerleşme Sayıları		
İlçesi	Bucak Merkezi Adı	Belediye Sayısı
Dinar	Dombayova (B.M.)	2
	Haydarlı (B.M.)	8
Emirdağ	Davulga (B.M.)	3
	Ümraniye (B.M.)	4
Sandıklı	Karadirek (B.M.)	11

Kaynak: D.İ.E 2000 Genel Nüfus Sayımı

İl Merkezi veya ilçe merkezi gibi herhangi bir statüsü olmadığı halde 1580 Sayılı Belediye Kanununa Göre kurulan mevcut belediye örgütlü yerleşmelerin nüfus gruplarına göre dağılımı şöyledir (Tablo 26).

Tablo 26: Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Toplam Nüfus Miktarlarına Göre Dağılımı (2000)			
Nüfus Grupları	İlçe Merkezi Sayısı	Belde Sayısı	Toplam B.Ö.Y. Sayısı
-2000	-	20	20
2001-5000	5	60	65
5001-10000	5	10	15
10001-20000	3	-	3
20001+	5	-	5
TOPLAM	18	90	108

Kaynak: D.İ.E 2000 Genel Nüfus Sayımı

İl Merkezi ve İlçe Merkezi gibi görevleri olmadan 1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı belediye kanununun 7. maddesine göre 2000 nüfus kriteri esas alınarak kurulan belediye örgütlü yerleşmeler *belde* olarak adlandırmaktadır. Bu kanun daha sonra (03.07.2005 tarihinde kabul edilen 5393 sayılı belediye kanunu ile) yürürlükten kaldırılmıştır. 5393 sayılı belediye kanununun 4. maddesine göre, belediye örgütünün kurulabilmesi için 5000 nüfus kriteri getirilmiştir.

Bu çalışmada belediye örgütlü yerleşmeler, idari ünvanlarına göre (İl Merkezi, İlçe Merkezi ve Beldeler) ele alınacaktır.

3.5. Belediyelerin Gelişim Süreci

3.5.1. Dünya’da Belediyeler

3.5.1.1. Amerika

Belediyeler, Amerika Birleşik Devletleri’nin en fonksiyonel ve bu itibarla en önemli mahalli idare birimleridir. Belediyeler eyaletler tarafından kurulur ve kanunla tüzel kişilik kazanırlar. Kurulma şartları ve prosedürleri eyaletten eyalete farklılık gösterir. Belediyenin kurulma şartı olarak bazı eyaletlerde ise arazi büyüklüğü önemli olmaktadır (Ulusoy,2001:74).

Belediyelerin yönetim yapısı ve teşkilatı konusunda belediye başkanlı meclis, profesyonel yönetimli meclis ve kent komisyonu olmak üzere temelde üç sistemden söz edilebilir (Ulusoy,2001:75). Belediye başkanlı meclis en yaygın sistemdir.

Amerika Birleşik Devletleri’nde kent yönetimlerinde, yetkiler halk tarafından seçilen ve yürütme yetkisine sahip belediye başkanı ile yasama yetkisine sahip belediye meclisi arasında dengelenmiştir. Belediye başkanı, büyük kentlerin çoğunda ve belediyelerin yarısından fazlasında halk tarafından seçilmekte ve yürütme işlevini üstlenmektedir (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı,1993:81).

Amerika Birleşik Devletleri’nde 20. y.y’ın başlarında, bazı kentlerin yönetiminde görülen çöküş reform gereksinimini doğurmuş ve daha sonra kent yöneticisi sistemine dönüşecek olan kent komisyonu sistemi getirilmiştir. Bu sistemde halk tarafından seçilerek oluşturulan ve az sayıda üyenin oluşturduğu bir meclis söz konusudur. Belediyenin karar organı meclistir. Belediyenin gerçek yetki sahibi kent yöneticisidir. Belediye meclis üyelerini halk seçmekte, meclis kararları atanmış bir profesyonel yönetici tarafından uygulanmaktadır (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı,1993:82).

Belediyelerin yetkileri, eyaletten eyalete değişebildiği gibi aynı eyalet içinde ve kentten kente değişmektedir. Kentlerin kendilerine verilen statüleri gereği değişik hak ve yetkileri vardır. Belediyelerin genellikle yetkili olduğu konular: Yol yapım ve bakımı, park ve rekreasyon, polis ve itfaiye, kent planlaması, su ve kanalizasyon (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı,1993:80).

Amerika Birleşik Devletleri'nde belediyelerin nüfusu büyük değişiklik gösterir. Belediyelerin önemli bir bölümü, nüfusu küçük yerleşim birimleri olmasından dolayı, belediyeler görevlerini yerine getirmekte yetersizdirler (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı,1993:81). Eyalet yönetimleri, belediyelerin yerel gelirlerini sınırlayıcı, şartlı yardımlara bağımlılıklarını arttırıcı yasal düzenlemeler yapmaktadır. (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı,1993:85).

3.5.1.2. İngiltere

Belediye geleneğinin en güçlü olduğu ülke olan İngiltere, mahalli sınırlar içinde kendi kendini yönetmenin (local-self government) İngiltere'deki tipik idari ünitesi township veya (parish) lerdir. XIV. y.y.'daki düzenlemede yargı ve yürütme yetkilerine sahip bir sulh hükmü getirilmiştir. İngiltere'deki mahalli idare üniteleri, bir ülkenin üniter bir devlet statüsünde bulunmasına rağmen, örneği başka ülkelerde görülmeyen bir özelliğe, belli bir düzeyde de olsa yargı yetkisini kullanma hakkında sahip olmuşlardır. Bu da İngiliz mahalli idarelerinin en önemli özelliğidir (Nadaroğlu,1998:141-152).

Belediyelerin yerine getirmekle yükümlü olduğu konular: Güvenlik, çevre ve altyapı, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerdir. Belediye meclis üyeleri seçimle işbaşına gelir. Meclis üyeleri her yıl bir kişiyi beldeyi veya belediyeyi temsil etmek üzere belediye başkanı olarak seçer. Belediye başkanının görevi meclis toplantılarını yönetmek be beldesini temsil etmektir. Belediye başkanı, yönetsel ve karar mekanizması fonksiyonuna sahip değildir (Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü,1999:335-337).

3.5.1.3. Fransa

Fransa'da belediye sisteminin temelleri 1789-1915 Fransız Devrimi'ne ve Napoleon Dönemi'ne dayanmaktadır. Bugünkü anlamda belediyelerin 19.y.y.da komünler olarak adlandırılan mahalli idareler değişmeden günümüze uyarlanmış şekli olarak ifade edilmektedir (Ulusoy,2001:94).

Fransa'da mahalli idareler üçe bölünmüştür. Belediyeler (komün'ler), iller (department'ler) ve bölgeler. Bu idari birimler kanunlar çerçevesinde ve üyeleri seçimle belirlenen meclisler aracılığı ile kendilerini serbest bir şekilde yönetirler. Temel olarak

üç kademeye ayrılan Fransa Mahalli İdareleri'ne ilaveten daha az fonksiyonu olan ilçeler (Arrondismanlar) ve Kantonlar (Bucak) gibi mahalli idare birimleri de söz konusudur (Ulusoy,2001:94).

Daha etkin bir belediye yönetimi oluşturmak için, zaman zaman, küçük belediyelerin kendi aralarında birleşerek örgütlenmeleriyle bu konudaki reformlar hedefine ulaşamamıştır. Halen Fransa'da bulunan 36 000 belediyenin çoğunluğunun nüfusu 2000'in altındadır (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı,1993:42).

Komünlerin büyük çoğunluğu oldukça düşük nüfusludur. 1991 yılı verilerine göre komünlerin %70'inden fazlası 700'den az nüfuslu iken, %98'inin nüfusu ise, 10 000'in altındadır (Ulusoy,2001:95).

Küçük belediyelerin görevleri, ikincil derecedeki yolların yapımı ve bakımı, çöp toplama, ilkokulların yapımı ve bakımındadır.

Görevleri açısından küçük belediyelerle büyük belediyeler arasında önemli farklar bulunmaktadır. Kent belediyeleri, küçük belediyelerin görevlerinin yanında kütüphane, tiyatro, turizm bürosu, toplu taşıma gibi hizmetleri de yerine getirmektedir (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı,1993:42).

Belediye başkanı, belediye meclisi tarafından oy çoğunluğuna göre seçilmektedir. Belediye başkanı, hem bir politikacı hem de merkezi yönetimin temsilcisidir.

3.5.1.4. Almanya

Almanya'da mahalli idareler; belediyeler ve ilçeler olmak üzere iki basamaktan oluşmaktadır. İlçeler, küçük belediyelerin yerine getiremedikleri hizmetlerle belediyeler arası nitelik taşıyan işlevleri yerine getiren bir mahalli idare birimidir. Bundan dolayı belediyeler mahalli idarelerin çekirdeğini oluşturmaktadır (Ulusoy,2001:61).

Almanya'da başlangıçta nüfusu 8 000 ile 1 000 000 arasında değişen 30 000 belediye bulunuyordu. Son 20 yıldaki yeniden düzenlemelerin sonunda, belediyelerin nüfusu 9 000'e düşmüş ve nüfusu 10 000'in altında belediye yok denecek kadar azdır (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı,1993:49-50).

Almanya'da belediyeler diğer Avrupa ülkelerindeki belediyelerin aksine çok geniş ve çeşitli hizmetleri yerine getirirler. Kamu sağlığı, seçimlerin yönetimi,

vergileme ve binalara ruhsat verilmesi gibi işlerde belediyeler, eyaletler adına hareket etmekte, diğer bütün yerel işlerini kendi sorumluluklarında yürütmektedirler.

Belediyelerin diğer genel karar temsil organı, seçimle gelen meclistir (stadrat ya da gemeinderat). Meclis üyelerinin sayısı, belediyelerin büyüklüğüne göre, eyalet anayasalarınca belirlenmektedir (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı,1993:49-50).

Günümüz Almanya'sında temel yapısal özellikleri bakımından üç değişik belediye modelinden söz edilebilir. Bu modellerin eyaletler arasında, hatta aynı eyaletlerin kimi belediyelerinde değişik türleri ve uygulamaları olduğu da dikkat çekmektedir.

3.5.1.5. İtalya

İtalya'da belediye örgütlenmesinin temeli Fransız sistemine dayanmaktadır. Yürütme Organı; yerel seçimle belirlenen bir meclis (consiglio comunale) ile meclis tarafından seçilen bir belediye başkanı (sindaco) ve başkan yardımcıları (assessori) nden oluşmaktadır (Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü,1999:479).

İtalya'da yerel yönetimler; bölgeler, iller ve metropolitan şehirler ile belediyelerden oluşmaktadır (Ünusan,1996:19).

Diğer Avrupa ülkelerinde de gördüğümüz gibi belediye başkanı aynı zamanda merkezi yönetimin temsilcisidir. Nüfus büyüklüklerine bağlı olarak belediyeler, hemen tüm yerel hizmetleri yürütmekle yükümlüdürler (Geray,1997:55).

3.5.1.6. Japonya

Japonya'da belediyeler bir yerel yönetim birimi olarak vilayet bünyesinde teşkilatlanmışlardır. Bütün idari birim kademeleri belediye teşkilatına sahiptir (Gündüz,1995:215).

Belediyeler nüfusun büyüklüklerine göre iller (ski), ilçeler (chormachi) ve köyler (son-mura) olmak üzere üçe ayrılırlar (Ulusoy ve Vural,2000:24-25).

Kent belediyelerinin kurulmasında 50 000 nüfus şartı aranmaktadır. Yasaya göre nüfusu 500 000'in üzerindeki yerleşmelere bakanlar kurulu kararıyla kent (designated city) adı verilebilmektedir. Nüfusu bir milyonun üzerinde olan on iki kente bu statü verilmiştir. Nüfusu 300 000'in üzerinde olan kentler ise temel kentler (core cities) olarak adlandırılmaktadır (Akdoğan,1997:85).

Belediyelerin temel görevleri: su, kanalizasyon ve halk sağlığı gibi yerel halkın günlük ve temel gereksinimlerinin karşılanmasıdır (Akdoğan,1997:91).

Belediyeler bazı hizmetleri tek başlarına yerine getiremeyecekleri ya da ortaklaşa daha etkin, verimli ve düşük maliyetle üretebilmek için birlikte hareket edebilirler. Bundan dolayı, bazen birkaç belediye özel bir görevi yerine getirmek için birlik oluştururlar. Bu birlikler bölgesel hizmet birlikleri olarak adlandırılmaktadırlar (Ulusoy ve Vural,2000:25).

3.5.2. Türkiye’de Belediyelerin Tarihi Gelişimi

3.5.2.1. Tanzimat’tan nceki Dönemde Belediyeler

Osmanlı Dönemi’nde modern belediyeçilik anlayışından bahsetmek mümkün değildir. Günümüzde belediyelerin üstlendikleri hizmetleri; kadılık müessesesi, vakıflar ve loncalar yerine getirmekteydi. Bu kuruluşlar tüzel kişilik taşımıyorlar ve hizmet anlayışı gönüllülük esasına dayalıydı. Hizmetleri yerine getirirken devletten yardım almıyorlardı ve herhangi bir idari birim görevini stlenmemişlerdi.

Osmanlı Dönemi’nde belediyelerin gelişim sürecini Tanzimat ncesi ve Tanzimat Sonrası olmak üzere iki döneme ayırabiliriz. Osmanlı İmparatorluğu’nda modernleşmenin başlangıcı olarak kabul edilen Tanzimat’ın ilanı, başka alanlarda olduğu gibi belediyeçilik alanında da çeşitli yenilikler getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda bugünkü anlamda belediye kurulma arzusu Tanzimat’ı izleyen yıllarda yoğunluk kazanmıştır. Kırım Savaşı sonrası 1855 yılında ilk yasal girişimde bulunulmuş ve ilk belediye teşkilatı olan İstanbul şehremaneti bu dönemde kurulmuştur.

3.5.2.1.1. Kadılık Müessesesi

Kadı, Osmanlılarda şer-i ve hukuki hükümleri tatbik eden, ayrıca devlet emirlerini yerine getiren hukuki ve idari bir memuriyet olarak görülmektedir. Kadının görevlerini hukuki, idari ve beledi olmak üzere başlıca üç ana konudan oluşmaktaydı (Halaçoğlu,1998:124).

Kadı, kaza adı verilen yerleşim biriminin hukuki ve idari yöneticisidir. Kadı’nın bu fonksiyonlarından dolayı şer-i ve idari yargının başı, hem belediye başkanı, hem de merkezi yönetimin temsilcisidir (Tre,2000:34)

Şehrin yönetiminde adli, idari ve beledi fonksiyonlar birbirinden ayrılmamıştır. Kadı, bu fonksiyonları yerine getirirken subaşı, naip, imam, böcekbaşı, çöplük subaşısı, mimarbaşı, v.b. yardımcıları vardı (Ortaylı,1985:112).

Kadının beledi alandaki yetkilerinin kullanılmasında *muhtesip* adı verilen bir yardımcısı vardı (Ulusoy,2001:148). Muhtesip bugünkü anlamda belediye zabıtası müdürü fonksiyonunu üstlenmiştir. Başlıca görevlerini ise esnafın denetlenmesi, *narhın* saptanması, temizliğin kontrolü gibi konular oluşturuyordu (Nadaroğlu,1998:198).

3.5.2.1.2. Vakıflar

Tanzimat öncesi dönemde yerel hizmetlerin yerine getirilmesinde görevli diğer birim vakıflardır. Vakıflar, toplumsal hizmetlerin yanı sıra, çeşitli altyapı hizmetlerinin yerine getirilmesinde de önemli roller üstlenmişlerdir (Ulusoy,2001:110). Şehrin aydınlatılması, temiz su ihtiyacının karşılanması, temizlenmesi gibi hizmetler vakıflarca yerine getirilmiştir.

Vakıf binaları, çevreleri ile belirli bir uyum içinde bütünleşen yapılardır. Bu yapılar kent mekânlarının ve işlevlerinin belirlenmesi ve düzenlenmesinde hayati öneme sahiptir. Vakıf kurumlarının şehirlerin bir Türk kenti haline gelmesinde büyük hizmetleri olmuştur. Osmanlı vakıfları, belediye hizmetlerinin yanında bayındırlık hizmetlerinde de önemli bir fonksiyon üstlenmişlerdir (Eryılmaz,2002:174).

3.5.2.1.3. Lonca Teşkilatı

Osmanlı idari sisteminde kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde bir diğer kurum ise lonca teşkilatıdır (Ulusoy,2001:110).

Loncaların görevleri iki noktada toplanabilir. Bunlardan birincisi; lonca üyelerinin mesleki etkinliklerini denetlemek ve düzenlemektir. Lonca teşkilatları üretim sürecini, ürünün kalitesini gözetim altında tutmuşlar ve fiyatların saptanmasında rol oynamışlardır. Loncaların bu görevi kendi üyelerine yöneliktir. Loncaların bir diğer görevini ise; hükümet emirlerinin halka aktarılması, bunlara uyulup uyulmadığının izlenmesi, önceden saptanan ve tüm loncaların sorumlu tutulduğu toplam vergi miktarının üyeler arasında paylaşılması ve bunların toplanması oluşturmuştur (Türe,2000:36).

3.5.2.1.4. Mahalle Yönetimi

Osmanlı yönetiminin idari teşkilatında önemli bir yere sahip mahalle veya muhtarlık örgütlenmesi, Osmanlı Türk geleneğinden gelen özellikleriyle Cumhuriyetimize aktarılan çok yönlü bir kurumdu. Her mahalle çeşmesi, camisi, hamamı, mektebi ve külliyesi ile sosyal, kültürel ve idari bir birimdir. Mahalleyi yöneten imamlar padişah beratı ile atanmakta olup bu birimlerin yönetiminden kadılarına karşı birinci derecede sorumludur. İmamlar, muhtarlık kurumu kuruluncaya kadar mahalle örgütünde önemli bir rol üstlenmiştir (Ulusoy ve Akdemir,2002:125). İmamın en önemli görevi, mahalle sakinlerine salınan vergilerin paylaşılması ve toplanması işini yürütmektir (Ortaylı,2000:107).

Osmanlı yönetiminin idari teşkilatında önemli bir yere sahip mahallelere yerleşmek şimdiki kadar kolay değildi. Bu dönemde kişinin mahalleye yerleşebilmesi için, güvenilir, dürüst ve ahlaklı bir insan olduğuna dair iki kefil göstermesi gerekiyordu. Mahalle halkının birbirine bu şekilde kefil olması, herkesin birbirini tanımasını ve asayişin sağlanmasını tesis ediyordu.

İmam-kadı hiyerarşisi Tanzimat'tan önce II.Mahmut dönemi reformlarıyla yıkılmıştır. Kadının idari fonksiyonları azalıp, elinden güvenlik ve beledi hizmet alınca, mahalle imamları da yönetici olmaktan çıkmıştır. Mahmudiye reformlarıyla mahalle ve köyün yönetim yapısı değişmiştir. Ancak üst yönetici düzeyindeki kadı bütün mülki görevlerini kaybedip, Tanzimat'ın ilan edildiği sıralarda sadece bir şer'î hakim derecesine inmişken, mahallelerdeki değişiklik aynı yoğunlukta olmamış ve imamlar mahallelerde tek söz sahibi olmasalar bile belirli bir görev ve yetki sahibi olarak kalmışlardır. 19. yüzyıl reformlarıyla mahalle ve köylerde muhtarlık kurulmaya başlayınca, imama göre muhtar daha yetkili bir yönetici olmuştur (Ortaylı,2000:107-108).

Tanzimat'tan önceki dönemde yerel yönetimlerin bu örgütlenme biçimiyle, bulunduğu yerleşmeye yeterli hizmet veremeyeceği açıktır. Çünkü, Osmanlı şehir yönetiminde adli, mülki ve beledi fonksiyonlar birbirinden ayrılmamıştır. Bu dönemde su, kanalizasyon, itfaiye, temizlik gibi hizmetler bazı vakıflar, mesleki gruplar ve halk tarafından imece usulüyle yerine getiriliyordu. Bunla Osmanlı idaresinin bu hizmetleri yapmaktan çok, bunların denetlenmesi ve hizmetlerin yerine getirilmesinde önyak

olmaları etkili olmuştur. Hizmetlerin yerine getirilmesinde gönüllülük esastır. Başta kadılar olmak üzere, vakıflar, loncalar ve mahalle örgütleri tarafından gerçekleştirilen belediye hizmetleri ile modern anlamdaki belediye örgütlerini kıyaslamak zordur.

Afyonkarahisar ve çevresi 1428 yılında Osmanlı Devleti'nin idaresine geçmiştir. Cumhuriyet Dönemi'ne kadar Karahisar-ı Sahip ve Karahisar sancağı olarak adlandırılmıştır (Cezar, 1996: 278). Sancak, önceleri idarî merkezi Ankara ve sonra Kütahya olan Anadolu eyaletine bağlı iken, 1839 yılında Hüdavendigâr vilâyetine bağlanmış, 1915 yılında müstakil sancak, 1922 yılında da vilâyet olmuştur (Aliğaoğlu,2005:93).

Osmanlı Dönemi'nde sancağın idarî yapısında değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklere bağlı olarak sancağa bağlı kaza sayısında da değişiklikler olmuştur. II. Beyazıt Dönemi'nde sancak 7 kaza ve 5 nahiyeden oluşmaktaydı (Tablo 27). Kanuni Dönemi'nde kaza sayısı önce 5'e inmiş, fakat daha sonra (1530) 8'e yükselmiştir. 1528 yılında sancakta toplam 705 köy, 338 mezra, 104 çiftlik, 413 çayır, yaylak, kışlak ve zemin mevcuttur (Karazeybek, 2000: 109). 1621 tarihli tahrir göre sancak 10 kazadan oluşmaktaydı. Bu kazalar Karahisar-ı Sahip, Nevah-i Barçınlu, Sincanlu, Şuhud, Bolvadin, Karamık, Çay, Sandıklı, Barçınlu ve Çola-abad şeklinde sıralanabilir. (Karazeybek, 2000: 111-112). 1832-1833 yıllarında Mısır birlikleri bütün Anadolu'yu idarelerine almış, bundan sonra Anadolu altı müşirliğe bölünmüştür. Buna göre Kütahya ve Karahisar-ı Sahip sancakları birleştirilerek, feriklik olarak Hüdavendigâr müşirliğine bağlanmıştır.

Tablo:27 Karahisar Livası (1481-1512)							
Kazalar	Karahisar	Barçınlu	Bolvadin	Çola	Şuhud	Oynaş	Sandıklı
Nahiyeler	Şehr Ovası Kırhisar Sincanlu		Çay				Elçi

Kaynak: Karazeybek, 2000, s. 106.

3.5.2.2. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Olan Dönemde Belediyeler

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat, modernleşmenin başladığı dönemdir. Tanzimat ile birlikte modern şehir yönetimi yönünde adımlar atılmıştır (Ulusoy,2001:112).

1854 öncesi İstanbul çok miktarda göç almaktaydı. Şehrin belediye hizmetleri yetersiz gelmekteydi ve bu ciddi bir sorun olmuştu. Bütün bunların üzerine Kırım Savaşı'nın başlaması şehre gemilerle çok miktarda asker ve malzemenin gelmesine neden oldu. İstanbul şehri bu kadar nüfusun beledi hizmetlerini yerine getirecek niteliklerde belediye anlayışına sahip değildi. Yabancı diplomatların tenkit ve isteklerinin de etkisiyle Bab-ı Ali şehir yönetimini ve beledi hizmetlerini yerine getirecek Türkiye'de ilk belediye örgütü örneğini teşkil eden İstanbul Şehremaneti 16 Ağustos 1854 yılında kuruldu. Şehremanetin başında Bab-ı Ali'nin seçimi ve padişahın iradesi ile atanan şehremini ve şehir meclisi vardı (Ulusoy, 2001:112).

Şehremaneti*, temizlik işleri, narh koyulması, yol ve kaldırım yapılması görevlerini üstlenmişti (Ortaylı,1985:120).

İlk belediye örgütü kurulmasına rağmen, belediyecilik geleneğinin aksine, şehremini ve meclis seçimle işbaşına gelmemekteydi (Görmez,1997:88).

Modern belediye hizmetlerinin karşılanmasında yetersiz kalınması ile İstanbul'un Galata ve Beyoğlu Bölgesi'ne belediye hizmetlerinin götürülmesi için Paris örnek alınarak Altıncı Daire-i Belediye kuruldu (Ulusoy,2001:113). Bu dairenin başında müdür ünvanı ile bir başkan ve yedi üyeli meclis bulunmakta idi (Tortop,1994:2).

Belediye Örgütünün başarılı sonuçlar vermesi ile belediye sistemi tüm İstanbul'a yayılmak istenmiştir. 1868 yılında İstanbul, 14 belediye dairesine bölünmüştür (Ulusoy, 2001:113).1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'nın getirdiği yeni anlayış ile belediye teşkilatının İstanbul dışında taşrada da kurulması yönünde adımlar atılmıştır (Ulusoy, 2001:113).

*Şehremaneti kelime olarak "Belediye" anlamına gelmektedir. Şehremanetin başında bulunan Şehremini ise günümüz "Belediye Başkanına" denk gelmektedir.

Başkent İstanbul ile diğer belediyeler için iki ayrı düzenleme yoluna giden İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı “Dersaadet Belediye Kanunu” yalnızca İstanbul'un, “Vilayetler Belediye Kanunu” ise, taşradaki belediyelerin yönetimini düzenlemiştir. Taşrada kurulan ilk belediyeler, Avrupa ile ticari ilişkilerin yoğun olduğu kentlerde ortaya çıkmıştır (Eryılmaz,2002:177).

Osmanlı İmparatorluğu'nun taşra kentlerinde modern anlamda belediye kurulması 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile başlamıştır. Bu nizamname ile Liva ve Kaza merkezlerinde seçimli üyelerden kurulu meclis-i belediler bulunacaktı (Ortaylı ve Tekeli,1982:19).

1871 yılında çıkarılan İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi'ne göre, vilayet, sancak ve kazaların merkezi olan her şehir ve kasabada belediye işleri için bir belediye meclisi kurulacaktı, ancak bu meclisler gerek mali güç gerekse personel yetersizliği gibi nedenlerden dolayı pek fonksiyonlarını yerine getirememişlerdir (Türe,2000:39).

1877 yılında yürürlüğe giren Dersaadet Belediye Kanunu ve Vilayet Belediye Kanunu ile belediyeler tüzel kişilik kazanmışlardır. Bu kanun ile belediye örgütünün taşrada, şehir ve kasabalarda yaygın bir şekilde kurulması sağlanmıştır. Belediye örgütü; başkan, belediye meclisi (şehrin büyüklüğüne göre 6-12 kişilik) ve cemiyet-i belediye olmak üzere üç organa ayrılmıştır. Bu kanuna göre belediye meclisi her kent ve kasabada kurulacaktı. Kasabamın büyüklüğüne göre değişen ve dört yıllığına seçilen meclis üyelerinin yarısı iki yılda bir değişecekti. Belediye başkanı, seçimle işbaşına gelmemiş ve meclis üyelerinin arasından atanmıştır. Bu uygulama bazı istisnalar dışında 1930 yılında yürürlüğe giren 1580 Sayılı Belediye Kanunu'na kadar yürürlükte kalmıştır (Ortaylı ve Tekeli,1982:21).

İstanbul'da Belediyeler konusunda son önemli düzenleme 1910 yılında çıkarılan Dersaadet Teşkilat-ı Belediyesi hakkında Kanun-u Muvakkat ile gerçekleşmiştir. Bu geçici kanunla belediye daireleri kaldırılarak dokuz belediye şubesi kurulmuş, şehremaneti meclisinin yerine de encümenlik sistemi getirilmiştir. Bu durum 1930 tarih ve 1580 Sayılı Belediye Kanunu'na kadar devam etmiştir (Vural, :190). 1580 Sayılı Belediye Kanun yeniden düzenlenerek 03 Temmuz 2005 tarihinde 5393 Sayılı Yeni Belediye Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Karahisar-ı Sahib sancağı, Tanzimattan sonra merkezi önce Kütahya (1839), sonra Bursa (1842) olan Hüdavendigâr eyaletine bağlanmıştır. Bu dönemde yapılan yeniliklere bağlı olarak Karahisar-ı Sahib sancağı iki muhasallık haline getirilmiştir. Karahisar-ı Sahib muhasıllığı Şuhut, Sincanlı, Sandıklı ve Çulabad kazalarından, Bolvadin Muhassıllığı (kaymakamlık) ise Çay, Karamık, Barçınlı ve Nevahii Barçınlı kazalarından oluşmaktaydı (Gönçer,1991:13).

1907 tarihli Hüdavendigâr salnamesine göre Karahisar-ı Sahib sancağı 4 kaza, 7 nahiye ve 492 köyden oluşmaktaydı. Başlıca kazalar, Karahisar-ı Sahib (merkez), Sandıklı, Bolvadin ve Aziziye'dir (Tablo 28). Şuhud, Sincanlı (Karahisar-ı Sahib), Şeyhli, Geyikler (Dinar), Dazkırı (Sandıklı), Hanbarçin (Aziziye) ve İshaklı (Bolvadin) ise başlıca nahiyelerdir. Sancağın toplam alanı 17 850 km² kadardır (Yurt Ansiklopedisi,1981:268).

Tablo 28: XIX. Yüzyılın Sonu ve XX. Yüzyılı Başlarında Karahisar-ı Sahip Sancağı Kaza ve Nahiye Dağılımı				
Kazalar	Karahisar	Bolvadin	Sandıklı	Aziziye
Nahiyeler	Şuhut Sincanlı	İshaklı Çay	Şeyhli Geyikler Nam-ı Diğer Dinar Dazkırı	Hançarbın

Kaynak: Afyonkarahisar Kütüğü, Cilt I,2001:195

XIX. yüzyılın sonlarında Afyonkarahisar Sancağı: Karahisar, Bolvadin, Şuhut, Sandıklı, Çal ve Aziziye (Barçınlı) kazalarından meydana gelmekteydi. Ancak bunlardan Barçınlı zaman zaman bölünerek iki kaza haline gelmiş, bazen de ismi değişmiştir. Diğer taraftan Çay, Çola ve Oynaş nahiye ve kaza olarak sık sık statü değiştirmiş, bazı kazalarda zamanla kaza olma hüviyetlerini kaybetmişlerdir (Afyonkarahisar Kütüğü, Cilt I,2001:211).

Cumhuriyet Dönemi'ndeki idari yapılanma Osmanlı Dönemi'ndeki idari yapılanmanın temeli üzerine oluşturulmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924 yılında oluşan yeni idari yapı ile Karahisar-ı Sahip Sancağı Afyonkarahisar adı ile Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vilayeti olmuştur. Cumhuriyet Dönemi bu ilk idari yapılanmaya göre Afyonkarahisar Vilayeti: Merkez, Emirdağ, Bolvadin, Dinar ve Sandıklı olmak üzere 5 Kaza 12 Nahiye ve 482 köyden oluşmaktaydı (Tablo 29) (Afyonkarahisar Kütüğü, Cilt I,2001:211).

Tablo 29: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Afyonkarahisar Vilayeti Kaza ve Nahiye Dağılımı	
KAZA	NAHİYE
Merkez	Sincanlı Şuhut
Dinar	Kocaoluk (Dazkırı) Çölovası (Haydarlı)
Bolvadin	İshaklı Çay
Sandıklı	-
Aziziye (Emirdağ)	Bayat

Kaynak: Afyonkarahisar Kütüğü, Cilt I,2001:195

3.5.2.3. Cumhuriyet Döneminde Belediyeler

Cumhuriyet'in İlanı'ndan sonra yerel yönetimlerin yapısında bir değişiklik göze çarpmamakta Osmanlı yerel yönetim sisteminin bir devamı niteliğindedir. Cumhuriyet yönetimi varisi olduğu Osmanlı İmparatorluğu'ndan az da olsa kurumlaşmış bir belediye yönetimi devralmıştır. Belediyelerin yönetim sistemini düzenleyen hükümler, 1930'lu yılların başında çıkarılan 1580 Sayılı Belediye Kanunu ve 1984 yılında çıkarılan 3030 Sayılı Kanun'da yer almaktadır. Cumhuriyet'in İlanı'ndan 1580 Sayılı Belediye Kanunu'na kadarki dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin varisi olduğu Osmanlı'nın yerel yönetim anlayışı ve yapısı korunmuştur. 1984'e kadar tek tip belediye modeli söz konusu iken, yoğun şehirleşmenin de etkisi ile bu tarihten sonra Büyükşehir Belediye modeli de ortaya çıkmıştır.

1580 Sayılı Belediye Kanunu, son nüfus sayımlarına göre nüfus miktarı iki bini aşan yerleşim yerlerinde, kaza ve vilayet merkezlerinde belediye kurulmasını öngörmüştür. Belediyeler bu kanunla birlikte mali bakımdan güçlenmişlerdir. Belediyenin organları: belediye başkanı, belediye meclisi ve belediye encümeni olarak belirtilmiştir (Ulusoy, 2001:116).

Birinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye Cumhuriyeti iki önemli belediyecilik sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Birincisi, özellikle savaşla tahrip olan Batı Anadolu kentlerinin savaş sonrası koşullara uydurulma çabaları, diğeri ise Ankara'nın başkent olarak ilan edilmesi ile ortaya çıkan kentleşme sorunlarıdır (Aydınlı,2004:119).

1945’li yıllarda, bir yandan II. Dünya Savaşı’nın sona ermesi, diğer yandan da hızlı kentleşme şehirlerin imarı problemini ortaya çıkarmıştır. Çok partili hayata geçişle belediye başkanları belediye meclisi arasından seçilirken, 307 Sayılı Kanun’la yapılan değişiklikte, belediye başkanlarının halk tarafından seçilmesi hükmü getirilmiştir (Ulusoy,2001:117).

1980’li yıllarda belediyeçilik alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bunlar, Büyükşehir belediyelerinin kurulması ve belediyelerin mali kaynaklarının artırılması yönünde ki adımlardır (Ulusoy,2001:117).

Afyonkarahisar İli’nin idarî bölümlenme açısından bugünkü durumu, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerindeki sancakların vilâyet olması esasına dayanmaktadır. “1921 Tarih ve 85 Numaralı ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda vilâyetlerin idaresi hakkında birçok hüküm mevcuttur. Türkiye coğrafî vaziyet ve iktisadî noktaî nazardan vilâyetlere, vilâyetler kazalardan münkesip olup, kazalar da nahiyelerden tereküp eder (Madde 10). 1924 Tarih 491 Sayılı Teşkilat-ı Esasiye’ye göre idarî bölünüş, vilâyet-kaza-nahiye (kasaba ve köyler) şeklindedir” (Tönük, 1945: 259-260). Cumhuriyet Döneminde Afyonkarahisar vilâyeti daha çok kendi içinde bölünerek bugünkü idarî yapısına kavuşmuştur (Aliağaoğlu,2005:95).

3.5.2.3.1. Tek Parti Dönemi (1925–1945)

1920’lerden 1930’lara kadar olan dönemde Türk Belediyeciliği Osmanlı etkisinde ve onun devamı olup bu dönemde yeni yapılan düzenlemelerin oldukça yüzeysel ve dağınık olduğu dikkat çekmektedir (Tekeli ve Ortaylı,1982:37).

Cumhuriyet’in İlanı’yla Cumhuriyet idarecileri merkezi yönetim ile ilgili bir çok yasal düzenleme yaptıkları halde belediyeler ile ilgili yeni bir teşkilat kanunu çıkarma yoluna gitmemişler ve “Vilayet” ve “Dersaadet Belediye Kanunları” ile belediyelerin yönetimini devam ettirmişler. 1924’te “Ankara Şehremaneti Kanunu” çıkartılmıştır (Al,1996:22-25). Ankara Şehremaneti, İstanbul Şehremaneti’nden etkilenecek 417 Sayılı Kanun’a dayanılarak kurulmuştur. Şehremaneti, 24 üyeli “Cemiyet-i Umumiye-i Belediye” tarafından yönetilecek ve bu üyeler kentte oturan ve seçmenlik niteliklerine sahip seçmenler tarafından seçilecektir. Bu durum İstanbul Şehremaneti’nin yapısına göre oldukça demokratik bir adımdı (Görmez,1997:105). Bu

kanun 1580 Sayılı Belediye Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır ve belediyelere tüzel kimlik kazandırılmıştır. Tüm belediyelere eşitlik ilkesi getirilirken Ankara ve İstanbul belediyeleri istisna kılınmıştır. İkinci Meclis belediyeleri ilgilendiren bir çok yasa çıkarmasına rağmen bu yasaların bir kısmı Ankara ile ilgilidir.

18 Mart 1924'te çıkarılan 442 Sayılı "Köy Kanunu" ile nüfusu 2000'nin altında olan yerleşim yerlerine köy denilmiştir. Nüfusu 2000'nin üstünde olan yerleşim yerlerinde belediye kurulması kararına varılmıştır (Al,1996:22).

Bu dönemde belediyeciliği etkileyen ve belediyecilik alanındaki gelişmeleri sınırlayan ciddi öğeler vardır. Bunlardan biri; belki de en önemlisi, "milli birliği" sağlamak ve onun ise ancak "güçlü devlet" ile olabileceği anlayışının yöneticilerde yaygın oluşuydu (Görmez,1997:100).

Tek Parti Dönemi'nde çıkarılan kanunlardan anlaşılacağı üzere yasal düzenlemelerle tek parti rejimini benimsetmek, yaymak ve korumak yönünde olduğu açıkça görülmektedir.

1580 Sayılı Belediye Kanunu ile belediyelerin görevlerinin genişlediği görülmektedir. Belediyelerin görevleri gelirlerine göre mecburi ve isteğe bağlı olarak ayırma gidilmiştir. Bu görevler 1580 Sayılı Belediye Kanunu'nun 15. Maddesi'nde listeleme yoluyla sayılmaktaydı.

1923-1945 Dönemi boyunca belediye görevlerinde sürekli bir artış görülmektedir. 1 Ocak 1934 tarih ve 2295 Sayılı Kanun'dan sonra mahalle teşkilatı ve muhtarlıklar kaldırılmış ve çıkarılan bir nizamname ile görevlerinin önemli bir bölümü belediyelere yüklenmiştir. 1944 yılına kadar devam eden bu durum belediyelerin bu görevleri yerine getirmede yetersiz kalmasıyla, 4541 Sayılı Kanun ile muhtarlıkların tekrar kurulmasına neden olmuştur (Al,1996:26).

Bu dönemde belediyelerin görevlerinde artış görülmesine rağmen gelirlerinde artış görülmemektedir. Artışın olmamasına rağmen 22 Mart 1924 tarih ve 2395 Sayılı Kanun ile belediyelerin ticari amaçlı müesseseleri gelir vergisine tabi tutulmuştur (Al,1996:30).

Cumhuriyetin ilanı ile meydana gelen idari bölünüşe göre Afyonkarahisar 5 ilçe, 12 nahiye ve 482 köy ile il merkezi haline getirilmiştir. Beş kazadan biri olan Dinar Cumhuriyetin ilk yıllarında kaza olmuştur. 1943 yılında Afyonkarahisar merkez ilçesi köylerinden İncehisar köyünde İncehisar nahiyesi oluşturulmuştur. Bu dönemin en

önemli özelliği, il idarî alanının hemen hemen son şeklini almış olmasıdır. 1945 yılında Dinar ilçesine bağlı Başmakçı köyünde, Başmakçı nahiyesi oluşturulmuştur. Nahiye, Dinar İlçesi ve Dazkırı nahiyesi ile birlikte Isparta Keçiborlu ilçesinden bir takım köy yerleşmeleri alınarak oluşturulmuştur. İl böylece alan olarak genişlemiştir. 1946 yılında Şuhut bucağı merkez ilçeden ayrılarak ilçe statüsüne kavuşmuştur. Böylece ilde ilçe sayısı 6'ya, (Tablo:39) bucak sayısı ise 13'e yükselmiştir (Tablo 30). Afyonkarahisar İli'nin İdarî bölünüşünde 1953 yılına kadar önemli bir değişiklik olmamıştır (Aliağaoğlu,2005:95).

Tablo 30: Afyonkarahisar İli'nin İdarî Bölünüşü (1946)	
İlçeler	Bucaklar
Merkez	Merkez, Çobanlar, Sincanlı (Sinanpaşa), Eğret (İhsaniye), İscehisar
Bolvadin	Merkez, Çay, İshaklı
Dinar (Geyikler)	Merkez, Başmakçı, Dazkırı, Çölovası (Haydarlı)
Emirdağ (Aziziye-Musluca)	Merkez, Bayat (Hambarçin), Davulga, Ümraniye (Batık)
Sandıklı	Merkez, Hocalar
Şuhut	Merkez

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, İdare Taksimatı, 1946, s. 3. İçiş. Bak., (1946), İdare Taksimatı, İçiş. Bak. Yayınları, Seri No: 2, Akın Matbaası, Ankara.

3.5.2.3.2. 1945–1960 Dönemi

Bu dönemde çok partili siyasal yaşama girilmesiyle birlikte belediyelerin demokratikleşmesi yolunda girişimler başlamıştır. Demokratikleşme yolundaki ilk adım 29 Nisan 1946 tarih ve 4878 Sayılı Kanun ile belediye meclislerinin seçimindeki değişikliktir (Tekeli, :126-127). Çok Partili siyasal hayata geçiş ile birlikte belediyelerin sorunları ile ilgili rekabet ortamı doğmuştur.

1940'lı yıllarda şehirleşme hızının düşük olması belediyelerin sorunlarını hafifletmiş olmasına rağmen belediyeler temel altyapı sorunlarını çözememiş köy görünümündedir (Al,1996:33).

II. Dünya Savaşı'na katılan ülkelerin şehirlerinin büyük bir bölümü savaş esnasında tahrip olmasıyla belediyeçilik açısından önemli olan imar ve planlama sorunlarının öne çıkmasına neden olmuştur (Tekeli,1982:117). Türkiye bu dönemde batıdan etkilenmiş ve yerel yönetimlerde yeni arayışlara yönelmiştir.

Çok partili siyasal hayatın etkisiyle devletçilik uygulamasının gevşetilmesi ile tarımda makineleşmeye gidilmiş ve ulaşımda karayoluna ağırlık verilmiştir. Politikalardaki bu değişiklikler göçe neden olmuştur. Göç hızlı kentleşmeye neden olmuştur. Buda belediyeleri zor durumda bırakarak yeterli hizmet verememelerine sebep olmuştur (Tekeli,1982:122).

Bu dönemde belediyelerin gelirlerine yönelik düzenlemelere gidilmiş belediye gelirlerinde önemli artışlar görülmüştür. 5237 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu çıkartılmıştır. Belediyelere verilen paylar artırılmıştır. 1945 yılında belediye gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleri'ne oranı %7,8 iken 1955'te 12,2'ye yükseltilmiştir (Al,1996:34).

Belediyeleşme sürecinin hızlı olduğu bu dönemde 1945 yılında 583 olan belediye sayısı 1950'de 628'e, 1955'te 809'a, 1960'da 995'e yükselmiştir (Al,1996:36).Afyonkarahisar'ın belediyeleşme sürecine baktığımızda 1945 yılında 8 olan belediye sayısı 1955'de 9'a, 1960'da 12' e yükselmiştir.

1950'li yıllardan itibaren bir yanda hızlı bir sanayileşme sürecine girmesi; bir yandan da kırsal kesimde nüfus artışına bağlı olarak tarım arazilerinin aşırı şekilde parçalanması, yoğun bir kentleşme sürecine neden olmuştur (Aydınlı, :136-137).

3.5.2.3.3. 1960–1980 Dönemi

Bu dönemde demokratikleşme yönündeki önemli bir adım 27 Temmuz 1963 tarihli 307 Sayılı Yasa'dır. 307 Sayılı Kanun'dan önce meclis tarafından seçilen belediye başkanlarının bu kanundan sonra halk tarafından seçilmesi öngörülmüştür (Tekeli,1982 :190-191).

Belediyelerin gelirlerine Maliye'nin hazırladığı bazı yasalarla el atılması belediye gelirlerinde önemli oranda azalma olmuştur. Bu durum belediyelerin güç kaybetmelerine neden olmuştur.

Çok partili hayatın beraberinde getirdiği siyasal partilerin, kendilerini temsil eden belediyeleri desteklemesi belediyelerde siyasi istismara yol açmıştır. Bununla birlikte belediye sayıları artmaya devam etmiştir.

Bu dönemde de belediyelerin sayısındaki artış devam etmektedir. Bu dönemde Afyonkarahisar'ın belediyeleşme sürecine baktığımızda 1960'da 12 olan belediye sayısı 1965'te 25'e, 1970'te 44'e, 1975'te 52'e ve 1980'de de 54'e yükselmiştir. 20 yıllık dönemde %350 oranında bir artış görülmüştür.

3.5.2.3.4. 1980 Sonrası (12 Eylül 1980)

Bu döneme damgasını vuran 1980 darbesi gerek merkezi yönetimde, gerek yerel yönetimlerde bazı değişiklikler yapmıştır. Cumhuriyet'in İlanı'ndan sonra belediyelerde en büyük yasal değişiklik bu dönemde görülmektedir. Büyükşehir Belediyesi kavramı, bu dönemde ortaya çıkmıştır. Buna hızlı kentleşme neden olmuştur.

İhtilalden sonra seçimle gelen belediye başkanlarının neredeyse hepsi görevden alınmıştır. Atamayla gelen belediye başkanları ve belediye encümenleri göreve gelmiştir (Al,1996:38). Belediye seçimleri 4 yıl yerine 5 yıl aralıklarla yapılmaya başlanmıştır.

Küçük belediyeler büyük belediyelere bağlanmak suretiyle yaklaşık 150 belediye birleştirilmiş ve 1985'e kadar yeni belediye kurulmamıştır (Al,1996:39). Bu uygulamadan sonra belediye sayısında azalma olmuştur.

Bu dönemde belediye gelirlerini yükseltmek amacı ile 1981 yılında 2380 Sayılı "Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkındaki Kanun" çıkartılmıştır. Bu kanuna göre genel bütçe vergi gelirlerinden nüfus miktarına göre %5 pay verilmesi öngörülmüştür. 1984'teki 3004 Sayılı Kanun ile %5'lik oran %10,3'e çıkartılmış olmasına rağmen 1987'de %7,25'e indirilmiştir (Al,1996:39). Kaynak yetersizliğinden yakınan belediyelerin rahatlamasına rağmen; bu oranın nüfus miktarına bağlı olması nüfus sayım sonuçlarının spekülatif hareketlere maruz kalmasına neden olmaktadır.

1980-2001 yılları arası Türkiye’de ilçe sayısındaki artışın en fazla olduğu dönemdir. Bu dönemde 7 yerleşmede ilçe teşkilâtı kurulmuş, toplam ilçe sayısı 18’e yükselmiştir. İlçe sayısındaki artış, 1987-1991 yılları arasındadır. Eski bucaklar ilçe haline geldiğinden bucak sayısı azalarak, 5’e düşmüştür. Bu dönemde belediye sayısında artış görülmektedir. Bugün il sınırları içerisinde 108 belediye bulunmaktadır (Tablo 31).

Tablo 31: Afyonkarahisar İli’nin İdarî Durumu (2001)			
İlçe	Kuruluş Tarihi	Bucak	Belediye Sayısı
Merkez	1924	Merkez	15
Başmakçı	1987	Merkez	2
Bayat	1988	Merkez	1
Bolvadin	1924	Merkez	5
Çay	1958	Merkez	9
Çobanlar	1991	Merkez	2
Dazkırı	1959	Merkez	2
Dinar	1924	Merkez Dombayova Haydarlı	2 1 7
Emirdağ	1924	Merkez Davulga Umraniye	3 3 0
Evciler	1991	Merkez	2
Hocalar	1990	Merkez	2
İhsaniye	1959	Merkez	9
İscehisar	1990	Merkez	3
Kızılören	1990	Merkez	1
Sandıklı	1924	Merkez Karadirek	8 3
Sincanlı	1953	Merkez	13
Sultandağı	1958	Merkez	7
Şuhut	1946	Merkez	7

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, 2001. İçiş. Bak., (2001), Afyon İli İdari Taksimatı, Ankara.

3.6. Belediyelerin Günümüzdeki Fonksiyonları

Belediye Örgütlü Yerleşmelerin fonksiyonları, Türkiye’nin idari statüsü içinde belediye örgütünün kurulduğu yerleşmeye göre değişmektedir.

5393 Sayılı Belediye Kanunu’nun 3. maddesine göre, “*Belediye: Belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisini*” ifade eder. Bu ihtiyaçların ne olduğu “*liste*” yolu ile belirtilmiştir. 5393 Sayılı Belediye Kanunu’nun 14. Maddesi’nde belediyelerin görevleri, zorunlu ve kendilerinin belirleyecekleri görevler olarak sıralanmıştır. Fakat kanunlar çerçevesinde

belirlenen bu görevlerin yerine getirilmesinde öncelik sırası, belediyenin malî durumu ve hizmetin acilliği dikkate alınarak belirlenir. Bu durum, günümüzün toplumsal ihtiyaç kavramları ve hizmet anlayışıyla bağdaşmamaktadır.

Normal-standart (1580) 5393 Sayılı Kanuna tabi belediyelerin görevlerini; “imarla ilgili fonksiyonlar bayındırlık” , “koruyucu” , “sosyal” , “düzenleyici” ve “ulaştırma” olmak üzere 5 ana grupta toplamak mümkündür.

Bayındırlık fonksiyonu; belde çevresinin düzenlenmesi, ayrıntılı imar planlarının hazırlanması, su ve kanalizasyon, yol yapımı, içme suyu getirme ve dağıtma, park ve dinlenme alanları, garaj ve Pazaryeri gibi toplumun ortak kullandığı tesislerin yapımı, coğrafî ve kent bilgi sistemlerinin uygulanması.

Koruyucu fonksiyonu; yerleşmenin temizliği, itfaiye hizmetleri, zabıta hizmetleri, halka açık yerlerin temizliğinin üstlenilmesi ve buralarda satılan gıda maddelerinin kontrolü, halk sağlığını koruyucu tedbirlerin alınması, sosyal yardım.

Sosyal fonksiyonlar; sağlık hizmetleri, nikâh işlemleri, yardıma muhtaç, ihtiyar ve kimsesizlerin korunması, spor tesisleri, ucuz konut yapmak, kütüphane, festivaller, müzeler, turistik tesisler, meslek ve beceri kazandırma.

Belediye'nin düzenleyici fonksiyonları; beldenin yapılaşmasına yön verilmesi yönünde nazım imar planının düzenlenmesi ve bunların uygulanması işyeri açma ruhsatı vermek, inşaat kontrolü ve bina ruhsatı vermek, bazı gıda maddelerinin fiyatlarının belirlenmesi.

Ulaştırma fonksiyonu; belediyenin temel fonksiyonlarından birisidir. Belediye, bu fonksiyonu kendisi gerçekleştirilebileceği gibi, kendi gözetim ve denetimi altında özel sektöre de yaptırabilir. Ulaştırma tarifeleri ve ücretlerinin belirlenmesi, belde sınırları içerisindeki göl, nehir, körfez ve kıyılardaki yolcu taşımacılığı yapmakta yetki ve imtiyaza sahiptir.

1984 yılına kadar nüfus miktarı dikkate alınmadan tüm belediyeler, 1930 yılında kabul edilen 1580 sayılı belediye kanunu ile yönetilmişlerdir. Fakat, Türkiye 1960'larda hız kazanan kentleşme olgusu ile karşı karşıya gelmiştir. 1970'lerde nüfusu 100 000'i aşan kent sayısının 30'a ulaşması, beledi ihtiyaçların karşılanamamasına neden olmuştur. 1984 yılında 3030 sayılı Büyükşehir yönetimine ilişkin yasa kabul edilmiştir (Yalçındağ,1992:81). 2004 yılında ise 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu çıkarılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. Nüfus ve Nüfus Sayımları

Nüfus, sınırları belirlenmiş bir alanda, belirli bir anda yaşayan insan topluluğuna denilmektedir.

Coğrafya'nın toplum (insan) ve çevre arasındaki etkileşimi sonucu oluşan nüfus coğrafyanın araştırma konularındadır. Nüfus Coğrafyası'nın araştırma konularını; nüfusun miktarı, gelişimi, nüfusun yeryüzünde dağılışı ve nedenleri, nüfusun sosyo-ekonomik yapısı gibi konular oluşturmaktadır (Doğanay,1997:4-14). Nüfusun cinsiyet ve yaş yapısı ile ilgili özelliklerin bilinmesi, bazı sosyal ve ekonomik amaçlı sorunların belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır (Doğanay,1991:28).

Nüfus sayımı, *“bir memlekette, belli bir anda, bütün fertleri kapsayacak şekilde demografik bilgilerin toplanması ve bunların işlemeye hazır hale getirilmesi, belli gayelere uygun tarzda tertip edilmesi ve yayınlanması”* olarak tanımlanmaktadır (Tandoğan,1998:9).

Nüfus sayımlarının uygulanması konusunda, ülkeler arasında tam bir standardizasyon henüz sağlanamamıştır. Her ülkenin sosyal, ekonomik ve coğrafi şartlarının farklılığı, nüfus sayımlarının uygulanmasına da yansımıştır. Birleşmiş Milletler, uluslararası mukayesenin yapılabilmesi için sonu (0) ile biten on yılda bir nüfus sayımı yapılmasını tavsiye ettiği halde, Türkiye'de de olduğu gibi bazı ülkeler, beş, bazıları on yılda bir, bir kısmı da belli bir periyodik döneme bağlı kalmaksızın ülkenin ihtiyaçlarına göre belirlenen bir tarihte de nüfus sayımını gerçekleştirebilmektedir (Tandoğan,1998:10).

Nüfus sayımlarının uygulanmasında zaman aralığındaki farklılıklar, sayım metotlarında da göze çarpmaktadır. En yaygın iki usulden birincisi, *direkt kişisel görüşme* usulü; diğeri ise, *kendi kendine sayım*'dir. Türkiye'de uygulanan direkt görüşme usulünde, sayım memurları ev ev dolaşp aile reisine, soru kâğıdında ki çeşitli soruları sorarak cevapları kaydetmek suretiyle gerekli bilgiler temin edilir. Avrupa ülkelerinde uygulanan ikinci metodda ise, hane halkı reislerine soru kâğıtları önceden gönderilerek sayım tarihi itibarıyla doldurulması ve toplanmaya hazır hale getirilmesi istenir. Doldurulan soru kâğıtları, sayım memurları tarafından kontrol edilerek varsa eksikleri tamamlanır, yanlışları düzeltilir (Tandoğan,1998:9-10). Bu sayımlar esnasında

nüfus ve konut sayımı birlikte yapılabilmekte, ya da nüfus ve konut sayımları birleştirilmektedir.

Birinci usulün ülkemiz için avantajı, soru kâğıtları aracılığıyla daha fazla soru sorulabilmektedir. Böylece, toplumun yapısı hakkında daha fazla bilgiye sahip olunabilmektedir. Fakat bu yöntemde sayımı uygulayan kişilerin yöre halkından olması gibi nedenlerden dolayı sayımın doğruluk derecesine akademik çevrelerce ve kamuoyu tarafından özellikle belediye örgütlü yerleşmelerde şüpheyle bakılmaktadır. İkinci usulün Türkiye'ye uygulanması okur-yazar oranının düşük olması ve sağlıklı numarataj sisteminin olmaması nedeniyle zor görünmektedir. Şayet uygulanabilse idi çağımıza yakışmayan bir durum olan nüfus sayımı esnasında dışarı çıkma yasağı ortadan kalkar ve sayımın ekonomik yükü azaltılabilirdi.

Nüfus verilerinin incelenmesinde karşılaşılan zorluklardan büyüğü dünyanın pek çok ülkesinde nüfus verilerinin farklılık göstermesidir. Gelişmiş ülkelerde istatistiksel verilerin daha doğru ve ayrıntılı elde edilebilmesine rağmen gelişmekte olan ülkeler için daha çok tahmini değerlere başvurulmaktadır (Tümertekin ve Özgüç,1998:233). Bazı ülkelerde nüfus sayımları öncesi nüfus sayımlarının önemini vurgulayan kampanyalar düzenlenmektedir.

Dünyanın pek çok ülkesinde nüfusla ilgili verilerin toplanmasında genellikle nüfus sayımlarından yararlanılmasına rağmen gelişmiş ülkelerin bazılarında “nüfus kayıtları” aracılığıyla, doğumlar ve ölümler, evlenme ve boşanmalar gibi verilerin izlenmesi ile elde edilmektedir (Tümertekin ve Özgüç,1998:233). Bunda sağlıklı bir nüfus kayıt sisteminin olması etkindir. Günümüzde bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin ve Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri'nin de yardımıyla özellikle nüfusu fazla olmayan alanlarda ve ülkelerde nüfus verileri daha kolay takip edilebilmektedir.

Dünyanın birçok ülkesinde nüfusla ilgili verilerin toplanması için birinci derecede başvuru olan yöntem nüfus sayımlarıdır. Birleşmiş Milletler nüfus sayımını şöyle tanımlamaktadır. “*Belirli bir zamanda bir ülke ya da ülkenin iyi tanımlanmış bir bölgesindeki tüm kişilere ilişkin demografik, ekonomik, toplumsal verilerin toplanma, değerlendirilme, analiz edilme ve yayınlanma işlemlerinin tümü*” olarak tanımlanmaktadır. Sayım aralıkları ülkeden ülkeye değişmekte, hatta bazı ülkelerde sayımlar düzensiz gerçekleştirilmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise belli bir sayım

periyoduna ihtiyaç duyulmaksızın, doğum ve ölümler takip edilerek sayım yapılabilmektedir. Dolayısıyla sayımlarda amaç insan sayısını öğrenmenin ötesine geçmiş ve sayımlar sadece toplumun yapısını öğrenmek için gerçekleştirilir hale gelmiştir.

4.1. Türkiye’de Nüfus Sayımları

Türkiye’de bilimsel nitelikli nüfus sayımları Cumhuriyet Döneminde başlamıştır. Bu nedenle ülkemizde nüfus sayımlarını iki dönem altında inceleyebiliriz. Bu dönemler; Osmanlı Dönemi’nde gerçekleştirilen genel nüfus sayımları ve Cumhuriyet Dönemi’nde gerçekleştirilen nüfus sayımları olarak iki dönem altında inceleyebiliriz.

4.1.1. Osmanlı Dönemi’nde Nüfus Sayımları (1831–1878)

“Sayım” sözcüğünün günümüzdeki kullanımından farklı olarak, (toprak-nüfus sayımının) yer aldığı Osmanlı bağlamında mutlaka kişi sayımı demek olmadığı akılda tutulmalıdır. Osmanlılar ancak 19. y.y.’ın sonunda vatandaşlarını gerçek anlamda bir birey olarak sayım girişiminde bulunmuşlardır (Karpat,2005:56).

Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan itibaren vergi ve askerlik hizmetlerinde yükümlü tutulacak kişilerin tespitinde kullanılmak üzere arazi tahrirleri tutulmaktaydı. Bu tahrir defterleri o yerleşme yerinin hane sayısını da içerdiği için günümüz tarihi demografik araştırmalarında nüfusun tahmin edilmesinde kullanılmaktadır. Nüfus sayım amaçlı olamayan bu tahrir defterleri o yerleşim yerinin hane sayısı dışında toplumun sosyal yapısı hakkında bilgiler içermekteydi (bekâr, evli, Müslim, gayr-i Müslim gibi) (Bilgi,2000:118). Nüfusun yapısını öğrenmemizde yeterli bilgiye ulaşamıyoruz. Nüfusun dini dağılımı hakkında bilgi sahibi olmak önemliydi. Çünkü Müslümanlardan askerlik hizmeti talep edilebilecekken, Hıristiyanlardan da vergiye tabi tutulabilecekler tespit edilebilecekti.

Osmanlı Dönemi’nde 1831 nüfus sayımına kadar bir sayıma rastlanılmamaktadır. Bu sayım şimdiye kadar bilinen ilk nüfus sayımıdır. Nüfusa ilişkin değişik zamanlarda çalışmalar yapılmasına rağmen bunların hiçbirisi devlet tarafından yayınlanmamış ve çeşitli nedenlerden (şartların ve imkânların kısıtlı olması) dolayı

tamamlanamamıştır. Osmanlı nüfus sayımları 1831 sayımına kadarki dönem ve bundan sonraki dönem olarak iki dönem altında incelenebilir (Başol,1984:39).

Osmanlılar, devlet ve eyalet için nüfus sayımlarını ve yıllıkları (salname) idari ihtiyaçları karşılamak üzere geliştirdiler. Yapılan bu sayımların yöntemleri ve istatistiklerin niteliği sürekli bir değişim geçirmiştir (Karpaz,2005:44).

Nüfus sayım memurları sayımları yüz yüze yapmışlardır. Müslim ve Gayr-i Müslim olarak iki kategoriye ayrılan nüfus, Müslüman nüfustan başlanarak kaydedilmiştir. (Bilgi,2000:119). Sayımların yüz yüze yapılması yöntemi günümüz modern nüfus sayımlarında da uygulanmaktadır.

Osmanlı idaresinde 15. ve 16. y.y.'da kayıt birimi vergiye tabi *hane* ya da *avarız* hanesiydi. Bu terim sayısal büyüklükten ziyade, vergiye tabi aile üyeleri potansiyeline göre tamamen ekonomik amaçlı bir terimdi (Karpaz,2005:47).

Sonuçları özet olarak ilk kez yayımlandığı için modern anlamda bilinen “*ilk*” nüfus sayımı 1831 yılında yapılmıştır. Esas amacı askerlik yapabilecek halkın sayısı ve yeni vergi kaynaklarının saptanması olan bu sayım, Rumeli ve Anadolu’da bulunan tüm İslam ve Hıristiyan erkek nüfus kapsamıştır (Karpaz,2005:56).

1844 tarihli ikinci genel nüfus sayımıyla ordunun yeniden düzenlenmesi ve asker alma usulünün değiştirilmesi hedeflenmiştir. Bütün ülkeyi ve kadın nüfusu da kapsamaması nedeniyle 1831 sayımından farklıdır (Bilgi,2000:122).

“Tahrir-i Nüfus ve Emlaka dair Nizamname”ye dayanılarak gerçekleştirilen 1859-1860 tarihli sayımda amaç nüfus ile ilgili verilerin toplanmasının yanında arazi, mekân ve akarların tespiti olmuştur (Bilgi,2000:122).

1866 yılında etnik, dini, ekonomik ve toplumsal bileşiminde meydana gelen köklü değişimler nedeniyle Tuna Vilayeti’nde (kısmen de Irak’ta) sayım yapılmıştı. Bu sayımın amaçlardan biri de Osmanlı tebaasındaki insanlara bir Osmanlı nüfus cüzdanı basmaktı. Böylece, Osmanlı idaresi ilk defa kişileri bir birey olarak kabul etmeye başlamıştı (Karpaz,2005:62).

“Sicil-i Nüfus Nizamnamesi”nin yürürlüğe girmesinden sonra, sayım işlerini yürütmek, kişilere birer nüfus tezkeresi vermek, doğum, ölüm, yer değiştirme olaylarını kaydetmek üzere kazalarda nüfus komiteleri oluşturuldu (Bilgi,2000:122). Nizamname ile günümüzde olduğu gibi sayım yönteminin belirlenmesi, uygulanması kanunlar tarafından belirlenmiştir.

1893 yılında yayınlanan nüfus kayıtları nicel verilerin kesinliğinden dolayı Osmanlı nüfusuyla ilgili resmi istatistiklere ve ileride alınacak idari önlemlere bir temel oluşturdu (Karpat,2005:73). Osmanlı Devleti'nin ilk ve son kez yayınlanan 1897 tarihli istatistik yıllığı ile nüfus vilayetler veya müstakil sancaklara göre verilmiş, her vilayette nüfusun yoğunluğu gösterilmiş, modern nüfus istatistiği yöntemlerine uygun kriterler yakalanmıştır (Bilgi,2000:123).

Osmanlı Devleti'nin 1903 yılında başlattığı ve birtakım yeni düzenlemelerle gerçekleştirdiği son nüfus sayımı 1906 yılında sonuçlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde genel nüfus tespitine ilişkin son çalışma 1914 yılı bilgilerini içermekte idi. Ancak savaş dönemine girilmesinden dolayı ülke geneline ilişkin nüfus bilgileri oluşturulamamıştır, vilayet düzeyinde nüfus istatistikleri ise yetersiz kalmıştır (Bilgi,2000:124).

Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfus çalışmalarına bir bütün olarak baktığımızda yeterli ve tutarlı bir nüfus kayıt düzeni ve sisteminin oluşturulamadığı göze çarpmaktadır. Fakat sayım sonuçlarının birtakım imkânsızlıklar ve olumsuz şartlara rağmen gerçekleştirilen bazı genel nüfus sayımlarının yöntemine ve içerdikleri bilgilere baktığımızda günümüz modern nüfus sayımlarına benzer pek çok özelliğe sahip olduklarını görüyoruz. Gerçekleştirilen genel nüfus sayımlarının tüm Osmanlı topraklarının dâhil edilmemesi bir eksiklidir. Bu da Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını ihtilaf devletleri tarafından paylaşılma yarışında karşımıza çıkmıştır. Çünkü, Osmanlı'nın istatistikleri yetersiz kaldığı için ihtilaf devletleri gerçek dışı nüfus istatistikleri sunmaktan çekinmemişlerdir.

4.1.2. Cumhuriyet Döneminde Nüfus Sayımları

Türkiye'de nüfus sayımları Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olarak iki dönem altında incelenebilmektedir. Modern anlamda nüfus verileri, Cumhuriyet'in ilanından sonra 28 Ekim 1927'den beri düzenli olarak gerçekleştirilen genel nüfus sayımları aracılığıyla elde edilebilmektedir. 1927'de ki ilk nüfus sayımının ardından ikincisi sekiz yıl aradan sonra 1935 yılında yapılmış, bu tarihten sonra sonu 0 ve 5 ile biten yıllarda sayımlar gerçekleştirilmiştir. Fakat 23 Şubat 1990 tarih ve 203 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 5 yıllık periyod uygulamasına son verilerek, sonu 0 ile biten yıllarda sayım yapılması kararına varılmıştır. Ancak 1997 yılında bu kuralın dışına çıkılarak bir nüfus tespiti ve seçmen kütüğü yazımı yapılmıştır (Özgür,1998;8). 22 Ekim

2000 tarihinde on dördüncü nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. On beşinci nüfus sayımı 2007 yılında gerçekleştirilecektir.

Ülkemizde nüfus sayımları 1926 yılında Atatürk'ün direktifiyle kurulan T.C. başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (D.İ.E.) tarafından yapılmaktadır. D.İ.E., 18 Kasım 2005 tarihi itibarıyla T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (T.Ü.İ.K.) adını almıştır. D.İ.E.'nin temel görevi ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel konulardaki her türlü istatistiğin toplanması, derlenmesi, hazırlanması ve dağıtılmasıdır. D.İ.E., bu göreviyle devlet kurum ve kuruluşları, üniversiteler, özel sektör, karar verme konumundaki kişiler ve araştırmacılar tarafından rehber olarak kullanılmaktadır. Bu istatistiklerin başlıcaları; Genel Nüfus Sayımı, Genel Tarım Sayımı, Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı'dır (<http://www.die.gov.tr/gorev.htm> 23.09.2005 ziyaret edildi). Fakat çalışmada sadece "Genel Nüfus Sayımları" incelenecektir.

Ülkemizde sayımların gerçekleştirilmesi yasal olarak D.İ.E.'ne aittir. Devlet İstatistik Enstitüsü (D.İ.E.) tarafından "*...sayım günü Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan, bütün nüfusun (yabancılar dâhil) sayısını, sosyal ve ekonomik niteliklerini, ülkemizin idari bölünüşüne göre tam ve doğru olarak belirlemek*" amacıyla gerçekleştirilen nüfus sayımlarında (http://www.die.gov.tr/nufus_sayimi.htm 05.07.2005 ziyaret edildi) Birleşmiş Milletler Örgütü'nün standartlarına uygun nüfus sayımları organize edilmektedir. D.İ.E., bu konuda gerekli deneyim, yetişmiş eleman ve fiziki alt yapıya sahiptir (<http://www.die.gov.tr/gorev.htm> 23.09.2005 ziyaret edildi). Genel nüfus sayımları detaylı ve pahalı organizasyonlardır. Genel Nüfus Sayımlarının sağlıklı yapılabilmesinde en önemli faktör insandır. Sayımın her aşamasında insan etkili olabilmektedir. Nüfus sayımlarından istenen sonucun elde edilebilmesi, sayımın uygulanmasında görevli personelin, sayımı gerçekleştirdikleri alandaki başarı düzeyi ile ilişkilidir. Bunun yanında; ülke halkının nüfus sayımının amacının gerekliliği konusunda bilinçlendirilmesi gereklidir. Ülkemizin coğrafi yönden çok engebeli olması, eğitim seviyesinin düşük olması, sağlıklı numarataj sisteminin bulunmaması, sayımın bir günde yapılması, çok soru sorulması gibi nedenlerle uygulanan De Facto (Hazır bulunuşluğa göre) sayım metodu avantajlarının yanında dezavantajlar da içermektedir. Yöntem gereği kişilerin buldukları yerde sayıma tabi tutulmaları idari birimlerin nüfusları tam olarak tespit edilememektedir. Bunun ötesinde ülkemizde yerleşim birimlerine merkezi bütçeden ayrılan fonların ve yeni belediye kurulmasının nüfus

miktarına bağılı olması, özellikle az nüfuslu belediyelerin daha fazla pay alabilme yarışına girmelerine ve hatalı nüfus yazımına neden olmaktadır.

De Facto (Hazır bulunuşluğa göre) sayım yöntemiyle idari birimlerin (İl, İlçe, Köy) yerleşik nüfusu tam olarak tespit edilememektedir. Sayım sonuçlarının gerçeği yansıtmaması nedeni ile yapılacak olan plan ve programlar tam olarak uygulanamayacaktır.

Gelişmekte olan ülkemizde geleceğe ait plan ve programların uygulanmasında sağlıklı sonuçların alınabilmesi yerleşik nüfusun tespitine bağılıdır. Bunda da De Jure (İkametgâha Göre Sayım) yöntemi önemli rol oynamaktadır. Bu sistemin şu anda ülkemizde uygulanması zor gibi görünse bile mutlaka uygulanmalıdır. Yerleşik ikametgâha göre yapılan sayım metodu sonucunda yöresel özellikler açık olarak ortaya konabilmektedir. Nüfus sayımında göz ardı edilmeyecek tek ilke ülkenin ihtiyaçlarına ve çıkarlarına (ekonomik) ters düşmeyecek bir nüfus sayım sisteminin seçilmesi ve uygulanmasıdır. Böylece; belediye örgütlerinin kurulmasında nüfus kriterini yerine getirilmesi sonucu, günlük göç ve sayım memurlarının yöre halkından olmasından kaynaklanan dolaylı yanlı nüfus beyan edilmesi gibi yanlışlıkların da önüne geçilebilecektir. Bu nedenle Belediye Kanunu'na yerleşik nüfus miktarı maddesinin getirilmesi gerekmektedir.

4.2. Nüfus Sayımlarında Uygulanan Metod

Nüfus sayımı, *“bir memlekette, belli bir anda, bütün fertleri kapsayacak şekilde demografik bilgilerin toplanması ve bunların işlemeye hazır hale getirilmesi, belli gayelere uygun tarzda tertip edilmesi ve yayınlanması”* olarak tanımlanmaktadır (Tandoğan,1998:9).

Nüfus sayımları, belli başlı iki kritere göre yapılır. Türkiye’de uygulanan ve hazır-fiili (De Facto) adı verilen yöntem, sayım anında sayım bölgesinde fiilen hazır bulunan her fert sayılır, bulunmayanlar sayılmaz. Bu tarife göre ülkede bulunan yabancılar sayıma dâhil edilmesine rağmen, ülkede bulunmayan vatandaşlar da sayım dışı kalmaktadır. De Jure adı verilen ikinci nüfus tarifinde, daimi ikamet göz önünde bulundurulur. Bu usule göre, fertler sayım anında nerede bulunurlarsa bulunsunlar daimi ikametgahların da imiş gibi tespit edilirler (Tandoğan,1998:10).

Ülkemizin farklı coğrafi bölgelerden meydana gelmesi dolayısıyla sayımların ikametgâha göre yapılması gerekmektedir. Çünkü Ülkemizde gerçekleştirilen nüfus sayımlarında kullanılan De Facto yöntemi yerleşik nüfusun demografik yapısını öğrenmemize imkân vermemektedir. İkametgâha göre nüfusun bilinmesi her türlü planlama faaliyeti için büyük önem arz eder. De Jure sayım yönteminin uygulanabilmesinde herkese bir “TC Kimlik No” verilmesi bir başlangıç sayılabilir.

Her iki sayım yönteminin beraber kullanılması gerek Avrupa Ülkelerine uyum sağlamak için gerekse bundan sonra De Jure sayım yönteminin uygulanması ve sayımların 10 yılda bir yapılması ülkemiz menfaatleri için faydalı olacaktır. De Jure sayım yöntemine geçmek zor görünse bile bu imkânsız değildir. Fakat bu yöntem değişikliğinin çok dikkatli yapılması, gerekli alt yapının yöntemin koşullarını sağlayabilecek noktaya getirilmesi gereklidir.

4.2.1. De Jure (İkametgâha Göre Sayım)

De Jure adı verilen nüfus tarifinde, daimi ikamet göz önünde bulundurulur. Bu usule göre, fertler sayım anında nerede bulunurlarsa bulunsunlar daimi ikametgahlarında imiş gibi tespit edilirler (Tandoğan,1998:10).

De Jure yönteminin avantajları; idari birimlerin (il, ilçe, belde, köy) yerleşik nüfuslarını tam olarak tespit etmek mümkündür. Nüfus istatistikleri doğrultusunda oluşturulan plan ve programlar gerçeğe daha yakındır. Sayımın uygulanması esnasında daha az sayım memuru ve daha az soru kâğıdı kullanılmasından dolayı sayımın maliyeti düşüktür. De Jure sayım yöntemiyle gerçekleştirilen nüfus sayımlarının sonuçları daha kısa zamanda değerlendirilebilmektedir ve doğruluk derecesi daha yüksektir.

De Jure yönteminin dezavantajları; sayımın uygulanması daha uzun zamanı kapsamakta bu da birtakım aksaklıklara ve sorunlara neden olmaktadır. Örneğin sayım esnasında daimi ikametgâhında bulunmayanların yazımının zor olması ve sorulan soruların kısıtlı olmasından dolayı demografik yapı ile ilgili daha az bilgi alınabilmektedir. Amerika, Kanada, Küba, Haiti, Avustralya, Belçika ve İsviçre gibi ülkeler bu yöntemi kullanmaktadırlar. Bunun yanında Birleşmiş Milletler de bu sayım yöntemini tavsiye etmektedir. De Jure sayım yöntemini uygulayan ülkelerin, sayımları kayıt-kütüğe dayalı gerçekleştirildikleri için ileride doğacak eksiklikleri güncel anketler aracılığıyla ortadan kaldıradıkları görülmektedir. Sorular birebir görüşme yoluyla

değil soru kâğıtları posta ile sayım yapılacak hanelere gönderilerek cevaplandırılmaktadır. Sayım yapılacak haneye erişimde zorluk ortaya çıkarsa sayım memuru gönderilmekte ve sayım gerçekleştirilmektedir. Böylece, De Facto sayım yöntemine göre maliyet daha düşük olmakta ve yerleşmelerin gerçek nüfuslarına erişilebilmektedir.

4.2.2. De Facto (Hazır Bulunuşluğa Göre Sayım)

Türkiye’de uygulanan ve hazır-fiili (De Facto) adı verilen yöntemde, sayım anında sayım bölgesinde fiilen hazır bulunan her fert sayılır, bulunmayanlar sayılmaz. Bu tarife göre ülkede bulunan yabancılar sayıma dahil edilmesine rağmen, ülkede bulunmayan vatandaşlar da sayım dışı kalmaktadır.

De Facto yönteminin uygulanması çok pahalı olması, sayım sonuçlarının çok geç alınması ve yöntem gereği kişilerin buldukları yerde sayıma tabi olmaları nedeniyle idari birimlerin, özellikle belediye örgütlü yerleşmelerin nüfuslarının tespit edilmesinde zorluklar ortaya koymaktadır. Bunun yanında idari birimlerin merkezi bütçeden aldıkları payın nüfus ölçüsüne bağlı olması, sistematik gerçek olmayan hatalı nüfus yazımına neden olmakta, bu da idari birimlerin (belde ve ilçe merkezleri) haksız kazanç elde etmelerine yol açmaktadır. Hâlbuki De Jure sistemi ile sayımın uygulanmasında maliyette düşüş olacak, ilçe merkezleri ve belediyeler haksız kazanç elde edemeyecekler.

De Facto yönteminin avantajları; sayımın bir günde uygulanabilmesi ve kolay olması, çok soru sorularak daha fazla demografik bilgi toplanabilmesidir. Sayımın yüz yüze yapılması nedeniyle bilgilerin güvenilirliği yüksektir.

De Facto yönteminin dezavantajları; idari birimlerin (il, ilçe, belde, köy) yerleşik nüfusları tam olarak tespit edilememektedir. Ülke politikalarının, plan ve programlarının oluşturulmasında kullanılan nüfus istatistikleri tam olarak gerçeği yansıtmamaktadır. Çağımıza yakışmayan sokağa çıkma yasağı, sayımın pazar günü uygulanmasına rağmen ticari işleyişin olmaması nedeni ile ekonomik olarak maliyeti yüksektir. Sayımın uygulanmasının da maliyeti yüksektir. Bununla birlikte ülkemizde De Facto sayım yönteminin kullanılmasında birçok neden vardır:

De Facto sayım yönteminin en önemli nedeni sağlıklı bir kayıt-kütük sisteminin var olmamasıdır. Ülkemizde nüfus kayıtları il, ilçe nüfus müdürlükleri,

belediyeler ve muhtarlıklar bazında tutulmaktadır. Tutulan bu nüfus kayıtları yetersizdir. Özellikle belediyelerde tutulan nüfus kayıtları gerçeği yansıtmamaktadır. Bu nedenle T.U.İ.K'in daha yetkili kılınması gerekmektedir.

Yürürlükteki yasalar Nüfus Sayımlarını zorunlu kılmaktadır. Bu yasaların en önemlilerini;

- a) *İllere göre milletvekili sayısı,*
- b) *İllere göre belediye encümen sayısı,*
- c) *İlçelere göre belediye meclis üyelikleri sayısı*
- d) *Belediyelerde toplam nüfus miktarına göre merkezi bütçeden verilen payın miktarı*
- e) *Belediye örgütünün kurulması*
- f) *Köy kurulması oluşturmaktadır.*

Ayrıca ülkemiz coğrafyasının çok parçalı olması ve yerleşmelerin dağınık olması, şehirleşmenin plansız, okuryazar oranı ve eğitim düzeyinin düşük olması, bina ve konut sayımı ile numaratajın sağlıklı olmaması, nüfus sayımının bir günde bitirilmesi, soruların çokluğu, bazı bölgelerimizde sayımının gereğine yeterince inanılmaması ve göçler, nüfus sayımlarını zorlaştırmaktadır.

4.3. Afyonkarahisar'da Nüfus Hareketleri

Nüfusun önemli göstergelerinden biri de göçlerdir. Temel nüfus değişkenlerinden biri olan göçler, nüfusun artış hızı üzerindeki etkisinin yanında nüfusun yapısını da değişime uğratması açısından önemli bir sosyal süreç oluşturmaktadır (Doğanay,1989:153-165).

Dinamik bir süreç olan nüfus, doğumlar, ölümler ve göç olaylarına bağlı olarak sürekli bir değişim göstermektedir (Tanoğlu,1966:20).

Ekonomik nedenlere bağlı olarak meydana gelen göçler, nüfus ile geçim kaynakları arasındaki dengesizlik sonucu kendiliğinden oluşan çabalar olarak yorumlanmaktadır (Tümertekin,1984:121).

Göçler genellikle sosyal, kültürel ve ekonomik nedenlere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Göçler, ülke genelinde olduğu gibi, önce ilçe merkezine, daha sonra diğer illere doğru olmakla beraber, bazen direkt olarak büyük şehirlere de yapılabilmektedir (Tümertekin,1968:87).

Afyonkarahisar İli, göç olgusunun öteden beri var olduğu bir idari birimdir (Tablo 45). Nitekim Afyonkarahisar Şehrindeki bazı mahalleler, dışardan gelen göçmenler için kurulmuştur. Osmanlıların ilk zamanlarında, Karaman'dan göç alan Afyonkarahisar'da, Karaman Mahallesi bundan dolayı kurulmuştur. XIX. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan göçte Balkanlardan gelen göçmenlerin yerleştirilmesi ile, Mecidiye ve Hamidiye mahalleleri kurulmuştur. Afyonkarahisar Şehrine bu dönemde 331 hane, toplam 1 466 göçmen yerleştirilmiştir (Aktüre,1981:199). Ermeni, Rum ve Yahudi mahalleleri ticaretin gelişmesine bağlı olarak oluşmuştur. “Örnek olarak, 1242 (1826–1827) senesinde meclis-i şer huzurunda açılan cizye bohçasına göre, Karahisar-ı Sahip kazasında, 535 gayrimüslim varken, bir yıl sonra 1 243 (1827–1828) de bu değer 635'e ulaşmıştır” (Aliağaoğlu,2003:66).

Cumhuriyet Dönemi'nde nüfus sayımlarının düzenli olarak gerçekleştirilmesinden sonra göç olayı sağlıklı olarak tespit edilebilmektedir. Afyonkarahisar İli'nde il merkezinin kendisi göç verdiği gibi aynı zamanda göç çekim merkezidir.

Cumhuriyet döneminde ilden yurt dışına göç olayı yaşanmıştır. Yurt dışına göç ekonomik nedenlere bağlıdır. Yurt dışına olan göçleri tespit etmek için sağlıklı bir kaynak olmasa da ilçe merkezlerinden Emirdağ yurt dışına göçün boyutunu ortaya koyan önemli bir ilçedir. Yurt dışında 100 bin Emirdağlının yaşadığı ifade edilmektedir (Afyon 2001 Yıllığı,2001:256). Emirdağlılar daha çok Belçika'da yaşamakta ve ülkenin Brüksel şehrinde yoğun olarak bulunmaktadır.

Türkiye, 1961 yılından beri dünyada meydana gelen sanayileşme hareketlerine bağlı olarak başta Avrupa ülkeleri olmak üzere diğer gelişmiş ülkelere sistemli olarak işgücü göndermektedir (İzbrak,1981:121). 1960'lı yıllarda Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine yönelik gerçekleştirilen göçün temel nedenleri arasında Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik koşullardır. Bunları, istihdam sorunları, gelir dağılımındaki bozukluklar, gelir yetersizliği ve kırsal kesimin içinde bulunduğu durum, özellikler mülkiyet dağılımı olarak sıralayabiliriz (Mutluer,2003:42-43).

Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında ile yönelik dış göçler olmuştur. Bu göçler il merkezinden çok, köyler ve diğer ilçe merkezlerine doğrudur. Geray'ın tespitlerine göre, 1923-1960 yılları arasında Afyonkarahisar İli, 2 621 kişilik dış göç

almıştır. Bu dönemdeki nüfus artışında göçmen oranı %1,3 kadardır (Aliağaoğlu,2003:66).

Afyonkarahisar İli'ne yönelik dış göçler başlangıçta Bulgaristan ve Yunanistan'da yaşayan soydaşlarımızın ana vatana geri dönüşü şeklinde yaşanmıştır. Aynı durum 1975 yılında da görülmektedir. 1975 yılı sayım sonuçlarına göre ilde bulunan yabancı ülke doğumlu 103 kişinin %60'ı (62 kişi) yukarıda adı geçen ülkelerden göç etmiştir. Bugün (2000) il genelinde 3860 kişi yabancı ülke doğumludur. Bu değer %71.2'si (2752 kişi) Batı Avrupa ülkeleri doğumludur. Bu durum yurt dışında yaşayan işçi ailelerinin bir kısmının ülkelerine kesin dönüş yapmaları ile ilgilidir. İl dahilinde 267 kişilik Bulgar nüfusun bulunuşu soydaşlarımızın ana vatana geri dönüş sürecinin bir süre daha (1989 yılına kadar) devam ettiğini göstermektedir (Aliağaoğlu,2003:67).

İç göç açısından, ilde göç olayının 1950'den sonra önem kazandığı görülmektedir. Bilindiği gibi ülkemizde nüfus bu dönemde yüksek bir derecede hareketlilik kazanmıştır. Bu durum ülke genelinde olduğu kadar Afyonkarahisar İli için de aynıdır. Kırsal kesimde nüfus artışının kişi başına düşen arazi miktarını küçültmesi ve ekime açılacak arazinin azalması başlıca nedenler olarak ortaya çıkmaktadır. Afyonkarahisar şehrinin, yeterli olmayan ekonomik potansiyeli, göçlerin il dışına yönelmesine neden olmuştur. Örnek olarak, Emirdağlıların, deyim yerindeyse Afyonkarahisar şehrine küsmüş olması, sanırım Eskişehir'in Emirdağlılara bu dönemde sunduğu ekonomik olanaklarla doğrudan ilgilidir (Aliağaoğlu,2003:67). 1950–1975 yılları arasında nüfusun belirgin bir şekilde artması gerek iç göçü, gerekse dış göçü tetiklemiştir. Afyonkarahisar İli sürekli dışa net göç veren il konumundadır (Tablo 32). İl'in net göç hızındaki gelişim iki dönem altında incelenebilir. 1965–1975 yılları arasındaki dönem net göç oranının yüksek olduğu ilk dönemi kapsamaktadır. 1965–1970 döneminde net göç oranı %0-75,89'dur. 1970–1975 döneminde bu oran hız kazanmış ve %0-78,27'e ulaşmıştır. Dışa göç miktarının ikinci dönemde azalması, net göç oranına ani bir düşüş olarak yansımıştır. Birinci dönemin sonunda (1970–1975) -43 789 kişi olan net göç miktarı, ikinci dönemin ilk yarısında (1975–1980), -15 789 kişi olarak gerçekleşmiştir. Bu da il'in net göç hızını kontrol eden temel faktörün dışa göç olduğunu gösterir. Tablo 32'de da görüldüğü gibi, 1965–1970 döneminde 22,310 kişi olan içe göç, 1985–1990 döneminde 25 053 kişi olarak görülmektedir. İl'deki net göç

hızının artış göstermesindeki temel neden ildeki ekonomik gelişmenin istenilen düzeyde olmadığını göstermekte ve Dinçer ve diğerleri tarafından 1996 yılında “İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması” araştırmasında Afyonkarahisar İli'nin komşuları bu bakımdan daha iyi durumdadır (Tablo 33) (Aliağaoğlu,2005:67-68).

Dönemler	İç Göç	Dış Göç	Net Göç	Net Göç Oranı (%0)
1965-1970*	22 310	61 940	-39 630	-75,89
1970-1975*	29 173	73 052	-43 879	-78,27
1975-1980*	20 633	33 915	-13 282	-22,58
1980-1985*	21 730	37 519	-15 789	-24,97
1985-1990+	25 053	50 832	-25 779	-38,00

+Daimi İkametgâha Göre.

Kaynak: Kocaman ve Beyazıt, 1993*, DPT ve DİE, 1990, (Aliağaoğlu,2005:68).

Sıra No	İller	Puanı	Sıra No	İller	Puanı
1	İstanbul	4,879015	21	Isparta	0,337425
2	Ankara	3,324472	23	Uşak	0,249609
3	İzmir	2,707983	24	Konya	0,220072
4	Kocaeli	1,745641	29	Burdur	0,144998
5	Bursa	1,561681	31	Kütahya	0,093397
6	Eskişehir	1,010243	41	Afyonkarahisar	-0,225250
16	Denizli	0,501473			

Kaynak: Dinçer ve diğerleri, 1996, s. 51., (Aliağaoğlu,2005:68).

İl dışındaki Afyonkarahisar doğumlu nüfus ile Afyonkarahisar İli'ndeki başka il doğumlulara bakarak ilçe ve dışı göçün ülke genelindeki mekansal dağılımı yapılabilir (Aliağaoğlu,2005:68).

Göçün ülkeyi oluşturan bütün iller için aynı oranda olduğunu söylemek mümkün değildir. Bundan dolayı Afyonkarahisar İli Adana-Samsun hattının batı yarısı ile daha kuvvetli oranda nüfus alışverişi yaptığını söyleyebiliriz (Aliağaoğlu,2005:68).

Afyonkarahisar İli'nin net göç veren bir il konumunda olduğu yukarıda belirtilmişti. Buna göre il dışında bulunan Afyonkarahisar doğumlu nüfus, ilde bulunan başka il doğumlu nüfustan fazla olacaktır. İl dışına nüfus hareketi, ile yönelik nüfus hareketinden daha fazladır. 1950 yılında Afyonkarahisar'da bulunan başka il doğumlu nüfus 11 357 kişi iken, il dışındaki Afyonkarahisar doğumlu nüfus 17261 kişi kadardır. Aynı durum diğer iller içinde ortaktır. 2000 yılında il dışındaki Afyonkarahisar

doğumlu nüfus 268 869 kişi'dir. Bu da 2000 yılı nüfusunun %33'üne tekabül etmektedir (Tablo 34-35) (Aliğaoğlu,2005:69).

İl'de dışa göç daha çok komşu iller ve ülkenin üç büyük şehrine yöneliktir (Tablo 34). Değişiklik yıllara göre farklılık arz etmesine rağmen, 2000 yılı itibariyle il dışında bulunan Afyonkarahisar doğumlu nüfusun %78'i İzmir, Eskişehir, Denizli ve İstanbul olmak üzere 10 il'de bulunmaktadır. Bu durumu coğrafi yakınlıkla ilişkilendirebileceğimiz gibi, belirtilen illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindeki farklılıklarla da anlatabiliriz (Tablo 33). İzmir'in İstanbul'a göre önde olması, mekânlar arasında mesafenin artması nedeniyle ortaya çıkan her türlü etkileşim azalması anlamına gelen mesafenin azaltıcı etkisi (distance decay effect) ile ortaya çıkmıştır. Buna rağmen komşu iller arasında da aynı ölçüde nüfus hareketliliğinden söz etmek mümkün değildir. Komşu illerden Isparta, Eskişehir ve Denizli ile çok güçlü nüfus alışverişi yaşanırken, Kütahya ve Konya ile güçlü, Uşak ve Burdur İlleri ile de orta ölçüde il dışı göçün yaşandığı görülmektedir. Komşu illerden Burdur ve Uşak İlleri tabloda yer alan 10 önemli il arasında bulunmamaktadır. Uşak İli'nde 3048 Afyonkarahisar doğumlu nüfus yaşarken, Burdur İli'nde bu değer 1868 kişi'ye düşmektedir. İl dışı göçün çok zayıf (0-750), zayıf (751-1500), orta (1501-5000), güçlü (5001-10000) ve çok güçlü (10000 +) olduğu iller ayırt edilebilir (Aliğaoğlu,2005:69).

Tablo 34: Başka İllerde Bulunan Afyonkarahisar İli Doğumlu Nüfusta Önemli Olan Başlıca İller

Sıra No	1950		1970		1990		2000	
	İller	Nüfusu	İller	Nüfusu	İller	Nüfusu	İller	Nüfusu
1	İzmir	3 186	Ankara	5 900	İzmir	41 968	İzmir	51 946
2	Ankara	2 587	Şanlıurfa	3 016	Eskişehir	32 531	Eskişehir	36 285
3	İstanbul	2 904	İzmir	2 415	İstanbul	22 528	Denizli	27 963
4	Denizli	1 944	Aydın	2 314	Denizli	15 447	İstanbul	27 155
5	Eskişehir	1 624	İstanbul	2 228	Ankara	11 694	Antalya	16 617
6	Aydın	1 501	Eskişehir	1 833	Aydın	11 341	Ankara	13 587
7	Konya	1 101	Isparta	1 632	Isparta	9 507	Isparta	12 290
8	Kütahya	843	Kütahya	1 536	Kütahya	6 763	Aydın	10 895
9	Manisa	801	Denizli	1 247	Manisa	6 656	Konya	7 723
10	Kocaeli	770	Elazığ	1 068	Konya	6 121	Kütahya	7 414
A		17 261		23 189		164 376		211 875
B		72,6		65		80		78
C		23 773		35 638		205 443		268 869
D		372 273		542 111		739 223		812 416
E		6,3		6,5		27,7		33

A=10 İlde bulunan toplam nüfus miktarı, B= 10 İl toplam nüfus miktarının il dışında bulunan Afyonkarahisar doğumlu toplam nüfusa oranı, C=İl dışında bulunan Afyonkarahisar doğumlu toplam nüfus, D=İl toplam nüfusu, E= İl dışında bulunan Afyonkarahisar doğumlu toplam nüfusun il nüfusuna oranı.

Kaynak: DİE., (Aliğaoğlu,2005:70).

İle yönelik göçlerin, İl'in 2000 yılı toplam nüfusu olan 812.416 kişinin 68.164'ünün başka il doğumlu olmasından da zayıf olduğunu görmekteyiz. İl dışı göçlerde olduğu gibi ile yönelik göçlerde de komşu iller ve ülkenin üç büyük ili ilk sırada yer almaktadır. Tablo 34'de yer alan 10 il, Afyonkarahisar İli'nde bulunan başka il doğumluların %51.2'sini oluşturmaktadır. Dışa yönelik göçlerde, göçün nedenleri arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindeki farklılıklar göze çarparken ile yönelik göçlerde coğrafi yakınlık ile il dışında bulunan Afyonkarahisar İli doğumlu nüfusun miktarı göçün temel nedenleri arasında yer alır. Dışa yönelik göçlerde olduğu gibi, ile yönelik göçlerde de komşu iller arasında nüfus akımı bakımından farklılıklar vardır. İle yönelik göçleri, nüfus akımı bakımından irdelersek, yine nüfusun alışverişinin çok zayıf (0-500), zayıf (501-1000), orta (1001-1500), güçlü (1501-3000) ve çok güçlü (3000 +) olduğu iller ayırt edilebilmektedir. Buna göre komşu illerden Burdur (1048) ile ilişki orta derecede iken, Kütahya ve Uşak illeri olan ilişki güçlü, diğer komşu iller (Konya, Isparta, Denizli ve Eskişehir) ile olan ilişkinin çok güçlü olduğu görülmektedir (Aliağaoğlu,2005:70-71).

İle yönelik göçlerde genel durumun yanında, istisnalarda mevcuttur. Buna göre; 1970 yılında Amasya (2120 kişi) ve Hakkâri, ilde bulunan başka il doğumlularda önemli olan 10 il arasına girmişlerdir (Tablo 35). Bunlara ek olarak, 2000 yılı itibariyle ile en uzak konumdaki Ağrı İli ile nüfus alışverişi orta derecede gerçekleşmiştir (Aliağaoğlu,2005:71). Bu durum Afyonkarahisar İli'nin coğrafi konumundan dolayı kavşak noktası olması ve büyük şehirlere yakınlığı nedeni ile uzak mesafedeki göçlerde bir geçiş veya sıçrama noktası özelliği taşımaktadır.

Tablo 35: Afyonkarahisar İlinde Bulunan Başka İl Doğumlu Nüfusta Önemli Olan Başlıca İller

Sıra No	1950		1970		1990		2000	
	İller	Nüfusu	İller	Nüfusu	İller	Nüfusu	İller	Nüfusu
1	Isparta	1 620	İzmir	2 379	Konya	4 478	Konya	6 190
2	Konya	1 456	Amasya	2 120	Isparta	3 667	Isparta	4 615
3	Denizli	983	Ankara	1 051	Denizli	3 116	Denizli	4 258
4	Kütahya	910	Hakkari	1 023	Ankara	2 288	İzmir	3 974
5	İstanbul	675	Denizli	715	Eskişehir	2 209	Eskişehir	3 461
6	İzmir	471	Konya	694	İzmir	1 744	Ankara	3 410
7	Eskişehir	545	Eskişehir	599	Kütahya	1 606	İstanbul	3 327
8	Antalya	367	İstanbul	447	İstanbul	1 598	Kütahya	2 335
9	Bursa	271	Isparta	380	Uşak	1 356	Uşak	1 818
10	Balıkesir	222	İçel	379	Antalya	1 204	Antalya	1 582
A		7 429		9 787		23 266		34 900
B		65,4		67,2		51,1		51,2
C		11 357		14 553		46 424		68 164
D		372 273		542 111		739 223		812 416
E		3		2,6		6,2		8,3

A=10 İl toplam nüfusu, B=10 İl toplam nüfusunun Afyonkarahisar'da bulunan başka il doğumlu toplam nüfusa oranı, C= İlde bulunan başka il doğumlu toplam nüfus, D= İl toplam nüfusu, E= Başka il doğumlu toplam nüfusun il nüfusuna oranı.

Kaynak: DİE., (Aliağaoğlu,2005:70).

İller arası göçler kadar yoğun görülememesine rağmen, il içinde de göçler görülmektedir. Afyonkarahisar İli içinde 1985-1990 döneminde 18 716 kişi yer değiştirmiştir. Göç eden bu nüfusun kadın ve erkek miktarı arasında büyük farkın olmaması göçün aile göçü şeklinde olduğu görülmektedir (Aliağaoğlu,2005:71).

Nüfus hareketleri, idari birim bazında (il merkezi, ilçe merkezi ve köy) irdelenirse, köylerde nüfus kaybının çokluğu dikkati çekmektedir. Köy yerleşmeleri 1985-1990 döneminde 8409 kişi kaybetmiştir. Nüfus hareketi köylerden ilçe merkezine doğru yoğun olarak yaşanmaktadır. İlçe merkezlerinin il merkezine 2349 kişi, köylere 1881 kişi gönderdiği, böylece toplam kayıp 4230 kişi olduğu görülmektedir. Ancak ilçe merkezleri köylerden 9706 kişi, il merkezinden ise 1734 kişi almış, toplam nüfus kazancı 11 440 kişiye ulaşmıştır. Net kazanç 7210 kişi kadardır. Oysa net kazancın il merkezi için 1199 kişi olduğu görülmektedir (Tablo 36) (Aliağaoğlu,2005:71-72). Fakat Afyonkarahisar İli'nde İlçe merkezlerinin köylerden aldıkları nüfusun yaklaşık ¼'ünü il merkezine göndermeleri dikkat çekicidir.

Türkiye genelinde “ilçe merkezleri köylerden aldıkları nüfusun daha fazlasını il merkezlerine gönderme gibi bir çizgi izlemektedirler” (Özgür,1999:162). Afyonkarahisar İli'nde benzer özelliği taşımaktadır. İl merkezini besleyen önemli unsur ilçe merkezleridir. 1985-1990 Genel Nüfus Sayımları arasında İl merkezi 2349 kişi ilçe

merkezlerinden alırken, 1815 kişi köylerden almıştır. İlde ilçe merkezlerinin çokluğu ve bundan daha önemlisi, il genelinde il merkezi kadar olmasa da nüfus çekim merkezi özelliği taşıyacak, Bolvadin, Dinar, Sandıklı ve Emirdağ gibi ilçelerin varlığı ilçe merkezlerini birer nüfus çekim merkezlerine dönüştürmüştür. (Aliağaoğlu,2005:72).

	İl Merkezi			İlçe Merkezleri			Köyler			Net Kazanç
	Aldığı	Verdiği	Kazanıcı	Aldığı	Verdiği	Kazanıcı	Aldığı	Verdiği	Kazanıcı	
İl Mer.	-	-	-	2 349	1 734	615	1 815	1 231	584	1 199
İlçe M	1 734	2 349	-615	-	-	-	9 706	1 881	7 825	7 210
Köyler	1 231	1 815	-584	1 881	9 706	-7 825	-	-	-	-8 409

Kaynak: DİE, 1990 Genel Nüfus Sayımı, Daimi İkametgaha Göre İç Göçün Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. (Aliağaoğlu,2005:72).

4.4. Nüfus İstatistikleri

Nüfus istatistikleri, günümüzde devlet politikalarının oluşturulmasında kullanılan temel ve vazgeçilmez kaynaklar olmasının yanında, özel sektör için de hayati kaynak haline gelen bu istatistikler yatırım ve pazar araştırmalarında da önemli kaynaklardır. Nüfus istatistikleri, sosyal ve ekonomik araştırmaların uygulanmasında da yaygın olarak kullanılır hale gelmiştir.

4.4.1. Türkiye’de Nüfus İstatistikleri

Türkiye’de nüfus sayımları’nda uygulanan metod De Facto (hazır bulunuşluk) yöntemi idi. Bu yöntemle, “...sayım günü Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan, bütün nüfusun (yabancılar dahil) sayısını, sosyal ve ekonomik niteliklerini, ülkemizin idari bölünüşüne göre tam ve doğru olarak belirlemek” amacıyla gerçekleştirilen nüfus sayımlarında (http://www.die.gov.tr/nufus_sayimi.htm. 05.07.2005 ziyaret edildi) doğrudan görüşme usulüyle sorulan sorulara alınan cevaplarla, nüfusun miktarı yanında, cinsiyet, yaş, doğum yeri, medeni hal, öğrenin durumu, meslek, hane büyüklüğü, doğurganlık durumu v.b. birçok özellik hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir.

Sayımların hemen ardından geçici sonuçlar yayınlanmaktadır. Nüfus sayımlarının birinci cildi *Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*; ikinci cildi ise *Genel Nüfus Sayımı: İdari Bölünüş* adları altında il il kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. 1997 yılında nüfus tespitine yönelik gerçekleştirilen sayımda De Facto (hazır bulunuşluk) nüfus sayım yönteminin yanında, De Jure (ikametgâha göre)

yöntemine göre de sayım yapılmıştır (Özgür,1998:8). Sayımlardan sonra ikinci önemli bilgi kaynağını “*Hayati İstatistikler*” denilen doğum ve ölüm istatistikleri oluşturmaktadır. Bu istatistikler aslında nüfusun niteliğindeki ve miktarındaki değişimleri incelememizde en yararlı kaynaklar olmasına rağmen, özellikler köylerdeki evlenmeler ve boşanmaların çoğunun resmi bir nitelik taşımamasından dolayı bu istatistiklerin hem sağlıklı olmamasına hem de tek merkezde toplanamamalarına neden olmakta ve yayınlananlarda olan güvenilirliği de azaltmaktadır. Bu kayıtların düzenli olarak tutulmasıyla, nüfus sayımlarının doğruluğu da test edilebilecek ve sayımın yükünü de azaltacaktır (Özgüç,1984:39-40).

İdari bölünüşe göre toplam nüfusun yayınlanmasının yanında, nüfusla ilgili olarak “*Daimi İkametgâha Göre İç Göçler*”, “*Ölüm İstatistikleri*”, “*Doğum İstatistikleri*”, “*Boşanma İstatistikleri*” gibi konularda da istatistikler yayınlanmaktadır (Özgür,1998:8).

Nüfus sayımlarında hangi metod uygulanırsa uygulansın, gerek nüfusun miktarı, gerek cinsiyet, yaş, doğum yeri, medeni hal, dili, dini, öğrenim durumu, meslek, köy ve şehirde ikamet, mesken şartları gibi çeşitli demografik, sosyal, kültürel ve iktisadi özellikleri bakımından en kapsamlı bilgileri belli bir zaman dilimi içinde ancak nüfus istatistikleri sunabilmektedir (Tandoğan,1998:4).

İstatistik yayınları birçok bilim dalının temel ihtiyacı olan istatistiksel verileri sağlamada birincil kaynak niteliğindedir. İstatistiksel bilgilere ulaşmak evrensel olmakla beraber coğrafya bilimi de bunlar arasındadır. Fiziki Coğrafya’da daha az olmasına rağmen özellikle Beşeri Coğrafya alanında istatistik kaynaklarına başvurmadan araştırma yapmak mümkün değildir. İnsanoğlu ve onun faaliyet ve yaşayışının fiziki coğrafyada yansımalarıyla ilgilenen Beşeri Coğrafya’da nüfus ve yerleşme istatistiklerinin önemli bir yeri vardır (Özgüç,1984:33-36). Bu durum sadece coğrafya bilimi ile sınırlı olmayıp demografi, psikoloji, sosyoloji, hukuk, eğitim, (ekonomi) iktisat bilimi için de geçerlidir.

Demografik incelemelere veri sağlayan başlıca bilgi kaynakları şu şekilde sıralanabilir (Tandoğan,1998:9).

Nüfus sayımları,

Hayati kayıtlar (doğum ve ölüm kayıtları),

Göç kayıtları (ülke içi ve ülke dışı göçler),

*Devamlı nüfus kayıtları sistemi,
Sondaja dayanan periyodik ve ya ihtiyaca göre yapılan nüfus araştırmaları,
Çeşitli sebeplerle tutulan idari kayıtlar.*

Günümüzde nüfus sayımları sadece nüfus miktarını öğrenmenin ötesine geçmiş, insan ve toplumla ilgili bilgiye ihtiyaç duyan pek çok farklı kurum ve araştırmacının temel bilgi kaynağı haline gelmiştir. Bunlar; “sağlık ve eğitim, ulaşım, planlama ve iletişim hizmetleri, özel kuruluşlar, planlamacı ve yatırımcı kuruluşlar, ekonomik stratejiler, pazar araştırması gibi insan ve toplumla ilgili pek çok alanın temel bilgi kaynağı niteliğini taşımaktadır (Kırlangıçoğlu,2005:1). Fakat Türkiye’de idari sınırlar temel alınarak üretilen sayım tabanlı istatistikler çoğu istatistikî veri kullanıcısının ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Çünkü bilginin ve bilgi sistemlerinin son zamanlarda artan önemi işlem yönelimli metodların üretim, dağıtım ve tüketiminde uygulanmasıyla malların ve hizmetlerin toplumlarda istatistiklerin yeni bir coğrafik temelli istatistik ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

İlk önce; idari sınırlar her zaman politik veya nüfus eğilimlerinden dolayı değişime maruz kalmaktadır. Bu gerçek, Türkiye’nin idari bölümlenmesi çoğu zaman değişmekte; ve bu değişimler istatistiki bilgi kullanıcıları için ciddi problemlere sebep olmaktadır. Zaman sıralamalı karşılaştırmalar hemen hemen imkânsızdır. Araştırmacılar; çalışmalarında doğru sonuçlara ulaşamayabilirler; bölgesel politikaların formüle edilmesinde ve ilerleme planları yetersiz sonuçlara sebep olmaktadır ve buda mal ve hizmetlerin ihtiyacı olan alanlara aktarılmasını engellemektedir. Bundan dolayı, nispeten değişmeyen istatistikî birimlere Türkiye’nin mevcut istatistik sisteminin düzeltme ihtiyacı duymaktadır (Kırlangıçoğlu,2005:1).

Kanuni sınırların ikinci dezavantajı sınırların standardize olmamış yapısıdır. Hemen hemen idari birimleri hiçbirisinin nüfus miktarı yönünden karşılaştırlamayacağı ortadadır. Örneğin, nüfusun dörtte biri aynı bölgedeki başka bir yerleşim biriminden 30-40 defa daha büyük olabilmektedir. Bu durum idari birimler arasında doğru kara vermeyi önlemektedir. Bunlar ayrıca idari birim olmalarının yanında istatistiki alanlardır ve birbiri ile karşılaştırlanamamaktadırlar. Bundan dolayı, Türk İstatistik Sistemi standartlaşmış ve karşılaştırılabilir istatistikî birimlere ihtiyaç duymaktadır (Kırlangıçoğlu,2005:2).

Belki nüfus sayımlarının yanıltıcı etkileri üçüncü önemli dezavantajdır (Yetik,2003). *“İstatistiklerin çoğunluğu, şehirler temel alınarak geliştirilmiştir, şehirler, idari sınıflandırmada en büyük coğrafik birimlerdir şehirlerin çok azı bölgelere bağlıdır.”* İller ve bölgeler nüfuslarına göre oldukça büyük alanlara sahiptirler ve istatistikler bu taksimata göre üretildiğinde, yörede ikamet edenlerin kesin özellikleri önemsizdir. Sonuç olarak veriyi kullananlar gerçeği değil sadece ortalamayı görmektedirler. Bu yüzden, Türk İstatistik Sistemi homojen istatistik birimlerin muhtemel alanın azaltılması bu tür hataların azaltılmasına ihtiyaç duymaktadır.

Dezavantajların sayısı artırılabilir, fakat yukarıda sayılan 3 neden coğrafik temellere dayalı mevcut sistemin dezavantajlarını göstermede yeterlidir. İdari alanlar istatistikî amaçlar için değil idari amaçlar doğrultusunda planlanmaktadır (Kırlançoğlu,2005:2).

Günümüzde devlet ve özel sektör politikalarının oluşturulmasında veri olarak kullanılan nüfus istatistikleri hayati rol oynamaktadır. Bundan dolayı pek çok bilimin, devlet ve özel sektör kurum ve kuruluşlarının veri olarak başvurduğu ve kullandığı nüfus istatistiklerinin doğruluk derecesi büyük önem taşımaktadır.

Nüfus verilerinin incelenmesinde karşılaşılan zorluklardan büyüğü dünyanın pek çok ülkesinde nüfus verilerinin farklılık göstermesidir. Gelişmiş ülkelerde istatistiksel verilerin daha doğru ve ayrıntılı elde edilebilmesine rağmen gelişmekte olan ülkeler için daha çok tahmini değerlere başvurulmaktadır (Tümertekin ve Özgüç,1998:233).

Ülkemizde nüfus konusunda D.İ.E.’nin nüfus istatistiklerinin yanında Sağlık Ocakları tarafından tutulan sağlıklı ikinci kaynak E.T.F.’dir. (Ev Tespit Fişleri) E.T.F. kayıtları yerleşik nüfusun özelliklerini yansıtmaması nedeni ile nüfus konusunda ikinci kaynak niteliğindedir. Bu kaynaklar ülkenin sağlık politikasının oluşturulmasında kullanılmasının yanında, bilimsel çalışmalarda da özellikle yöresel çalışmalarda yoğun olarak kullanılmaktadır. Sağlık Ocakları tarafından tutulan bu E.T.F. kayıtları İl Sağlık Müdürlükleri’nde toplanmaktadır. D.İ.E., nüfusun hazır bulunuşluğuna (De Facto), sağlık ocakları ise nüfusun yerleşikliğini (De Jure) esas almaktadır. Sağlık ocaklarının kullanmakta olduğu yerleşik nüfus (De Jure) yöntemi yerleşmelerin gerçek nüfus miktarı, nüfusun özelliği, yaş ve cinsiyet durumu, eğitim durumu vb. gibi özellikleri yansıtmaktadır. Her iki kurumun kullanmış olduğu yöntemlerin özelliklerinin farklı

olmasından dolayı D.İ.E. istatistikleri ile E.T.F. istatistikleri arasında farklılıklar vardır. Bütün bu nedenlerden dolayı yöresel çalışmalarda D.İ.E. istatistikleri E.T.F. kayıtlarıyla test edilebilir.

4.5. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Afyonkarahisar Nüfusu

Afyonkarahisar'ın Cumhuriyet öncesi ile ilgili nüfusu hakkında yazılı belgelere dayalı ilk nüfus kayıtları XVI. y.y.'a ait olan nüfus ve arazi sayım (tahrir) defterleridir. Bu defterlere göre Afyonkarahisar nüfus bakımından, Anadolu Eyaleti'nin merkezi konumunda olan Kütahya Sancağı'ndan daha kalabalık olduğu ortaya konulmaktadır (Afyonkarahisar Kütüğü, Cilt I,2001:261). Tahrir defterlerinin yanında, çeşitli dönemlerde şehri ziyaret eden seyyahların eserlerinde verdiği bilgiler, salnameler ve şerhiye sicillerinin de yardımıyla şehri nüfusu hakkında tahmini bilgiler ortaya konulabilmektedir.

Şehrin Türk dönemindeki nüfus bilgilerine daha çok yukarıda bahsedilen kaynaklar yardımıyla Osmanlı Dönemi bilgilerine rastlanılmaktadır. Osmanlıdan önceki dönemde şehrin nüfusu hakkında bilgiler mevcut değildir. Şehrin coğrafi konumu ve verimli topraklara sahip olması gibi faktörlerden dolayı ticaret faaliyetlerinin canlı olması nüfusun kalabalık olmasını etkilemiştir.

Afyonkarahisar şehrinin Cumhuriyet öncesi dönemdeki nüfusu ve nüfusun yapısı hakkında kesin bilgi verilememektedir. Çünkü Cumhuriyet öncesi dönemde gerçekleştirilen nüfus sayımlarında vergiye tabi tutulacak nüfusun belirlenmesi ve askere alma işlemlerinde kullanılması amacıyla yönelik olarak sadece erkek nüfus tespit edilmiştir. Sayımlarda sayım birimi olarak Hane kullanılmıştır. Hanenin yaklaşık olarak beş ile çarpılması sonucunda tahmini rakamlar verilebilmektedir. Buna göre; XVI. y.y.'ın ilk çeyreğinde Afyonkarahisar'ın nüfusu yaklaşık olarak 9.000, son çeyreğinde ise 11.000 kişi civarındadır (Afyonkarahisar Kütüğü, Cilt I, 2001:262).

XVII. y.y.'da Afyonkarahisar'ı ziyaret eden Evliya Çelebi'ye göre; 20.000 civarında nüfus bulunmaktadır. Bu yüzyıldaki avarız kayıtlarındaki rakamlara ihtiyatlı yaklaşmamız gerektiğini göstermektedir. Arşiv belgelerine göre bu yüzyıl başlarında 233 avarız hanesi olduğuna işaret etmektedir. Hane halkı ortalama sayısını beş olarak kabul edersek, avarız ödeyen yaklaşık 1194 hanesi olan yerleşim yerinde muaf,

mücerred, kara ve Gayr-i Müslim nüfuslar eklense bile bu rakama ulaşmak imkânsızdır (Afyonkarahisar Kütüğü, Cilt I,2001:262).

XVIII. y.y. kayıtlarına göre şehirde 255.5 avarız hanesi olduğu işaret edilmektedir. Buda, nüfusun hemen hemen XVII. y.y. nüfusu ile aynı kaldığını göstermektedir. Şehir nüfusu, XIX. y.y. başlarında yaklaşık olarak 29.000'e ulaşmıştır (Afyonkarahisar Kütüğü, Cilt I,262:2001).

XIX. y.y. kaynakları Afyonkarahisar nüfusu hakkında daha fazla nüfus verilerine ulaşılabilmektedir. Osmanlı Devleti ilk defa Rumeli ve Anadolu toprak yazım amacının dışında ilk defa nüfus sayımı yapılmıştır. Bu sayımda, kadın ve kız çocukları sayıma dahil edilmemişlerdir. Bu sayımlarda nüfus genel olarak Müslim ve Gayr-i Müslim olmak üzere sınıflandırılmıştır. Sayımdaki amaç; askerliğe elverişli Müslüman erkek nüfus ile vergiye tabi tutulacak Gayr-i Müslim nüfusun tespitidir. Bu resmi nüfus sayımına göre; Karahisar-ı Sahip Sancağı'nda toplam erkek nüfus 43.004'tür. Bu dönemde şehir merkezi dışında Gayr-i Müslim nüfus bulunmamaktadır. Sancağın tamamı 96.000 nüfus barındırmaktadır (Afyonkarahisar Kütüğü, Cilt I,2001:263).

XIX. nüfusu ile ilgili bir başka bilgi, şehri ziyaret eden İngiliz seyyah Hamilton tarafından verilmektedir. Hamilton'a göre 1835–1837 yılları arasında 8.000 Türk, 400 Ermeni olmak üzere 8.400 hane bulunmaktadır. Ortalama bir haneyi beş kişi olarak kabul edersek, buda toplam nüfusun 42.000 kişi olduğunu gösterir. 1831 sayımına göre 29.000 olan şehir nüfusunun %40 oranında arttığını göstermektedir. Seyyahın verdiği bilgilerin tahmini rakamlar olduğu için verilen rakamların sağlıklı olmadığını ortaya koymaktadır (Afyonkarahisar Kütüğü, Cilt I, 2001:264).

XIX. .y.y.'daki kaynaklardan biri de salnamelerdir. 1872 tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi'ne göre, Afyonkarahisar şehir merkezinin; 22.961'i Müslim, 1876'sı Gayr-i Müslim olmak üzere toplam 24.837 erkek nüfus bulunmaktadır. Kadın nüfusunda ilave edilmesi ile nüfus yaklaşık olarak 49.000'e ulaşmaktadır. Hüdavendigâr Vilayeti 1314 tarihli salnameye göre 1896 yılında kazalarda nüfusun dağılımı: (Tablo 37).

Tablo 37: 1314 Tarihli Salname'ye Göre Karahisar-ı Sahip Sancağı Nüfusu						
KAZA	Nüfus					
	İslam		Rum		Ermeni	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Karahisar (Şuhut, Sincanlı)	41.009	40.766	0	0	2.943	2.899
Sandıklı (Şeyhlü, Geyikler, Dazkırı)	37.940	37.898	0	0	0	0
Bolvadin (İshaklı ve Çay)	17.800	17.563	0	0	0	0
Aziziye (Hanbarçın)	15.198	14.628	0	0	0	0
TOPLAM	111.947	110.855	0	0	2.943	2.899

Kaynak: Afyonkarahisar Kütüğü, Cilt I,2001:264

XX. y.y.'ın başlarında Afyonkarahisar nüfusu 265.469'a ulaşmıştır. 1906 yılında 1324 tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi'ne göre, Afyonkarahisar'ın nüfus dağılımı: (Tablo 38).

Tablo 38: 1324 Tarihli Salname'ye Göre Karahisar-ı Sahip Sancağı Nüfusu					
KAZA	Nüfus				
	Yekun		İslam	Rum ,Protestan, Katolik ve Yahudi	Ermeni
	Erkek	Kadın			
Karahisar (Şuhut, Sincanlı)	45.589	46.887	89.128	77	6.271
Sandıklı (Şeyhlü, Geyikler, Dazkırı)	46.223	45.800	91.482	392	149
Bolvadin (İshaklı ve Çay)	19.171	18.847	38.007	3	8
Aziziye (Hanbarçın)	20.577	19.375	39.764	114	74
TOPLAM	134.560	130.909	258.381	586	6.502

Kaynak: Afyonkarahisar Kütüğü, Cilt I,264:2001

4.6. Cumhuriyet Dönemi'nde Nüfus Sayımları

Cumhuriyet Dönemi ile nüfus sayımlarının düzenli olarak yapılmaya başlanması, Afyonkarahisar İli'nin nüfus gelişimini ve belediye örgütlü yerleşmelerde dağılımını sağlıklı olarak ortaya koymamızı mümkün kılmaktadır.

4.6.1. Tek Parti Dönemi (1925–1945)

Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleştirilen ilk nüfus sayımından bu yana Türkiye'de nüfusun artış gösterdiği görülmektedir. Fakat sayım dönemleri itibariyle farklı artış eğilimleri görülmektedir. 1927'deki ilk nüfus sayımının ardından gerçekleştirilen ikinci nüfus sayımı 1935 yılında yapılmıştır. 1927–1935 yılları arasında Türkiye nüfusu ‰ 21.1 oranında bir artış gösterdiği kaydedilmektedir. Fakat bu artış daha sonraki yıllarda II. Dünya Savaşı'nın olumsuz atmosferinden dolayı devam etmemiştir. Türkiye nüfusunun gelişmesine etki eden en olumsuz dönem II. Dünya Savaşı esnasındadır (Tandoğan,1998:55).

1935–1940 Döneminde, 23 Nisan 1939'da Hatay'ın Türkiye topraklarına katılmış olmasına rağmen bu dönemdeki artış oranı ‰19,59'da kalmıştır. Türkiye nüfusunun gelişmesini etkileyen en olumsuz dönem, 1939'da Almanya'nın Polonya'yı istila etmesi ile başlayıp, 1945'de teslim almasıyla sona eren İkinci Dünya Savaşı'dır (Tandoğan,1998:56).

Aynı dönemde Afyonkarahisar İli'nin toplam nüfusu %5.6 oranında artış göstermiştir. Türkiye nüfusunun artış oranına göre (%10.2) oldukça düşüktür. Belediye örgütlü yerleşmelerde %2.83 olan artış oranı (Tablo 39), belediye örgütü olmayan yerleşmelerde %6.3 oranında gerçekleşmiştir. Belediye örgütlü yerleşmeler ile belediye örgütü olmayan yerleşmelerde artış oranlarının farklı olduğu görülmektedir.

Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (1935) nüfusu			D.İ.E. (1940) nüfusu			FARK	%
				E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	12133	12026	24159	13277	12620	25897	1738	7.1
2	Şuhut (B.M.)	Belde	Merkez	1897	2263	4160	1941	2344	4285	125	3
3	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	4349	4846	9195	4393	5099	9492	297	3.2
4	Çay (B.M.)	Belde	Bolvadin	2398	2422	4820	2084	2385	4469	-351	-7.2
5	Dinar	İlçe Merkezi	-	2148	2044	4192	2213	2343	4556	364	8.6
6	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	2010	2237	4247	2284	2578	4857	610	14.3
7	Bayat (B.M.)	Belde	Emirdağ	1152	1211	2363	1230	1361	2591	228	9.6
8	Sandıklı	İlçe Merkezi	-	4126	4029	8155	2966	3913	6879	-1366	-15.6
TOPLAM				30213	31078	61291	30388	32643	63026	1735	2.83

Kaynak:1935 ve 1940 Genel Nüfus Sayımları

Bu dönemde, Afyonkarahisar İli'nin toplam nüfusu %6.1 oranında artış gerçekleştirerek Türkiye nüfusunun artış oranından (%5.4) fazladır. Belediye örgütlü yerleşmeler %9.5 artış göstermesine rağmen (Tablo 40), belediye örgütü olmayan yerleşmeler %5.3 oranındaki artış ile Türkiye nüfusunun artış oranına paralellik göstermektedir.

1940–1945 yılları arasında Türkiye nüfusu bir önceki döneme göre nüfus artış hızının yarısı oranında %10,59'luk bir artış göstermiştir. Bu artışı yavaşlatan sebepler; İkinci Dünya Savaşı yıllarında baba olabilecek, evlenebilecek erkek nüfusun silah altına alınması, savaşla beraber gelen mahrumiyetlerin getirdiği hastalıklar ve kıtlıkların ölüm oranını arttırması (Tandoğan,1998:56).

Tablo 40: Afyonkarahisar İli'nin 1940–1945 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı											
Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (1940) nüfusu			D.İ.E. (1945) nüfusu			FARK	%
				E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	13277	12620	25897	15600	13430	29030	3133	12
2	Şuhut (B.M.)	Belde	Merkez	1941	2344	4285	2137	2392	4529	244	5.6
3	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	4393	5099	9492	4813	5038	9851	359	3.7
4	Çay (B.M.)	Belde	Bolvadin	2084	2385	4469	2508	2522	5030	561	12.5
5	Dinar	İlçe Merkezi	-	2213	2343	4556	2409	2229	4638	82	1.7
6	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	2284	2578	4857	2587	2904	5491	634	13
7	Bayat (B.M.)	Belde	Emirdağ	1230	1361	2591	1281	1281	2562	-29	-1.1
8	Sandıklı	İlçe Merkezi	-	2966	3913	6879	3729	4208	7937	1058	15.3
TOPLAM				30388	32643	63026	35064	34004	69068	6042	9.5

Kaynak: 1940 ve 1945 Genel Nüfus Sayımları

4.6.2. 1945–1960 Dönemi

1945–1950 döneminde, Afyonkarahisar İli'nin toplam nüfusu %10.9 oranında artış gerçekleştirmiştir. Artış oranı Türkiye nüfusundan (%11.4) düşük düzeydedir. Belediye örgütlü yerleşmeler %7.1 artış göstermesine rağmen (Tablo 41), belediye örgütü olmayan yerleşmeler %11.8 oranındaki artış ile Türkiye nüfusunun artış oranıyla benzerlik göstermektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Türkiye nüfusu hızlı bir artış göstermeye başlamış ve 1960 yılında nüfus artış oranının %28,5 değer ile en yüksek düzeye ulaşmıştır. Bunda savaşın sona ermesi ile silâhındaki erkek nüfusun büyük bir kısmının terhis edilmesi ile doğum oranını arttırmıştır. Bu olumlu gelişmenin neticesinde 1945–1950 yılları arasında nüfus artış oranı %21,7'e yükselmiştir (Tandoğan,1998:57).

Tablo 41: Afyonkarahisar İli'nin 1945–1950 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı											
Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (1945) nüfusu			D.İ.E. (1950) nüfusu			FARK	%
				E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	15600	13430	29030	-	-	29818	788	2.7
2	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	4813	5038	9851	-	-	10946	1095	11.1
3	Çay (B.M.)	İlçe Merkezi	-	2508	2522	5030	-	-	5647	617	12.2
4	Dinar	Belde	Bolvadin	2409	2229	4638	-	-	5613	975	21
5	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	2587	2904	5491	-	-	6240	749	13.6
6	Bayat (B.M.)	İlçe Merkezi	-	1281	1281	2562	-	-	2816	254	9.9
7	Sandıklı	Belde	Emirdağ	3729	4208	7937	-	-	8004	67	0.8
8	Şuhut (B.M.)	İlçe Merkezi	-	2137	2392	4529	-	-	4952	423	9.3
TOPLAM				35064	34004	69068			74036	4968	7.1

Kaynak: 1940 ve 1945 Genel Nüfus Sayımları

1950–1955 döneminde, Afyonkarahisar İli'nin toplam nüfusu %9.1 oranında artış gerçekleştirmesine rağmen, önceki döneme göre artış oranında düşüş görülmektedir. Türkiye nüfusunun artış oranından (%14.8) oldukça düşük artış gerçekleşmiştir. Belediye örgütlü yerleşmeler %13.2 artış ile ülkemizin genelindeki artış oranına benzerlik gösterirken (Tablo 42), belediye örgütü olmayan yerleşmeler %8 oranındaki artış ile Türkiye nüfusedeki artışın oldukça altındadır.

1950 yılından sonra Türkiye'de nüfus artış hızı daha da hız kazanarak 1955'de %27,75'e 1960'da %28,53'e yükselmiştir. Nüfusun artışında etkili olan faktörler siyasi, iktisadi, psikolojik ve demografik olarak sayılabilir (Tandoğan,1998:57). 1950-1955 ve 1955-1960 yıllarında nüfus artışı en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

Tablo 42: Afyonkarahisar İli'nin 1950–19555 Genel Nüfus Sayılarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı											
Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (1950) nüfusu			D.İ.E. (1955) nüfusu			FARK	%
				E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	-	-	29818	16184	15053	31237	1419	4.7
2	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	-	-	10946	6163	6412	12575	1629	14.8
3	Çay (B.M.)	İlçe Merkezi	-	-	-	5647	3194	3206	6400	753	13.3
4	Dinar	Belde	Bolvadin	-	-	5613	3710	3371	7081	1468	26.1
5	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	-	-	6240	3551	3888	7439	1199	19.2
6	Bayat (B.M.)	İlçe Merkezi	-	-	-	2816	1566	1579	3145	329	11.6
7	Sandıklı	Belde	Emirdağ	-	-	8004	3872	4223	8095	91	1.1
8	Sincanlı	İlçe Merkezi	-	-	-	-	1369	1351	2720	-	-
8	Şuhut (B.M.)	İlçe Merkezi	-	-	-	4952	2515	2665	5180	228	4.6
TOPLAM						74036	42124	41748	83872	9836	13.2

Kaynak: 1950 ve 1955 Genel Nüfus Sayımları

Nüfus artış oranının %13 ile en fazla görüldüğü dönemdir. Türkiye nüfusunun artış oranıyla (%15.3) benzerlik göstermektedir. Belediye örgütlü yerleşmelerde %32.5 oranında oldukça fazla artış gerçekleşmesine rağmen (Tablo 43), belediye örgütü olmayan yerleşmeler %7.9 oranındaki artış ile Türkiye nüfusundaki artışın oldukça altındadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok partili döneme geçiş ile sağlanan huzur ve sükun ortamı sayesinde geleceğe bakışın daha güvenli olmasına neden olması gibi psikolojik sebep, milli gelirin artması gibi ekonomik faktör, doğum oranının artmasında da etkili olmuştur. Hayat standardının artmasındaki faktörün yanında tıp biliminin gelişmesi ile sıtma, verem ve tifo gibi ölümcül birçok hastalığın tedavi edilmesinden sonra ölüm oranındaki düşme, nüfusun hızla artmasına neden olmuştur. 1950-1960 yılları arasındaki hızlı nüfus artışına ülkemize giren göçmenlerin etkisi fazla değildir (Tandoğan,1998:57).

Tablo 43: Afyonkarahisar İli'nin 1955–1960 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı											
Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (1955) nüfusu			D.İ.E. (1960) nüfusu			FARK	%
				E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	16184	15053	31237	20429	17965	38394	7157	22.9
2	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	6163	6412	12575	8244	7782	16026	3451	27.4
3	Çay	İlçe Merkezi	-	3194	3206	6400	3535	3703	7238	838	13
4	Dazkırı	İlçe Merkezi	-	-	-	-	1252	1028	2280	-	-
5	Dinar	Belde	Bolvadin	3710	3371	7081	4885	4524	9409	2328	32.8
6	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	3551	3888	7439	5257	4812	10069	2630	35.3
7	Bayat (B.M.)	Belde	Emirdağ	1566	1579	3145	1663	1662	3325	180	5.7
8	İhsaniye	İlçe Merkezi	-	-	-	-	410	396	806	-	-
9	Sandıklı	Belde	Emirdağ	3872	4223	8095	4630	4727	9357	1262	15.5
10	Sincanlı	İlçe Merkezi	-	1369	1351	2720	1732	1580	3312	592	21.7
11	Sultandağı	İlçe Merkezi	-	-	-	-	2543	2457	5000	-	-
12	Şuhut (B.M.)	İlçe Merkezi	-	2515	2665	5180	2854	3068	5922	742	14.3
TOPLAM				42124	41748	83872	57434	53704	111138	27266	32.5

Kaynak: 1955 ve 1960 Genel Nüfus Sayımları

4.6.3. 1960–1980 DÖNEMİ

1960–1965 döneminde, Afyonkarahisar İli'nin toplam nüfusu %9,3 oranında artış gerçekleştirmesine rağmen, önceki döneme göre artış oranında düşüş görülmektedir. Türkiye nüfusunun artış oranından (%13,1) oldukça düşük artış gerçekleşmiştir. Buna rağmen, belediye örgütlü yerleşmelerde nüfus artış oranı %49,2 oldukça fazla görülmektedir (Tablo 44). Belediye örgütü olmayan yerleşmelerde, nüfus artış oranının -%3,2 ile düşmeye başladığı görülmektedir.

1960'dan sonra Türkiye nüfusedeki artışın yavaşladığının görüyoruz. 1960–1965 yılları arasında nüfus artış hızı %24,62'dir (Tandoğan,1998:58).

Türkiye nüfusunun artış hızında 1960 yılının bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Cumhuriyet Türkiye'sinde en yüksek nüfus artış hızı %28,53 ile bu dönemde ulaşılmıştır (Tandoğan,1998:58-59).

Tablo 44: Afyonkarahisar İli'nin 1960–1965 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı											
Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (1960) nüfusu			D.İ.E. (1965) nüfusu			FARK	%
				E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	20429	17965	38394	22916	21100	44026	5632	14.6
2	Anıtkaya (Egret)	Belde	Merkez	-	-	-	1279	1245	2524	-	-
3	Çobanlar (B.M.)	Belde	Merkez	-	-	-	1594	1403	2997	-	-
4	İscehisar (B.M.)	Belde	Merkez	-	-	-	1985	2116	4101	-	-
5	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	8244	7782	16026	10681	9458	20139	4113	25.6
6	Dişli	Belde	Bolvadin	-	-	-	1549	1570	3119	-	-
7	Çay	İlçe Merkezi	-	3535	3703	7238	5100	4661	9761	2523	34.8
8	Yakasinek	Belde	Çay	-	-	-	1523	1643	3166	-	-
9	Dazkırı	İlçe Merkezi	-	1252	1028	2280	1379	1231	2610	330	14.4
10	Dinar	Belde	Bolvadin	4885	4524	9409	5792	5506	11298	1889	20
11	Haydarlı (Çölovası) (B.M.)	Belde	Dinar	-	-	-	1066	1054	2120	-	-
12	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	5257	4812	10069	5492	5422	10914	845	8.3
13	Bayat (Hambarcın) (B.M.)	İlçe Merkezi	-	1663	1662	3325	1771	1850	3621	296	8.9
14	Davulga (B.M.)	Belde	Emirdağ	-	-	-	1366	1326	2692	-	-
15	İhsaniye	İlçe Merkezi	-	410	396	806	467	480	947	143	17.4
16	Döğer	Belde	İhsaniye	-	-	-	1445	1468	2913	-	-
17	Sandıklı	Belde	Emirdağ	4630	4727	9357	5032	5160	10192	835	8.9
18	Sincanlı	İlçe Merkezi	-	1732	1580	3312	1793	1680	3473	161	4.8
19	Serban	Belde	Sincanlı	-	-	-	1344	1347	2691	-	-
20	Senir	Belde	Sincanlı	-	-	-	1560	1559	3119	-	-
21	Sultandağı	İlçe Merkezi	-	2543	2457	5000	2772	2871	5643	643	12.8
22	Dereçine	Belde	Sultandağı	-	-	-	1253	1411	2664	-	-
23	Şuhut (B.M.)	İlçe Merkezi	-	2854	3068	5922	3029	3070	6099	177	2.9
24	Balçıkhisar	Belde	Şuhut	-	-	-	1398	1388	2786	-	-
25	Karadilli	Belde	Şuhut	-	-	-	1129	1160	2289	-	-
TOPLAM				57434	53704	111138	84715	81179	165904	54766	49.2

Kaynak: 1960 ve 1965 Genel Nüfus Sayımları

Bu dönemde, Afyonkarahisar nüfusu %7.9 oranında artış ile Türkiye nüfusunun (%13.4) tersine düşüş göstermeye başlamıştır. Buna rağmen, belediye örgütlü yerleşmelerde nüfus artış oranı %50 ile en fazla bu dönemde görülmektedir

(Tablo 45). Belediye örgütü olmayan yerleşmelerde, nüfus artış oranının -%12.9 ile düşüşün devam ettiği görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile silah altındaki erkek nüfusun terhis edilmesi edilmesinden sonra evlenmelerin, dolayısıyla kaba doğum oranının artmış olmasının etkileri 1965-1970 döneminde fark edilmektedir. Bu dönemde, 1961 yılından itibaren başta Federal Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine gittikçe hızlanan bir tempoda işçi gönderilmiştir. Çalışma alanımızda da yurt dışına göç olayı yaşanmıştır. Bu durum fiili nüfus artışını etkilememiş, aksine bir önceki döneme nazaran, düşük oranda da olsa, küçük bir artış kaydedilmiştir (Fiili nüfus artış oranı %24,62'den %25,19'a yükselmiştir (Tandoğan,1998:60).

Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (1965) nüfusu			D.İ.E. (1970) nüfusu			FARK	%
				E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	22916	21100	44026	27965	25532	53497	9471	21.5
2	Amtkaya (Egret)	Belde	Merkez	1279	1245	2524	1165	1253	2418	-106	-4.1
3	Çobanlar (B.M.)	Belde	Merkez	1594	1403	2997	1827	1912	3739	742	24.7
4	Işıklar	Belde	Merkez	-	-	-	1281	1586	2867	-	-
5	Sülümenli (Beşkuyu)	Belde	Merkez	-	-	-	1405	1720	3125	-	-
4	İscehisar (B.M.)	Belde	Merkez	1985	2116	4101	2279	2560	4839	738	17.9
5	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	10681	9458	20139	13224	12193	25417	5278	26.2
8	Büyükkarabağ	Belde	Bolvadin	-	-	-	1060	1174	2234	-	-
6	Dişli	Belde	Bolvadin	1549	1570	3119	1736	1714	3450	331	10.6
10	Kemerkaya	Belde	Bolvadin	-	-	-	1322	1529	2851	-	-
11	Özburun	Belde	Bolvadin	-	-	-	1181	1242	2423	-	-
12	Çay	İlçe Merkezi	-	5100	4661	9761	5275	4755	10012	251	2.5
13	Karamıkkaracaören	Belde	Çay	-	-	-	1973	1822	3795	-	-
14	Dazkırı	İlçe Merkezi	-	1379	1231	2610	2224	1994	4218	1608	61.6
15	Evciler	Belde	Dazkırı	-	-	-	1938	2033	3971	-	-
16	Başmakçı (B.M.)	Belde	Dazkırı	-	-	-	2630	2794	5424	-	-
17	Dinar	Belde	Bolvadin	5792	5506	11298	7687	7156	14843	3545	31.3
18	Uluköy (Beyköy) (B.M.)	Belde	Dinar	-	-	-	930	1002	1932	-	-
19	Haydarlı (Çölovası) (B.M.)	Belde	Dinar	1066	1054	2120	1403	1409	2812	692	32.6
20	Tatarlı	Belde	Dinar	-	-	-	1378	1499	2877	-	-

21	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	5492	5422	10914	6531	6028	12559	1645	15
22	Bayat (Hambarcın) (B.M.)	İlçe Merkezi	-	1663	1662	3325	2070	2063	4133	808	14.1
23	Davulga (B.M.)	Belde	Emirdağ	1366	1326	2692	1447	1574	3021	329	12.2
24	Bademli	Belde	Emirdağ	-	-	-	1274	1455	2729	-	-
25	İhsaniye	İlçe Merkezi	-	467	480	947	864	701	1565	618	65.2
26	Döğer	Belde	İhsaniye	1445	1468	2913	1632	1691	3323	410	14
27	Karacaahmet	Belde	İhsaniye	-	-	-	1032	1227	2259	-	-
28	Sandıklı	Belde	Emirdağ	5032	5160	10192	5470	5586	11056	864	8.4
29	Ballık	Belde	Sandıklı	-	-	-	1088	1080	2168	-	-
30	Kızılören (Kızılviran)	Belde	Sandıklı	-	-	-	1077	1223	2300	-	-
31	Hocalar (B.M.)	Belde	Sandıklı	-	-	-	1190	1204	2394	-	-
32	Karadirek (Kılandıras) (B.M.)	Belde	Sandıklı	-	-	-	1146	1255	2401	-	-
33	Sinanpaşa (Sincanlı)	İlçe Merkezi	-	1793	1680	3473	1906	1768	3674	201	5.7
34	Çiğiltepe (Ahmetpaşa-Paşaköy)	Belde	Sincanlı	-	-	-	1040	1328	2368	-	-
35	Serban	Belde	Sincanlı	1344	1347	2691	1119	1303	2422	-269	-9.9
36	Taşoluk (Mahmarı)	Belde	Sincanlı	-	-	-	1108	1251	2359	-	-
37	Tınaztepe (Senir)	Belde	Sincanlı	1560	1559	3119	1792	1694	3486	367	11.7
38	Sultandağı	İlçe Merkezi	-	2772	2871	5643	3129	3760	6889	1246	22
39	Dereçine	Belde	Sultandağı	1253	1411	2664	1182	1320	2502	-162	-6
40	Karapınar	Belde	Sultandağı	-	-	-	1207	1365	2572	-	-
41	Yakasinek	Belde	Çay	1523	1643	3166	1660	1800	3460	294	9.2
42	Şuhut	İlçe Merkezi	-	3029	3070	6099	3623	3425	7048	949	15.5
43	Balçıkhisar	Belde	Şuhut	1398	1388	2786	1406	1416	2822	36	1.2
44	Karadilli	Belde	Şuhut	1129	1160	2289	1376	1368	2744	455	19.8
TOPLAM				84715	81179	165904	125252	123764	249016	83112	50

Kaynak: 1965 ve 1970 Genel Nüfus Sayımları

Bu dönemde, Afyonkarahisar nüfusu %6.8 oranındaki artış ile ülkemiz genelindeki nüfus artış oranının (%13.3) oldukça altındadır. Gerek toplam nüfus miktarındaki düşüş gerekse belediye olmayan yerleşmelerde -%3.7 oran ile düşüşün devam etmesine rağmen belediye örgütlü yerleşmelerde %19.3 ile oldukça fazla artış görülmektedir (Tablo 46).

1970–1975 yılları arasındaki nüfus artış hızında önemli bir değişiklik olmamıştır: %25.00. 1975-1980 yılları arasında yurt dışına bir önceki döneme nazaran az sayıda işçi gönderilmesine rağmen nüfus artış oranı birden bire %20,7'e düşmüştür (Tandoğan,1998:60).

Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (1970) nüfusu			D.İ.E. (1975) nüfusu			FARK	%
				E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	27965	25532	53497	31149	29001	60150	6653	12.4
2	Anıtkaya (Egret)	Belde	Merkez	1165	1253	2418	1296	1242	2538	120	4.9
3	Büyükkalecik (Kaçıkkebir)	Belde	Merkez	-	-	-	1663	1594	3257	-	-
4	Çobanlar (B.M.)	Belde	Merkez	1827	1912	3739	1973	2098	4071	332	8.8
5	Işıklar	Belde	Merkez	1281	1586	2867	1657	1445	3102	235	8.1
6	Sülümenli (Beşkuyu)	Belde	Merkez	1405	1720	3125	2107	1584	3691	566	18.1
7	İscehisar (B.M.)	Belde	Merkez	2279	2560	4839	2632	2766	5398	559	11.5
8	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	13224	12193	25417	15583	13635	29218	3801	14.9
9	Büyükkarabağ	Belde	Bolvadin	1060	1174	2234	1022	1176	2198	-36	-1.6
10	Dişli	Belde	Bolvadin	1736	1714	3450	1975	1961	3936	486	14
11	Kemer kaya (Çoğu)	Belde	Bolvadin	1322	1529	2851	1603	1708	3311	460	16.1
12	Özburun	Belde	Bolvadin	1181	1242	2423	1337	1263	2600	177	7.3
13	Çay	İlçe Merkezi	-	5275	4755	10012	6238	5962	12200	2188	21.8
14	Karamıkkaracaören	Belde	Çay	1973	1822	3795	2415	1807	4222	427	11.2
15	Dazkırı	İlçe Merkezi	-	2224	1994	4218	2047	1865	3912	-306	-7.2
16	Evciler	Belde	Dazkırı	1938	2033	3971	1986	2252	4238	267	6.7
17	Başmakçı (B.M.)	Belde	Dazkırı	2630	2794	5424	2877	3048	5925	501	9.2
18	Dinar	Belde	Bolvadin	7687	7156	14843	10508	9365	19873	5030	33.8
19	Uluköy (Beyköy) (B.M.)	Belde	Dinar	930	1002	1932	1208	1062	2270	338	17.4
20	Haydarlı (Çölovası) (B.M.)	Belde	Dinar	1403	1409	2812	2578	2369	4947	2369	84.2
21	Tatarlı	Belde	Dinar	1378	1499	2877	1964	1940	3904	1027	35.6
22	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	6531	6028	12559	7231	5953	13184	625	4.9
23	Bayat (Hambarcın) (B.M.)	İlçe Merkezi	-	2070	2063	4133	2347	2300	4647	514	12.4
24	Davulga (B.M.)	Belde	Emirdağ	1447	1574	3021	1496	1442	2938	-83	-2.7
25	Aşağıpiribeyli	Belde	Emirdağ				1340	1116	2456	-	-
26	Bademli	Belde	Emirdağ	1274	1455	2729	1331	1394	2725	-4	-0.1
27	İhsaniye	İlçe Merkezi	-	864	701	1565	898	860	1758	193	12.3
28	Döğer	Belde	İhsaniye	1632	1691	3323	1685	1793	3478	155	4.6
29	Karacaahmet	Belde	İhsaniye	1032	1227	2259	876	932	1808	-451	-19.9
30	Sandıklı	Belde	Emirdağ	5470	5586	11056	7109	6072	13181	2125	1.9

31	Ballık	Belde	Sandıklı	1088	1080	2168	1122	1125	2247	79	3.6
32	Kızılören (Kızılviran)	Belde	Sandıklı	1077	1223	2300	1381	1415	2796	496	21.5
33	Hocalar (B.M.)	Belde	Sandıklı	1190	1204	2394	877	924	1801	-593	-24.7
34	Yavaşlar	Belde	Sandıklı				1203	1012	2215	-	-
35	Karadirek (Kılandıras) (B.M.)	Belde	Sandıklı	1146	1255	2401	1067	1030	2097	-304	-12.6
36	Akharım	Belde	Sandıklı				1223	1165	2388	-	-
37	Sinanpaşa (Sincanlı)	İlçe Merkezi	-	1906	1768	3674	1934	1913	3847	173	4.7
38	Çiğiltepe (Ahmetpaşa- Paşaköy)	Belde	Sincanlı	1040	1328	2368	1257	1385	2642	274	11.5
39	Düzağaç	Belde	Sincanlı				1163	1146	2309	-	-
40	Nuhköy	Belde	Sincanlı				1263	1134	2397	-	-
41	Serban	Belde	Sincanlı	1119	1303	2422	1484	1408	2892	470	19.4
42	Taşuluk (Mahmarı)	Belde	Sincanlı	1108	1251	2359	1500	1401	2901	542	22.9
43	Tınaztepe (Senir)	Belde	Sincanlı	1792	1694	3486	1705	1647	3352	134	3.8
44	Sultandağı	İlçe Merkezi	-	3129	3760	6889	1986	2031	4017	-2872	-41.6
45	Dereçine	Belde	Sultandağı	1182	1320	2502	1258	1261	2519	17	0.6
46	Karapınar	Belde	Sultandağı	1207	1365	2572	1468	1521	2989	417	16.2
47	Üçkuyu	Belde	Sultandağı	-	-	-	741	779	1520	-	-
48	Yakasinek	Belde	Sultandağı	1660	1800	3460	1844	1946	3790	150	4.3
49	Yeşilçiftlik	Belde	Sultandağı	-	-	-	1397	1513	2910	-	-
50	Şuhut	İlçe Merkezi	-	3623	3425	7048	4100	4054	8154	1106	15.6
51	Balçıkhisar	Belde	Şuhut	1406	1416	2822	1544	1485	3029	207	7.3
52	Karadilli	Belde	Şuhut	1376	1368	2744	1620	1552	3172	428	15.5
TOPLAM				125252	123764	249016	153268	143852	297120	48104	19.3

Kaynak: 1970 ve 1975 Genel Nüfus Sayımları

Bu dönemde, Afyonkarahisar nüfusu %3.1 oranında artış ile Türkiye nüfusunun (%10.8) tersine düşüş göstermeye devam etmektedir. Toplam nüfus miktarındaki artışın en düşük 1975–1980 döneminde gerçekleştiği görülmektedir. Belediye örgütlü yerleşmelerde nüfus artışı %7.5 oranında görülmektedir (Tablo 47). Belediye örgütü olmayan yerleşmelerde, nüfus artış oranındaki (-%1.4) düşüş devam etmektedir.

1960'lı yıllardan başlayarak ve giderek düşen nüfus artış hızı 1975–1980 döneminde %20,7 olmuş ve 1950'li yıllardan sonra ilk kez bu kadar düşük bir artış göstermiştir. Nüfus artış hızının düşmesinde azda olsa etkili olan faktörler; Türkiye'de 1960'lı yıllarda başlayan dış göç ve tarım toplumundan sanayi toplumuna doğru atılan adımlardır (Mutluer,2003:41).

Tablo 47: Afyonkarahisar İli'nin 1975-1980 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı											
Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (1975) nüfusu			D.İ.E. (1980) nüfusu			FARK	%
				E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	31149	29001	60150	-	-	74562	14412	23.9
2	Anıtkaya (Egret)	Belde	Merkez	1296	1242	2538	-	-	2148	-390	-15.3
3	Büyükkalecik (Kalçıkkebir)	Belde	Merkez	1663	1594	3257	-	-	2791	-466	-14.3
4	Çobanlar (B.M.)	Belde	Merkez	1973	2098	4071	-	-	4739	668	16.4
5	Işıklar	Belde	Merkez	1657	1445	3102	-	-	3862	760	24.5
6	Sülümenli (Beşkuyu)	Belde	Merkez	2107	1584	3691	-	-	3190	-501	-13.5
7	İscehisar (B.M.)	Belde	Merkez	2632	2766	5398	-	-	6149	751	13.9
8	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	15583	13635	29218	-	-	30599	1381	4.7
9	Büyükkarabağ	Belde	Bolvadin	1022	1176	2198	-	-	2115	-83	-3.7
10	Dişli	Belde	Bolvadin	1975	1961	3936	-	-	4168	232	5.8
11	Kemer kaya (Çoğu)	Belde	Bolvadin	1603	1708	3311	-	-	3072	-239	-7.2
12	Özburun	Belde	Bolvadin	1337	1263	2600	-	-	2337	-263	-10.1
13	Çay	İlçe Merkezi	-	6238	5962	12200	-	-	11166	-1034	-8.4
14	Karamıkkaracaören	Belde	Çay	2415	1807	4222	-	-	4240	18	0.4
15	Dazkırı	İlçe Merkezi	-	2047	1865	3912	-	-	4172	260	6.6
16	Evciler	Belde	Dazkırı	1986	2252	4238	-	-	4088	-150	-3.5
17	Başmakçı (B.M.)	Belde	Dazkırı	2877	3048	5925	-	-	6058	133	2.2
18	Dinar	Belde	Bolvadin	10508	9365	19873	-	-	20869	996	5
19	Uluköy (Beyköy) (B.M.)	Belde	Dinar	1208	1062	2270	-	-	1430	-840	-37
20	Haydarlı (Çölovası) (B.M.)	Belde	Dinar	2578	2369	4947	-	-	5422	475	9.6
21	Tatarlı	Belde	Dinar	1964	1940	3904	-	-	4067	163	4.1
22	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	7231	5953	13184	-	-	14733	1549	11.7
23	Bayat (Hambarcın) (B.M.)	İlçe Merkezi	-	2347	2300	4647	-	-	4218	-429	-9.2
24	Davulga (B.M.)	Belde	Emirdağ	1496	1442	2938	-	-	2398	-540	-18.3
25	Aşağıpıribeyli	Belde	Emirdağ	1340	1116	2456	-	-	2097	-359	-14.6
26	Bademli	Belde	Emirdağ	1331	1394	2725	-	-	2464	-261	-9.5
27	İhsaniye	İlçe Merkezi	-	898	860	1758	-	-	1684	-74	-4.2
28	Döğer	Belde	İhsaniye	1685	1793	3478	-	-	3643	165	4.7
29	Karacaahmet	Belde	İhsaniye	876	932	1808	-	-	1754	-54	-2.9
30	Sandıklı	İlçe Merkezi	-	7109	6072	13181	-	-	16041	2860	21.6
31	Ballık	Belde	Sandıklı	1122	1125	2247	-	-	2113	-134	-5.9
32	Kızılören (Kızılviran)	Belde	Sandıklı	1381	1415	2796	-	-	2962	166	5.9

33	Örenkaya (Mıcıl) (B.M.)	Belde	Sandıklı	-	-	-	-	-	1952	-	-
34	Hocalar (B.M.)	Belde	Sandıklı	877	924	1801	-	-	2025	224	12.4
35	Yavaşlar	Belde	Sandıklı	1203	1012	2215	-	-	2038	-177	-7.9
36	Karadirek (Kılandıras) (B.M.)	Belde	Sandıklı	1067	1030	2097	-	-	1428	-669	-31.9
37	Akharım	Belde	Sandıklı	1223	1165	2388	-	-	2159	-229	-9.5
38	Sinanpaşa (Sincanlı)	İlçe Merkezi	-	1934	1913	3847	-	-	4352	505	13.1
39	Çiğiltepe (Ahmetpaşa- Paşaköy)	Belde	Sincanlı	1257	1385	2642	-	-	2868	226	8.5
40	Düzağaç	Belde	Sincanlı	1163	1146	2309	-	-	2511	202	8.7
41	Nuhköy	Belde	Sincanlı	1263	1134	2397	-	-	2112	-285	-11.8
42	Serban	Belde	Sincanlı	1484	1408	2892	-	-	2317	-575	-19.8
43	Taşoluk (Mahmarı)	Belde	Sincanlı	1500	1401	2901	-	-	2991	90	3.1
44	Tınaztepe (Senir)	Belde	Sincanlı	1705	1647	3352	-	-	3466	114	3.4
45	Sultandağı	İlçe Merkezi	-	1986	2031	4017	-	-	5004	987	24.5
46	Dereçine	Belde	Sultandağı	1258	1261	2519	-	-	2522	3	0.1
47	Karapınar	Belde	Sultandağı	1468	1521	2989	-	-	2614	-375	-12.5
48	Üçkuyu	Belde	Sultandağı	741	779	1520	-	-	1413	-107	-7
49	Yakasinek	Belde	Sultandağı	1844	1946	3790	-	-	3234	-556	-14.6
50	Yeşilçiftlik	Belde	Sultandağı	1397	1513	2910	-	-	3246	336	11.5
51	Şuhut	İlçe Merkezi	-	4100	4054	8154	-	-	8116	-36	-0.4
52	Atlıhisar	Belde	Şuhut	-	-	-	-	-	2213	-	-
53	Balçıkhisar	Belde	Şuhut	1544	1485	3029	-	-	2947	-82	-2.7
54	Karadilli	Belde	Şuhut	1620	1552	3172	-	-	2772	-400	-12.6
TOPLAM				153268	143852	297120			319651	22531	7.5

Kaynak: 1975 ve 1980 Genel Nüfus Sayımları

4.6.4. 1980 Sonrası (12 Eylül 1980)

1980–1985 döneminde, toplam nüfus miktarındaki (%11.6) oranda gerçekleşen artış ile önceki dönemdeki düşüş sona ermiştir. Türkiye nüfusunun artış oranına (%13.2) yaklaşmasına rağmen, belediye örgütlü yerleşmelerde nüfus artış oranı %21.4 oldukça fazla görülmektedir (Tablo 48). Belediye örgütü olmayan yerleşmelerde, -%0.3 ile düşüş devam etmektedir. 1980’li yıllardan itibaren ülkenin nüfus artışında belli bir yavaşlama görülmektedir.

Tablo 48: Afyonkarahisar İli'nin 1980–1985 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı											
Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (1980) nüfusu			D.İ.E. (1985) nüfusu			FARK	%
				E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	-	-	74562	45177	41856	87033	12471	16.7
2	Anıtkaya (Egret)	Belde	Merkez	-	-	2148	1209	1194	2403	255	11.8
3	Büyükkalecik (Kalçıkkebir)	Belde	Merkez	-	-	2791	1525	1548	3073	282	10.1
4	Çobanlar (B.M.)	Belde	Merkez	-	-	4739	3137	3072	6209	1470	31
5	Işıklar	Belde	Merkez	-	-	3862	2117	2052	4169	307	7.9
6	Sülümenli (Beşkuyu)	Belde	Merkez	-	-	3190	2211	2069	4280	1090	34.1
7	İscehisar (B.M.)	Belde	Merkez	-	-	6149	3668	3645	7313	1164	18.9
8	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	-	-	30599	19028	16481	35509	4910	16
9	Büyükkarabağ	Belde	Bolvadin	-	-	2115	1132	1215	2347	232	10.9
10	Dişli	Belde	Bolvadin	-	-	4168	2549	2572	5121	953	22.8
11	Kemer kaya (Çoğu)	Belde	Bolvadin	-	-	3072	1892	1876	3768	696	22.6
12	Özburun	Belde	Bolvadin	-	-	2337	1576	1611	3187	850	36.3
13	Çay	İlçe Merkezi	-	-	-	11166	6711	6492	13203	2037	18.2
14	Akkonak	Belde	Çay	-	-	-	1309	1122	2431	-	-
15	Karamıkkaracaören	Belde	Çay	-	-	4240	2718	2637	5355	1115	26.2
16	Pazarağaç	Belde	Çay	-	-	-	1086	1113	2199	-	-
17	Dazkırı	İlçe Merkezi	-	-	-	4172	3312	2790	6102	1930	46.2
18	Evciler	Belde	Dazkırı	-	-	4088	2416	2596	5012	924	22.6
19	Başmakçı (B.M.)	Belde	Dazkırı	-	-	6058	4848	4724	9572	3514	58
20	Dinar	Belde	Bolvadin	-	-	20869	14545	14053	28598	7729	37
21	Uluköy (Beyköy) (B.M.)	Belde	Dinar	-	-	1430	1326	1227	2553	1123	78.5
22	Haydarlı (Çölovası) (B.M.)	Belde	Dinar	-	-	5422	3833	3642	7475	2053	37.8
23	Tatarlı	Belde	Dinar	-	-	4067	3149	3456	6605	2538	62.4
24	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	-	-	14733	9184	8105	17289	2556	17.3
25	Bayat (Hambarcın) (B.M.)	Belde	İlçe Merkezi	-	-	4218	2214	2252	4466	248	5.8
26	Davulga (B.M.)	Belde	Emirdağ	-	-	2398	1192	1269	2461	63	2.6
27	Aşağıpiribeyli	Belde	Emirdağ	-	-	2097	1194	1239	2433	336	16
28	Bademli	Belde	Emirdağ	-	-	2464	962	1143	2105	-359	-14.5
29	İhsaniye	İlçe Merkezi	-	-	-	1684	1146	1076	2222	538	31.9
30	Döğer	Belde	İhsaniye	-	-	3643	2008	2039	4047	404	11
31	Karacaahmet	Belde	İhsaniye	-	-	1754	892	971	1863	109	6.2
32	Sandıklı	İlçe Merkezi	-	-	-	16041	9599	9799	19398	3357	20.9
33	Ballık	Belde	Sandıklı	-	-	2113	881	940	1821	-292	-13.8
34	Kızılören	Belde	Sandıklı	-	-	2962	9599	9799	19398	241	8.1
35	Örenkaya	Belde	Sandıklı	-	-	1952	1124	1082	2206	254	13

36	Hocalar (B.M.)	Belde	Sandıklı	-	-	2025	982	1092	2074	49	2.4
37	Karadirek (B.M.)	Belde	Sandıklı	-	-	1428	674	732	1406	-22	-1.5
38	Akharım	Belde	Sandıklı	-	-	2159	1195	1238	2433	274	12.6
39	Başağaç	Belde	Sandıklı	-	-	-	631	647	1278	-	-
40	Sincanlı	İlçe Merkezi	-	-	-	4352	2514	2535	5049	697	16
41	Ahmetpaşa	Belde	Sincanlı	-	-	2868	1352	1602	2954	86	2.9
42	Düzağaç	Belde	Sincanlı	-	-	2511	1245	1380	2625	114	4.5
43	Güney	Belde	Sincanlı	-	-	-	894	964	1858	-	-
44	Nuhköy	Belde	Sincanlı	-	-	2112	1055	1022	2077	-35	-1.6
45	Serban	Belde	Sincanlı	-	-	2317	1404	1475	2879	562	24.2
46	Taşoluk	Belde	Sincanlı	-	-	2991	1542	1719	3261	270	9
47	Tınaztepe	Belde	Sincanlı	-	-	3466	2802	2430	5232	1766	50.9
48	Sultandağı	İlçe Merkezi	-	-	-	5004	2707	2678	5385	381	7.6
49	Dereçine	Belde	Sultandağı	-	-	2522	1238	1274	2512	-10	-0.3
50	Karapınar	Belde	Sultandağı	-	-	2614	1468	1536	3004	-390	-14.9
51	Üçkuyu	Belde	Sultandağı	-	-	1413	624	697	1321	-92	-6.5
52	Yakasinek	Belde	Sultandağı	-	-	3234	1493	1574	3067	-167	-5.1
53	Yeşilçiftlik	Belde	Sultandağı	-	-	3246	1551	1616	3167	-79	-2.4
54	Şuhut	İlçe Merkezi	-	-	-	8116	5121	4881	10002	1886	23.2
55	Atlıhisar	Belde	Şuhut	-	-	2213	1012	1067	2079	-134	6
56	Balçıkhisar	Belde	Şuhut	-	-	2947	1473	1486	2959	12	0.4
57	Karadilli	Belde	Şuhut	-	-	2772	2307	2267	4574	1802	65
TOPLAM						319651	197680	190547	388227	68576	21.4

Kaynak: 1980 ve 1985 Genel Nüfus Sayımları

1985-1990 döneminde, Afyonkarahisar İli'nin toplam nüfusu %10.8 oranında artış gerçekleştirmesine rağmen, önceki döneme göre artış oranında düşüş görülmektedir. Türkiye nüfusunun artış oranına (%11.4) yaklaşmıştır. Belediye örgütlü yerleşmelerde (%25) ülkemiz genelinin üzerinde artış gerçekleşirken (Tablo 49), belediye örgütü olmayan yerleşmelerde - %8.9 oranında düşüş görülmektedir.

Türkiye'nin 1980-1985 ve 1985-1990 dönemindeki nüfus artış hızının yüksek olmasının nedeni, daha önceki dönemlerde ortaya çıkan sosyal ve ekonomik karışıklıkların nispeten ortadan kalkması ve ekonomik alanda yapılan yatırımların kendini göstermeye başlamasıdır (Kasarcı,1996:262).

Tablo 49: Afyonkarahisar İli'nin 1985-1990 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Belediye Örgütlü yerleşmelerde Nüfusun Dağılışı											
Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (1985) nüfusu			D.İ.E. (1990) nüfusu			FARK	%
				E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	45177	41856	87033	48811	46832	95643	8610	9.8
2	Anıtkaya	Belde	Merkez	1209	1194	2403	1306	1286	2592	189	7.8
3	Büyükkalecik	Belde	Merkez	1525	1548	3073	1799	1726	3525	452	14.7
4	Çayırbağ	Belde	Merkez	-	-	-	1389	1310	2699	-	-
5	Nuribey	Belde	Merkez	-	-	-	1152	1113	2265	-	-
6	Salar	Belde	Merkez	-	-	-	1792	1619	3411	-	-
7	Susuz	Belde	Merkez	-	-	-	1779	1580	3359	-	-
8	Başmakçı	İlçe Merkezi	-	4848	4724	9572	3179	3395	6574	-2998	-31.3
9	Bayat	İlçe Merkezi	-	2214	2252	4466	2184	2266	4450	-16	-0.3
10	Bolvadin	Belde	Merkez	19028	16481	35509	23561	21408	44969	9460	26.6
11	Büyükkarabağ	Belde	Bolvadin	1132	1215	2347	1170	1259	2429	82	3.4
12	Dişli	Belde	Bolvadin	2549	2572	5121	2841	2845	5686	565	24
13	Kemerkaya	Belde	Bolvadin	1892	1876	3768	2010	2009	4019	251	4.9
14	Özburun	Belde	Bolvadin	1576	1611	3187	1769	1747	3516	329	8.7
15	Çay	İlçe Merkezi	-	6711	6492	13203	6856	7291	14147	944	7.1
16	Akkonak	Belde	Çay	1309	1122	2431	1343	1301	2644	213	8.7
17	Deresinek	Belde	Çay	-	-	-	1155	1098	2253	-	-
18	İnli	Belde	Çay	-	-	-	1511	1541	3052	-	-
19	Karamıkkaracaören	Belde	Çay	2718	2637	5355	3313	3285	6598	1243	23.2
20	Pazarağaç	Belde	Çay	1086	1113	2199	1342	1414	2756	57	2.5
21	Çobanlar	İlçe Merkezi	-	3137	3072	6209	3290	3385	6675	466	7.5
22	Gebeceler	Belde	Çobanlar	-	-	-	1425	1367	2792	-	-
23	Işıklar	Belde	Merkez	2117	2052	4169	2490	2524	5014	845	20.2
24	Sülümenli	Belde	Merkez	2211	2069	4280	2574	2181	4755	475	11
25	Dazkırı	İlçe Merkezi	-	3312	2790	6102	3613	3064	6677	575	9.4
26	Dinar	Belde	Bolvadin	14545	14053	28598	17963	17027	34990	6392	22.3
27	Uluköy (B.M.)	Belde	Dinar	1326	1227	2553	1794	1864	3658	1105	43.2
28	Haydarlı (B.M.)	Belde	Dinar	3833	3642	7475	5870	5615	11485	4370	58.4
29	Kınık	Belde	Dinar	-	-	-	1337	1390	2727	-	-
30	Tatarlı	Belde	Dinar	3149	3456	6605	4679	5018	9697	3092	46.8
31	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	9184	8105	17289	11373	9771	21144	3855	22.2
32	Davulga (B.M.)	Belde	Emirdağ	1192	1269	2461	1308	1462	2770	309	12.5
33	Aşağıpiribeyli	Belde	Emirdağ	1194	1239	2433	882	1003	1885	-548	-22.5
34	Bademli	Belde	Emirdağ	962	1143	2105	1027	1143	2170	65	3
35	Evciler	İlçe Merkezi	-	2416	2596	5012	2712	2864	5576	564	11.2
36	Hocalar	İlçe Merkezi	-	982	1092	2074	1365	1365	2730	656	31.6
37	Ahrhisar	Belde	Hocalar	-	-	-	1140	1259	2399	-	-
38	Yavaşlar	Belde	Hocalar	-	-	-	1538	1575	3113	-	-

39	İhsaniye	İlçe Merkezi	-	1146	1076	2222	1134	1119	2253	31	1.3
40	Döğër	Belde	İhsaniye	2008	2039	4047	2194	2321	4515	468	11.5
41	Karacaahmet	Belde	İhsaniye	892	971	1863	915	1003	1918	55	2.9
42	Kayıhan	Belde	İhsaniye	-	-	-	1075	1105	2180	-	-
43	İscehisar	İlçe Merkezi	-	3668	3645	7313	5792	4279	10071	2758	37.7
44	Kızılören	İlçe Merkezi	-	9599	9799	19398	1931	1945	3876	673	21
45	Ballık	Belde	Kızılören	881	940	1821	1439	1487	2926	1105	60.6
46	Örenkaya	Belde	Kızılören	1124	1082	2206	1439	1442	2881	675	30.5
47	Sandıklı	İlçe Merkezi	-	9599	9799	19398	10745	11614	22359	2961	15.2
48	Sorkun	Belde	Sandıklı	-	-	-	849	990	1839	-	-
49	Karadirek (B.M.)	Belde	Sandıklı	674	732	1406	1081	1111	2192	786	55.9
50	Akharım	Belde	Sandıklı	1195	1238	2433	1341	1340	2681	248	10.1
51	Başagaç	Belde	Sandıklı	631	647	1278	854	863	1717	439	34.3
52	Sincanlı	İlçe Merkezi	-	2514	2535	5049	2750	2753	5503	454	8.9
53	Ahmetpaşa	Belde	Sincanlı	1352	1602	2954	1729	1779	3508	554	18.7
54	Akören	Belde	Sincanlı	-	-	-	1161	1057	2218	-	-
55	Düzağaç	Belde	Sincanlı	1245	1380	2625	1613	1648	3261	636	24.2
56	Güney	Belde	Sincanlı	894	964	1858	1107	1077	2184	326	17.5
57	Kılıçarslan	Belde	Sincanlı	-	-	-	1121	1217	2338	-	-
58	Kırka	Belde	Sincanlı	-	-	-	1141	1290	2431	-	-
59	Nuhköy	Belde	Sincanlı	1055	1022	2077	1307	1238	2545	468	22.5
60	Serban	Belde	Sincanlı	1404	1475	2879	1792	1865	3657	778	27
61	Taşoluk	Belde	Sincanlı	1542	1719	3261	2051	2061	4112	851	26
62	Tınaztepe	Belde	Sincanlı	2802	2430	5232	1717	1706	3423	-1809	-34.5
63	Sultandağı	İlçe Merkezi	-	2707	2678	5385	2759	2831	5590	205	3.8
64	Dereçine	Belde	Sultandağı	1238	1274	2512	1285	1323	2608	96	3.8
65	Karapınar	Belde	Sultandağı	1468	1536	3004	1166	1242	2408	-596	-19.8
66	Üçkuyu	Belde	Sultandağı	624	697	1321	736	799	1535	214	16.1
67	Yakasinek	Belde	Sultandağı	1493	1574	3067	1175	1254	2429	638	20.8
68	Yeşilçiftlik	Belde	Sultandağı	1551	1616	3167	1609	1682	3291	124	3.9
69	Şuhut	İlçe Merkezi	-	5121	4881	10002	6766	6216	12982	2980	29.7
70	Atlıhisar	Belde	Şuhut	1012	1067	2079	1311	1324	2635	556	26.7
71	Balçıkhisar	Belde	Şuhut	1473	1486	2959	2076	2064	4140	1181	39.9
72	Karadilli	Belde	Şuhut	2307	2267	4574	2297	2212	4509	-65	-1.4
TOPLAM				197680	190547	388227	246100	239459	485559	97332	25

Kaynak: 1985 ve 1990 Genel Nüfus Sayımları

1990–1997 döneminde, Afyonkarahisar İli'nin toplam nüfusu %7.8 oranında artış gerçekleştirmiştir. Aynı dönemde, Türkiye nüfusunda %11.3 oranında artış görülmektedir. Belediye örgütlü yerleşmelerin toplam nüfus miktarında (%22) ülkemiz genelinin üzerinde artış gerçekleşirken (Tablo 50), belediye örgütü olmayan yerleşmelerde - %19 oranında düşüş görülmektedir.

SIRA NO	YERLEŞME ADI	İDARİ STATÜSÜ	İLÇESİ	D.İ.E. (1990) nüfusu			D.İ.E. (1997) nüfusu		FARK	%
				E	K	T	Bulunulan Yere Göre Toplam Nüfus	İkametgaha Göre Toplam Nüfus		
							T	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	48811	46832	95643	113510	111580	17867	18.6
2	Anıtkaya	Belde	Merkez	1306	1286	2592	2024	2085	-568	-21.9
3	Beyazı	Belde	Merkez	-	-	-	2465	2504	-	-
4	Büyükkalecik	Belde	Merkez	1799	1726	3525	3153	3247	-372	-10.5
5	Çayırbağ	Belde	Merkez	1389	1310	2699	3035	3003	336	12.4
7	Değirmenayvalı	Belde	Merkez	-	-	-	2502	2518	-	-
8	Erkmen	Belde	Merkez	-	-	-	2538	2554	-	-
9	Fethibey	Belde	Merkez	-	-	-	2427	2443	-	-
10	Gebeceler	Belde	Merkez	1425	1367	2792	2646	2664	-146	-5.2
11	Işıklar	Belde	Merkez	2490	2524	5014	7329	7491	2477	49.4
12	Nuribey	Belde	Merkez	1152	1113	2265	2349	2382	84	3.7
13	Salar	Belde	Merkez	1792	1619	3411	4112	4152	701	20.5
14	Susuz	Belde	Merkez	1779	1580	3359	4041	4017	682	20.3
15	Sülümenli	Belde	Merkez	2574	2181	4755	4487	4541	-268	-5.6
17	Başmakçılı	İlçe Merkezi	-	3179	3395	6574	7577	7681	1003	15.2
18	Bayat	İlçe Merkezi	-	2184	2266	4450	4472	4631	22	0.4
19	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	23561	21408	44969	54917	54753	9950	22.1
20	Büyükkarabağ	Belde	Bolvadin	1170	1259	2429	1930	1915	-499	-20.5
21	Dişli	Belde	Bolvadin	2841	2845	5686	5831	5825	-145	-2.5
22	Kemer kaya	Belde	Bolvadin	2010	2009	4019	3635	3655	-384	-9.5
23	Özburun	Belde	Bolvadin	1769	1747	3516	4079	4068	563	16
24	Çay	İlçe Merkezi	-	6856	7291	14147	22224	22975	8077	57
25	Akkonak	Belde	Çay	1343	1301	2644	2341	2378	-303	-11.4
26	Deresinek	Belde	Çay	1155	1098	2253	1610	1622	-643	-28.5
27	Eber	Belde	Çay	-	-	-	1589	1669	-	-
28	İnli	Belde	Çay	1511	1541	3052	2089	2036	-963	-31.5
29	Karamıkkaracaören	Belde	Çay	3313	3285	6598	6214	5848	-384	-5.8
30	Koçbeyli	Belde	Çay	-	-	-	1682	1685	-	-
31	Pazarağaç	Belde	Çay	1342	1414	2756	2644	2626	-112	-4
32	Çobanlar	İlçe Merkezi	-	3290	3385	6675	7463	7607	788	11.8
33	Dazkırı	İlçe Merkezi	-	3613	3064	6677	7598	7016	921	13.7
34	Yüreğil	Belde	Dazkırı	-	-	-	2051	1988	-	-
35	Dinar	Belde	Bolvadin	17963	17027	34990	42434	42857	7444	21.2
36	Uluköy (B.M.)	Belde	Dinar	1794	1864	3658	4473	4500	815	22.2
37	Haydarlı (B.M.)	Belde	Dinar	5870	5615	11485	11163	11168	-322	-2.8

38	Kınık	Belde	Dinar	1337	1390	2727	3034	2977	-57	-1.8
39	Tatarlı	Belde	Dinar	4679	5018	9697	10804	10783	1107	11.4
40	Yıprak	Belde	Dinar	-	-	-	5927	5977	-	-
41	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	11373	9771	21144	22023	21127	879	4.1
42	Gömü	Belde	Emirdağ	-	-	-	1954	1949	-	-
43	Davulga (B.M.)	Belde	Emirdağ	1308	1462	2770	2000	2044	-770	-27.7
44	Aşağıpiribeyli	Belde	Emirdağ	882	1003	1885	2492	2507	1107	58.7
45	Bademli	Belde	Emirdağ	1027	1143	2170	1137	1214	1033	47.6
46	Evciler	İlçe Merkezi	-	2712	2864	5576	5782	5838	206	3.6
47	Gökçek	Belde	Evciler	-	-	-	4118	4139	-	-
48	Hocalar	İlçe Merkezi	-	1365	1365	2730	2408	2576	-322	-11.7
49	Ahırhisar	Belde	Hocalar	1140	1259	2399	2377	2399	-22	-0.9
50	İhsaniye	Belde	-	1134	1119	2253	2598	2859	345	15.3
51	Döğer	Belde	İhsaniye	2194	2321	4515	4811	4898	296	6.5
52	Gazlıgöl	Belde	İhsaniye	-	-	-	2214	2124	-	-
53	Karacaahmet	Belde	İhsaniye	915	1003	1918	1727	1802	-191	-9.9
54	Kayıhan	Belde	İhsaniye	1075	1105	2180	2698	2724	518	23.7
55	İscehisar	İlçe Merkezi	-	5792	4279	10071	9633	9762	-438	-4.3
56	Alanyurt	Belde	İscehisar	-	-	-	1677	1761	-	-
57	Seydiler	Belde	İscehisar	-	-	-	1713	1715	-	-
58	Kızılören	İlçe Merkezi	-	1931	1945	3876	2804	2873	-1072	-27.6
59	Sandıklı	İlçe Merkezi	-	10745	11614	22359	35586	36160	13227	59.1
60	Ballık	Belde	Sandıklı	1439	1487	2926	1801	1870	-1125	-38.4
61	Kızık	Belde	Sandıklı	-	-	-	1561	1615	-	-
62	Kusura	Belde	Sandıklı	-	-	-	2092	2125	-	-
63	Menteş	Belde	Sandıklı	-	-	-	1375	1393	-	-
64	Örenkaya	Belde	Kızılören	1439	1442	2881	2194	2212	-687	-23.8
65	Sorkun	Belde	Sandıklı	849	990	1839	1379	1449	-460	-25
66	Yavaşlar	Belde	Sandıklı	1538	1575	3113	2613	2688	-500	-16
67	Karadirek (B.M.)	Belde	Sandıklı	1081	1111	2192	1460	1476	-732	-33.3
68	Akharım	Belde	Sandıklı	1341	1340	2681	2439	2567	-242	-9
69	Başagaç	Belde	Sandıklı	854	863	1717	1554	1579	-163	-9.4
70	Sincanlı	İlçe Merkezi	-	2750	2753	5503	4504	4956	-999	-18.1
71	Ahmetpaşa	Belde	Sincanlı	1729	1779	3508	2857	2827	-651	-18.5
72	Akören	Belde	Sincanlı	1161	1057	2218	2754	2602	536	24.1
73	Düzağaç	Belde	Sincanlı	1613	1648	3261	3066	3089	-195	-5.9
74	Güney	Belde	Sincanlı	1107	1077	2184	1579	1653	-605	-27.7
75	Kılıçarslan	Belde	Sincanlı	1121	1217	2338	2189	2164	-149	-6.3
76	Kırka	Belde	Sincanlı	1141	1290	2431	2384	2385	-47	-1.9
77	Küçükhüyük	Belde	Sincanlı	-	-	-	2040	1976	-	-
78	Nuh	Belde	Sincanlı	1307	1238	2545	1983	1913	-562	-22
79	Serban	Belde	Sincanlı	1792	1865	3657	2350	2301	-1307	-35.7
80	Taşoluk	Belde	Sincanlı	2051	2061	4112	3642	3711	-470	-11.4
81	Tınaztepe	Belde	Sincanlı	1717	1706	3423	5423	5552	2000	58.4
82	Sultandağı	İlçe Merkezi	-	2759	2831	5590	6264	6436	674	12
83	Dereçine	Belde	Sultandağı	1285	1323	2608	2267	2253	-341	-13
84	Karapınar	Belde	Sultandağı	1166	1242	2408	1773	1831	-635	-26.3
85	Kırca	Belde	Sultandağı	-	-	-	1587	1631	-	-
86	Üçkuyu	Belde	Sultandağı	736	799	1535	742	775	-793	-51.6
87	Yakasinek	Belde	Sultandağı	1175	1254	2429	2691	2844	262	10.7
88	Yeşilçiftlik	Belde	Sultandağı	1609	1682	3291	2522	2451	-769	-23.3
89	Şuhut	İlçe Merkezi	-	6766	6216	12982	19086	19411	6104	47

		Merkezi								
90	Atlıhisar	Belde	Şuhut	1311	1324	2635	3022	3059	387	14.6
91	Balçıkhisar	Belde	Şuhut	2076	2064	4140	5265	5263	1125	27.1
92	Efeköy	Belde	Şuhut	-	-	-	3147	3187	-	-
93	Karadilli	Belde	Şuhut	2297	2212	4509	7228	7275	2719	60.3
TOPLAM				246100	239459	485559	592984	594417	107425	22

Kaynak 1990 Genel Nüfus Sayımı 1997 Nüfus Tespiti

Bu dönemde, Afyonkarahisar İli'nin toplam nüfusu %9.9 oranında artış gerçekleştirmiştir. 1990-2000 döneminde, Türkiye nüfusu %20 oranında artış göstermesine rağmen, Afyonkarahisar İli'nde belediye örgütlü yerleşmeler (%32,6) oranında artış gerçekleştirmiştir (Tablo 51). Belediye örgütü olmayan yerleşmelerin nüfus miktarındaki (- %17.7) düşüş bu dönemde de devam etmektedir.

Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (1990) nüfusu			D.İ.E. (2000) nüfusu			Fark	%
				E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	48811	46832	95643	65223	63293	128516	32873	34.3
2	Anıtkaya	Belde	Merkez	1306	1286	2592	1061	1065	2126	-466	-17.9
3	Beyazı	Belde	Merkez	-	-	-	1276	1391	2667	-	-
4	Büyükkalecik	Belde	Merkez	1799	1726	3525	1799	1766	3565	40	1.1
5	Çayırbağ	Belde	Merkez	1389	1310	2699	1581	1574	3155	456	16.8
6	Çıkrık	Belde	Merkez	-	-	-	1003	990	1993	-	-
7	Değirmenayvalı	Belde	Merkez	-	-	-	1326	1308	2634	-	-
8	Erkmen	Belde	Merkez	-	-	-	1423	1409	2832	-	-
9	Fethibey	Belde	Merkez	-	-	-	1167	1156	2323	-	-
10	Gebeceler	Belde	Merkez	1425	1367	2792	1491	1469	2960	168	6
11	Işıklar	Belde	Merkez	2490	2524	5014	3637	3697	7334	2320	46.2
12	Nuribey	Belde	Merkez	1152	1113	2265	1528	1470	2998	733	32.3
13	Salar	Belde	Merkez	1792	1619	3411	2649	2366	5015	1604	47
14	Susuz	Belde	Merkez	1779	1580	3359	2025	1898	3923	564	16.7
15	Sülümenli	Belde	Merkez	2574	2181	4755	2325	2457	4782	27	0.5
16	Sülün	Belde	Merkez	-	-	-	1192	1125	2317	-	-
17	Başmakçı	İlçe Merkezi	-	3179	3395	6574	3975	3841	7816	1242	18.8
18	Yaka	Belde	Başmakçı	-	-	-	1220	1235	2455	-	-
19	Bayat	İlçe Merkezi	-	2184	2266	4450	2276	2426	4702	252	5.6
20	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	23561	21408	44969	27454	24944	52398	7429	16.5
21	Büyükkarabağ	Belde	Bolvadin	1170	1259	2429	1840	1817	3657	1228	50.5
22	Dişli	Belde	Bolvadin	2841	2845	5686	3935	4066	8001	2315	40.7
23	Kemer kaya	Belde	Bolvadin	2010	2009	4019	2489	2508	4997	978	24.3
24	Özburun	Belde	Bolvadin	1769	1747	3516	2438	2510	4948	1432	40.7
25	Çay	İlçe Merkezi	-	6856	7291	14147	8985	9152	18137	3990	28.2
26	Akkonak	Belde	Çay	1343	1301	2644	1369	1292	2661	17	0.6
27	Deresinek	Belde	Çay	1155	1098	2253	1027	1028	2055	198	-8.7

28	Eber	Belde	Çay	-	-	-	716	661	1377	-	-
29	İnli	Belde	Çay	1511	1541	3052	1223	1248	2471	-581	-19
30	Karamık	Belde	Çay	-	-	-	934	906	1840	-	-
31	Karamıkkaracaören	Belde	Çay	3313	3285	6598	3541	3414	6955	357	-5.4
32	Koçbeyli	Belde	Çay	-	-	-	812	895	1707	-	-
33	Pazarağaç	Belde	Çay	1342	1414	2756	1402	1539	2941	185	6.7
34	Çobanlar	İlçe Merkezi	-	3290	3385	6675	4140	4175	8315	1640	24.5
35	Kocaöz	Belde	Çobanlar	-	-	-	1150	1127	2277	-	-
36	Dazkırı	İlçe Merkezi	-	3613	3064	6677	3558	2997	6555	-122	-1.8
37	Yüreğil	Belde	Dazkırı	-	-	-	1180	1202	2382	-	-
38	Dinar	Belde	Bolvadin	17963	17027	34990	18177	17247	35424	434	1.2
39	İncesu	Belde	Dinar				854	786	1640	-	-
40	Uluköy (B.M.)	Belde	Dinar	1794	1864	3658	1519	1500	3019	-639	-17.4
41	Haydarlı (B.M.)	Belde	Dinar	5870	5615	11485	4843	4310	9153	-2332	-20.3
42	Çiçektepe	Belde	Dinar	-	-	-	1448	1098	2546	-	-
43	Doğanlı	Belde	Dinar	-	-	-	1152	1057	2209	-	-
44	Kadılar	Belde	Dinar	-	-	-	1277	1139	2416	-	-
45	Kınık	Belde	Dinar	1337	1390	2727	1417	1458	2875	148	5.4
46	Tatarlı	Belde	Dinar	4679	5018	9697	4088	4041	8129	-1568	-16.1
47	Yıprak	Belde	Dinar	-	-	-	1612	1595	3207	-	-
48	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	11373	9771	21144	11265	9243	20508	-636	-3
49	Adayazı	Belde	Emirdağ	-	-	-	442	476	918	-	-
50	Gömü	Belde	Emirdağ	-	-	-	894	791	1685	-	-
51	Davulga (B.M.)	Belde	Emirdağ	1308	1462	2770	921	1003	1924	-846	-30.5
52	Aşağıpiribeyli	Belde	Emirdağ	882	1003	1885	1289	1269	2558	673	35.7
53	Bademli	Belde	Emirdağ	1027	1143	2170	666	693	1359	-811	-37.3
54	Evciler	İlçe Merkezi	-	2712	2864	5576	2561	2573	5134	-442	-7.9
55	Gökçek	Belde	Evciler	-	-	-	1054	1087	2141	-	-
56	Hocalar	İlçe Merkezi	-	1365	1365	2730	1313	1333	2646	-84	-3
57	Ahrıhisar	Belde	Hocalar	1140	1259	2399	1343	1382	2725	326	13.5
58	İhsaniye		-	1134	1119	2253	2373	2093	4466	2213	98.2
59	Ayazini	Belde	İhsaniye	-	-	-	879	896	1775	-	-
60	Bozhüyük	Belde	İhsaniye	-	-	-	919	952	1871	-	-
61	Döğer	Belde	İhsaniye	2194	2321	4515	2504	2542	5046	531	11.7
62	Gazlıgöl	Belde	İhsaniye	-	-	-	1172	1336	2508	-	-
63	Gazlıgölakören	Belde	İhsaniye	-	-	-	1055	1051	2106	-	-
64	Karacaahmet	Belde	İhsaniye	915	1003	1918	1143	1075	2218	300	15.6
65	Kayhan	Belde	İhsaniye	1075	1105	2180	1106	1181	2287	107	4.9
66	Yaylabağı	Belde	İhsaniye				1067	1024	2091	-	-
67	İscehisar	İlçe Merkezi	-	5792	4279	10071	5170	5372	10542	471	4.6
68	Alanyurt	Belde	İscehisar	-	-	-	1064	1005	2069	-	-
69	Seydiler	Belde	İscehisar	-	-	-	880	893	1773	-	-

70	Kızılören	İlçe Merkezi	-	1931	1945	3876	1236	1320	2556	-1320	-34
71	Sandıklı	İlçe Merkezi	-	10745	11614	22359	18681	19123	37804	15445	69
72	Ballık	Belde	Sandıklı	1439	1487	2926	1183	1215	2398	-528	-18
73	Kızık	Belde	Sandıklı	-	-	-	900	903	1803	-	-
74	Kusura	Belde	Sandıklı	-	-	-	1289	1221	2510	-	-
75	Menteş	Belde	Sandıklı	-	-	-	642	688	1330	-	-
76	Örenkaya	Belde	Kızılören	1439	1442	2881	1206	1220	2426	-455	-15.7
77	Sorkun	Belde	Sandıklı	849	990	1839	732	780	1512	-327	-17.7
78	Yavaşlar	Belde	Sandıklı	1538	1575	3113	1531	1452	2983	-130	-4.1
79	Karadirek (B.M.)	Belde	Sandıklı	1081	1111	2192	550	582	1132	-1060	-48.3
80	Akharım	Belde	Sandıklı	1341	1340	2681	1218	1289	2507	-174	-6.4
81	Başagaç	Belde	Sandıklı	854	863	1717	925	906	1831	114	6.6
82	Sincanlı	İlçe Merkezi	-	2750	2753	5503	2870	2956	5826	323	5.8
83	Ahmetpaşa	Belde	Sincanlı	1729	1779	3508	1853	1896	3749	241	6.8
84	Akören	Belde	Sincanlı	1161	1057	2218	1541	1379	2920	702	31.6
85	Düzağaç	Belde	Sincanlı	1613	1648	3261	1744	1709	3453	192	5.8
86	Güney	Belde	Sincanlı	1107	1077	2184	1374	1281	2655	471	21.5
87	Kılıçarslan	Belde	Sincanlı	1121	1217	2338	1414	1386	2800	462	19.7
88	Kırka	Belde	Sincanlı	1141	1290	2431	1264	1355	2619	188	7.7
89	Küçükhüyük	Belde	Sincanlı	-	-	-	1297	1248	2545	-	-
90	Nuh	Belde	Sincanlı	1307	1238	2545	1325	1218	2543	-2	0.0
91	Serban	Belde	Sincanlı	1792	1865	3657	2129	2086	4215	558	15.2
92	Taşoluk	Belde	Sincanlı	2051	2061	4112	1960	2049	4009	-103	-2.5
93	Tınaztepe	Belde	Sincanlı	1717	1706	3423	3238	3016	6254	2831	82.7
94	Tokuşlar	Belde	Sincanlı	-	-	-	1224	1229	2453	-	-
95	Sultandağı	İlçe Merkezi	-	2759	2831	5590	3454	3439	6893	1303	23.3
96	Dereçine	Belde	Sultandağı	1285	1323	2608	1398	1529	2927	319	12.2
97	Karapınar	Belde	Sultandağı	1166	1242	2408	917	994	1911	-497	-20.6
98	Kırca	Belde	Sultandağı	-	-	-	916	957	1873	-	-
99	Üçkuyu	Belde	Sultandağı	736	799	1535	503	564	1067	-468	-30.4
100	Yakasinek	Belde	Sultandağı	1175	1254	2429	1205	1267	2472	43	1.7
101	Yeşilçiftlik	Belde	Sultandağı	1609	1682	3291	1448	1513	2961	-330	-10
102	Şuhut	İlçe Merkezi	-	6766	6216	12982	6926	6704	13630	648	4.9
103	Atlıhisar	Belde	Şuhut	1311	1324	2635	2014	1952	3966	1331	50.5
104	Balçıkhisar	Belde	Şuhut	2076	2064	4140	2608	2453	5061	921	22.2
105	Efeköy	Belde	Şuhut	-	-	-	1272	1227	2499	-	-
106	Karadilli	Belde	Şuhut	2297	2212	4509	4165	3682	7847	3338	74
107	Karacaören	Belde	Şuhut	-	-	-	1126	1083	2209	-	-
108	Kayabelen	Belde	Şuhut	-	-	-	1677	1472	3149	-	-
TOPLAM				246100	239459	485559	326792	317261	644053	158494	32.6

Kaynak: 1990 ve 2000 Genel Nüfus Sayımları

1980–1985 yılları arasında da nüfusun tekrar artış gösterdiğini görüyoruz. Nitekim bu dönemde nüfus %24,9 oranında yükselmiştir. Avrupa’da yabancı düşmanlığının da etkisi ile bir kısım işçi ailelerinin yurda dönmeleri artışta etkili olmuştur. 1985–1990 yılları arasında nüfus artış hızı %21,7’dir. 1990–1997 yılları arasında nüfus artış hızı %15,1’dir. 1990–2000 yılları arasında nüfus artış hızı %18.28’dir (Tandoğan,1998:61). 1990–1997 yılları arasında meydana gelen ve 1950’li yıllardan sonraki en düşük artış değeri, Türkiye nüfusundaki artışın giderek kararlı/istikrarlı bir duruma geldiğini ortaya koymaktadır (Mutluer,2003:42).

Afyonkarahisar İli’nin nüfusu, 1935–2000 yılları arasındaki 65 yıllık zaman diliminde, 513 168 kadar veya %171.4 oranında bir artış göstermiştir. Aynı dönemde Türkiye nüfusunun %319.6 oranında arttığını göz önünde tutarsak, Afyonkarahisar İli’nde nüfus artış hızının ülke genelinden oldukça düşük olduğu anlaşılır.

Belediye örgütlü yerleşme ve belediye olmayan yerleşme gruplarında ise artış oranlarının daha farklı olduğu dikkat çekmektedir. Gerçekten de, aynı dönemde belediye örgütlü yerleşme nüfusu %950.8 oranında artış gösterirken, belediye olmayan yerleşmelerdeki nüfusta ise -%29.2 oranında bir azalma gerçekleşmiştir.

4.7. Afyonkarahisar İli B.Ö.Y.’nde D.İ.E. ve E.T.F. Kayıtlarına Göre Nüfusun Dağılımı (1997)

Ülkemizde gerçekleştirilen son nüfus sayımlarında il içi ve hatta iller arasında özellikle belediye örgütlü yerleşmelere veya belediye olmak isteyen pek çok yerleşmeye yönelik günlük göç hareketleri gözlenmektedir. Belediye örgütüne sahip olma arzusu içinde olan ve belediye gelirini artırmak isteyen pek çok yerleşme nüfus kapma yarışına girmektedir. Bu durumu önlemek için Büyükşehir belediyelerinin kampanyalar dahi düzenlediğini görmekteyiz. Bu durumun farkında olan D.İ.E. ilk kez 1997 yılında nüfusun hem hazır bulunuşluk (de facto) hem de yerleşiklik durumunu (de jure) tespit etmeye yönelik sayım gerçekleştirmiştir. 1997 nüfus tespiti tam bir Genel Nüfus Sayımı özelliği taşımasına rağmen yerleşmelerin hem hazır bulunuşluk hem de yerleşiklik durumuna göre nüfuslarını belirlemede mevcut olumsuzluğu ortadan kaldırmıştır.

Ülkemizdeki nüfus tespitleri konusunda D.İ.E.’nin nüfus istatistikleri yanında, diğer önemli bir kaynağı Sağlık Ocakları tarafından tutulan sağlıklı ikinci kaynak

E.T.F.'ler (Ev Tespit Fişleri) oluşturur. E.T.F. kayıtları yerleşik nüfusun özelliklerini yansıtması nedeni ile nüfus konusunda ikinci kaynak niteliğindedir. Bu kaynaklar ülkenin sağlık politikasının oluşturulmasında hedef nüfusun belirlenmesinde kullanılmasının yanında, bilimsel çalışmalarda da özellikle yöresel çalışmalarda yoğun olarak kullanılmaktadır. Sağlık Ocakları tarafından yılda bir kez haziran ayında tutulan bu E.T.F. kayıtları, İl Sağlık Müdürlükleri'nde toplanmaktadır. D.İ.E., nüfusun hazır bulunuşluğuna (De Facto), sağlık ocakları ise nüfusun yerleşikliğini (De Jure) esas almaktadır. Sağlık ocaklarının kullanmakta olduğu yerleşik nüfus (De Jure) yöntemi yerleşmelerin gerçek nüfus miktarı, nüfusun özelliği, yaş ve cinsiyet durumu, eğitim durumu vb. gibi nüfusun özelliklerini yansıtmaktadır. 1997 sayımında her iki kurumun kullanmış olduğu yöntemlerin özellikleri aynı olmasından dolayı; özellikle kentlerdeki (yatılı öğrenciler, askerler ve evsizler gibi) hane halkı dışı nüfus kitlesini de göz önünde tutarak yerleşmelerin yaklaşık nüfuslarını tespiti yönelik bir çabada bulunmak zorunda değiliz. Bu dönemde sayım yöntemlerinin aynı olmasına rağmen D.İ.E. istatistikleri ile E.T.F. istatistikleri arasında ciddi miktarda farklılıklar vardır. Şüphesiz bu durum, D.İ.E. 1997 nüfus tespitinin geçerliliğini oldukça zayıflatmaktadır. Dolayısıyla D.İ.E. 1997 nüfus tespitinin istatistiklerini E.T.F. kayıtlarına göre daha isabetli tespit edilebileceği kanaatindeyiz.

1997 sayımında, Afyonkarahisar İli'nin toplam nüfusu ikametgâha göre 801.829 kişidir. 1990–1997 dönemindeki nüfus artış hızı ise %7.8 oranında olmuştur.

Bu tür bir çalışmanın ülke geneline uygulanma gücü ortadadır. Bundan dolayı Afyonkarahisar örneği ile sınırlandırılmıştır. Şüphesiz ortaya konulmaya çalışılan sorun Afyonkarahisar İli ile sınırlı olmayıp ülkenin genelini ilgilendirmektedir. D.İ.E. istatistiklerinin doğruluk derecesinin test edilmesinde, Afyonkarahisar İl Sağlık Müdürlüğü E.T.F. (Ev Tespit Fişleri) istatistiklerinden yararlanılmıştır.

D.İ.E.'nin 1997 yılı Afyonkarahisar İli nüfus sayımı ile Afyonkarahisar İl Sağlık Müdürlüğü nüfus istatistikleri (E.T.F. Kayıtları) arasında anormal derecede farklılıklar bulunmaktadır (Tablo 52). Bu farklılıkları her iki istatistiğe ait toplam nüfus miktarları ve yerleşim birimlerinin toplam nüfus miktarlarını karşılaştırmak suretiyle rahatlıkla görebilmekteyiz. Nitekim D.İ.E. tespitlerinde İl'in ikametgâha göre toplam nüfusu 801 829 kişi iken İl Sağlık Müdürlüğü'nün E.T.F. Kayıtlarında 642 147 kişi olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla iki tespit arasında 159 682 kişilik (%24.8) fark vardır.

Afyonkarahisar İli merkez ilçeye beraber 18 ilçeye sahip olup, İlçelerin hemen hemen hepsinde D.İ.E. tarafından tutulan nüfus istatistikleri E.T.F. kayıtlarına göre yüksektir. İki istatistik arasında oran bakımından en yüksek farkın olduğu ilçeleri sırasıyla Dinar (%116.5), Bolvadin (%67.5), Evciler (%63.6) ve Şuhut (%43.7) oluştururken, en düşük olduğu ilçeyi ise (-%0.2) ile Merkez İlçe meydana getirir (Tablo 52).

Tablo 52: AFYONKARAHİSAR İLİ B.Ö.Y.'nde D.İ.E. VE E.T.F. KAYITLARINA GÖRE NÜFUSUN DAĞILIMI (1997)									
Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	D.İ.E. (1997) nüfusu		Ev Tespit Fişi (E.T.F.)			Fark	%
			Bulunulan Yere Göre Toplam Nüfus	İkametgâha Göre Toplam Nüfus	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	181650	180599	91568	89530	181098	-499	-0.2
2	Başmakçı	İlçe Merkezi	16139	15945	5676	6175	11851	4094	34.5
3	Bayat	İlçe Merkezi	8641	8922	4547	4424	8971	49	0.5
4	Bolvadin	İlçe Merkezi	75751	75732	22651	22544	45195	30537	67.5
5	Çay	İlçe Merkezi	48189	48662	17351	17581	34932	13730	39.3
6	Çobanlar	İlçe Merkezi	11067	11325	5749	5500	11249	76	0.6
7	Dazkırı	İlçe Merkezi	16778	15942	6026	6061	12087	3855	31.9
8	Dinar	İlçe Merkezi	104032	104932	24120	24339	48459	56471	116.5
9	Emirdağ	İlçe Merkezi	50950	50719	24237	24252	48489	2230	4.5
10	Evciler	İlçe Merkezi	12073	12284	3651	3857	7508	4776	63.6
11	Hocalar	İlçe Merkezi	11615	12217	5443	5732	11175	1042	9.3
12	İhsaniye	İlçe Merkezi	32161	32631	14013	13568	27581	5050	18.3
13	İscehisar	İlçe Merkezi	21266	21344	10614	10508	21122	222	1.0
14	Kızılören	İlçe Merkezi	4296	4317	1650	1988	3638	679	18.6
15	Sandıklı	İlçe Merkezi	72963	74391	29363	30836	60199	14192	23.5
16	Sincanlı	İlçe Merkezi	48503	48855	22504	22336	44840	4015	8.9
17	Sultandağı	İlçe Merkezi	19865	20344	9788	10372	20160	184	0.9
18	Şuhut	İlçe Merkezi	61650	62670	21833	21760	43593	19077	43.7
TOPLAM			797589	801829	320784	321363	642147	159682	24.8

Kaynak: D.İ.E. ve Afyonkarahisar İl Sağlık Müdürlüğü Kayıtlarından Derlenmiştir.

Her iki kurumun nüfusun tespiti aşamasında kullanmış olduğu yöntemlerin özelliklerinin aynı olmasına rağmen D.İ.E. istatistikleri ile E.T.F. istatistikleri arasında özellikle ilçe merkezleri ve belediye örgütlü yerleşmelerde anormal derecede farklılıklar vardır. Çalışmada tablolar yerleşim birimleri (ilçe merkezi, belediye örgütlü yerleşme (b.ö.y.) bazında ele alınmış ve buna göre analiz edilmiştir. De Jure sayım yöntemi yerleşmelerin gerçek nüfuslarını yansıtmalarına rağmen, her iki kurumun tespit ettiği nüfus miktarları arasında anormal fark vardır. Bu ise 1997 nüfus sayımında belediyelik yerleşmelerde hayali nüfus varsayımını gündeme getirmektedir.

Türkiye genelinde olduğu gibi Afyonkarahisar İli'nde de her iki istatistik arasındaki farklılık daha çok belediye örgütlü yerleşmelerde görülmektedir (Tablo 53). Afyonkarahisar İli'nin sahip olduğu 93 belediye örgütlü yerleşmenin D.İ.E. istatistiklerinde ikametgâha göre toplam nüfusu 594 417 kişi, E.T.F. istatistiklerine göre ise 453 051 kişi kadardır. Arada 141 366 kişi (%31.2 oranında) kadar bir fark vardır.

Bunların dışında kalan belediye örgütüne sahip olamayan diğer 482 adet köy yerleşmelerinde D.İ.E. ve E.T.F. kayıtları arasında büyük farklar yoktur. Nitekim köy yerleşmelerinde D.İ.E. sayımlarında ikametgâha göre toplam nüfus 207 412 kişi, E.T.F. kayıtlarına göre ise 189 096 kişidir. Arada 18 316 kişi (%9,6 oranında) fark vardır. Bu da D.İ.E. ve E.T.F. istatistiklerinin, belediye örgütü olmayan köy yerleşmelerinde paralellik arz ettiğini göstermektedir. Bunu ilçe merkezlerinde çok daha açık olarak görebilmekteyiz. Nitekim Merkez İlçede iki kurumun tespiti arasındaki fark -%0,2, Bayat'ta %0,5 ve Çobanlar'da ise %0,6 oranlarındadır.

1990 Genel Nüfus Sayımlarına göre 72 olan belediye örgütlü yerleşme sayısı, 1997'de 93'e artmıştır. Bunlardan on dördü Merkez İlçe, on ikisi Sincanlı İlçesi, on biri ise Sandıklı İlçesinin idari sınırları içindedir. Başmakçı, Bayat, Çobanlar ve Kızılören İlçelerinin merkezleri dışında belediye örgütlü yerleşmeleri bulunmamaktadır. Diğer elli iki belediye örgütlü yerleşme geriye kalan on bir ilçe merkezine bağlıdır (Tablo 53). Belediye örgütlü yerleşmelerde D.İ.E. ve E.T.F. kayıtları arasında görülen nüfus farkının önemli miktarı Haydarlı (%625.1), Uluköy (%360.4), Tatarlı (%342.4), Yıprak (%217.2), Balçıkhisar (%201.9), Kınık (189.8), Gökçek (%127.2), Şuhut (%124.6), Dinar (%104.5), Karadilli (%100.4), Bolvadin (%93.9), Efeköy (%93.9) yerleşmelerinde olduğu dikkati çekmektedir.

Tablo 53: AFYONKARAHİSAR İLİ B.Ö.Y.'nde D.İ.E. VE E.T.F. KAYITLARINA GÖRE NÜFUSUN DAĞILIMI (1997)										
Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (1997) Nüfusu		Ev Bilgi Formu			Fark	%
				T	T	E	K	T		
				Bulunulan Yere Göre Toplam Nüfus	İkametgâha Göre Toplam Nüfus					
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	113510	111580			115338	-3758	-3.2
2	Anıtkaya	Belde	Merkez	2024	2085			2024	61	3
3	Beyyazı	Belde	Merkez	2465	2504			2354	150	6.3
4	Büyükkalecik	Belde	Merkez	3153	3247			3261	-14	-0.4
5	Çayırbağ	Belde	Merkez	3035	3003			2922	81	2.7
7	Değirmenayvalı	Belde	Merkez	2502	2518	1290	1227	2517	1	0.03
8	Erkmen	Belde	Merkez	2538	2554			2707	-153	-5.9
9	Fethibey	Belde	Merkez	2427	2443			2188	255	11.6
10	Gebeceler	Belde	Merkez	2646	2664	1350	1289	2639	25	0.9
11	Işıklar	Belde	Merkez	7329	7491			5884	1607	27.3
12	Nuribey	Belde	Merkez	2349	2382			2568	-186	-7.2
13	Salar	Belde	Merkez	4112	4152			3303	849	25.7
14	Susuz	Belde	Merkez	4041	4017	1667	1576	3243	774	23.8
15	Sülümenli	Belde	Merkez	4487	4541	2143	2143	4286	255	5.9
17	Başmakçı	İlçe Merkezi	-	7577	7681			8958	-1277	-14.2
18	Bayat	İlçe Merkezi	-	4472	4631			4545	86	1.8
19	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	54917	54753			28229	26524	93.9
20	Büyükkarabağ	Belde	Bolvadin	1930	1915			1659	256	15.4
21	Dişli	Belde	Bolvadin	5831	5825			4131	1694	41
22	Kemer kaya	Belde	Bolvadin	3635	3655	1418	1429	2847	808	28.3
23	Özburun	Belde	Bolvadin	4079	4068	1088	1197	2285	1783	78
24	Çay	İlçe Merkezi	-	22224	22975			13445	9530	70.8
25	Akkonak	Belde	Çay	2341	2378	1641	1552	3193	-815	-25.5
26	Deresinek	Belde	Çay	1610	1622	643	609	1252	370	29.5
27	Eber	Belde	Çay	1589	1669	482	503	985	684	69.4
28	İnli	Belde	Çay	2089	2036	1077	1053	2130	-94	-4.4
29	Karamıkkaracaören	Belde	Çay	6214	5848	1949	2084	4033	1815	45
30	Koçbeyli	Belde	Çay	1682	1685			1350	335	24.8
31	Pazarağaç	Belde	Çay	2644	2626			2565	61	2.3
32	Çobanlar	İlçe Merkezi	-	7463	7607			7062	545	7.7
33	Dazkırı	İlçe Merkezi	-	7598	7016			5004	2012	40.2
34	Yüreğil	Belde	Dazkırı	2051	1988	863	839	1702	286	16.8
35	Dinar	İlçe Merkezi	-	42434	42857			20952	21905	104.5
36	Uluköy (B.M.)	Belde	Dinar	4473	4508			979	3529	360.4

37	Haydarlı (B.M.)	Belde	Dinar	11163	11168			1540	9628	625.1
38	Kınık	Belde	Dinar	3034	2977			1027	1950	189.8
39	Tatarlı	Belde	Dinar	10804	10783			2437	8346	342.4
40	Yıprak	Belde	Dinar	5927	5977	962	922	1884	4093	217.2
41	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	22023	21127			22746	-1619	-7.1
42	Gözü	Belde	Emirdağ	1954	1947			1451	496	34.1
43	Davulga (B.M.)	Belde	Emirdağ	2000	2044			2273	-229	-10
44	Aşağıpiribeyli	Belde	Emirdağ	2492	2507			2066	441	21.3
45	Bademli	Belde	Emirdağ	1137	1214			1520	-306	-20.1
46	Evciler	İlçe Merkezi	-	5782	5838			3561	2277	63.9
47	Gökçek	Belde	Evciler	4118	4139			1821	2318	127.2
48	Hocalar	İlçe Merkezi	-	2408	2576			2370	206	8.6
49	Ahrıhisar	Belde	Hocalar	2377	2399			2092	307	14.6
50	İhsaniye	İlçe Merkezi	-	2598	2859			1750	1109	63.3
51	Döğer	Belde	İhsaniye	4811	4898			5006	-108	-2.1
52	Gazlıgöl	Belde	İhsaniye	2214	2124			3125	-1001	-32
53	Karacaahmet	Belde	İhsaniye	1727	1802			1817	-15	-0.8
54	Kayıhan	Belde	İhsaniye	2698	2724			1929	795	41.2
55	İscehisar	İlçe Merkezi	-	9633	9762			9077	685	7.5
56	Alanyurt	Belde	İscehisar	1677	1761			1891	-130	-6.8
57	Seydiler	Belde	İscehisar	1713	1715			1510	205	13.5
58	Kızılören	İlçe Merkezi	-	2804	2873			2262	611	27
59	Sandıklı	İlçe Merkezi	-	35586	36160			24058	12102	50.3
60	Ballık	Belde	Sandıklı	1801	1870			1651	219	13.2
61	Kızık	Belde	Sandıklı	1561	1615			1397	218	15.6
62	Kusura	Belde	Sandıklı	2092	2125			1506	619	41.1
63	Menteş	Belde	Sandıklı	1375	1393			1319	74	5.6
64	Örenkaya	Belde	Sandıklı	2194	2212			1819	393	21.6
65	Sorkun	Belde	Sandıklı	1379	1449			1561	-112	-7.1
66	Yavaşlar	Belde	Sandıklı	2613	2688			1758	930	52.9
67	Karadirek (B.M.)	Belde	Sandıklı	1460	1476			1434	42	2.9
68	Akharım	Belde	Sandıklı	2439	2567			2745	-178	-6.4
69	Başagaç	Belde	Sandıklı	1554	1579			1769	-190	-10.7
70	Sincanlı	İlçe Merkezi	-	4504	4956			4241	715	16.8
71	Ahmetpaşa	Belde	Sincanlı	2857	2827			2920	-93	-3.1
72	Akören	Belde	Sincanlı	2754	2602			2576	26	1
73	Düzağaç	Belde	Sincanlı	3066	3089					
74	Güney	Belde	Sincanlı	1579	1653			1691	-38	-2.2
75	Kılıçarslan	Belde	Sincanlı	2189	2164	1178	1148	2326	-162	-6.9
76	Kırka	Belde	Sincanlı	2384	2385	1234	1240	2474	-89	-3.5

77	Küçükhüyük	Belde	Sincanlı	2040	1976			1822	154	8.4
78	Nuh	Belde	Sincanlı	1983	1913	630	608	1238	675	54.5
79	Serban	Belde	Sincanlı	2350	2301	940	1007	1947	354	18.1
80	Taşoluk	Belde	Sincanlı	3642	3711	2033	1971	4004	293	7.8
81	Tınaztepe	Belde	Sincanlı	5423	5552			3423	2129	62.1
82	Sultandağı	İlçe Merkezi	-	6264	6436			6954	-518	-7.4
83	Dereçine	Belde	Sultandağı	2267	2253			2453	-200	-8.1
84	Karapınar	Belde	Sultandağı	1773	1831			1894	-63	-3.3
85	Kırca	Belde	Sultandağı	1587	1631	754	779	1533	98	6.3
86	Üçkuyu	Belde	Sultandağı	742	775	366	422	788	-13	-1.6
87	Yakasinek	Belde	Sultandağı	2691	2844	923	1005	1928	916	47.5
88	Yeşilçiftlik	Belde	Sultandağı	2522	2451			2482	-31	-1.2
89	Şuhut	İlçe Merkezi	-	19086	19411			8641	10770	124.6
90	Atlıhisar	Belde	Şuhut	3022	3059			1989	1070	53.7
91	Balçıkhisar	Belde	Şuhut	5265	5263			1743	3520	201.9
92	Efeköy	Belde	Şuhut	3147	3187			1643	1544	93.9
93	Karadilli	Belde	Şuhut	7228	7275			3629	3646	100.4
TOPLAM				592984	594417			453051	141366	31.2

Kaynak: D.İ.E. ve Afyonkarahisar İl Sağlık Müdürlüğü Kayıtlarından Derlenmiştir.

Ancak D.İ.E. kayıtlarındaki asıl sorun tablodan da anlaşılacağı üzere belediye örgütlü yerleşmelerden kaynaklanmaktadır. Gerçekten de bu yerleşmelerde D.İ.E. ve E.T.F. kayıtları arasında anormal farklılıklar söz konusudur (Tablo 53). Hâlbuki bu tür yerleşmelerde E.T.F.'lerine yansımayan nüfus kanaatimizce yoktur. Her iki kurumun kullanmış olduğu sayım yönteminin aynı olmasına rağmen anormal farklılıkları açıklayamamaktayız. Bu durum D.İ.E. sayımlarında, belediye örgütlü yerleşmeler lehine, farklı kaygılarla hayali nüfus kayıtlarının yapıldığı intibamı oluşturmaktadır.

Bu gruptaki yerleşmelerin nüfus miktarları arasındaki farklılık sadece D.İ.E. ve E.T.F. kayıtlarında değil, D.İ.E'nün 1990 Genel Nüfus Sayımı ve 1997 Nüfus Tespiti arasında da belirgin olarak görülmektedir (Tablo 57). Nitekim 1990 yılında 739 223 olan Afyonkarahisar İl nüfusu 1997 yılında ikametgâha göre 801 829 kişidir. 1990–1997 dönemindeki nüfus artış hızı hazır bulunuşluğa göre %7.8 oranında olmuştur. ETF kayıtlarına göre 1990'da 633930 olan nüfus 1997'de 642147'e yükselerek %1.2 oranında artış göstermiştir. Aynı dönemde Türkiye nüfusu %11.3 artmış olup bu durum, Afyonkarahisar İli'nin göç verdiğini göstermektedir (Tablo 55). Diğer yandan bu göçe rağmen il genelindeki belediye örgütlü yerleşmelerin toplam nüfusu %22,1

oranında artmıştır. Halbuki belediye örgütüne sahip olmayan yerleşmeler bu dönemde artış göstermemiş ve -%19.3 oranında düşmüştür.

Tablo 54: Afyonkarahisar İli'nin 1990 Genel Nüfus Sayımı ve 1997 Nüfus Tespitine Göre İlçe Merkezlerinde Nüfusun Dağılımı									
Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	D.İ.E. (1990) nüfusu			D.İ.E. (1997) nüfusu		Fark	%
			E	K	T	Bulunulan Yere Göre Toplam Nüfus	İkametgaha Göre Toplam Nüfus		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	48811	46832	95643	113510	111580	17867	18.6
2	Başmakçı	İlçe Merkezi	3179	3395	6574	7577	7681	1003	15.2
3	Bayat	İlçe Merkezi	2184	2266	4450	4472	4631	22	0.4
4	Bolvadin	İlçe Merkezi	23561	21408	44969	54917	54753	9948	22.1
5	Çay	İlçe Merkezi	6856	7291	14147	22224	22975	8077	57
6	Çobanlar	İlçe Merkezi	3290	3385	6675	7463	7607	788	11.8
7	Dazkırı	İlçe Merkezi	3613	3064	6677	7598	7016	921	13.7
8	Dinar	İlçe Merkezi	17963	17027	34990	42434	42857	7444	21.2
9	Emirdağ	İlçe Merkezi	11373	9771	21144	22023	21127	879	4.1
10	Evciler	İlçe Merkezi	2712	2864	5576	5782	5838	206	3.6
11	Hocalar	İlçe Merkezi	1365	1365	2730	2408	2576	322	13.3
12	İhsaniye	İlçe Merkezi	1134	1119	2253	2598	2859	345	15.3
13	İscehisar	İlçe Merkezi	5792	4279	10071	9633	9762	438	4.5
14	Kızılören	İlçe Merkezi	1931	1945	3876	2804	2873	1072	38.2
15	Sandıklı	İlçe Merkezi	10745	11614	22359	35586	36160	13227	59.1
16	Sincanlı	İlçe Merkezi	2750	2753	5503	4504	4956	999	17.8
17	Sultandağı	İlçe Merkezi	2759	2831	5590	6264	6436	674	12
18	Şuhut	İlçe Merkezi	6766	6216	12982	19086	19411	6104	47
TOPLAM			156784	149425	306209	370883	371098	64674	21.1

Kaynak: D.İ.E. 1990 Genel Nüfus Sayımı ve 1997 Nüfus Tespiti

Dönemler	İç Göç	Dış Göç	Net Göç	Net Göç Oranı (%0)
1965-1970*	22 310	61 940	-39 630	-75,89
1970-1975*	29 173	73 052	-43 879	-78,27
1975-1980*	20 633	33 915	-13 282	-22,58
1980-1985*	21 730	37 519	-15 789	-24,97
1985-1990+	25 053	50 832	-25 799	-38,00

+Daimi İkametgâha Göre.

Kaynak: Kocaman ve Beyazıt, 1993*, DPT ve DİE, 1990., (Aliağaoğlu,2005:68).

	İl Merkezi			İlçe Merkezleri			Köyler			Net Kazanç
	Aldığı	Verdiği	Kazancı	Aldığı	Verdiği	Kazancı	Aldığı	Verdiği	Kazancı	
İl Mer.	-	-	-	2 349	1 734	615	1 815	1 231	584	1 199
İlçe M	1 734	2 349	-615	-	-	-	9 706	1 881	7 825	7 210
Köyler	1 231	1 815	-584	1 881	9 706	-7 825	-	-	-	-8 409

Kaynak: DİE, 1990 Genel Nüfus Sayımı, Daimi İkametgaha Göre İç Göçün Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri., (Aliağaoğlu,2005:72).

Bu dönemde İlçe Merkezleri'nin toplam nüfusu %21.1 oranında artmıştır (Tablo 54). Bu artış, belli ölçüde il içi nüfus hareketlerine bağlıdır (Tablo 56). Belediye Örgütlü Yerleşmelerde yedi yıllık dönemde %22.1 oranında artış görülmektedir. Asıl sorun bazı belediye örgütlü yerleşmelerin nüfuslarının aşırı artmış olmasıdır (Tablo 57). Çay (%62.4), Karadilli (% 60.3), Sandıklı (%59.1), Tınaztepe (%58.4), Işıklar (%49.4) ve Şuhut (%47) bunların başında gelmektedir. Nitekim bu yerleşmelerin yedi yıllık dönemlerinde herhangi bir idari sınır değişikliği, göç hareketi veya yerleşmeye nüfus çekecek herhangi bir şehirsal fonksiyon değişikliği olmamıştır.

Tablo 57: Afyonkarahisar İli'ndeki Belediye Örgütlü Yerleşmelerde 1990 Genel Nüfus Sayımı ve 1997 Nüfus Tespitine Göre Nüfusun Dağılışı

SIRA NO	YERLEŞME ADI	İDARİ STATÜSÜ	İLÇESİ	D.İ.E. (1990) nüfusu			D.İ.E. (1997) nüfusu		FARK	%
				E	K	T	Bulunulan Yere Göre Toplam Nüfus	İkametgâha Göre Toplam Nüfus		
							T	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	48811	46832	95643	113510	111580	17867	18.6
2	Anıtkaya	Belde	Merkez	1306	1286	2592	2024	2085	-568	-21.9
3	Beyyazı	Belde	Merkez	-	-	-	2465	2504	-	-
4	Büyükkalecik	Belde	Merkez	1799	1726	3525	3153	3247	-278	-7.8
5	Çayırbağ	Belde	Merkez	1389	1310	2699	3035	3003	304	11.2
7	Değirmenayvalı	Belde	Merkez	-	-	-	2502	2518	-	-
8	Erkmen	Belde	Merkez	-	-	-	2538	2554	-	-
9	Fethibey	Belde	Merkez	-	-	-	2427	2443	-	-
10	Gebeceler	Belde	Merkez	1425	1367	2792	2646	2664	-128	-4.5
11	Işıklar	Belde	Merkez	2490	2524	5014	7329	7491	2477	49.4
12	Nuribey	Belde	Merkez	1152	1113	2265	2349	2382	117	5.1
13	Salar	Belde	Merkez	1792	1619	3411	4112	4152	741	21.7
14	Susuz	Belde	Merkez	1779	1580	3359	4041	4017	658	19.5
15	Sülümenli	Belde	Merkez	2574	2181	4755	4487	4541	-214	-4.5
17	Başmakçı	İlçe Merkezi	-	3179	3395	6574	7577	7681	1107	16.8
18	Bayat	İlçe Merkezi	-	2184	2266	4450	4472	4631	181	4
19	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	23561	21408	44969	54917	54753	9784	21.7
20	Büyükkarabağ	Belde	Bolvadin	1170	1259	2429	1930	1915	-499	-20.5
21	Dişli	Belde	Bolvadin	2841	2845	5686	5831	5825	139	2.4
22	Kemer kaya	Belde	Bolvadin	2010	2009	4019	3635	3655	-364	-9
23	Özburun	Belde	Bolvadin	1769	1747	3516	4079	4068	552	15.6
24	Çay	İlçe Merkezi	-	6856	7291	14147	22224	22975	8828	62.4
25	Akkonak	Belde	Çay	1343	1301	2644	2341	2378	-303	-11.4
26	Deresinek	Belde	Çay	1155	1098	2253	1610	1622	-603	-26.7
27	Eber	Belde	Çay	-	-	-	1589	1669	-	-
28	İnli	Belde	Çay	1511	1541	3052	2089	2036	-963	-31.5
29	Karamıkkaracaören	Belde	Çay	3313	3285	6598	6214	5848	-384	-5.8
30	Koçbeyli	Belde	Çay	-	-	-	1682	1685	-	-
31	Pazarağaç	Belde	Çay	1342	1414	2756	2644	2626	112	4
32	Çobanlar	İlçe Merkezi	-	3290	3385	6675	7463	7607	788	11.8
33	Dazkırı	İlçe Merkezi	-	3613	3064	6677	7598	7016	921	13.7
34	Yüreğil	Belde	Dazkırı	-	-	-	2051	1988	-	-
35	Dinar	Belde	Bolvadin	17963	17027	34990	42434	42857	7444	21.2
36	Uluköy (B.M.)	Belde	Dinar	1794	1864	3658	4473	4508	815	22.2
37	Haydarlı (B.M.)	Belde	Dinar	5870	5615	11485	11163	11168	-322	-2.8
38	Kınık	Belde	Dinar	1337	1390	2727	3034	2977	307	11.2
39	Tatarlı	Belde	Dinar	4679	5018	9697	10804	10783	1107	11.4
40	Yıprak	Belde	Dinar	-	-	-	5927	5977	-	-
41	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	11373	9771	21144	22023	21127	879	4.1
42	Gözü	Belde	Emirdağ	-	-	-	1954	1947	-	-
43	Davulga (B.M.)	Belde	Emirdağ	1308	1462	2770	2000	2044	-770	-27.7
44	Aşağıpiribeyli	Belde	Emirdağ	882	1003	1885	2492	2507	607	32.2
45	Bademli	Belde	Emirdağ	1027	1143	2170	1137	1214	-1033	-47.6
46	Evciler	İlçe Merkezi	-	2712	2864	5576	5782	5838	206	3.6

47	Gökçek	Belde	Evciler	-	-	-	4118	4139	-	-
48	Hocalar	İlçe Merkezi	-	1365	1365	2730	2408	2576	-322	-11.7
49	Ahırhisar	Belde	Hocalar	1140	1259	2399	2377	2399	-22	-0.9
50	İhsaniye		-	1134	1119	2253	2598	2859	345	15.3
51	Döğer	Belde	İhsaniye	2194	2321	4515	4811	4898	296	6.5
52	Gazlıgöl	Belde	İhsaniye	-	-	-	2214	2124	-	-
53	Karacaahmet	Belde	İhsaniye	915	1003	1918	1727	1802	-191	-9.9
54	Kayıhan	Belde	İhsaniye	1075	1105	2180	2698	2724	518	23.7
55	İscehisar	İlçe Merkezi	-	5792	4279	10071	9633	9762	-438	-4.3
56	Alanyurt	Belde	İscehisar	-	-	-	1677	1761	-	-
57	Seydiler	Belde	İscehisar	-	-	-	1713	1715	-	-
58	Kızılören	İlçe Merkezi	-	1931	1945	3876	2804	2873	-1072	-27.6
59	Sandıklı	İlçe Merkezi	-	10745	11614	22359	35586	36160	13227	59.1
60	Ballık	Belde	Sandıklı	1439	1487	2926	1801	1870	-1125	-38.4
61	Kızık	Belde	Sandıklı	-	-	-	1561	1615	-	-
62	Kusura	Belde	Sandıklı	-	-	-	2092	2125	-	-
63	Menteş	Belde	Sandıklı	-	-	-	1375	1393	-	-
64	Örenkaya	Belde	Kızılören	1439	1442	2881	2194	2212	-687	-23.8
65	Sorkun	Belde	Sandıklı	849	990	1839	1379	1449	-460	-25
66	Yavaşlar	Belde	Sandıklı	1538	1575	3113	2613	2688	-500	-16
67	Karadirek (B.M.)	Belde	Sandıklı	1081	1111	2192	1460	1476	-732	-33.3
68	Akharım	Belde	Sandıklı	1341	1340	2681	2439	2567	-242	-9
69	Başağaç	Belde	Sandıklı	854	863	1717	1554	1579	-163	-9.4
70	Sincanlı	İlçe Merkezi	-	2750	2753	5503	4504	4956	-999	-18.1
71	Ahmetpaşa	Belde	Sincanlı	1729	1779	3508	2857	2827	-651	-18.5
72	Akören	Belde	Sincanlı	1161	1057	2218	2754	2602	536	24.1
73	Düzağaç	Belde	Sincanlı	1613	1648	3261	3066	3089	-195	-5.9
74	Güney	Belde	Sincanlı	1107	1077	2184	1579	1653	-605	-27.7
75	Kılıçarslan	Belde	Sincanlı	1121	1217	2338	2189	2164	-149	-6.3
76	Kırka	Belde	Sincanlı	1141	1290	2431	2384	2385	-47	-1.9
77	Küçükhüyük	Belde	Sincanlı	-	-	-	2040	1976	-	-
78	Nuh	Belde	Sincanlı	1307	1238	2545	1983	1913	-562	-22
79	Serban	Belde	Sincanlı	1792	1865	3657	2350	2301	-1307	-35.7
80	Taşoluk	Belde	Sincanlı	2051	2061	4112	3642	3711	-470	-11.4
81	Tınaztepe	Belde	Sincanlı	1717	1706	3423	5423	5552	2000	58.4
82	Sultandağı	İlçe Merkezi	-	2759	2831	5590	6264	6436	674	12
83	Dereçine	Belde	Sultandağı	1285	1323	2608	2267	2253	-341	-13
84	Karapınar	Belde	Sultandağı	1166	1242	2408	1773	1831	-635	-26.3
85	Kırca	Belde	Sultandağı	-	-	-	1587	1631	-	-
86	Üçkuyu	Belde	Sultandağı	736	799	1535	742	775	-793	-51.6
87	Yakasinek	Belde	Sultandağı	1175	1254	2429	2691	2844	262	10.7
88	Yeşilçiftlik	Belde	Sultandağı	1609	1682	3291	2522	2451	-769	-23.3
89	Şuhut	İlçe Merkezi	-	6766	6216	12982	19086	19411	6104	47
90	Atlıhisar	Belde	Şuhut	1311	1324	2635	3022	3059	387	14.6
91	Balçıkhisar	Belde	Şuhut	2076	2064	4140	5265	5263	1125	27.1
92	Efeköy	Belde	Şuhut	-	-	-	3147	3187	-	-
93	Karadilli	Belde	Şuhut	2297	2212	4509	7228	7275	2719	60.3
TOPLAM				246100	239459	485559	592984	594417	107425	22.1

Kaynak: D.İ.E. 1990 Genel Nüfus Sayımı ve 1997 Nüfus Tespiti

4.7. Afyonkarahisar İli B.Ö.Y.'nde D.İ.E. ve E.T.F. Kayıtlarına Göre Nüfusun Dağılımı (2000)

Genel nüfus sayımı sonuçlarının doğruluk derecesi gerek bilimsel çevreler gerekse kamuoyu tarafından çeşitli eleştiri ve tartışmalara konu olmuştur. Bunun nedenleri; köy yerleşmelerinin belediye örgütüne sahip olma arzusu, böylece etraflarındaki yerleşmelere göre üstün olma imajı ve imece usulüyle yerine getirilen hizmetlerin belediye tarafından getirileceği inancı, (Özçağlar,1997:24-33) belediyelerin gelir kaynakları arasında yer alan nüfus miktarına bağlı olarak devletçe bütçe gelirlerinden ayrılan paydan daha fazla alma isteği ve siyasi partilerin belediye örgütlü yerleşmelerde de (Belde) kendilerini temsil eden siyasi parti merkezi açabilme hakkına sahip olabilmeleri şeklinde sıralanabilir. Bunun yanında yapısal ve fonksiyonel açıdan gelişmesini tamamlayamamış bu köyler, belediye örgütüne sahip olduktan sonra çabuk gelişebileceği inancı ile nüfus istatistiklerini şişirme yoluna gitmektedirler.

Türkiye nüfusu konusunda D.İ.E.'nin nüfus istatistiklerinin yanında Sağlık Ocakları tarafından tutulan önemli bir kaynaktaki ikinci kaynak E.T.F. (Ev Tespit Fişleri)'dir. E.T.F. kayıtları yerleşik nüfusun özelliklerini yansıtmaması nedeni ile nüfus konusunda ikinci kaynak niteliğindedir. Bu kaynaklar ülkenin sağlık politikasının oluşturulmasında hedef nüfusun belirlenmesinde kullanılmasının yanında bilimsel çalışmalarda da özellikle yöresel çalışmalarda yoğun olarak kullanılmaktadır. Sağlık Ocakları tarafından yılda bir kez haziran ayında tutulan bu E.T.F. kayıtları İl Sağlık Müdürlükleri'nde toplanmaktadır. Nüfus sayımları aracılığıyla, nüfusun tespiti iki kritere göre yapılır. Hazır bulunuşluğa göre sayım (De Facto) ve ikametgaha göre sayım (De Jure) (Tandoğan,1998:10). D.İ.E., nüfusun hazır bulunuşluğuna (De Facto), sağlık ocakları ise nüfusun yerleşikliğini (De Jure) esas almaktadır. Sağlık ocaklarının kullanmakta olduğu yerleşik nüfus (De Jure) yöntemi yerleşmelerin gerçek nüfus miktarı, nüfusun özelliği, yaş ve cinsiyet durumu, eğitim durumu vb. gibi nüfusun özelliklerini yansıtmaktadır. Her iki kurumun kullanmış olduğu yöntemlerin özelliklerinin farklı olmasından dolayı D.İ.E. istatistikleri ile E.T.F. istatistikleri arasında farklılıklar vardır. Bütün bu nedenlerden dolayı yöresel çalışmalarda D.İ.E. istatistikleri, E.T.F. kayıtlarıyla test edilebilir. Özellikle kentlerde (yatılı öğrenciler, askerler ve evsizler gibi) hane halkı dışı nüfus kitlesi mevcuttur. Yine de yerleşmelerin

yaklaşık nüfus miktarları tespit edilebilir. Dolayısıyla D.İ.E. Genel Nüfus Sayımlarının istatistiklerini E.T.F. kayıtlarına göre tespit edilebileceği kanaatindeyiz.

2000 genel nüfus sayımına göre, Afyonkarahisar İli'nin toplam nüfusu 812 416'dır. 1990–2000 Genel Nüfus Sayımları arasında nüfus artış hızı %9.9 oranındadır. Nüfus yoğunluğu 57 olan Afyonkarahisar bu oran ile Türkiye ortalamasının (85 kişi km²) altındadır. Dolayısıyla Afyonkarahisar ülkemizin net göç veren illeri arasındadır.

Afyonkarahisar İli 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı ve Afyonkarahisar İl Sağlık Müdürlüğü nüfus istatistikleri (E.T.F. Kayıtları) arasında anormal derecede farklılıklar bulunmaktadır (Tablo 58). Bu farklılıkları her iki istatistiğe ait toplam nüfus miktarları ve yerleşim birimlerinin toplam nüfus miktarlarını karşılaştırmak suretiyle rahatlıkla görebilmekteyiz. D.İ.E. kayıtlarına göre İl'in toplam nüfusu (812416 kişi) ile İl Sağlık Müdürlüğü'nün E.T.F. Kayıtları (650882 kişi) arasında (161534 kişi) yaklaşık %25 oranında bir fark vardır. Afyonkarahisar İli merkez ilçeyle beraber 18 ilçeye sahip olup, İlçelerin hepsinde D.İ.E. tarafından tutulan nüfus istatistikleri E.T.F. kayıtlarına göre yüksektir. Her iki veri arasında oran olarak farkın en yüksek olduğu ilçeler Bolvadin(%81) Dinar (%74) ve Şuhut (%41.5), en düşük olduğu ilçe (%2) Bayat'tır.

Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	D.İ.E. (2000) nüfusu			Ev Tespit Fişi (E.T.F.)			Fark	%
			E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	101628	99482	201110	98687	96980	195667	5443	3
2	Başmakçı	İlçe Merkezi	7519	7565	15084	5649	5870	11519	3565	31
3	Bayat	İlçe Merkezi	4265	4488	8753	4336	4228	8564	189	2
4	Bolvadin	İlçe Merkezi	41113	38775	79888	21996	22056	44052	35836	81
5	Çay	İlçe Merkezi	22666	22969	45635	17358	17871	35229	10406	29.5
6	Çobanlar	İlçe Merkezi	6153	6211	12364	6004	5869	11873	491	4.1
7	Dazkırı	İlçe Merkezi	8097	7523	15620	5711	5786	11497	4123	35.8
8	Dinar	İlçe Merkezi	45259	43045	88304	25276	25726	51002	37302	74
9	Emirdağ	İlçe Merkezi	24564	22832	47396	21048	21488	42536	4860	11.4
10	Evciler	İlçe Merkezi	4669	4817	9486	3520	3707	7227	2259	31.2
11	Hocalar	İlçe Merkezi	6321	6503	12824	5388	5664	11052	1772	16
12	İhsaniye	İlçe Merkezi	16461	16759	33220	14559	13975	28534	4686	16.4

13	İscehisar	İlçe Merkezi	10841	11137	21978	11464	11263	22727	749	3.4
14	Kızılören	İlçe Merkezi	1982	2150	4132	1584	1861	3445	687	19.9
15	Sandıklı	İlçe Merkezi	37582	39036	76618	29470	30880	60350	16268	26.9
16	Sincanlı	İlçe Merkezi	29380	29156	58536	22180	21980	44160	14376	32.5
17	Sultandağı	İlçe Merkezi	10838	11346	22184	9484	10083	19567	2617	13.3
18	Şuhut	İlçe Merkezi	29973	29311	59284	21009	20872	41881	17403	41.5
TOPLAM			409311	403105	812416	324723	326159	650882	161534	24.8

Kaynak: D.İ.E. ve Afyonkarahisar İl Sağlık Müdürlüğü Kayıtlarından Derlenmiştir.

Her iki kurumun nüfusun tespiti aşamasında kullanmış olduğu yöntemlerin özelliklerinin farklı olmasından dolayı D.İ.E. istatistikleri ile E.T.F. istatistikleri arasında farklılıklar vardır. Örneğin yerleşik olmayan nüfusun E.T.F. kayıtlarında tutulmaması önemli bir farktır. Ancak, bu durum, iki istatistik arasındaki büyük nüfus farklarını açıklamada yeterli değildir. Çalışmada tablolar yerleşim birimleri (ilçe merkezi, belediye örgütlü yerleşme (b.ö.y.) bazında tasarlanmış ve buna göre analiz edilmiştir.

Türkiye genelinde olduğu gibi Afyonkarahisar İli'nde de her iki istatistik arasındaki farklılık özellikle belediye örgütlü yerleşmelerde görülmektedir (Tablo 59). Afyonkarahisar İli'ndeki 108 belediye örgütlü yerleşmenin D.İ.E. istatistiklerine göre toplam nüfusu 644 053 kişi, E.T.F. istatistiklerine göre ise 488 723 kişi civarındadır. Aradaki fark 155 330 kişi (%31.78 oranında) dir.

Bunların dışında kalan belediye örgütüne sahip olamayan diğer 392 adet köy yerleşmelerinde D.İ.E. ve E.T.F. kayıtları arasında büyük farklar yoktur. Nitekim bu yerleşmelerde D.İ.E. istatistiklerine göre 168 363 kişi, E.T.F. istatistiklerine göre ise 162 159 kişi yaşamaktadır. Aradaki fark 6 204 kişi (%3,8 oranında) fark vardır. Bu da D.İ.E. ve E.T.F. istatistiklerinin, belediye örgütü olmayan köy yerleşmelerinin nüfuslarında büyük oranda paralellik olduğunu göstermektedir. Bunu ilçeler ölçeğinde çok daha açık olarak görebilmekteyiz. Buna göre Merkez İlçede fark %3, Bayat'ta ise %2 oranındadır.

Afyonkarahisar İli'nde 108 belediye örgütlü yerleşmenin on altısı ilçe merkezi, on üçü ise Sincanlı İlçesinin idari sınırları içindedir. Bayat ve Kızılören İlçelerinin merkezleri dışında belediye örgütlü yerleşmeleri bulunmamaktadır. Diğer yetmiş yedi

belediye örgütlü yerleşme, geriye kalan on dört ilçe merkezine bağlıdır (Tablo 59). 1990 Genel Nüfus Sayımlarına göre 72 olan belediye örgütlü yerleşme sayısı 2000 Genel Nüfus Sayımlarında 108'e artmıştır. D.İ.E. ve E.T.F. istatistikleri arasındaki (155 330 kişi) belediye örgütlü yerleşmelerde görülen bu büyük farkın önemli miktarı Haydarlı (%414.5), İncesu(%322.6), Uluköy (276.9), Yaka (%229.5), Kayabelen (%203), Tatarlı (%168.4), İhsaniye (%166.4), Kınık (%160.4), Özburun (%138.3), Serban (%134.5), Kadılar (%133.8), Karacaören (%121.5) b.ö.y.'lerinden kaynaklanmıştır.

Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (2000) nüfusu			Ev Bilgi Formu (E.T.F.)			Fark	%
				E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	65223	63293	128516			126653	1863	1.4
2	Anıtkaya	Belde	Merkez	1061	1065	2126			1991	135	6.7
3	Beyazı	Belde	Merkez	1276	1391	2667			2537	130	5.1
4	Büyükkalecik	Belde	Merkez	1799	1766	3565			3257	308	9.4
5	Çayırbağ	Belde	Merkez	1581	1574	3155			3101	54	1.7
6	Çıkrık	Belde	Merkez	1003	990	1993			2049	-56	-2.8
7	Değirmenayvalı	Belde	Merkez	1326	1308	2634	1350	1277	2627	-37	-1.4
8	Erkmen	Belde	Merkez	1423	1409	2832			3097	265	9.3
9	Fethibey	Belde	Merkez	1167	1156	2323			2350	27	1.1
10	Gebeceler	Belde	Merkez	1491	1469	2960	1405	1393	2798	162	-5.4
11	Işıklar	Belde	Merkez	3637	3697	7334			6465	869	13.4
12	Nuribey	Belde	Merkez	1528	1470	2998			2666	332	12.4
13	Salar	Belde	Merkez	2649	2366	5015			3411	1604	47
14	Susuz	Belde	Merkez	2025	1898	3923	1726	1630	3356	567	16.8
15	Sülümenli	Belde	Merkez	2325	2457	4782	2221	2223	4444	338	7.6
16	Sülün	Belde	Merkez	1192	1125	2317			2336	-19	-0.8
17	Başmakçı	İlçe Merkezi	-	3975	3841	7816			6059	1757	29
18	Yaka	Belde	Başmakçı	1220	1235	2455			745	1710	229.5
19	Bayat	İlçe Merkezi	-	2276	2426	4702			4234	468	11
20	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	27454	24944	52398			27584	24814	89
21	Büyükkarabağ	Belde	Bolvadin	1840	1817	3657	796	922	1718	1939	112.8
22	Dişli	Belde	Bolvadin	3935	4066	8001			3952	4049	102.4
23	Kemerkaya	Belde	Bolvadin	2489	2508	4997	1385	1431	2816	2181	77.4
24	Özburun	Belde	Bolvadin	2438	2510	4948	1017	1059	2076	2872	138.3

25	Çay	İlçe Merkezi	-	8985	9152	18137			14129	4008	28.3
26	Akkonak	Belde	Çay	1369	1292	2661	917	873	1790	871	48.6
27	Deresinek	Belde	Çay	1027	1028	2055	597	693	1290	765	59.3
28	Eber	Belde	Çay	716	661	1377	460	467	927	450	48.5
29	İnli	Belde	Çay	1223	1248	2471	969	1017	1986	485	24.4
30	Karamık	Belde	Çay	934	906	1840			1113	727	65.3
31	Karamıkkaracaören	Belde	Çay	6955	3541	3414	1945	2040	3985	-571	-14.3
32	Koçbeyli	Belde	Çay	812	895	1707			1503	204	13.5
33	Pazarağaç	Belde	Çay	1402	1539	2941			2562	379	14.7
34	Çobanlar	İlçe Merkezi	-	4140	4175	8315	3851	3850	7701	614	7.9
35	Kocaöz	Belde	Çobanlar	1150	1127	2277			2083	194	9.3
36	Dazkırı	İlçe Merkezi	-	3558	2997	6555			4376	2179	49.7
37	Yüreğil	Belde	Dazkırı	1180	1202	2382	852	857	1709	673	39.3
38	Dinar	İlçe Merkezi	-	18177	17247	35424			23298	12126	52
39	İncesu	Belde	Dinar	854	786	1640			388	1252	322.6
40	Uluköy (B.M.)	Belde	Dinar	1519	1500	3019			801	2218	276.9
41	Haydarlı (B.M.)	Belde	Dinar	4843	4310	9153			1779	7374	414.5
42	Çiçektepe	Belde	Dinar	1448	1098	2546			1420	1126	79.2
43	Doğanlı	Belde	Dinar	1152	1057	2209			1138	1071	94.1
44	Kadılar	Belde	Dinar	1277	1139	2416			1033	1383	133.8
45	Kımk	Belde	Dinar	1417	1458	2875			1104	1771	160.4
46	Tatarlı	Belde	Dinar	4088	4041	8129			3028	5101	168.4
47	Yıprak	Belde	Dinar	1612	1595	3207	945	972	1917	1290	67.2
48	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	11265	9243	20508			18921	1587	8.3
49	Adayazı	Belde	Emirdağ	442	476	918			614	304	49.5
50	Gömü	Belde	Emirdağ	894	791	1685			1217	468	38.4
51	Davulga (B.M.)	Belde	Emirdağ	921	1003	1924			2043	-119	5.8
52	Aşağıpiribeyli	Belde	Emirdağ	1289	1269	2558			1488	1070	71.9
53	Bademli	Belde	Emirdağ	666	693	1359			1173	186	15.8
54	Evciler	İlçe Merkezi	-	2561	2573	5134			3289	1845	56
55	Gökçek	Belde	Evciler	1054	1087	2141			1812	329	18.1
56	Hocalar	İlçe Merkezi	-	1313	1333	2646			2278	368	16.1
57	Ahrıhisar	Belde	Hocalar	1343	1382	2725			2061	664	32.2
58	İhsaniye	İlçe Merkezi	-	2373	2093	4466			1676	2790	166.4
59	Ayazini	Belde	İhsaniye	879	896	1775			1843	-68	-3.6
60	Bozhüyük	Belde	İhsaniye	919	952	1871			1781	90	5
61	Döğer	Belde	İhsaniye	2504	2542	5046			5063	-17	-0.3
62	Gazlıgöl	Belde	İhsaniye	1172	1336	2508			1835	673	36.6
63	Gazlıgöläkören	Belde	İhsaniye	1055	1051	2106			1632	474	29
64	Karacaahmet	Belde	İhsaniye	1143	1075	2218			1805	413	22.8

65	Kayhan	Belde	İhsaniye	1106	1181	2287			2380	-93	-3.9
66	Yaylabağı	Belde	İhsaniye	1067	1024	2091			2321	-230	-9.9
67	İscehisar	İlçe Merkezi	-	5170	5372	10542			10510	32	0.3
68	Alanyurt	Belde	İscehisar	1064	1005	2069			1590	479	30.1
69	Seydiler	Belde	İscehisar	880	893	1773			1783	-10	-0.5
70	Kızılören	İlçe Merkezi	-	1236	1320	2556			2069	487	23.5
71	Sandıklı	İlçe Merkezi	-	18681	19123	37804			25590	12214	47.7
72	Ballık	Belde	Sandıklı	1183	1215	2398			1438	960	66.7
73	Kızık	Belde	Sandıklı	900	903	1803			1372	431	31.4
74	Kusura	Belde	Sandıklı	1289	1221	2510			2148	362	16.8
75	Menteş	Belde	Sandıklı	642	688	1330			1326	4	0.3
76	Örenkaya	Belde	Sandıklı	1206	1220	2426			1848	578	31.2
77	Sorkun	Belde	Sandıklı	732	780	1512			1228	284	23.1
78	Yavaşlar	Belde	Sandıklı	1531	1452	2983			1467	1516	103.3
79	Karadirek (B.M.)	Belde	Sandıklı	550	582	1132			980	152	15.5
80	Akharım	Belde	Sandıklı	1218	1289	2507			2997	-490	-16.3
81	Başağaç	Belde	Sandıklı	925	906	1831			956	875	91.5
82	Sincanlı	İlçe Merkezi	-	2870	2956	5826			4078	1748	42.8
83	Ahmetpaşa	Belde	Sincanlı	1853	1896	3749			2830	1369	57.5
84	Akören	Belde	Sincanlı	1541	1379	2920			2638	282	10.6
85	Düzağaç	Belde	Sincanlı	1744	1709	3453			2945	508	17.2
86	Güney	Belde	Sincanlı	1374	1281	2655			1636	1019	62.2
87	Kılıçarslan	Belde	Sincanlı	1414	1386	2800	1234	1148	2382	468	19.6
88	Kırka	Belde	Sincanlı	1264	1355	2619	1235	1217	2452	167	6.8
89	Küçüküyük	Belde	Sincanlı	1297	1248	2545			1882	663	35.2
90	Nuh	Belde	Sincanlı	1325	1218	2543	597	579	1176	1367	116.2
91	Serban	Belde	Sincanlı	2129	2086	4215	850	947	1797	2418	134.5
92	Taşoluk	Belde	Sincanlı	1960	2049	4009	1967	1857	3824	185	4.8
93	Tınaztepe	Belde	Sincanlı	3238	3016	6254			3558	2696	75.7
94	Tokuşlar	Belde	Sincanlı	1224	1229	2453			1754	699	39.8
95	Sultandağı	İlçe Merkezi	-	3454	3439	6893			6694	199	2.9
96	Dereçine	Belde	Sultandağı	1398	1529	2927			2422	505	20.8
97	Karapınar	Belde	Sultandağı	917	994	1911			1791	120	6.7
98	Kırca	Belde	Sultandağı	916	957	1873	738	786	1524	349	22.9
99	Üçkuyu	Belde	Sultandağı	503	564	1067	332	396	728	339	46.5
100	Yakasinek	Belde	Sultandağı	1205	1267	2472	880	934	1814	658	36.2
101	Yeşilçiftlik	Belde	Sultandağı	1448	1513	2961			2466	495	20
102	Şuhut	İlçe Merkezi	-	6926	6704	13630			9772	3858	39.4
103	Atlıhisar	Belde	Şuhut	2014	1952	3966			1956	2010	102.7
104	Balçıkhisar	Belde	Şuhut	2608	2453	5061			2600	2461	94.6
105	Efeköy	Belde	Şuhut	1272	1227	2499	870	813	1683	816	48.4

106	Karadilli	Belde	Şuhut	4165	3682	7847			4369	3478	79.6
107	Karacaören	Belde	Şuhut	1126	1083	2209			997	1212	121.5
108	Kayabelen	Belde	Şuhut	1677	1472	3149			1039	2110	203
TOPLAM				326792	317261	644053			488723	155330	31,78

Kaynak: D.İ.E. ve Afyonkarahisar İl Sağlık Müdürlüğü Kayıtlarından Derlenmiştir.

Ancak D.İ.E. kayıtlarındaki asıl sorun tablodan da anlaşılacağı üzere belediye örgütlü yerleşmelerden kaynaklanmaktadır. Gerçekten de bu yerleşmelerde D.İ.E. ve E.T.F. kayıtları arasında anormal farklılıklar söz konusudur (Tablo 59). Bu fark özellikle Haydarlı (%414.5), İncesu(%322.6), Uluköy (276.9), Yaka (%229.5), Kayabelen (%203) kasabalarında daha belirgindir. Hâlbuki bu tür yerleşmelerdeki E.T.F.'lere yansımaya yatkın öğrenci ve asker nüfusu eklense bile fark bu kadar bariz olmaz. Yatılı öğrenci kitlesi dışında mevcut nüfusun hemen tamamının E.T.F. istatistiklerine yansdığı kanaatindeyiz. Bu durum D.İ.E. istatistiklerinin, gerçek nüfus miktarlarının çok üzerinde olduğunun açık bir göstergesidir ve 2000 Genel Nüfus Sayımı'nın sonuçlarının geçerliliğini büyük ölçüde zayıflatmaktadır.

Bu gruptaki yerleşmelerin nüfus miktarları arasındaki farklılık sadece D.İ.E. ve E.T.F. kayıtlarında değil, D.İ.E'nün 1990–2000 Genel Nüfus Sayımları arasında da belirgin olarak görülmektedir (Tablo 63). 1990 yılında 739 223 olan Afyonkarahisar İl nüfusu, 2000 yılında 812 416'ya yükselmiştir. Dönem artış oranı %9.9 oranındadır. ETF kayıtlarına göre 1990'da 633930 olan nüfus 2000'de 650882'e yükselerek %2.6 oranında artış göstermiştir. Aynı dönemde Türkiye nüfusu %20 artmış olup bu durum, Afyonkarahisar İli'nin göç verdiğini göstermektedir (Tablo 61). Diğer yandan bu göçe rağmen il genelindeki belediye örgütlü yerleşmelerin toplam nüfusu 1990 yılında 485 559 kişi iken 2000 yılında 644 053'e ulaşmış ve %32,6 oranında artmıştır. Halbuki belediye örgütüne sahip olmayan yerleşmeler bu dönemde artış göstermemiş aksine 253 664 olan toplam nüfusları 2000 yılında 168 363'e (-%33.6) düşmüştür.

Ülkemizde kullanılan nüfus sayım metoduna göre hazır bulunuşluk (De Facto) esas alındığı için, insanlar nerede sayıma tabi tutulurlarsa, oranın nüfus miktarı içerisinde değerlendirilmektedirler. Bu nedenle ülkemizde yapılan son Genel Nüfus Sayımlarında il içi hatta iller arasında günlük göçler yaşanır hale gelmiştir. Nüfus çekmek için kampanyalar dahi düzenlenmiştir. Belediye olmak ya da belediye gelirini

artırmak için yerleşmeler nüfus sayımı öncesi nüfus kapma yarışına girmektedirler. Bu durumun farkında olan D.İ.E. ilk kez 1997 yılında gerçekleştirilen nüfus tespitinde hem hazır bulunuşluk hem de yerleşiklik durumunu tespiti yönelik bir sayım gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Tablo 60: Afyonkarahisar İlinin 1990–2000 Genel Nüfus Sayımlarına Göre İlçe Merkezlerinde Nüfusun Dağılımı										
Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	D.İ.E. (1990) nüfusu			D.İ.E. (2000) nüfusu			Fark	%
			E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	48811	46832	95643	65223	63293	128516	32873	34.3
2	Başmakçı	İlçe Merkezi	3179	3395	6574	3975	3841	7816	1242	18.9
3	Bayat	İlçe Merkezi	2184	2266	4450	2276	2426	4702	252	5.6
4	Bolvadin	İlçe Merkezi	23561	21408	44969	27454	24944	52398	7429	16.5
5	Çay	İlçe Merkezi	6856	7291	14147	8985	9152	18137	3990	28.2
6	Çobanlar	İlçe Merkezi	3290	3385	6675	4140	4175	8315	1640	24.5
7	Dazkırı	İlçe Merkezi	3613	3064	6677	3558	2997	6555	-112	-1.6
8	Dinar	İlçe Merkezi	17963	17027	34990	18177	17247	35424	434	1.2
9	Emirdağ	İlçe Merkezi	11373	9771	21144	11265	9243	20508	-636	-3
10	Evciler	İlçe Merkezi	2712	2864	5576	2561	2573	5134	-442	-7.9
11	Hocalar	İlçe Merkezi	1365	1365	2730	1313	1333	2646	-84	-3
12	İhsaniye	İlçe Merkezi	1134	1119	2253	2373	2093	4466	2213	98.2
13	İscehisar	İlçe Merkezi	5792	4279	10071	5170	5372	10542	471	4.6
14	Kızılören	İlçe Merkezi	1931	1945	3876	1236	1320	2556	-1320	-34
15	Sandıklı	İlçe Merkezi	10745	11614	22359	18681	19123	37804	15445	69.1
16	Sincanlı	İlçe Merkezi	2750	2753	5503	2870	2956	5826	323	5.8
17	Sultandağı	İlçe Merkezi	2759	2831	5590	3454	3439	6893	1303	23.3
18	Şuhut	İlçe Merkezi	6766	6216	12982	6926	6704	13630	648	5
TOPLAM			156784	149425	306209	189637	182231	371868	65669	21.4

Kaynak: D.İ.E.1990 Genel Nüfus Sayımı ve 2000 Genel Nüfus Sayımı.

Dönemler	İç Göç	Dış Göç	Net Göç	Net Göç Oranı (% 0)
1965-1970*	22 310	61 940	-39 630	-75,89
1970-1975*	29 173	73 052	-43 879	-78,27
1975-1980*	20 633	33 915	-13 282	-22,58
1980-1985*	21 730	37 519	-15 789	-24,97
1985-1990+	25 053	50 832	-25 799	-38,00

+Daimi İkametgâha Göre.

Kaynak: Kocaman ve Beyazıt, 1993*, DPT ve DİE, 1990., (Aliağaoğlu,2005:68).

	İl Merkezi			İlçe Merkezleri			Köyler			Net Kazanç
	Aldığı	Verdiği	Kazanıcı	Aldığı	Verdiği	Kazanıcı	Aldığı	Verdiği	Kazanıcı	
İl Mer.	-	-	-	2 349	1 734	615	1 815	1 231	584	1 199
İlçe M	1 734	2 349	-615	-	-	-	9 706	1 881	7 825	7 210
Köyler	1 231	1 815	-584	1 881	9 706	-7 825	-	-	-	-8 409

Kaynak: DİE, 1990 Genel Nüfus Sayımı, Daimi İkametgaha Göre İç Göçün Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri., (Aliağaoğlu,2005:72).

Bu dönemde İlçe Merkezleri'nin toplam nüfusu %21.4 oranında artmıştır (Tablo 60). Bu artış, belli ölçüde il içi nüfus hareketlerine bağlıdır (Tablo 62). Belediye Örgütlü Yerleşmelerde on yıllık dönemde %32.6 oranında artış görülmektedir. Halbuki bu dönemde Türkiye nüfusu %20 oranında artış göstermiştir. Asıl sorun bazı belediye örgütlü yerleşmelerin nüfuslarının aşırı artmış olmasıdır (Tablo 63). İhsaniye (%98.2), Tınaztepe (% 82.7), Karadilli (%74), Sandıklı (%69), Büyükkarabağ (%50.5), Atlıhisar (%50.5) ve Salar (%47) saydıklarım bunların başında gelmektedir. Bu yerleşmelerin on yıllık dönemlerinde herhangi bir idari sınır değişikliği, göç hareketi veya yerleşmeye nüfus çekecek şehrsel fonksiyon değişikliği olmamıştır. Sayım günü iller arasında günlük göçlerin yaşandığı ve aşırı artış görüldüğü belediye örgütlü yerleşmelere Sandıklı, Emirdağ ve Bolvadin İlçe Merkezlerini gösterebiliriz. Aşırı artış gösteren bu belediye örgütlü yerleşmelerin yanında; Haydarlı ve Karadilli gibi yerleşmelerdeki nüfusun cinsiyet oranlarında ortaya çıkan büyük farklılıkların bilimsel olarak bir açıklaması yoktur. Emirdağ'da aşırı göç yaşanmasına rağmen, nüfus cinsiyet oranındaki farklılığı asker nüfusu ve yatılı öğrenci kitlesini eklessek dahi açıklaması güçtür. Bunun yanında; Bolvadin'deki nüfus cinsiyet oranındaki farklılık fabrikaların çalışanları ve öğrenci kitlesi ile açıklanabilir. Dazkırı'daki nüfusun cinsiyet oranındaki farklılığı Acı Göl kenarında bulunan fabrika çalışanları ile açıklayabiliriz.

Tablo 63: Afyonkarahisar İli'ndeki Belediye Örgütlü Yerleşmelerde 1990-2000 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Nüfusun Dağılışı											
Sıra No	Yerleşme Adı	İdari Statüsü	İlçesi	D.İ.E. (1990) nüfusu			D.İ.E. (2000) nüfusu			Fark	%
				E	K	T	E	K	T		
1	Merkez İlçesi	İl Merkezi	-	48811	46832	95643	65223	63293	128516	32873	34.3
2	Anıtkaya	Belde	Merkez	1306	1286	2592	1061	1065	2126	-466	-17.9
3	Beyyazı	Belde	Merkez	-	-	-	1276	1391	2667	-	-
4	Büyükkalecik	Belde	Merkez	1799	1726	3525	1799	1766	3565	40	1.1
5	Çayırbağ	Belde	Merkez	1389	1310	2699	1581	1574	3155	486	18
6	Çıkrık	Belde	Merkez	-	-	-	1003	990	1993	-	-
7	Değirmenayvalı	Belde	Merkez	-	-	-	1326	1308	2634	-	-
8	Erkmen	Belde	Merkez	-	-	-	1423	1409	2832	-	-
9	Fethibey	Belde	Merkez	-	-	-	1167	1156	2323	-	-
10	Gebeceler	Belde	Merkez	1425	1367	2792	1491	1469	2960	168	6
11	Işıklar	Belde	Merkez	2490	2524	5014	3637	3697	7334	2320	46.2
12	Nuribey	Belde	Merkez	1152	1113	2265	1528	1470	2998	733	32.3
13	Salar	Belde	Merkez	1792	1619	3411	2649	2366	5015	1604	47
14	Susuz	Belde	Merkez	1779	1580	3359	2025	1898	3923	564	16.7
15	Sülümenli	Belde	Merkez	2574	2181	4755	2325	2457	4782	27	0.5
16	Sülün	Belde	Merkez	-	-	-	1192	1125	2317	-	-
17	Başmakçı	İlçe Merkezi	-	3179	3395	6574	3975	3841	7816	1242	18.8
18	Yaka	Belde	Başmakçı	-	-	-	1220	1235	2455	-	-
19	Bayat	İlçe Merkezi	-	2184	2266	4450	2276	2426	4702	252	5.6
20	Bolvadin	İlçe Merkezi	-	23561	21408	44969	27454	24944	52398	7429	16.5
21	Büyükkarabağ	Belde	Bolvadin	1170	1259	2429	1840	1817	3657	1228	50.5
22	Dişli	Belde	Bolvadin	2841	2845	5686	3935	4066	8001	2315	40.7
23	Kemer kaya	Belde	Bolvadin	2010	2009	4019	2489	2508	4997	978	24.3
24	Özburun	Belde	Bolvadin	1769	1747	3516	2438	2510	4948	1432	4
25	Çay	İlçe Merkezi	-	6856	7291	14147	8985	9152	18137	3990	28.2
26	Akkonak	Belde	Çay	1343	1301	2644	1369	1292	2661	17	0.6
27	Deresinek	Belde	Çay	1155	1098	2253	1027	1028	2055	-198	-8.7
28	Eber	Belde	Çay	-	-	-	716	661	1377	-	-
29	İnli	Belde	Çay	1511	1541	3052	1223	1248	2471	-581	-19.3
30	Karamık	Belde	Çay	-	-	-	934	906	1840	-	-
31	Karamıkkaracaören	Belde	Çay	3313	3285	6598	3541	3414	6955	357	5.4
32	Koçbeyli	Belde	Çay	-	-	-	812	895	1707	-	-
33	Pazarağaç	Belde	Çay	1342	1414	2756	1402	1539	2941	185	6.7
34	Çobanlar	İlçe Merkezi	-	3290	3385	6675	4140	4175	8315	1640	24.5
35	Kocaöz	Belde	Çobanlar	-	-	-	1150	1127	2277	-	-
36	Dazkırı	İlçe Merkezi	-	3613	3064	6677	3558	2997	6555	-122	-18.2
37	Yüreğil	Belde	Dazkırı	-	-	-	1180	1202	2382	-	-
38	Dinar	Belde	Bolvadin	17963	17027	34990	18177	17247	35424	434	1.2
39	İncesu	Belde	Dinar	-	-	-	854	786	1640	-	-

40	Uluköy (B.M.)	Belde	Dinar	1794	1864	3658	1519	1500	3019	-639	-17.4
41	Haydarlı (B.M.)	Belde	Dinar	5870	5615	11485	4843	4310	9153	-2332	-20.3
42	Çiçektepe	Belde	Dinar	-	-	-	1448	1098	2546	-	-
43	Doğanlı	Belde	Dinar	-	-	-	1152	1057	2209	-	-
44	Kadılar	Belde	Dinar	-	-	-	1277	1139	2416	-	-
45	Kınık	Belde	Dinar	1337	1390	2727	1417	1458	2875	148	-5.4
46	Tatarlı	Belde	Dinar	4679	5018	9697	4088	4041	8129	-1568	-16.1
47	Yıprak	Belde	Dinar	-	-	-	1612	1595	3207	-	-
48	Emirdağ	İlçe Merkezi	-	11373	9771	21144	11265	9243	20508	-636	-3
49	Adayazı	Belde	Emirdağ	-	-	-	442	476	918	-	-
50	Gömü	Belde	Emirdağ	-	-	-	894	791	1685	-	-
51	Davulga (B.M.)	Belde	Emirdağ	1308	1462	2770	921	1003	1924	-846	-30.5
52	Aşağıpiribeyli	Belde	Emirdağ	882	1003	1885	1289	1269	2558	673	35.7
53	Bademli	Belde	Emirdağ	1027	1143	2170	666	693	1359	-811	-37.3
54	Evciler	İlçe Merkezi	-	2712	2864	5576	2561	2573	5134	-442	-7.9
55	Gökçek	Belde	Evciler	-	-	-	1054	1087	2141	-	-
56	Hocalar	İlçe Merkezi	-	1365	1365	2730	1313	1333	2646	-84	-3
57	Ahrhisar	Belde	Hocalar	1140	1259	2399	1343	1382	2725	326	13.5
58	İhsaniye	İlçe Merkezi	-	1134	1119	2253	2373	2093	4466	2213	98.2
59	Ayazini	Belde	İhsaniye	-	-	-	879	896	1775	-	-
60	Bozhüyük	Belde	İhsaniye	-	-	-	919	952	1871	-	-
61	Döğer	Belde	İhsaniye	2194	2321	4515	2504	2542	5046	531	11.7
62	Gazlıgöl	Belde	İhsaniye	-	-	-	1172	1336	2508	-	-
63	Gazlıgölakören	Belde	İhsaniye	-	-	-	1055	1051	2106	-	-
64	Karacaahmet	Belde	İhsaniye	915	1003	1918	1143	1075	2218	300	15.6
65	Kayıhan	Belde	İhsaniye	1075	1105	2180	1106	1181	2287	107	4.9
66	Yaylabağı	Belde	İhsaniye	-	-	-	1067	1024	2091	-	-
67	İscehisar	İlçe Merkezi	-	5792	4279	10071	5170	5372	10542	471	4.6
68	Alanyurt	Belde	İscehisar	-	-	-	1064	1005	2069	-	-
69	Seydiler	Belde	İscehisar	-	-	-	880	893	1773	-	-
70	Kızılören	İlçe Merkezi	-	1931	1945	3876	1236	1320	2556	-1320	-34
71	Sandıklı	İlçe Merkezi	-	10745	11614	22359	18681	19123	37804	15445	69
72	Ballık	Belde	Sandıklı	1439	1487	2926	1183	1215	2398	-528	-18
73	Kızık	Belde	Sandıklı	-	-	-	900	903	1803	-	-
74	Kusura	Belde	Sandıklı	-	-	-	1289	1221	2510	-	-
75	Menteş	Belde	Sandıklı	-	-	-	642	688	1330	-	-
76	Örenkaya	Belde	Kızılören	1439	1442	2881	1206	1220	2426	-455	-15.7
77	Sorkun	Belde	Sandıklı	849	990	1839	732	780	1512	-327	-17.7

78	Yavaşlar	Belde	Sandıklı	1538	1575	3113	1531	1452	2983	-130	-4.1
79	Karadirek (B.M.)	Belde	Sandıklı	1081	1111	2192	550	582	1132	-1060	-48.3
80	Akharım	Belde	Sandıklı	1341	1340	2681	1218	1289	2507	-174	-6.4
81	Başagaç	Belde	Sandıklı	854	863	1717	925	906	1831	114	6.6
82	Sincanlı	İlçe Merkezi	-	2750	2753	5503	2870	2956	5826	323	5.8
83	Ahmetpaşa	Belde	Sincanlı	1729	1779	3508	1853	1896	3749	241	6.8
84	Akören	Belde	Sincanlı	1161	1057	2218	1541	1379	2920	702	31.6
85	Düzağaç	Belde	Sincanlı	1613	1648	3261	1744	1709	3453	192	5.8
86	Güney	Belde	Sincanlı	1107	1077	2184	1374	1281	2655	471	21.5
87	Kılıçarslan	Belde	Sincanlı	1121	1217	2338	1414	1386	2800	462	19.7
88	Kırka	Belde	Sincanlı	1141	1290	2431	1264	1355	2619	188	7.7
89	Küçükhüyük	Belde	Sincanlı	-	-	-	1297	1248	2545	-	-
90	Nuh	Belde	Sincanlı	1307	1238	2545	1325	1218	2543	-2	-0.07
91	Serban	Belde	Sincanlı	1792	1865	3657	2129	2086	4215	558	15.2
92	Taşoluk	Belde	Sincanlı	2051	2061	4112	1960	2049	4009	-103	-2.5
93	Tınaztepe	Belde	Sincanlı	1717	1706	3423	3238	3016	6254	2831	82.7
94	Tokuşlar	Belde	Sincanlı	-	-	-	1224	1229	2453	-	-
95	Sultandağı	İlçe Merkezi	-	2759	2831	5590	3454	3439	6893	1213	21.6
96	Dereçine	Belde	Sultandağı	1285	1323	2608	1398	1529	2927	319	12.2
97	Karapınar	Belde	Sultandağı	1166	1242	2408	917	994	1911	-497	-20.6
98	Kırca	Belde	Sultandağı	-	-	-	916	957	1873	-	-
99	Üçkuyu	Belde	Sultandağı	736	799	1535	503	564	1067	-468	-30.4
100	Yakasinek	Belde	Sultandağı	1175	1254	2429	1205	1267	2472	43	1.7
101	Yeşilçiftlik	Belde	Sultandağı	1609	1682	3291	1448	1513	2961	-330	-10
102	Şuhut	İlçe Merkezi	-	6766	6216	12982	6926	6704	13630	648	4.9
103	Atlıhisar	Belde	Şuhut	1311	1324	2635	2014	1952	3966	1331	50.5
104	Balçıkhisar	Belde	Şuhut	2076	2064	4140	2608	2453	5061	921	22.2
105	Efeköy	Belde	Şuhut	-	-	-	1272	1227	2499	-	-
106	Karadilli	Belde	Şuhut	2297	2212	4509	4165	3682	7847	3338	74
107	Karacaören	Belde	Şuhut	-	-	-	1126	1083	2209	-	-
108	Kayabelen	Belde	Şuhut	-	-	-	1677	1472	3149	-	-
TOPLAM				246100	239459	485559	326792	317261	644053	158494	32.6

Kaynak: D.İ.E.1990 Genel Nüfus Sayımı ve 2000 Genel Nüfus Sayımı.

D.İ.E. tarafından “...sayım günü Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan, bütün nüfusun (yabancılar dâhil) sayısını, sosyal ve ekonomik niteliklerini, ülkemizin idari bölünüşüne göre tam ve doğru olarak belirlemek” amacıyla gerçekleştirilen nüfus sayımları (http://www.die.gov.tr/nufus_sayimi.htm. 05.07.2005 ziyaret edildi). Birleşmiş Milletler Örgütü’nün “Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses Revision 1, 1997:3” standartlarına uygun olarak organize edilmektedir. Bu standartlar:

-Nüfus sayımları periyodik aralıklarla gerçekleştirilmelidir. B.M. , nüfus sayımlarını 10 yılda bir yapılmasını tavsiye etmektedir. Nüfus verilerinin artış miktarlarının uluslararası karşılaştırılabilirliği için, bunun ötesinde ülkeler nüfus sayımlarını sonu sıfır ile biten yıllarda “0” veya bu yıllara mümkün olduğu kadar en yakın yıllarda. Böylece sabit bir sırada bilginin karşılaştırılabilirliği mümkün olmaktadır. Sayımların bir sıra halinde olması geçmişe değer biçebilmemizi, şimdiki zamanı doğru bir şekilde tanımlayabilmemizi ve geleceği tahmin edebilmemizi mümkün kılmaktadır.

-Bir ülke yada ülkenin iyi tanımlanmış bir bölgesini kapsamalıdır.

-İnsanlar tanımlanan zaman dilimi içinde sayılmalıdır.

-Sayım verileri herkes için ayrı ayrı sağlanmalıdır.

-Sayım bir kanun çerçevesinde ve uzmanlaşmış bir kurum tarafından gerçekleştirilmelidir.

-Sayımla toplanan veriler yayınlanmak zorundadır.

D.İ.E., ülkemizin en eski ve köklü kurumlarından birisidir ve sayımın organize edilmesi için gerekli deneyim, uzman personel ve fiziki altyapıya sahiptir. Buna rağmen ülkemizde gerçekleştirilen son sayımların sonuçlarının doğruluk derecesi gerek akademik çevrelerde gerekse kamuoyunda tartışmaların odak noktası olmaktadır. Eleştirilere konu olan daha çok ilçe merkezlerinin ve belediye örgütlü yerleşmelerin nüfus miktarlarının doğruluk derecesidir.

“Bir nüfus sayımının veya örneklem yönteminin başarısı yetkili kurumun anketleri, verinin toplanmasını, verilerin işlenmesini iyi bir şekilde tasarlamasının yanında nüfus sayımıyla toplanan verilerin coğrafik alanlarla ne kadar bağlantılı olduğuna da bağlıdır.” US (United States) Census Bureau, (1994) “Geographic Areas Reference Manual-Census Bureau Geography”, Geography Division of US Census

Bureau, 1994,(<http://www.census.gov/geo/www/GARM/Ch1GARM.pdf>, 03.10.2005 ziyaret edildi)

Bu bağlamda ülkemizde gerçekleştirilen son nüfus sayımlarının özellikle ilçe merkezleri ve belediyelerdeki sonuçları, yerleşmelerin gerçek nüfuslarını yansıtmamaktadır.

Coğrafyanın, nüfus sayım sisteminin organizasyonunda ve istatistiki bilginin kamuya sunumunda temel unsur olduğu ortadadır; fakat yürürlükteki nüfus sayım sistemindeki coğrafya teriminin gözden geçirilme ihtiyacı vardır (Kırlangıçoğlu,2005:44). Bu yöndeki en etkili çözümü, gelişmiş ülkelerin kullanmakta olduğu yöntemleri ve bilgisayar teknolojisinin de aktif olarak kullanılabilir duruma getirilmesi oluşturur.

Yukarıda ana hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılan sorun, Afyonkarahisar İli ile sınırlı olmayıp ülkemizin tamamını ilgilendirmektedir. Bu sorunun ortaya çıkmasına zemin hazırlayan birçok neden vardır. Bunların başında insanların Nüfus Sayımı günü ikamet ettikleri yerler dışında sayıma girmeleridir. Ülkemizde kullanılan nüfus sayım metoduna göre hazır bulunuşluk (De Facto) esas alındığı için, insanlar nerede sayıma tabi tutulurlarsa oranın nüfus miktarı içerisinde değerlendirilmektedirler. Nitekim yapılan son Genel Nüfus Sayımlarında il içi hatta iller arasında günlük göçler yaşanır hale gelmiştir. Nüfus çekmek için kampanyalar dahi düzenlenmiştir. Belediye olmak ya da belediye gelirini artırmak için yerleşmeler nüfus sayımı öncesi nüfus kapma yarışına girmektedirler. Bu durumun farkında olan D.İ.E. ilk kez 1997 yılında gerçekleştirilen nüfus tespitinde hem hazır bulunuşluk hem de yerleşiklik durumunu tespite yönelik bir sayım gerçekleştirmeye çalışmıştır. Buna rağmen Afyonkarahisar İli'nde belediye örgütlü yerleşmelerde her iki kurumun istatistikleri arasında yaklaşık %25 oranında fark bulunmaktadır.

D.İ.E., istatistikleri temel olarak il bazında ve bazı durumlarda da bölgesel düzeyde üretmektedir. Nüfus sayımları istatistikleri de il bazında yayınlanmaktadır. Ülkemizde idari coğrafyanın istatistikî amaçlar için de kullanılıyor olması nüfus istatistiklerinin doğruluk derecesini olumsuz yönde etkilemektedir. İdari alanlar çoğunlukla idari amaçlar doğrultusunda tasarlanmıştır ve bir çok durumda istatistiki amaçlar için uygun değildir. Bunun farkına varan D.İ.E., ülkemizin 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde AB'ye aday ülke kabul edilmesi ile ülkemizde Avrupa Birliği

Mevzuatına uyum çalışmaları başlatmıştır. Türk İstatistik Sisteminin Geliştirilmesi (TİSG) Programı kapsamında, çeşitli istatistik alanlarında proje yürütmektedir. Bu projenin başlıkları arasında yer alan Bölgesel İstatistik Sisteminin Geliştirilmesi amacıyla ülkemizde NUTS kriterlerine göre bölge tanımlama çalışmaları Ulusal Plan'da kısa vadeli öncelikli işler arasına alınmıştır. Bu amaçla, DİE ve DPT tarafından birlikte başlatılan çalışmalar sonucu taslak bir "İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması" hazırlanarak, Eurostat'a gönderilmiştir. Avrupa Birliği'ne üye ve aday ülkelerde karşılaştırılabilir düzeyde "Bölgesel İstatistikler" in üretilmesi amacıyla, Bölgesel Sınıflama Sistemi NUTS kullanılmaktadır. NUTS, Avrupa Birliği ülkelerinin kullandığı bir bölge sınıflandırmasıdır. İstatistik uyumu sadece mevzuat uyumu demek değildir. AB tarafından kullanılan tanımların, metodolojilerin ve sınıflamaların da benimsenmesi gerekmektedir. Buna göre ülkemiz 3 ayrı NUTS'a ayrılmıştır.

Gerçek dışı nüfus yazarak nüfusu şişirme yoluna giden yerleşmeler konusu gündemde olup, bu yerleşmeler adli ve idari makamlara intikal etmiştir. D.İ.E. bu konuyu engellemek için teorik olarak her türlü tedbiri almış görünmektedir. (Sokağa çıkma yasağı, sayımın yüz yüze yapılması, adres tespitleri) Bütün bunlara rağmen sayımın sağlıklı bir şekilde yapılamadığı açıktır. Bunda, sayımın yapılmasında görev yapan kişilerin yöre halkından olması ve bu kişilerin sayımın önemi konusunda bir bilince sahip olmamalarının payı büyüktür. Gerçek dışı nüfus yazımının muhatabı, sayımı uygulamakla yükümlü olan İçişleri Bakanlığı'dır.

Siyasi partilerin beldelerde de parti merkezi açabilme hakkına sahip olmaları da sayımları etkilemektedir. Bununla beraber; belediyelerin Cumhuriyet'in ilanından bu yana siyasi dalgalanmalarla paralellik göstermesi. Siyasilerin belediyeler üzerinden siyaset yapması, siyasi partiler tarafından B.Ö.Y.'in oy potansiyeli olarak görülmesi ve belediye örgütlü yerleşmelerin siyasi kimliği ile iktidardaki siyasi partinin o yerleşmeye getireceği hizmetlerin doğru orantılı olacağı inancı sayım sonuçlarını olumsuz etkilemektedir.

Köy yerleşmelerinin belediye teşkilatı kurmasıyla gelecek olan kamu hizmetlerinden yararlanma ve yerleşmeyi bulunduğu yörede üstün kılma gibi nedenlerle belde olmak isteyip de, Belediye Kanunu'nda belirtilen nüfus kriterini tutturamayan bazı köy yerleşmeleri sayımlarda yukarıda belirtilen yöntemlere başvurumaktadırlar.

Küçük ve Orta ölçekli belediyelerin gelirleri arasında önemli bir yere sahip olan ve Belediye Kanunu çerçevesinde Belediyelere toplam nüfus miktarları oranında doğrudan dağıtılan %6'lık paydan daha fazla alma yarışına girerek nüfus miktarını şişirme yoluna gitmektedirler. Nüfus sayımlarına olumsuz bir şekilde yansıyan bu durumun yetkililer tarafından tekrar düzenlenmesi ya da toplam nüfus miktarına göre verilen bu payda yerleşiklik durumu (de jure) esas alınmalıdır. Çalışma alanımızda da belediyelerin çoğunluğu küçük ve orta ölçekli belediyelerdir (Tablo 2). Belde belediyelerinin tek gelir kaynaklarının genel bütçeden aldıkları pay olması kırsal kalkınmayı güçleştirmektedir. Kırsal alanda çabuk gelişilebileceği inancı ile kurulan belediyeler, personel maaşlarını zor öder durumdadırlar. Kırsal alan belediyelerinin daha etkin ve daha işlevsel olmaları için yeni düzenlemelerin getirilmesi zorunludur.

1930 yılında yürürlüğe giren 1580 Sayılı Belediye Kanunu'nun güncelliğini yitirmesi, ihtiyaçlara cevap verememesi, bu kanunda öngörülen 2000 nüfus kriterinin ülkemizdeki yerleşmelerin özellikleri göz önüne alındığında yetersiz kalması, nüfus sayımlarının spekülasyon hareketlere maruz kalması başta olmak üzere pek çok sorunu beraberinde getirmekteydi. Bütün bunlardan dolayı belediye kanunu yeniden düzenlenmiş ve 03 Temmuz 2005 tarihli 5393 Sayılı Belediye Kanunu hazırlanarak yürürlüğe konmuştur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. MERNİS PROJESİ VE COĞRAFI BİLGİ SİSTEMLERİNİN NÜFUS SAYIMLARINA UYGULANMASI

5.1. Mernis Projesi ve T.C. Kimlik Numarası

5 Mayıs 1972 tarih ve 1587 sayılı Nüfus Kanunu ile Mernis Projesi fikri doğdu. Kasım 2002 sonu itibariyle Mernis veritabanı kurulmuş ve Mernis sisteminin online olarak çalışması sağlanmıştır. Mernis projesi tamamıyla hayata geçirilebildiğinde nüfus istatistiklerinin bilişim teknolojileri ile daha sağlıklı elde edilebilmesi sağlanacaktır. Sayım günü sokağa çıkma yasağının ortadan kaldırılması Mernis projesinin hayata geçmesi ile mümkün olabilecektir. Mernis'in tam olarak uygulamaya geçmesi ile insan sayısını belirlemek için sayım yapmaya gerek kalmayacak ve toplumun yapısını öğrenmek için sayım yapılacak, bunun için de ülkenin 5-10 milyonuna örnekleme yoluna gidilmesi yeterli olacaktır. Nüfus sayımları ile ilgili olarak, ülkemizde çağdaş ülkelerde uygulanan yöntemlere geçme yönünde vatandaşlık kimlik numarası uygulamasına geçilmiş olması sevindirici bir gelişmedir. Mernis projesinin tamamlanmasından sonra, nüfus sayım sonuçları ile T.C. Kimlik Numaralarının karşılaştırılmasında kullanılabilir.

5.2. Kent Bilgi Sistemlerinin Nüfus Sayımlarındaki Rolü

Dünyada hızla gelişen, büyüyen kentlerde, kentleşmenin kontrolü, gelişmenin tahmin edilmesi ve sağlıklı bir şekilde şehirleşmenin meydana gelmesi için şekillendirilmesi ile ilgili kararların alınması, şehrsel fonksiyonların yerine getirilmesinde, şehirlerde bugün yaşayan ve gelecekte yaşayacak insanların belediye nitelikteki ortak ihtiyaçlarının tümünün veya bir kısmının giderilmesi için Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) bir araç olarak kullanılmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde aktif olarak kullanılmakta olan bilgi sistemlerinin öneminin ülkemizde de son zamanlarda anlaşılmaya başlanması ile kendine birçok uygulama alanı bulmuştur. Ülkemizde özellikle, nüfusun büyük bir kısmının şehirlerde yaşıyor olması ve nüfus artış hızının hızlı olması göz önünde tutulursa ve buna belediyelerin çok fazla bilgi ürettiği gerçeği de eklenirse bilgi sistemlerine en fazla ihtiyaç duyan kesimin belediyeler olduğu görülür. Belediye hizmetlerin sağlıklı bir şekilde yerine

getirilmesi için kent bilgi sistemleri hayati bir önem taşımaktadır (Kent Bilgi Sistemleri:Çağdaş Yerel Yönetim Aracı Çete, M. ve Yomralıoğlu, T. www.gislab.ktu.edu.tr 03.08.2005 ziyaret edildi). Fakat kent bilgi sistemlerinin beledi hizmetlere etkisinden çok, nüfus sayımlarına etkisi üzerinde duracağız.

Coğrafi Bilgi Sistemlerinin (CBS'lerin) kent bazında bir uygulaması olan Kent Bilgi Sistemleri (K.B.S.'leri), belediyeler tarafından kentsel faaliyetlerin yerine getirilmesinde optimum karar verebilmek için ihtiyaç duyulan planlama, altyapı, mühendislik, temel hizmetler ve yönetsel bilgileri hızlı ve sağlıklı bir şekilde düzenlemek amacından hareketle oluşturulan konumsal bilgi sistemlerinden biridir (Yomralıoğlu 2000 Belde Bilgi Sistemi tasarımı). 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesinde ve 5206 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun 7. maddesinde kent bilgi sistemlerinin oluşturulması belediyelerin görevleri arasında sayılmaktadır (<http://www.mahalli-idareler.gov.tr/MahalliIdarelerKanunTasarilari/BelediyeKanunTasarilari/5393sayilikanun.htm> 14.12.2005 ziyaret edildi). mad.14. *“Belediye, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla;*

a) İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri;....”

Madde 7.- Büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve sorumlulukları içerisinde de aynı konu yer almaktadır. Nitekim bu bölümdeki h maddesi Büyükşehir belediyelerine Coğrafi ve Kent Bilgi Sistemlerini kurma görevi vermektedir (<http://www.mahalli-idareler.gov.tr/Mevzuat/Kanun/BysBldYonKhk.htm> 14.12.2005 ziyaret edildi).

Ülkemizde kent bilgi sistemlerinin uygulamalarına bakıldığında daha çok Büyükşehirlerde bu yönde adımlar atıldığı görülmektedir. Bunun nedenini, küçük belediyelerin yeteri kadar yetişmiş eleman ve finansal kaynak bulamamaları oluşturmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan araştırmaya göre ülkemiz belediyelerinin sadece %4 (126)'lük bir kesiminde Kent Bilgi Sistemi çalışması bulunmaktadır

(http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/BKENTBILSIS/k_060206.xls 14.04.2006 tarihinde ziyaret edildi).

KBS'nin sağlıklı bir şekilde oluşturulması ve güncellenmesi, öncelikle, ihtiyaç duyulan altyapının başlangıçta hazırlanmasına ve muhtemel sorunların giderilmesine bağlıdır. Bu altyapı çalışmalarından birisi, o yerleşmede yaşayanlara erişimde ihtiyaç duyulan adres verilerinin bilgi sistemlerinin gereksinimlerine uygun bir yapıda ve güncel olarak oluşturulmasıdır. Fakat ülkemizde adres verilerinin oluşturulmasını düzenleyen mevzuatta ve bu mevzuatın uygulaması olan numarataj çalışmalarında eksiklikler görülmektedir. Numarataj özellikle KBS'nin temel bileşenlerinden olan Adres Bilgi Sistemleri'nin (ABS) oluşturulmasında büyük bir öneme sahiptir. Numaratajın bu öneminden dolayı, sağlıklı bir ABS için, öncelikle mevzuattaki eksiklikler bilgi sistemlerinin ve günümüzün ihtiyaçları göz önünde bulundurularak giderilmeli ve yeniden düzenlenmelidir. Bu düzenlemenin ardından sağlıklı bir şekilde üretilecek olan adres verileri, sayısal ortama aktarılmalıdır (E-Belediyeler İçin Bir Adres Bilgi Sistemi Modeli Yıldırım V. , Çete, M. ve Yomralıoğlu, T. www.gislab.ktu.edu.tr 03.08.2005 ziyaret edildi). Sağlıklı bir numarataj sistemi ile çağdaş ülkelerde uygulanan nüfus sayım yöntemine geçilebilecek ve nüfus sayımının maliyeti düşecektir. Bunun yanında, nüfus istatistiklerinin doğruluk derecesi daha yüksek olacaktır. Böylece nüfus istatistikleri baz alınarak yapılacak plan ve programlar hedefine ulaşacaktır.

Ülkemizdeki 3228 belediyenin 3066 adedinden toplanan verilere göre; Türkiye'de gerçekleştirilen Belediye Kent Bilgi Sistemi Araştırması (2005) verilerine bağlı olarak; belediyelerin ancak %18'inde (543) Numarataj Birimi vardır. Numarataj birimi olan belediyelerin arasında ise 104'ü güncel numaralama bilgisi tutmaktadır. Yine bu belediyelerin sadece 17'sinde numarataj bilgisi bilgisayar ortamına aktarılmış durumdadır. Yapılan araştırmaya göre ülkemiz belediyelerinin sadece %4 (126)'lük bir kesiminde Kent Bilgi Sistemi çalışması bulunmaktadır (http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/BKENTBILSIS/k_060206.xls 14.04.2006 tarihinde ziyaret edildi).

5.3. Ülkemizde Numarataj İşlemlerinin Yasal Mevzuatı

1927 yılında yürürlüğe giren 1003 sayılı “*Binaların Numaralanması ve Sokaklara İsim Verilmesi Hakkında Kanun*” ve bu kanunun 5. maddesine dayanarak 1963 yılında yürürlüğe giren 11361 sayılı “Numaralama Yönetmeliği” numarataj çalışmalarının hukuksal yönünü oluşturmaktadır. Bununla beraber, 1930/2005 tarihli 1580/5393 Sayılı “Belediye Kanunu” ile 1984/2005 tarih ve 3030/5216 sayılı “Büyükşehir Belediye Kanunu” ile de numaralama çalışmalarında yetki ve sorumluluk alanları belirlenmiştir (E-Belediyeler için Bir Adres Bilgi Sistemi Modeli Yıldırım V. , Çete, M. ve Yomralıoğlu, T. www.gislab.ktu.edu.tr 03.08.2005 ziyaret edildi).

Belediyeler, toplam nüfus miktarlarına göre verilen devlet bütçesinden dağıtılan paydan daha fazla almak için numaralama çalışmalarını sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmemektedirler. Belediye örgütüne sahip olmak isteyen yerleşmelerde de muhtarlıklar, belediye olma arzusu içinde oldukları için numaralama işlemlerini sağlıklı bir şekilde yapmamaktadırlar.

Yasal mevzuat, bilgi teknolojilerinin gereksinimlerine cevap vermeyen ve buna bağlı olarak bilgi sistemlerine altlık oluşturacak veriyi oluşturmada yeterli olmayan numaralama yönetmeliğinin, çağın gereksinimlerine cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmesi ve yürürlüğe girmesi gerekmektedir (E-belediyeler İçin Bir Adres Bilgi Sistemi Modeli Yıldırım V. , Çete, M. ve Yomralıoğlu, T. www.gislab.ktu.edu.tr 03.08.2005 ziyaret edildi). Bu yönde sevindirici bir gelişme olan Adres ve Numaralamaya ilişkin yönetmelik 31 Temmuz 2006 tarihinde 26245 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

5.4. Numarataj İşlemlerinin Demografik Çalışmalara Uygulanması

Ülkemizde gerçekleştirilen nüfus sayımlarının, günümüzde bilgi teknolojilerinin çok yoğun olarak kullanıldığı halde, çağdışı bir uygulama olan sokağa çıkma yasağı uygulanarak gerçekleştirilmektedir. Gerçekleştirilen nüfus sayımlarının özellikle belediyeler tarafından toplam nüfus miktarlarına göre verilen devlet bütçesinden dağıtılan paydan daha fazla alma isteği ve belediye örgütüne sahip olmak için Belediye Kanunu’nda belirtilen nüfus miktarını tutturamayan yerleşmelerin gerçekdışı nüfus yazarak nüfusu şişirme yoluna gitmesi gerek akademik çevreler gerekse kamuoyu tarafından tartışmalara konu olmaktadır. Bunun yanında gerek nüfus

sayımları öncesi gerekse seçim uygulamalarının öncesinde daha sağlıklı sonuç alınabilmesi için sürekli yenilenen numaralandırma çalışmaları ile gerek nüfus sayımlarının gerek seçim çalışmalarının ekonomik yükü çok fazladır. Gelişmiş ülkelere baktığımızda nüfus sayımı, sokağa çıkma yasağı uygulanmadan posta yolu ile yapılmaktadır. Bu durumda sağlıklı numarataj sisteminin kurulması ve vatandaşların nüfus sayımının önemi hakkında duyarlılığa sahip olmaları gerekmektedir. ABS uygulaması ile toplanan veriler sayısal ortama aktarılabilir, rahatlıkla güncellenebilecek ve bu sistemlerin yardımı ile oluşturulacak sağlıklı numarataj sistemi, gelişmiş ülkelerde uygulanan nüfus sayımları gerçekleştirilebilecek ve nüfus sayımları posta yolu ile yapılabilecektir. Buda nüfus istatistiklerinin doğruluk derecesini yükseltebilecek ve böylece nüfus istatistikleri temel alınarak uygulanan plan, program ve projeler hedefine ulaşabilecektir.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi nüfus sayımının posta yolu ile yapılamamasının ve böylece ülkenin trilyonlarca zarara uğramasının (1997 sayımı 14 Trilyon T.L., 2000 sayımı 40 Trilyon T.L.) sorumlusu olarak, numaralandırma görevini tam olarak yerine getiremeyen belediyeler gösterilmektedir. Önümüzdeki yıllarda yapılacak yeni bir nüfus sayımı için yeniden numarataj bilgisinin güncel hali istendiğinde bu sistemler yeni baştan oluşturulacak ve ülke ekonomisine yeni külfetler getirecektir. Güncelleme işleminin altlık haritalar üzerinde anında yapılması, formların güncel tutulması ve periyodik zaman aralıklarında araziye yansıtılması ile bu problem ortadan kalkacaktır. Bütün bu nedenlerden dolayı değişikliklerin, tam olarak tespiti ve sağlam bir altyapı için mevcut haritaların güncellenmesi hayati bir öneme sahiptir (Kent Bilgi Sistemlerinde Numaratajın Önemi: Pelitli Belediyesi Uygulaması Yıldırım V. ve Yomralıoğlu, T. www.gislab.ktu.edu.tr 03.08.2005 ziyaret edildi). 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile A.B.'ne aday ülke olma sürecimizin de başlaması ile birlikte A.B.'ye uyum ve üye ülkelerin kullandıkları ve hepsinde standart olan adres formatının ülkemizde de kullanılması gereği ortaya çıkmıştır. Böylece, hem ekonomik kaybın önlenmesi, hem de zaman kaybetmemek için belirlenecek standart adres formatının kullanıma geçirilmesi gereklidir (Kent Bilgi Sistemlerinde Numaratajın Önemi: Pelitli Belediyesi Uygulaması Yıldırım V. ve Yomralıoğlu, T. www.gislab.ktu.edu.tr 03.08.2005 ziyaret edildi).

Ülkemizdeki hızlı kentleşmenin takibi ve kontrolü, ülkedeki yatırım ve hizmetlerin optimum seviyede ve ekonomik olarak yerine getirilmesi, il, ilçe ve

beldenin bugününü ve yarınını yaşayacak olan insanların ihtiyaçlarının tespit edilmesi, planlanması ve karşılanabilmesi için adres ve ikamet kayıtlarının sağlıklı bir şekilde oluşturulması zorunludur.

Gayrisafi millî hasılanın yaklaşık %33'ünü vergilerin oluşturduğu ülkemizde tahsilat için gönderilen tebligatların, adres eksikliği nedeniyle ilgisine geç ulaşması ya da hiç ulaşmaması önemli bir gelir kaybına neden olmaktadır. Nüfus sayımının insanları bir gün boyunca evlerinde tutarak yapılmasının nedeni de adres sisteminin kurulamamış olmasındandır. Bu durum ülke ekonomisine büyük külfetler getirmektedir. Oysa ulusal adres veri tabanının oluşturulması ve güncel olarak tutulması bu problemleri en aza indirecektir.

Adres bilgilerinin de MERNİS veri tabanında yer almasıyla adres bilgilerinin farklı kurumlarda tekrar edilmesinin ve dolayısıyla kaynak israfının önüne geçilmiş olacaktır. Bu sayede kurumların ikametgâh bilgilerine erişim için çeşitli yollarla harcadıkları mesai, teknik araç gereç ve iletişim giderlerinden de tasarruf edilecektir. Böylece kamu kurum ve kuruluşlarının entegre bir e-devlet yapısına ulaşmaları da kolaylaşacaktır. Türkiye'de tebligatların zamanında yapılamamasından doğan sıkıntı sona erecek ve artık eve kapanarak nüfus sayımı yapılmasına gerek kalmayacaktır.

Oluşturulacak Ulusal Adres Veri Tabanı ile İkamet Adresi Veri Tabanının MERNİS veri tabanı ile ilişkilendirilmesinin nüfus sayımlarına etkisi yönünden en önemli avantajları; Nüfus sayımları ve tespitlerine ilişkin sayısal verilerin her an elde edilebilmesi, nüfus hareketlerinin izlenebilmesi, sürekli güncellenebilmesi, yerleşim yeri bazında güncel bilgiye erişim, ikamet edilen yerde sayım, sayımda sokağa çıkma yasağının olmaması ve nüfus sayımının zamana yayılabilmesi

K.B.S. ile belediyeler, toplayacağı vergileri daha sağlıklı şekilde takip edebileceği için belediye gelirleri arasında bulunan vergi gelirlerinin kaybının önüne geçilebilecektir. Böylece, belediyelerin gelirleri arasında bulunan ve toplam nüfus miktarlarına göre devlet bütçesinden dağıtılan paydan daha fazla pay alma için nüfusu şişirme yoluna gidilemeyecektir.

Belediyelerimizin kent bilgi sistemi uygulamasına geçişinin yaygınlaşması ile adres tespiti kolaylaşacaktır. Bu sistem sayesinde daire, bina, sokak ve cadde bilgileri sağlıklı bir şekilde izlenebilmekte, kolay ve az maliyetli bir şekilde güncellenebilmektedir. İlgililer tarafından hane halkı kayıtlarının sağlıklı bir şekilde

tutulması, nüfus hareketlerinin izlenmesi, doğum ve ölümlerin izlenmesi ve elde edilen verilerin bilgisayar ortamında değerlendirilmesi ile gelecekte insan sayısını öğrenmek için sayıma olan ihtiyacın ortadan kalkacağını öne sürebiliriz.

5.5. Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin Nüfus Sayımlarına Uygulanması

Nüfus sayımı verilerinin öneminin son zamanlarda daha iyi anlaşılmasıyla çok sayıda kullanıcı bu verileri daha verimli bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Türkiye'nin nüfus sayımı verileri oluşturmasının en geçerli nedenini, nüfus sayım sistemindeki gelişmelerden ve anketler aracılığıyla ortaya çıkan sorulardaki artış oluşturmaktadır. Dahası, nüfus sayımı verilerinin incelenmesi ve bunların yayılması yazılım ve donanım teknolojilerinin güçlü hesaplama yeteneğine paralel olarak nispeten daha hızlıdır. Buna rağmen bu veriler nüfus sayımının gerçekleştirildiği coğrafyaya dayanmazsa gerçeği göstermeyebilir. Bilgi teknolojisine dayanan coğrafi odaklı veri yakın gelecekte çok önem kazanacaktır. Ahuja (1999), kişinin diğer kayıtlara, belgelere, haritalara başvurmadan, kabul edilir bir formatta (biçimde) çeşitli kullanıcılarca iyi bir şekilde kullanılan, çeşitli ajanslarca toplanan istatistiksel bilgileri güvence altına almanın her hükümet için bir ihtiyaç olduğunu düşünüyor. (AHUJA, Brig J. S., (1999) "Census 2000: The GIS Way", 1999 (<http://www.gisdevelopment.net/application/miscellaneous/misc024.htm>, 15.10.2005 ziyaret edildi)

GIS (CBS) teknolojisi, Türkiye İstatistik Kurumu'nun daha hızlı, verimli ve ürettiği istatistiki bilgilerin daha yararlı olmasında etkili olacaktır. Farklı kuruluş, çevre ve kişilerce kullanılan GIS'in çok sayıda tanımı vardır. Genellikle:

"uzaysal ve uzaysal olmayan veriyi elde eden, saklayan, biçimini değiştiren, inceleyen, biçimlendiren, benzetimini yapan, ve sergileyen ilkeler, metotlar, ve araçlar setidir. Tüm süreçten gelen bilgi fenomen ve olayların uzaysal dağıtımını hem anlamayı, açıklamayı, süreci oluşturan tasarlanmış kararı desteklemeye yardımcı olur. GIS bir olay ya da yerin varlığını anlatır" (Kong, 1999). (KONG, Yunfeng. and LIN, Hui., (1999) "Geographic Information Systems for Regional Business and Economy: A Theoretical Framework And System Analysis", The Chinese University of Hong Kong, China, June 1999, (www.umich.edu/~inet/chinadata/geoim99/Proceedings/Kong_yunfeng.pdf), 15.10.2005 ziyaret edildi).

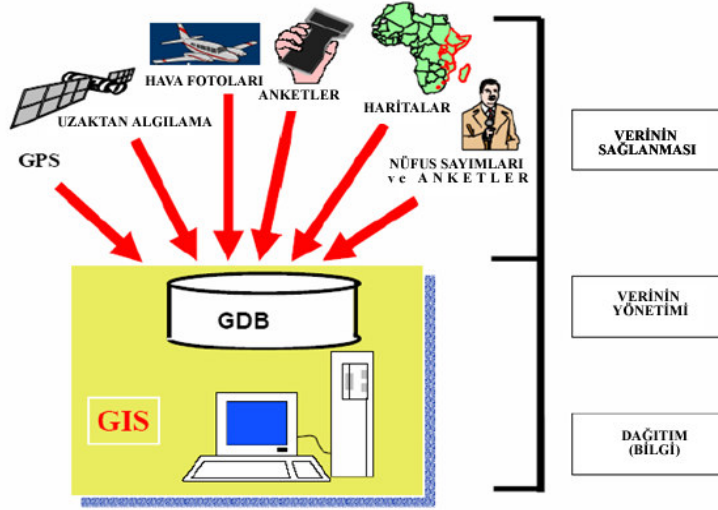
Irvin (2001) GIS'in en önemli özelliği tablo halindeki veriyle coğrafi yerler arasında ilişki kurmasıdır. Eğer bu özellik nüfus sayımı halinde ele alınırsa örneğin; GIS, iş gücü, öğrenim durumu, ailenin ortalama büyüklüğü, nüfus miktarı gibi tablo halinde gösterilen veriyi istatistiksel alanların geometrik olarak gösteriminde bağlantı kurabilir. GIS ayrıca temel bilgisayar veri tabanı programından farklıdır ve uzaysal perspektife dayalı örnekler, sorular, incelemeler ve analizler için kullanılabilir (*IRWIN, Elena., (2001). "Using Geographic Information Systems (GIS) in Economic Development: An Introduction to Applications, Terminology, and Software", OhioState University Extension, December 2001.(<http://aede.osu.edu/programs/ComRegEcon/gis/gisintro.htm>, 15.10.2005 ziyaret edildi).*

10 yılda bir gerçekleştirilen nüfus sayımlarındaki sorular genişletilir ve nitelikli personel bu verileri GIS (CBS) ile ilişkilendirirse sayım kavramı tamamen değişecektir. GIS bu verileri her zamankinden daha doğru bir şekilde yapmakla kalmayıp geleneksel yöntemden daha fazla bilgi üretimine yardım eder ve alandaki bilginin grafik örneklerine olanak tanır. Bu şekilde, veri daha anlamlı olacaktır ve bu hususta karar verenler daha iyi kararlar verebilecek bilgiye sahip olacaklardır.

Gerçekten de Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümüne göre, coğrafi bilgi; yol, enerji kaynakları, kanalizasyon ve diğer kamu hizmetleri gibi fiziki altyapı kadar önemlidir. Coğrafi bilginin ekonomik değeri bölgesel planlama, toprak yönetimi, doğal kaynaklar, sağlık durumu, ulaşım, kent sistemi, pazarlama çalışmaları gibi yaygın birçok sektör tarafından fark edilmekte ve algılanmaktadır.

Coğrafi bilgi süreci esas olarak üç evreyi kapsar: verinin sağlanması, verinin yönetimi ve verinin dağıtılması (Şekil 3).

Şekil 3: Coğrafi Bilgi Süreci

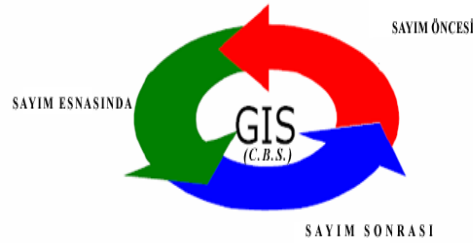

(Kaynak: UN Statistics Division, (2004) “Integration of GPS, Digital Imagery and GIS with Census Mapping”, UNITED NATIONS SECRETARIAT, Department of Economic and Social Affairs - Statistics Division, New York, 15-17 September 2004,)

GIS teknolojisinin coğrafi bilgi ve istatistiksel veriyi daha iyi kullanabilmek için gerekli olduğu açıktır. Standartlar, metod bilgisi, veri toplama, veri süreci ve bunun yayılması açısından daha iyi bir sistem sunar (UN Statistics Division, 2004 *UN Statistics Division, (2004) “Integration of GPS, Digital Imagery and GIS with Census Mapping”, UNITED NATIONS SECRETARIAT, Department of Economic and Social Affairs - Statistics Division, New York, 15-17 September 2004*) Bundan dolayı; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) , 2007 nüfus sayımında sayım öncesinde, sayım esnasında ve sayım sonrası dönemlerde nüfus sayımlarında ve sayım sonuçlarında iyileştirme yapmak için GIS'e ihtiyaç duymaktadır.

Nüfus sayımı öncesi aşama haritaları (Şekil 4) tutarlılığı garanti eder, sayım işlemlerini kolaylaştırır. Sonra sayım aşaması haritalarında daha doğru veriler toplamaya yardım eder. Çalışma sahası hakkında daha fazla bilgi edinme ve sayım süresince sayım sürecini izlemeye ve sonuç olarak nüfus sayımı sonrası GIS ve haritalar sayım sonuçlarını yaymayı, incelemeyi ve sunmayı daha kolay kılar (United Nations, 2000).

Şekil 4: SAYIM SÜRECİ

(Kaynak: UN Statistics Division, 2004 *UN Statistics Division, (2004) "Integration of GPS, Digital Imagery and GIS with Census Mapping", UNITED NATIONS SECRETARIAT, Department of Economic and Social Affairs - Statistics Division, New York, 15-17 September 2004*)

Nüfus sayımı haritasını çıkarma süreci, standart coğrafi bilgi sürecine çok yakındır. Bu nedenle, sürecin bütün aşamalarındaki haritalandırma işlemleriyle GIS'i birleştirmek kolaydır (Tablo 64). Bu yolla, nüfus sayımı harita çıkarma faaliyetleri teknik yaklaşımın ötesine gider. Teknolojiyle tam bir bütünlük oluşturur, yerel, bölgesel ve ülke çapındaki faaliyetler ile olanakları daha iyi yansıtır.

Tablo 64: Nüfus Sayımlarının C.B.S. ile Haritalanması

(Kaynak: UN Statistics Division, 2004 *UN Statistics Division, (2004) "Integration of GPS, Digital Imagery and GIS with Census Mapping", UNITED NATIONS SECRETARIAT, Department of Economic and Social Affairs - Statistics Division, New York, 15-17 September 2004*)

5.6. Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Muhtemel Dezavantajları

Yararlarının yanı sıra GIS teknolojisini uygulamada ve veri elde etmede dezavantajları da mevcuttur. Fiji İstatistik Bürosu(2000) bu dezavantajların bir listesini şöyle vermiştir: (*Fiji Bureau of Statistics, (2000) "Utilization of Census Data: GIS Modelling", 2000 (<http://www.ancsdaap.org/cencon2002/papers/Fiji/Fiji.PDF>, 15.10.2005 ziyaret edildi)*)

1-Satın alma sistemi: Yazılım ve donanım sisteminin birçok unsurları için imzalanan birçok sözleşme olacaktır.

2-Nakit maliyet: Tasarımda, kreasyonda ve de veri tabanı bakımına ayrıca önem verilmeli. Veri değişikliği sık sık dijital yer ve zaman gereksinimi duyan büyük bir iştir. Veritabanı, GIS'in bilgi edinme ve bilgi değiştirmesinde öbürlerinden kat kat daha fazla masraflıdır.

3-Kalite kontrol: Açık kalite kontrol, binanın her tarafında ve GIS veritabanı korumasında uygulanmalı. Bu yürütülmeden, verinin doğruluğu, bütünlüğü sağlama bağlanamayabilir.

4-Diğer sistem ve verilerle bağdaşma: Ağ şebekesinde ve veri paylaşımında esnekliğe izin vermemek için tek tip standart bilgisayar yazılım ve donanımı kullanılmalıdır.

5-Beklentiler: Bir GIS sistemini değiştirme kararı vermeden önce nasıl işlediğini(çalıştığını) ve başarı için ne gerektiğini belirlemek çok önemlidir.

6-Personel eğitimi: Sistemi işletmek için nitelikli personel gerekmektedir.

Sağlıklı ve az maliyetli bir sayım ancak Coğrafi Bilgi Sistemleri (G.I.S.) aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Sayım öncesinde hane adreslerinin belirlenmesi, güncellenmesi ve haritalandırılması ile sayım sonrasında sayım sonuçlarının daha anlaşılır bir hale getirilebilmesine yönelik, tematik haritaların üretilmesinde, C.B.S. gibi kolaylaştırıcı ve daha sağlıklı teknolojilerin kullanımı daha doğru sonuçlar ortaya çıkaracaktır kanaatindeyiz. C.B.S. ile uydu fotoğrafları sayısal ortama aktarılmakta, böylece yerleşim yerleri, haneler hiçbir şey gözden kaçmaksızın görülebilmektedir. Sayıma tabi tutulacak haneler ve orada ikamet eden kişiler kroki bazında görülebileceğinden, sayım açısından sorunlu olabilecek metropoller ve gelişmekte olan yerleşim yerleri kolay ve sağlıklı bir şekilde tespit edilebilecektir.

ALTINCI BÖLÜM

Sonuç ve Öneriler

Çalışma alanımızda gerçekleştirilen genel nüfus sayımı istatistiklerinin doğruluğu, güvenilirliği büyük ölçüde zayıflamıştır. Çoğunluğunu belediye örgütlü yerleşmelerin oluşturduğu bu tür yerleşmelerin nüfusları gerçek nüfus miktarını yansıtmamaktadır. Yerleşmeler, belediye olmak ya da devletten nüfus başına aldıkları geliri artırabilmek için nüfus miktarını şişirme yoluna gitmektedirler. Bunu yaparken yerleşmeye dışarıdan günlük göç ve hayali nüfus kaydı gibi yöntemlere başvurmaktadırlar.

İnsanların sürekli yaşadıkları yerler dışında sayıma tabi olmaları ile sayımın hedefinin dışına çıkılmaktadır. Bu durumu kanunlar çerçevesinde ya da yaptırım kullanarak engelleyemeyiz. Bu durum nüfus sayımının öneminin anlaşılması ve buna yol açan temel sebeplerin ortadan kaldırılması ile çözümlenebilir.

Gerçek dışı nüfus kaydı yaparak nüfus miktarını şişirme olayı nüfus sayımının geçerliliğini ve istatistiklerin doğruluğunu zayıflatan önemli bir sorundur. TÜİK, ülkemizin en köklü kurumlarından birisidir. İstatistiksel verilerin tek kaynağı olan ve sayımın organize edilmesi için gerekli deneyim, uzman personel ve teknik alt-yapıya sahip olmasının, yanında nüfus sayımlarını Birleşmiş Milletler'in (B.M.) tavsiyeleri doğrultusunda gerçekleştirmesine rağmen son yapılan sayımlarının doğruluk derecesi her zaman tartışma konusu olmaktadır. Sayımın güvenilirliğini arttırmak için kullanılan yöntemlerden birisi olan yüz yüze sayım uygulamasına rağmen, elde edilen verilerin doğruluk derecesinden kuşku duyulmaktadır. Olay, sayımda uyulması gereken kurallara uyulmamasından kaynaklanmaktadır. Sorun ancak nüfusun şişirilmesindeki temel faktörlerin ortadan kaldırılması ile çözülebilir.

1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı belediye kanununun güncelliğini yitirmesi ve ihtiyaçlara cevap verememesi ve bu kanunda öngörülen 2000 nüfus kriterinin ülkemizdeki yerleşmelerin özellikleri göz önüne alındığında yetersiz kalması ve nüfus sayımlarının spekülatif hareketlere maruz kalması başta olmak üzere pek çok sorunu beraberinde getirmesinden dolayı belediye kanunu yeniden düzenlenmiş ve 03 Temmuz 2005 tarihli 5393 sayılı belediye kanunu yürürlüğe konmuştur. Bu kanunda da

belediye teşkilatı kurulmasında fonksiyonel özellikler, imarlaşma durumu ve gelişmişlik düzeyi gibi kriterler esas alınmadan nüfus miktarına göre düzenleme getirilmiştir. Yasanın tamamı incelendiğinde olumlu ve olumsuz yönlerinin özellikle yasanın uygulanma aşamasında uzun bir süre tartışılacağı açıktır. Yasada belediyelerin birleştirilmesi ya da nüfusu 2000'in altına düşen belediyelerin tüzel kişiliklerini kaybedip ortadan kaldırılmalarını düzenleyen ilgili maddelerde belirsizlik vardır. Yasanın il bazında uygulayıcısı kesin ve net bir şekilde belli değildir. Çalışma alanımızda olduğu gibi Türkiye'de de belediyelerin genellikle küçük ve orta ölçekli olmasından dolayı sorun teşkil etmektedir. Bu konuda belediyeler belediye teşkilatının kaldırılmaması konusunda dava açmaktadırlar. Dava sonuçlarının belediyelerin lehine kararlar sonuçlandığı da görülmektedir. Aslında 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun yürürlüğe konması gecikmiştir. Bunda etkili olan neden, ülkemizde özellikle belediyelerin Cumhuriyet'in ilanından bu yana siyasi dalgalanmaların etkisinde çok kalmış olması ve siyasilerin belediyeleri oy potansiyeli ve siyaset üretilebilecek unsurlar olarak görmesidir. Bu ise çözümü zorlaştırmıştır.

Küçük ve orta ölçekli belediyeler, toplam nüfus miktarları oranında doğrudan dağıtılan paydan daha fazla alma yarışına girerek nüfus miktarını şişirme yoluna gitmektedirler. Merkezi bütçeden belediyelere dağıtılan payın nüfus miktarına göre dağıtılması bir kriter olsa dahi yetkililerin yerleşmelerin bölgesel gelişmişlikleri, turizm ve göç gibi olguları da göz önüne aldıklarında bu durumun objektif olmadığı açıktır. Nüfus miktarına göre verilen bu payın, De Jure (yerleşiklik) esasına göre verilmesi ve nüfus sayım sonuçlarının doğruluk derecesi ve güvenilirliğini olumsuz yönde etkileyen bu kriterin tekrar düzenlenmesi gerekmektedir.

1999 Aralık ayında yapılan Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylığı kabul edilmesi ile ülkemizde Avrupa Birliği Mevzuatına uyum çalışmaları başlamıştır. İstatistik uyumu, bu çalışmalar arasında önemli yer tutmakta ve hatta öncelikli alanlar içerisinde yer almaktadır. İstatistik uyumu sadece mevzuat uyumu demek değildir. AB tarafından kullanılan tanımların, metodolojilerin ve sınıflamaların da benimsenmesi gerekmektedir. Ülkemizde son zamanlara kadar bölgelerin istatistiki sınıflandırılması idari bölümlenmeye (81 il) göre yapılmıştır. Eylül 2002'e kadar kısmen Avrupa İstatistiki Sınıflama Sistemi uyarlanmıştır. Bölge Sınıflama Sisteminin (NUTS) Nüfus Sayımlarının uygulama yöntemine herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

Sadece sayım sonuçlarının yayınında bu sınıflama dikkate alınarak bilgi sunumu yapılabilir. Bundaki amaç Avrupa Birliği'ne aday ülkeler arasında istatistiki bilgilerin karşılaştırılabilirliğini sağlamaktır.

Son olarak, ülkemizde uygulanan nüfus sayımlarında sokağa çıkma yasağı gibi çağdışı bir uygulama TÜİK'in sahip olduğu teknik alt-yapı ve uzman personelle bağdaşmamaktadır. Sayım günü çıkma yasağının ortadan kaldırılmasının yollarından birisi MERNİS projesinin tam olarak uygulamaya geçmesi ile mümkün olabilecektir. Bu yönde atılan en önemli adımlardan birisi vatandaşlık kimlik numarası uygulamasına geçilmiş olmasıdır. Gelişmiş ülkelere baktığımızda nüfus sayımı, sokağa çıkma yasağı uygulanmadan posta yolu ile yapılmaktadır. Bu durumda sağlıklı numarataj sisteminin kurulmasının önemi büyüktür. Sağlıklı bir numarataj sistemi ile oluşturulacak Ulusal Adres Veritabanı'nın MERNİS veritabanı ile ilişkilendirilmesinin sağlayacağı avantajların en başında nüfus sayımlarına ve nüfus tespitlerine ilişkin sayısal verilerin her an elde edilebilecek olmasıdır. Böylece nüfus sayımlarının maliyeti düşecek ve nüfus istatistiklerinin doğruluk derecesi daha yüksek olacaktır. Kent Bilgi Sistemleri adres verilerinin (hane, bina, sokak ve cadde) sağlıklı bir şekilde üretilmesini, güncellenmesini kolaylaştırmaktadır. İlgililer tarafından hane halkı kayıtlarının bilgisayar teknolojisinin sağladığı kolaylıkla sağlıklı bir şekilde tutulması, nüfus hareketlerinin izlenmesi, doğum, ölüm, evlenme, boşanma gibi olguların izlenmesi ve bu bilgilerin sayısal ortamda değerlendirilmesi ile gelecekte insan sayısını öğrenmek için sayıma olan ihtiyacı ortadan kaldıracak ve sayımlar toplumun yapısını öğrenmek için gerçekleştirilir hale gelecektir. Sağlıklı ve az maliyetli sayım ancak Coğrafi Bilgi Sistemleri (G.I.S.) aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Sayım öncesinde hane adreslerinin belirlenmesi, güncellenmesi ve haritalandırma işlemlerinde, sayım esnasında ve sayım sonuçlarını daha anlaşılır hale getirebilmek için tematik haritaların üretilmesinde C.B.S. gibi kolaylaştırıcı ve daha sağlıklı teknolojilerin kullanımının sonuçlarının daha doğru sonuçlanacağını düşünüyoruz. Bu durum TÜİK'in verilerinin daha güvenilir olmasını sağlayacak ve bu istatistiklere dayanılarak yapılacak olan plan, program ve projeler hedefine ulaşacaktır.

KAYNAKLAR:

- AFYON 2001 YILLIĞI**, Afyon Valiliği, Özel İdare Müdürlüğü, Afyonkarahisar.
- AFYON İL YILLIĞI, 1967**, Afyon Valiliği, Özel İdare Müdürlüğü, Afyonkarahisar.
- AFYON İL YILLIĞI, 1973**, Afyon Valiliği, Özel İdare Müdürlüğü, Afyonkarahisar.
- AFYONKARAHİSAR İL SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ İSTATİSTİKLERİ.**
- AFYONKARAHİSAR KÜTÜĞÜ**, Cilt I, **2001**, (Afyonkarahisar İli Genel Coğrafya Özellikleri).
- AFYONKARAHİSAR KÜTÜĞÜ**, Cilt I, **2001**, (Afyonkarahisar'da Türk Yerleşim ve Nüfusu).
- AFYONKARAHİSAR KÜTÜĞÜ**, Cilt I, **2001**, (Cumhuriyet Döneminde İdari Yapı).
- AKDENİZ, S. , 1974**, Çağımızda Nüfusun Önemi ve Türkiye'nin Nüfusu, İstanbul.
- AKDOĞAN, A. ARGUN, 1997**, 'Ülke Ülke Yerel Yönetimler: Japonya'da Yerel Yönetimler', Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 6 Sayı:2, Nisan 1997, s.83-98.
- AL, H., 1996**, Cumhuriyet Dönemi Belediyeciliğinin Tarihsel Gelişimi", İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler 1, s.22-51, İlke Yayınları, İstanbul.
- ALİAĞAOĞLU, A., 2003**, Afyonkarahisar Şehir Coğrafyası, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- ANADOLU'NUN KİLİDİ AFYON, 2004**, Afyon Valiliği, Afyonkarahisar.
- ARDOS, M., 1978**, Afyonkarahisar Bölgesinin Jeomorfolojisi, İstanbul.
- ATABEK, Ö.F., 1997**, Afyon Vilayeti Tarihçesi, Afyonkarahisar.
- ATALAY, İ., 1991**, Genel Beşeri ve İktisadi Coğrafya, Yeni Çağ Basım Yayım, Ankara,
- ATASOY, V. , 1992**, Türkiye'de Mahalli İdarelerin Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- AVCI, S., 1993**, "Türkiye'de Şehir ve Şehirli Nüfusun Dağılışı", Türkiye Coğrafya Dergisi, (28) 249-271. İstanbul.
- BAŞOL, K., 1988**, Demografi (Beşeri Kaynaklar ve Gelir Dağılımı), İhlas Matbaacılık, İzmir.

- BAŞOL, K., 1984**, Demografi: Genel ve Türkiye, D.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi yayınları No:6, İzmir.
- BAYINDIRLIK VE İSKÂN BAKANLIĞI TAU, 1995**, Belediyeler, İmar, Altyapı, Konut Rehberi, Ankara.
- BERRY, B.J.L., SIMMONS, J.W., TENNANT, R.J., 1963**, 'Urban Population Densities: Structure and Change', The Geographical Review, V. 53, No: 3, pp. 398-405.
- BEYGO, S.,** Türkiye'de Beşeri Çevre ve Şehirleşmenin Demografik Analizi Üzerine Bir Deneme, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- CEZAR, M., 1996**, "Türkler ve Şehirleri", İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler 1", s. 271-279, İlke Yayınları, İstanbul.
- CİLLOV, H. VE ÖZGÜÇ N. 1960**, Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Esasları, Sermet Matbaası, İstanbul.
- DARKOT, B., 1955**, "Altıncı Genel Nüfus Sayımı", Türk Coğrafya Dergisi, İstanbul.
- DARKOT, B., ve TUNCEL, M., 1995**, Ege Bölgesi Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yay. No:2365, İstanbul.
- DARKOT, B., 1961**, "Türkiye'nin İdari Coğrafyası Üzerine Düşünceler", İstanbul Üniversitesi Coğrafya. Enstitüsü Dergisi, C. 6, S. 12 , s. 35-46, İstanbul.
- DARKOT, B., 1967**, "Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri", İstanbul Üniversitesi Coğrafya. Enstitüsü Dergisi, C.8. S.16, İstanbul.
- D.İ.E. , 1927, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1997 ve 2000** Yılları Genel Nüfus Sayımları (İdarî Bölünüş), Ankara.
- DİNÇER, B., ÖZASLAN, M., SATILMIŞ, E., 1996**, İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması", DPT, Ankara.
- DOĞANAY, H., 1989**, Türkiye Beşeri Coğrafyası (Atatürk Üniversitesi Fen Ed. Fak. Yay. No:98, Edb. Kesimi Yay. No:62, Coğrafya Bölümü Yay. No:6, Erzurum.
- DOĞANAY, H., 1991**, Demografya Nüfus Bilimi, Atatürk üniversitesi F.E.F., Erzurum.
- DOĞANAY, H., 1997**, Türkiye Beşeri Coğrafyası, MEB. Yay. No:29821 Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi:10, İstanbul.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, 1994**, Nüfus ve Nüfusun Yapısı, Ankara.

- DİNÇER, B., ÖZASLAN, M., SATILMIŞ, E., 1996**, İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT, Ankara.
- EMİROĞLU, M., 1981**, “Türkiye’de Son Sayımlar ve Kentleşme Olayının Boyutları”, Coğrafya Araştırmaları Dergisi., AÜ DTCE Coğ. Arş. Ens. Yay. S.10, s. 43-82, Ankara.
- ERBAY, Y., 1999**, “Fransa’da İdari Sistem ve Yerel Yönetimler”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 8 Sayı:2, Nisan 1999, s.58-74.
- ERDumlu, G.,1993**, Büyükşehir Belediyeleri Araştırması”, D.P.T. Yay., Ankara.
- ERYILMAZ, B. 1988**, “Osmanlı Devletinde Nüfus Sayımları ve Nüfus’un Yapısı”, Türk İdare Dergisi, S.380, Eylül-1988.
- ERYILMAZ, B., 1997**, Yerel yönetimlerin Yeniden Yapılanması, Birleşik Yayıncılık, İstanbul.
- ERYILMAZ, B., 1995**, “Yerel Yönetimlerin Tarihi Gelişimi”, Yerel Yönetimler ve Eğitim Sempozyumu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Eğitimciler Birliği Sendikası, 28-29 Ocak 1995, Dedeman Oteli, İstanbul.
- ERYILMAZ, B., 2002**, Kamu Yönetimi, Gözden Geçirilmiş Yeni Baskı, Erkam Matbaası, İstanbul.
- GERAY, C., 1997**, ‘İtalya’da Yerel Yönetimler’, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 6 Sayı:1, Ocak 1997, s.53-55.
- GERAY, C., 1962**, Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler (1923-1961), Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi No: 9, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Enstitüsü Yayını, Ankara.
- GERAY, C.,KELEŞ, R., HAMAMCI, C., 1993**, Büyükşehir ve İlçe Belediyeleri Araştırması, Türk Belediyeciler Derneği Konrad Adanauer Vakfı Yay., Ankara.
- GÖNÇER, S., 1971**, Afyon İli Tarihi I, Karınca Matbaacılık ve Ticaret Kolektif Şirketi, İzmir.
- GÖNÇER, S., 1991**, Afyon İli Tarihi II, İleri Ofset Matbaacılık, Afyonkarahisar.
- GÖNEY, S., 1977**, Yerleşme Coğrafyası, İst. Üniv., İstanbul.
- GÖNEY, S., 1984**, Şehir Coğrafyası I, İst. Üniv. Edb. Fak. Yay. No: 2274, Coğ. Ens. Yay. No: 91, İstanbul.
- GÖRMEZ, K., 1997**, Yerel Demokrasi ve Türkiye, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Vadi Yayınları, Ankara.

- GÜNGÖRDÜ, E., 1975**, Coğrafyada Veri Toplama ve Değerlendirme Metodu”, İdeal Basımevi, Ankara.
- GÜLLÜCE, İ., 2004**, Yerel Yönetimlerin Sorunları ve Çözüm Önerileri, Alfa, İstanbul.
- GÜMÜŞ, E., 1992**, “İllerimizin Doğal Nüfus Artış Hızları Konusunda Bir Yaklaşım”, Türk Coğrafya Dergisi, s.27, s. 179-185, İstanbul.
- GÜNDÜZ, İ., 1995**, “Japonya Yönetim Sistemi Üzerine Bir İnceleme”, Yeni Türkiye Dergisi, Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı, s.4, Ankara, (Mayıs-Haziran 1995).
- GÜNER, İ., 1997**, “İğdır’ın Kentsel Fonksiyonlar ve Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri”, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:32, İstanbul.
- HALAÇOĞLU, Y., 1998**, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, 4. baskı, TTK Basımevi, Ankara.
- HERBERT, T. D., THOMAS, J. C., 1982**, “Urban Geography”, John Wiley & Sons, New York.
- HIZAL, İ., AYGEN, M.S., 1987**, Osmanlı Salnamelerinde Afyonkarahisar, Türkeli Yayınları: 19, Türkeli Matbaası, Afyon.
- İBRAHİMOV, A. ve ÖZÖZEN ,S., 1999**, “Türkiye`de Seçim Sonuçlarının Sosyo-Demografik Göstergeleri” Ege Coğrafya Dergisi,Cilt:10 s.39-50 İzmir.
- İSLAM GELENEĞİNDEN GÜNÜMÜZE ŞEHİR VE YEREL YÖNETİMLER**
Ed. V. Akyüz ve S. Ünlü., **1996**, İlke, İstanbul.
- İŞİK, Ş., 1999**, “1997 Nüfus Tespiti ve Türkiye Nüfusu Üzerine Bazı Gözlemler”, Ege Coğrafya Dergisi, Sayı,10.
- İZBIRAK, R., 1944**, “Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Nüfus Sayımı”, D.T.C.F. Dergisi, Cilt XI, Sayı:3, Ankara.
- İZBIRAK, R., 1986**, Coğrafya Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- İZBIRAK, R., 1981**, Türkiye 2, (A.Ü., D.T.C.F. Yay. No:300, A.Ü., D.T.C.F. Basımevi, Ankara.
- JHONSON, H.J., 1966**, Urban Geography, An Introductory Analysis, New York.
- JONES, E., 1965**, Human Geography, Chatto & Windus, London.
- K. NACİ, 1934**, Şehirler ve Belediyecilik, İdeal Matbaa, Ankara
- KARABORAN, H.H., 1983**, “Bölge Planlaması Bakımından Şehir Tabirinin Türkiye’de Gösterdiği Değişiklikler”, Türk Kültürü, S. 237, s. 48-54, Ankara.

- KARABORAN, H.H., 1983**, “Bölge Planlaması Bakımından Şehir ve Türkiye Coğrafyasında Gösterdiği Değişiklikler”, Fırat Üniversitesi Edb. Fak. Dergisi I Cilt:2, Elazığ.
- KARABORAN, H.H. , 1984**, Yerleşme Coğrafyası, F.Ü. F.E.F. Ders Notları.
- KARABORAN, H.H., 1989**, “Şehir Coğrafyası ve Şehirselleşmeler”, Fırat Üniv. Sos. Bil. Derg., C. 3, S. 1, s. 81-118, Elazığ.
- KARAL, E.Z., 1943**, Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No: 195, Tetkikler Serisi No: 87, Ankara.
- KARAMAN, Z. T., 1998**, Yerel yönetimler, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- KARAZEYBEK, M., 2000**, “Osmanlı Taşra Teşkilâtında Karahisar-ı Sahib Sancağı'nın İdari Yapısı”, AKÜ Sos. Bil. Derg., C. 1, S. 1, s. 100-115, Afyonkarahisar.
- KARPAT, KEMAL H., 2005**, “Osmanlı Nüfusu (1830-1914) : Demografik ve Sosyal Göstergeler” Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- KASARCI, R., 1996**, “Türkiye’de Nüfus Gelişimi”, Ankara Üniv. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı:5, Ankara, 1996, s.247-266.
- KAYA, E., 2003**, Yerel Yönetimler Reformu ve Belediyelerde Yeniden Yapılanma”, İlke, İstanbul.
- KELEŞ, R., 1972**, Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, Ankara.
- KIRLANGIÇOĞLU, C., 2005**, A New Census Geography For Turkey Using Geographic Information Systems: A Case Study On Çankaya, Ankara, M.Sc. Thesis, Middle East Technical University, Ankara, Turkey, June 2003.
- KNOX, P. L., 1982**, Urban Social Geography, An Introduction, Longman, New York.
- KOCAMAN, T., BEYAZIT, S., 1993**, Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik Nitelikleri”, SPG Müd., DPT, Ankara.
- KOÇMAN, A., 1993**, Türkiye İklimi, Ege Üniv. Edb. Fak. Yay. No: 72, İzmir.
- KÖKSAL, A., 2000**, “Türkiye 1997 Genel Nüfus Sayımının Sonuçları Hakkında Düşünceler” DTCF Dergisi CİLT: XL SAYI:1-2 s.213-219.
- MAYER, M.H., KOHN, F.C., 1959**, Reading in Urban Geography, The University of Chicago res, Chicago.
- MUTLUER, M., 2003**, Uluslar arası Göçler ve Türkiye: Kuramsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması – Denizli/Tavas”, Çantay, İstanbul.

- NADAROĞLU, N., 1998**, Mahalli İdareler:Teorisi, Ekonomisi, Uygulaması”, Beta, İstanbul.
- NADAROĞLU, N., 1982**, Mahalli İdareler, Sermet, Kırklareli.
- NORTHAM, M.R., 1979**, Urban Geography, John Wiley & Sons, New York.
- NÜFUS VE DEMOGRAFİ (1930-1995), 1997**, Terc: Sedat Murat:İstanbul Belediye Kütüphanesi, İstanbul .
- ORTAYLI, İ., 2000**, “Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)”, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları; VII. Dizi-Sa. 178, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- ORTAYLI, İ., 1985**, Tanzimat’tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, Hil Yayınları.
- ÖNGÖR, S., 1975**, Coğrafya Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- ÖZÇAĞLAR, A., 1996**, “Türkiye’nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler”, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:12, Ankara.
- ÖZÇAĞLAR, A., 1996**, “Türkiye’nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine düşünceler”, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Dergisi, Sayı:XXXIII,1-2 s.195-215, Ankara.
- ÖZÇAĞLAR, A., 1997**, Türkiye’de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler), Yaysan Matbaacılık, Gazetecilik A.Ş., Ankara.
- ÖZÇAĞLAR, A. 1997**, “Türkiye’de Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Coğrafi Dağılışı”, Türkiye Coğrafyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı:6, s.243, Ankara.
- ÖZÇÖREKÇİ, H., 1944**, “Anadolu’da Küçük Şehir Araştırmaları” DTCF Dergisi III, Sayı I, Ankara s.69-83.
- ÖZDEMİR, H., 1961**, Afyon Vilayeti Tarihçesi, Afyon Turizm Derneği Yayınları-2, Afyonkarahisar.
- ÖZDEMİR, M.A., 1996**, “Türkiye’de Büyük Yerleşme Alanlarının Seçiminde Jeomorfolojik Esaslar”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 2, s.209-222, Elazığ.
- ÖZGÜÇ, N., 1984**, Beşeri Coğrafyada Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri, İst. Üniv. Edb. Fak. Yay. No: 2411, İstanbul.

- ÖZGÜR, E.M., 1998**, Türkiye Nüfus Coğrafyası, GMC Basın, Ankara.
- ÖZGÜR, E.M., “XXI. y.y. başında Türkiye Nüfusu”**, Coğrafi Bilimler Dergisi, 2003, 1 (1), 43-53, Ankara.
- ÖZGÜR, E.M., 1999**, “Türkiye Nüfusunun Yaş Yapısı”, Ank. Üniv. Türkiye Coğ. Arş. ve Uyg. Mer. Derg., S. 7, s. 159, Ankara.
- ÖZGÜR, E.M., 1999**, “Türkiye’de İl İçi Göçler Hakkında Düşünceler”, AÜ DTCF Derg., C. 39, S. 1, Ankara.
- ÖZGÜR, E.M., 1996**, “Yeni İlçe Merkezlerimizin Fonksiyonel Bakımdan Gösterdiği Özellikler ”, Ank. Üniv. DTCF Coğ. Arş. Derg., S.12, Ankara.
- PARLAK, B. (2002)**, Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler, Alfa, İstanbul.
- POPULATION CENSUS METHODS**, Birleşmiş Milletler 1951, NewYork.
- SABAHADDİN, Z., 1973**, Türkiye’de Nüfus Meselesi. [Siyasi, iktisadi ve sosyal Yönleriyle Türkiye’de nüfus meselesi.], Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- SELEN, H.S., 1945**, “Türkiye’de Köy Yerleşmeleri ve Şehirleşme Hareketleri”, Türk Coğrafya Dergisi Sa.7-8, Ankara.
- SENCER, M., 1992**, “Türkiye’nin İdari Yapısı”, Alan Yayınları, İstanbul.
- SMAILES, A.E., 1957**, The Geography of Towns, Hutchinson & Co (Publishers) Ltd., London. Merkezi yayınları ; no: 489-11 , Ankara.
- SMALL, J., WITHERICK, M., 1989**, A Modern Dictionary of Geography” (Second Edition), Edward Arnold, London.
- STODDARD, H.R., BLOUET, W.B., WISHART, J.D., 1986**, Human Geography, People,Places and Cultures, Prentice-Hall, New Jersey.
- TANOĞLU, A. , 1954**, “İskan Coğrafyası ,Esas Fikirler, Problemler ve Metod”, Türkiyat Mecmuası C. XI, S.4. İstanbul.
- TANOĞLU, A., 1966**, Nüfus ve Yerleşme, İst. Üniv. Coğ. Ens. Neş. No: 45, İstanbul.
- TANDOĞAN, A., 1998**, Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu, Lega Kitabevi, Trabzon.
- TANDOĞAN, A., 1998**, Türkiye Nüfusu, Eser Ofset Mat. Yay. San. Tic. Ltd. Şti., Trabzon.
- TANOĞLU, A., 1966**, Nüfus ve Yerleşme, İst. Üniv. Coğ. Ens. Neş. No: 45, İstanbul.

- TAYLOR, G., 1951**, Urban Geography, Methuen & Co. Ltd., London.
- T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI MAHALLİ İDARELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 1999**, Dünya’da Mahalli İdareler, Der. Muammer TÜRKER, (Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Ankara,
- T.C. TOPLU KONUT İDARESİ BAŞKANLIĞI, 1993**, Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Yapıları Araştırması, Kent Basımevi, İstanbul.
- TEKELİ, İ., 1982**, Türkiye’de Kentleşme Yazıları, Turhan Kitabevi, Ankara.
- TEKELİ, İ., ORTAYLI, İ., 1982**, Türkiye’de Belediyeciliğin Evrimi, Turhan Kitabevi, Ankara.
- THOMAS, J.C., 1982**, Urban Geography, A First Approach, John Wiley & Sons, New York.
- TOLUN-DENKER, B., 1977**, Yerleşme Coğrafyası, İst. Üniv. Yay. No: 2275, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 93, İstanbul.
- TORTOP, N., 1996**, Yerel Yönetimler Maliyesi:(görev ve kaynak bölüşümü)”, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.
- TORTOP, N., 1994**, Mahalli İdareler, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Eskişehir.
- TORTOP, N., 1999**, Mahalli İdareler, Yargı, Ankara.
- TÖNÜK, V., 1945**, Türkiye’de İdare Teşkilatı, Kanaat Basım ve Cilt Evi, Ankara.
- TUNBUL, M., 2000**, Türkiye’deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması, D.P.T., Ankara.
- TUNCEL, M., 1981**, Tarih Boyunca Türkiye’de Kent Kuruluşları, (Doğumunun 100. Yılında Atatürk’e Armağan), s.310-350, İstanbul.
- TUNCEL, M., 1988**, “Türkiye’de Kent Yerleşmelerinin Tarihçesine Toplu Bir Bakış”, İst. Üniv. Coğ. Ens. Derg., S. 23, s. 123-160, İstanbul.
- TUNCEL, M., 1961**, “Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler”, Türk Coğrafya Dergisi Yıl XVII, No:21 , s.38-42 ,Ankara.
- TUNÇDİLEK, N., 1986**, Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirsal Fonksiyonlar, İst. Üniv. Yay.No:1840, İst. Üniv. Yay. No: 72, İstanbul.
- TUNÇDİLEK, N., 1986**, Türkiye’de Yerleşmenin Evrimi, İst. Üniv. Yay. No: 3367, İst. Üniv. Den. Bil. ve Coğ. Ens. Yay. No: 4, İstanbul.
- TUNÇDİLEK, N., 1959**, Türkiye Nüfusu: Nüfus Kesafeti, Nüfus Artışı, İç Göçler ve

Şehirleşme=The population of Turkey”, İstanbul Üniversitesi Yayınları; No.802, Coğrafya Enstitüsü, No.25 ,İstanbul.

TUNÇDİLEK, N., 1988, Dünya Nüfus Dinamiği, İstanbul Üniversitesi Yayınları; 3501, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü; 8, İstanbul.

TÜMERTEKİN, E., 1960, “Bölge Planlamasında Coğrafyacının Rolü”, İst. Üniv. Coğ. Ens. Derg., C. 6, S. 11, s. 51-55, İstanbul.

TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., 1998, Beşeri Coğrafya: İnsan. Kültür. Mekan, Çantay Kitabevi, İstanbul.

TÜMERTEKİN, E., 1984, Beşeri Coğrafyaya Giriş, Erenler Matbaası, İstanbul.

TÜMERTEKİN, E., 1968, Türkiye’de İç Göçler =Internal migrations in Turkey”, İstanbul Üniversitesi: İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay.; 1371, Coğrafya Enstitüsü Yay.;54, İstanbul.

TÜMERTEKİN, E., 1963, Türkiye Nüfus Haritası = Population Map Of Turkey, İstanbul.

TÜMERTEKİN, E., 1984, Beşeri Coğrafyaya Giriş, Erenler Matbaası, İstanbul.

TÜRKİYE NÜFUSU 1923-1994, DEMOGRAFİK YAPI VE GELİŞİMİ, D.İ.E., Ankara.

TÜRKİYE’NİN YENİ DEMOGRAFİ HARİTALARI, 2005, Ekonomist, Ankara.

TÜRE, F., 2000, Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Kökeni: Osmanlı İmparatorluğu’nda Yerel Yönetimler”, Yerel Gündem, Yıl:2, Sayı:5, Mayıs 2000, s.34.

TÜRKİYE DEMOGRAFYASI, 1971, Editör: Bozkurt Güvenç.

UĞURLU, M. F., “Belediyelerin Görevleri”, Mahalli İdareler Dergisi, Şubat 1997,s.8-13, Ankara.

ULUSOY, A., AKDEMİR, T., 2001, Mahalli İdareler, Seçkin, Ankara.

ULUSOY, A.,VURAL, T., 2000, “Japonya’da Yerel Yönetimler”, Yerel Yönetim ve Denetim, Haziran 2000 c.6/s.6.

UN Statistics Division, 1997, Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses Revision 1, UNITED NATIONS SECRETARIAT, Department of Economic and Social Affairs - Statistics Division, New York.

UN Statistics Division, 2004, Integration of GPS, Digital Imagery and GIS with Census Mapping, UNITED NATIONS SECRETARIAT, Department of Economic and Social Affairs - Statistics Division, New York, 15-17 September 2004

- ÜNİNER, S., 1972**, Nüfus Bilim Sözlüğü, Hacettepe Üniversitesi Yayınları D-17, Ankara.
- ÜNÜSAN, T., 1996**, Avrupa’da Yerel Yönetimler, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- WYHNNE-HAMMOND, C., 1985**, Element of Human Geography, Bell & Hyman, London.
- YALÇINDAĞ, S., 1992**, F. Almanya’da ve Türkiye’de Yerel Yönetimler, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.
- YALÇINLAR, İ., 1967**, “Türkiye’de Bazı Şehirlerin Kuruluşu ve Gelişmesinde Jeomorfolojik Temeller”, İst. Üniv. Coğ. Ens. Derg., S. 16, s. 35, İstanbul.
- YAŞAYAN, S., 1987**, Belediyelerimiz, Türk Belediyeciler Derneği Konrad Adanauer Vakfı Yay., Ankara.
- YAVUZ, F., KELEŞ, R., GERAY, C., 1978**, Şehircilik, Sorunlar-Uygulama ve Politika, AÜ Siy. Bil. Fak. Yay. No: 415, Ankara.
- YAZICI, H., 1995**, Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme Bayburt”, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:30, İstanbul.
- Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- YETER, E. , 1996**, “Federal Almanya Cumhuriyeti İdari Sistemi ve Yerel Yönetimler”, Yerel Yönetim ve Denetim Dergisi, Cilt:1 Sayı:3, Ankara, Nisan 1996 s.4-12.
- YENER, S., 1977**, 1965-1970 Döneminde İller Arası Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri, DİE Sosyal Planlama Dairesi Araştırma Şubesi, Ankara.
- YILDIRIM, V. , NİŞANCI, R., 2005**, Belediyeler Kanunu Kapsamında İdari Sınırların Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Belirlenmesi: Trabzon Örneği”, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı 28 Mart - 1 Nisan 2005, Ankara.
- YILDIZ, N., 1998**, “Osmanlıdan Cumhuriyete Belediyeleşme Süreci”, Yerel Yönetim ve Denetim Dergisi, Cilt:3 Sayı:1, Ankara, Şubat 1998 s.18-25.
- YILMAZ, Ö., 1999**, “Afyon ve Çevresi’nin İklim Özellikleri”, Afyon.
- Yurt Ansiklopedisi, 1981**, Afyonkarahisar Maddesi, C.1, İstanbul.
- YÜCEL, T., 1961**, “Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri I”, Türk Coğrafya Dergisi, S. 20, s.31-45, İstanbul.

YÜCEULUĞ, R., 1966, Demografi, Devlet İstatistik Enstitüsü, , Devlet İstatistik Enstitüsü Eğitim Merkezi yayınları ; no: 489-11 , Ankara.

Dr. Hasan AKGÜN, Büyükçekmece Belediyesi İnternet Sitesi, Yerel Yönetimler Reformu Neden Gereklidir?, <http://www.bcekmece.bel.tr/yerel.htm>, 28 Ekim 2005.

AHUJA, Brig J. S., 1999, Census 2000: The GIS Way, 1999 (<http://www.gisdevelopment.net/application/miscellaneous/misc024.htm>, 15.10.2005 ziyaret edildi)

IRWIN, Elena, 2001, Using Geographic Information Systems (GIS) in Economic Development: An Introduction to Applications, Terminology, and Software, Ohio State University Extension, December 2001. (<http://aede.osu.edu/programs/ComRegEcon/gis/gisintro.htm>, 15.10.2005 ziyaret edildi)

KONG, Yunfeng, LIN, Hui, 1999, Geographic Information Systems for Regional Business and Economy: A Theoretical Framework And System Analysis”, The Chinese University of Hong Kong, China, June 1999, (www.umich.edu/~iinet/chinadata/geoim99/Proceedings/Kong_yunfeng.pdf , 15.10.2005 ziyaret edildi)

Fiji Bureau of Statistics, 2000, Utilization of Census Data: GIS Modelling, 2000 (<http://www.ancsdaap.org/cencon2002/papers/Fiji/Fiji.PDF>, 15.10.2005 ziyaret edildi)

DEMİR, Ö., TOPRAK, A., 2004, “Turkish Statistical System: Current Situation and New Challenges”, United Nations Economic and Social Commission for Asia and Pasific Subcommittee on Statistics, Bangkok, Thailand, 18-20 February 2004 (http://www.unescap.org/stat/sos1/sos1_turkey.pdf, 03.10.2005 ziyaret edildi.